

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

hil

hil yayın

HALUK ÖZDALGA

ÇAĞDAŞ SOSYAL DEMOKRASİNİN OLUŞUMU

İSVEÇ VE ALMAN
SOSYAL DEMOKRATLARI

ÇAĞDAŞ SOSYAL DEMOKRASİNİN OLUŞUMU

HALUK ÖZDALGA

hil 19

1. Bası : Hil Yayın, Nisan 1984
Dizgi Baskı : Can Matbaa
Kapak Baskı : Egemen Ofset
Kapak Tasarımı : Ergün Atalar
Fotoğraflar : 1, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 nolu fotoğraflar Stockholm'deki *Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek*'ten sağlanmış, 2, 3, 4, 5, 10, 18 nolu fotoğraflar *Land du välsignade* albümünden alınmıştır.

Çağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu

Haluk Özdalga

hıl yayın

Divanyolu Işık Sok. Ören Han 1ST.

Tel : 527 79 21

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranney.org>

Haluk Özdalga

1948 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğretimini Ankara'da tamamladıktan sonra AFS bursu ile bir yıl ABD'de kaldı. 1970 yılında ODTÜ İnşaat Mühendislik Bölümünü bitirdi. Aynı okuldan 1972'de Yüksek Lisans derecesini aldı. Eğitim ve çalışma amacıyla bir süre İsveç'te bulundu. *Toplumcu Düşün* dergisinde yayın kurulu üyesi olarak çalıştı. Halen, altyapı yatırımları konusunda müşavirlik, mühendislik hizmetleri yapan bir firmada yöneticidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
I. KURULUŞ YILLARI	11
Yeni Fikirler	11
İlk Program - İlk Önderler	12
İdeolojik Tartışmalar	15
Partinin Kuruluşu	18
Parlamentoda İlk Sosyal Demokratlar	25
İlk Parti Programı	26
Güçlenme	30
Gençlik Örgütü SSU	33
LO	35
1909 Genel Grevi	39
SAP-LO İlişkileri	42
II. ALMAN SOSYAL DEMOKRATLARI	44
Reformculuğun Yükselişi	49
«Revizyonizmin Babası» Bernstein	53
Romantik Bir İhtilalci: Rosa Luxemburg	61
Karl Kautsky: Merkezdeki Büyük Dogmacı	65
Radikallerin Direnişi,, Reformizmin Dayanakları	71
1905 Rus İhtilalinin Yankıları	76
İktidara Giden Yol	82
III. SOSYAL DEMOKRASİ İDEOLOJİSİNİN OLUŞUMU	89
Ernst Wigforss	94
Marksizm ve Teleoloji	102
Niçin Sosyalistiz?	104
Sosyal İhtilal	104
Gerçek Karşısında Sosyalizm	111
Sosyalizmin Motifleri	117
Rickard Lindström	122

IV. BÖLÜNME VE 1917 İHTİLALİ	125
İsveç Komünist Partisinin Doğuşu	127
Sosyal Demokratlar ve Bolşevik İhtilali	131
V. UZUN İKTİDARA DOĞRU	135
Toplumsallaştırma Tartışmaları	135
Bunalım, İktidar ve Başarı	144
VI. SOSYAL DEMOKRASİNİN KONSOLİDASYONU .	160
Savaş Sonrası Programı	160
Enflasyon Sorunu	166
Yoksulluktan Refah Toplumuna	168
EKLER	183
EK 1. İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi Programı	185
EK 2. İsveç'teki Diğer Partiler	205
EK 3.a. Partilerin Seçimlerde Kazandığı Oy Yüzdeleri	212
EK 3.b. Partilerin Seçimlerde Kazandığı Milletvekili	
Sayıları	213
NOTLAR	215
KAYNAKLAR	219

ÖNSÖZ

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulmaya başlayan sosyal demokrat (demokratik sosyalist) partiler, o yıllarda hızla büyüyen işçi sınıfının kendi ve asli örgütleri olarak doğmuştur. Yeni bir siyasal örgütlenme modelinin ilk örneklerini oluşturmuş, sanayi işçilerinin siyasal seferberliğinin önderliğini yapmıştır.

Batı Avrupa'da filizlenen sosyal demokrasinin ideolojisi başlangıç döneminde, genelleştirilmiş bir ifade içinde belirtmek gerekirse, marksızının topyekûn etkisi altındaydı. Kapitalist toplumun kendi gelişmesi sonunda çökeceğine, yerini bir hedef olarak bilimsel olduğu da iddia edilen sosyalizme bırakacağına ve beşeri işlerin kusursuz olabileceği varsayımı üzerine kurulu vaat edilmiş yeni toplumun başlayacağına olan mutlak inanış, hareket açısından bu ideolojinin en dikkat çekici öğeleri arasındadır.

İzleyen yıllarda sosyal demokrasi bir taraftan siyasi yelpazede sahip olduğu önemli ve kalıcı konumu sağlamlaştırmırken, diğer taraftan da dünya görüşünü tek bir ideolojinin vesayetinden kurtararak Aydınlanma geleneğinin hürriyet, adalet ve eşitlik değerlerinin çağımızda yüksek ifade gücü bulan taşıyıcılarından biri olarak belirmiştir. Çağdaş Avrupa sosyal demokrasisini günümüzdeki konumuna geti-

ren süreç, esasen başlangıçtaki ideolojik seçişine pek bağlı değildir; bu sürecin, geniş bir tarih ve kültür matriksi içinde ele alınması gereklidir. Marksizmden çok Fabiancılığı bir ilham kaynağı olarak alan İngiliz işçi hareketinin hiç de aşikâr olmayan bir gelişme sonunda bugün aynı temel değerleri savunan bir yerde bulunması, yukarıdaki düşünciyi destekleyen olgulardan biridir.

Bugün Sosyalist Enternasyonal'in en çok üyeye sahip iki partisi durumunda bulunan İsveç ve Alman sosyal demokratlarının, bu tarihi süreç içinde seçkin yerleri vardır.

Alman sosyal demokratları, Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde kıta sosyal demokrasisinin başat partisi olarak ön plana çıkmıştır. Güçlü örgütlenmesi yanında SPD'nin sahip olduğu entellektüel otorite, Avrupa işçi sınıfı hareketi içinde ihmal edilmesi mümkün olmayan bir ağırlık taşımıştır. Başlangıç yıllarında liderler kadrosunu oluşturan marksist teorisyenlerin şiddetli etkisi altında kalan parti, reformcu sosyalizm taraftarlarının giderek güçlenmesi ile iç çekişmelere sürüklenmiş, savaşın darbeleri altında parçalanmıştır. SPD daha sonra Nazilerin iktidara gelmesiyle kapatılmıştır.

Alman partisinin bu dönemde sergilediği ideolojik karışıklıktan ve mahkûm olduğu iktidarsızlıktan ayrı olarak muhakkak belirtmek gerekir ki, yaşanan doktrin tartışmaları asla mezhep çekişmesine dönüşmemiştir. Sahih iman sahipleri muhaliflerini susturma yoluna gitmemiş, düşünce mücadelesi yerine düşünce sahibi insanlarla mücadele ikame edilmemiş, üyeler tamamen aynı olan bir öğretiyi ikrar zorunluluğu duymamış, teori zaten verilmiş kararların veya *status quo*'nun savunulması için mazeret aracı olarak kullanılmamıştır.

Yirminci yüzyılın ilk on yıllarında İsveç sosyal demokrasisinin yaşadığı gelişme ve değişme Avrupa sosyal demokrasisinin bütünü için temsiliyet taşır. Hareket içinde İsveç partisinin özel konumu, modern sosyal demokrasinin oluşumunda hayli erken tarihlerde yaptığı dikkate değer kat-

kılardan ileri gelmektedir. Reformcu sosyalizme hayatiyet veren temel doğrultuları inançla savunan İsveçli sosyal demokratlar, sakin bir atmosfer içinde geliştirdikleri eleştirel yaklaşımlar ve zengin tartışmalarla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilkeleri üzerinde daha geniş bir mutabakatın sağlanacağı modern sosyal demokrasinin öncülüğünü yapmışlardır.

Bu uzak Avrupa köşesinin dili az bilinen ülkesindeki erken gelişme, İsveç toplumunda mevcut kuvvetli hürriyet ve adalet geleneklerinin sağladığı koşullarda oluşmuştur. Mücadele sürtüşmesiz ve sıkıntısız geçmemiştir ama, İsveç sosyal demokratları mesela hiç bir zaman sıkıyönetim veya olağanüstü durum uygulamasıyla karşılaşmamıştır. Parti, Avrupa'daki birçok benzerinden farklı olarak, hiç bir zaman yeraltında faaliyet göstermek zorunda kalmamıştır. Propaganda ve ajitasyon olanakları sert sınırlandırılmalara tabi tutulmamış, partinin gelişmesini engellemek için hukuk geleneklerine aykırı yorumlarla yasaların sosyal demokratlara karşı uygulanması yoluna gidilmemiştir.

Bu çalışmada kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar evrimi içinde İsveç sosyal demokrasisi anlatılmış, kıyaslamalı bir perspektif sağlamak amacıyla Alman sosyal demokratlarının parçalanmasıyla son bulan gelişmesi de incelenmiştir. Konunun olğanüstü genişliği, çalışmayla ilgili pek çok sınırlamayı da beraberinde getirmektedir. Gelişmelerin konusu olan dönemle ilgili iktisadi ve sosyolojik arka plan incelemeleri, özyönetim tartışmalarına son yıllarda getirilen yaklaşımlar, klasik örgütlenme modelinin ileri sanayi toplumlarının koşullarına uymaya çalışırken karşılaştığı zorluklar akla gelen ilk eksikler arasındadır.

Bütün eksiklerine rağmen eğer bu çalışma Avrupa sosyal demokrasisinin büyük serüveni hakkında genel bir anlayışın oluşmasına katkıda bulunabilirse, amacını sağlamış olacaktır.

Hil Yayınevi'nin yöneticisi arkadaşlarıma, zengin koleksiyonu içinden kitabın değerini artıran fotoğrafları sağlayan Stockholm'deki sosyal demokrat parti arşivi *Arbetsrörelsens Arkiv och Bibliotek* yetkililerine, metnin daktilosunu ve düzeltmelerini titizlikle yapan Levent Erçin'e burada teşekkür etmek benim için zevkli bir görevdir.

KURULUŞ YILLARI

YENİ FİKİRLER

Sosyal demokrat fikirlerin İsveç topraklarında yayıcısı ve öncüsü olmak şerefi, terzi kalfası August Palm'a aittir. 1849 yılında İsveç'in Skaberjö kasabasında doğan Palm, gençliğinde uzun yıllar Almanya ve Danimarka'da terzi çıraklığı yapmıştır. Bulunduğu ülkelerdeki sosyal demokrat örgütlerle ilişkiler kurmuş, zaman zaman onların eylemlerine aktif olarak katılmıştır.

1881 yılında İsveç'e dönüp Malmö'ye yerleşen Palm, *Folkviljan* (Halkın İradesi) adlı dergiyi çıkarmaya başlar. Dergide yazdığı yazılarla, sosyal demokrasiyi İsveç'te tanıtmaya koyulur. Bir taraftan da Palm'in büyük bir inatla İsveç'i bir uçtan bir uca kent kent, kasaba kasaba dolaşarak yaptığı konuşmalar, o yıllarda Avrupa'da esen sosyal demokrasi rüzgârının İsveç'e taşınmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Palm'in 1881 yılında Malmö'de «Sosyal Demokratlar Ne İstiyor?» başlığı altında yaptığı konuşma, İsveç'de ilk sosyal demokrat toplantı olarak anılır; bu bakımdan İsveç işçi sınıfı mücadelesinde özel bir yeri vardır. Konuşmada işlenen konular, artık tamamen İsveç sosyal demokrasisinin tarih yaprakları arasına terk edilmiştir. Ama bu konuşmanın bazı bölümlerine göz atmak, o günlerin havasını daha iyi anlayabilmek için yine de ilgi çekici olabilir:¹ «Bize karşı olan-

lar hakkımızda neler söylüyorlar?.. Mülkiyet hakkına saygı duymak istemediğimizi, evliliği kaldırıp yerine serbest aşkı ve kadınların ortak kullanılmasını koymak istediğimizi, ana vatan sevgisini reddettiğimizi, dini kaldırmak istediğimizi söylüyorlar.»

Palm bütün bunlara hayli etkili bir uslûpla teker teker cevap veriyordu: «Biz mülkiyet hakkına saygılıyız; ama mülkiyetin insanlığa engel olmasına karşıyız. Evliliği kaldırıp yerine serbest aşkı koymak istediğimiz, büyük burjuvazinin ve gazetelerin hakkımızdaki yalanlarından biri, fakat en adilerinden biridir; çünkü serbest aşkı büyük burjuvaziden daha çok isteyen kimse yoktur. Biz evliliğin aşk üzerine kurulmasını istiyoruz... Biz sosyal demokratların dine karşı olduğunu söylüyorlar; ama biz dini olduğu gibi, yani bir inanç işi olarak kabul ediyor, devletin dine karışmamasını istiyoruz. Kilise ve devletin ayrılmasını istiyoruz.»

Palm ilk konuşmasını emekçilerin örgütlenmesini isteyerek bitiriyordu.

İLK PROGRAM - İLK ÖNDERLER

Palm'ın *Folkviljan*'ı çıkararak gösterdiği çabalar, derginin satışından kazandığı üç beş kuruşla finanse ettiği, olağanüstü inanç ve fedakârlıkla yürüttüğü ülke çapındaki geziler, yaptığı konuşmalar, yavaş yavaş meyvalarını vermeye başlamıştır. Bu arada, Palm'ın önderliğinde İsveç Sosyal Demokrat İşçi Birliği (*Svenska Socialdemokratiska Arbetareförbundet*) adı altında ilk örgüt Malmö'de kurulmuştur. Derneğin üyeleri Palm'ın etrafında toplanan işçilerdir. Artık hareketin doğrultusunu belirleyecek, amaçlarını gösterecek yazılı bir programın ihtiyacı duyulmaktadır.

Palm tarafından kaleme alınıp 1882 yılında *Folkviljan*'da İsveç Sosyal Demokrat İşçi Birliği'nin programı olarak yayınlanan döküman, İsveç sosyal demokrasisinin ilk siyasal programıdır.

«Emek, her türlü servetin ve her türlü kültürün gerçek kaynağıdır; bu nedenle emeğin yarattığı tüm kazanç çalışanlara ait olmalıdır» cümlesi ile başlayan ilk İsveç programı, gerçekte Ferdinand Lassale'in liderliğini yaptığı Alman İşçileri Genel Birliği ile August Bebel ve Wilhelm Liebknecht tarafından kurulan Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1875'de Gotha'da birleşerek oluşturdukları Alman Sosyalist İşçi Partisi için kabul ettikleri programın hemen hemen doğrudan tercümesiydi. Bilimsel sosyalizmden saptığı için Karl Marx'ın sert eleştirilerine hedef olan ve Gotha Programı olarak bilinen bu döküman, Palm tarafından küçük ama dikkat çekici bazı değişikliklerle İsveç sosyal demokrasisinin ilk programı haline getirilmiştir.

Örneğin, Gotha Programında «Emeğin kurtuluşu işçi sınıfının eseri olmalıdır. İşçi sınıfı karşısında bütün öteki sınıflar gerici bir kitleden başka birşey değildir» biçiminde olan bölüm, Palm tarafından «Emeği bugünkü toplumda işçileri yöneten bütün gerici unsurlara bağlı olmaktan kurtarmak, işçi kesiminin görevidir» diye değiştirmiştir. Anlaşılan Palm, Gotha Programı'nda ileri sürülen tezin doğruluğunu kuşku ile karşılamıştı. İsveç'te yeni yeni filizlenmekte olan sosyal demokrasi siyasal mücadelesinde en büyük desteği işçi sınıfında aramalıydı; ama bu, işçi sınıfı dışındaki tüm halk yığınlarını «gerici bir kitle» olarak karşısına alacağı anlamına gelmiyordu. Sosyal demokrasi köylüler, memurlar, küçük esnaf gibi mevcut düzenin değişmesinden yana olan tüm toplumsal grup ve sınıflara açık olmalıydı. Diğer sınıflar hakkında yapılan bu ılımlı yorumun daha başlangıç yıllarında bir siyasi program metninde yer alması, İsveç sosyal demokratlarının bu görüşü bir taktik değil ilke olarak benimsendiğinin işareti olarak da kabul edilebilir.

Nitekim, hem muhalefet yıllarında hem de daha sonraları uzun yıllar süren iktidar döneminde İsveç sosyal demokratları en büyük desteği işçi sınıfından sağlamış olmalarına rağmen, hiçbir zaman ortodoks bir işçi sınıfı partisi olmamıştır.

Parti kurulana kadar yeni ideolojinin yayıcı ve yönlendirici örgütü olmak görevini, 1884'de Stockholm'de işçilerin bazı entellektüellerle beraber kurduğu Sosyal Demokrasi Derneği üstlenmiştir. Ertesi yıl Stockholm'de yerleşen Palm'in de katıldığı ve daha sonra başına geçtiği dernek, 1889'da kurulan partinin çekirdeğini oluşturmuştur. Dernek o yıllarda, Palm'in editörlüğünü yaptığı haftalık *Social-Demokraten* dergisi ile sosyalist fikirlere bilinçli taraftar kazandırmaya çalışmıştır.

Derneğin ilk önemli başarısı, o zamana kadar sağcı işçi liderlerinin yönetiminde bulunan İşçi Sendikaları Merkez Komitesi seçimlerinde olmuştur. 1886 yılında yapılan Merkez Komitesi seçimlerini kazanan sosyal demokrat işçiler, daha önce Palm tarafından kaleme alınan siyasal programın hemen hemen aynısını kendi programları olarak kabul ederek sosyal demokrat ideolojiyi benimsediklerini ilan etmişlerdir.

Giderek güçlenen hareket, yeni fikirlerin ön safta mücadelesini veren yeni önderleri de kendiliğinden yaratmaktaydı. Eylem içinde sivrilmiş yeni önderler arasında özellikle dikkati çekenler Axel Danielsson, Fredrik Sterky ve Hjalmar Branting'di.

Maden işçileri arasında yetişmiş, gençlik yıllarında sosyalist fikirleri öğrenmek olanağını bularak 36 yıllık yaşamının kalan kısa bölümünü bu fikirlerin mücadelesine vakfetmiş Danielsson, sosyal demokrat hareketin yönlendirici bir işçi lideri, güçlü bir halk hatibidir. Yılmaz ve mücadeleci karakteriyle, İsveç sosyal demokrasisine unutulmaz katkıları olmuştur. Güney İsveç işçilerinin örgütlenmesinde birinci derecede emeği geçen Danielsson, ilk parti programının yazarı ve bugün İsveç'in yüksek tirajlı sosyal demokrat gazetelerinden *Arbetet*'in kurucusudur.

Sosyal demokrat hareket içinde sivrilmiş bir başka işçi önderi Fredrik Sterky'dir. Sterky, 1898 yılında kurulan İşçi Sendikaları Konfederasyonu LO'nun ilk genel başkanı olmuştur.

Sosyal demokrat oluşumun dikkat çekici özelliklerinden biri, mücadelenin sürükleyiciliğini yapan kişilerin genellikle toplumun dar gelirli kesiminden gelmesidir. Savundukları ideolojiyle toplumsal kökenleri arasında çarpıcı bir uyum vardır. Nitekim ilerde görülecektir ki, elde olmayan nedenlerle diplomasız kalıp yaşam mücadelesine maden, inşaat veya liman işçisi olarak başlamış bu yetenekli kişiler, bir inanç uğruna atıldıkları siyasi mücadelede tecrübe kazanacak, yoğrulacak, kendi kendilerini eğiterek kısa süre sonra ülkenin en güçlü siyasal partisi SAP'ın liderleri ve üst yöneticileri durumuna geleceklerdir. Partinin parlamentoya soktuğu ilk milletvekilleri arasında çoğunluk, işte böyleleridir. Parti iktidara geldiğinde, çok kişinin yadırgayıcı bakışları arasında gidip önce kralın elini sıkacak, sonra da maliye, savunma, dışişleri bakanlığı koltuklarına oturacaklardır.

Branting, bu çevre içinde bulunan az sayıdaki entellektüellerden biridir. Babası profesör olan Branting, astronomi eğitimi görmüştü. Siyasete atılmadan önce akademik kariyer yapmak düşüncesiyle üniversitede asistan olarak çalışıyordu. Kuruluş yıllarında İsveç sosyal demokrasisinin biçimlenmesinde tek kişi olarak en büyük katkı, herhalde bu idealist entellektüele aittir. Partinin ilk genel başkanı, Riksdag'a giren ilk sosyal demokrat milletvekilidir (1897). SAP'ı altı yıl tek başına parlamentoda temsil etmiştir. Branting, 1920 yılında dünya siyaset tarihinin ilk sosyal demokrat başbakanı sıfatını, 1921 yılında da Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır.

İDEOLOJİK TARTIŞMALAR

XIX. yüzyılın son yirmi yılı ile XX. yüzyılın Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan bölümünü kapsayan yaklaşık 35 yıllık dönem, İsveç'te sosyal demokrasinin bir taraftan örgütlenip yaygınlık kazandığı, diğer taraftan da bu yeni sosyalist fikirlerin kendine özgü taktik ve ideolojisinin tartışılarak yavaş yavaş bertaklığa kavuştuğu yıllardır. Başlangıçta

bazı önemli sorulara kesin cevap verilememektedir; ya da kimi temel konularda tam bir fikir birliği sağlamak henüz mümkün değildir. Dönemin ayrıntılarına girmeden önce tartışılan başlıklara göz atmak yararlı olacaktır:

● Muhalefette sınıf çatışmasının bayraktarlığı yapılacak, iktidara gelindiğinde proletaryanın diktatörlüğü kurulacak mıdır? Yoksa, tüm ezilen halk kitlelerinin partisi olarak iktidara gelindiğinde sömürülenlerin lehine düzen değişikliği demokratik yöntemlerden vazgeçmeksizin mi yapılacaktır?

● Parlamento seçimlerine ve çalışmalarına katılma, parlamento çok etkili bir ajitasyon arenası olduğu için mi kabul edilecektir, parlamenter rejim ilke olarak kabul edildiği için mi?

● İktidara proletarya ihtilali ile mi gelinecektir, serbest seçimlerde oluşacak halk oyu desteği kazanılarak mı?

● Parti üyeliği için nitelik mi ön planda tutulacaktır, nicelik mi?

● Sağcı burjuva partiler hep beraber bir «gericiler topluluğu» olduğuna göre onlarla yapılacak her türlü işbirliği reddedilmeli midir? Yoksa, parlamenter düzende burjuva partileriyle yan yana var olma zorunluğu göz önüne alınarak, amaca ulaşmada daha esnek taktik yaklaşımlar izlenip onlarla zaman zaman işbirliği yapılacak mıdır?

Yukarıda özetlenen, oluşma dönemi tartışmalarının en can alıcı noktalarıdır. Bunlardan bazılarının kesin cevabı aradan uzun zaman geçmeden bulunabilmiştir. Kimisi, iç ve dış koşullara bağlı olarak birden ön plana çıkmış, veya bir süre unutulup üzerinde pek az durulmuştur. XIX. yüzyıl tamamlandığında, Branting'in önderliğini yaptığı ve proletarya ihtilali ile değil parlamenter yoldan düzeni değiştirmek isteyen demokratik sosyalist görüş ağırlık kazanmaya başlamıştır. Ancak gerçekte bir bütün olarak partinin niteliğini belirleyen bu soruların tümüne birden kesin cevap alabilmek ve parti içindeki görüş birliğini sağlayabilmek

için Birinci Dünya Savaşı ertesine dek beklemek gerekecektir.

İsveç sosyal demokrasisi, en geniş anlamda, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında Avrupa'da boy atmakta olan sosyalist hareket içinde ele alınabilir. Nitekim yukarıda özetlenen başlıklar da, büyük ölçüde, bu yıllarda işçi sınıfı hareketinin özellikle kıta Avrupasındaki örgütlenmelerinde etkili bulunan marksist düşünce sisteminin kaynaklanan tartışmalardan ortaya çıkmaktadır. SAP, Avrupa işçi sınıfı hareketinin bir parçası, onun İsveç'teki temsilcisidir. Bu bakımdan İsveç sosyal demokratlarının ilk yıllarda hayati tercihler üzerinde yaptığı tartışmaların büyük ölçüde aynı ideolojik miras tarafından belirlendiğini dikkate almak gerekir. Söz konusu tartışmalar bir anlamda, İsveç sosyal demokrasisinin sahip olduğu ideolojik mirası bünyesine uydurabilmek çatışması olarak da nitelendirilebilir.

Yapılan tartışmaları doğru değerlendirebilmek için bir başka noktanın da muhakkak göz önüne alınması gerekir. Bir sosyalist parti olarak SAP'ın çeşitli siyasal tercihler üzerine görüş birliği sağlayamadığı yıllarda, sosyalizm yalnızca fikirlerde, bu fikirlere bağlanmış idealistlerin muhalefetlerinde yaşamaktaydı. Amaçlar veya bu amaçlara ulaşmada izlenecek yöntemler üzerine çıkan ayrı görüşlerin savunucuları, inançlarının doğruluğunu ve erdemlerini yalnızca kağıt üzerinde ortaya koyabilmekteydiler. Bu farklı görüşlerin iktidara geldiğinde ne tür uygulamalar başlatacağı, katı gerçekler karşısında ne gibi sonuçlara yol açabileceği, yalnızca adına her türlü fedakârlığın yapıldığı iddia edilen halk kütleleri değil, muhtemelen bu farklı görüş sahiplerinin bizzat kendileri tarafından bile henüz tam olarak tahmin edilemiyordu.

Bu açıdan Rusya'daki 1917 Bolşevik İhtilali'nin önemi, marksist görüşleri benimsemiş bir partinin iktidarı ele geçirmesinin ne anlama gelebileceğinin, ne gibi sonuçlar yaratabileceğinin herkes tarafından gözlenebilmesi olanağını

yaratmasıdır. Nitekim 1917 yılında Rusya'da kurulan yeni rejimin yankıları bütün Avrupa işçi sınıfı hareketi içinde olduğu kadar İsveç sosyal demokratları arasında da derin olmuştur. Sovyetler rejimi SAP'ın siyasal çizgisini daha açık tanımlamasına, tartışılan tercihlerin daha kolay yapılmasına âdeta yardım etmiştir.

Diğer taraftan 1917 yılında yapılan parti kongresi, SAP içinde sosyalizm üzerine yapılan yorum ayrılıklarının bölünmeyle son bulduğu, ilerde İsveç sosyal demokratlarının ideolojisi olarak yerleşecek görüşlerin Branting önderliğinde üstünlük sağlamaya başladığı dönüm noktalarından biridir. 1917 kongresi ile SAP'ın ne tür bir sosyalizm savunucusu olduğu biraz daha açıklık kazanmıştır. Kongrede ana partiden ayrılan marksist muhalefet aynı yıl yeni bir partinin çatısı altında birleşerek siyasal mücadelesine devam etmiştir. Sol komünist partisi adını alan bu örgüt kısa sürede Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin nüfuzu altına girmiş, İsveç yelpazesinde Komintern çizgisinin sevimsiz temsilcisi olmuştur. Partinin bölünüşü, ilerde Dördüncü Bölümde anlatılmıştır.

PARTİNİN KURULUŞU

Sosyal Demokrat İşçi Partisi SAP (*Socialdemokratiska Arbetarpartiet*), 1889 yılında Sosyal Demokrasi Derneği'nin yaptığı çağrı üzerine toplanan kongre ile kurulmuştur.

Partinin kuruluşuna geçmeden önce, genç sosyal demokratlar arasında mevcut farklı görüş ve yorumlardan bir tanesini açık olarak dile getiren bir başka olayın üzerinde durmakta yarar vardır. Bu, partinin kuruluşundan üç yıl önce, 1886 tarihinde Hjalmar Branting'in Gavle İşçi Kulübü'nde yaptığı «İşçi Hareketi Niçin Sosyalist Olmalıdır?» başlığını taşıyan konuşmadır. Bazı araştırmacılar tarafından «İsveç solunun bağımsızlık bildirgesi» veya «İsveç sosyalizminin ilk özgün programı» olarak da nitelendirilen bu konuşmada Branting, daha önceleri büyük ölçüde Alman sosyal de-

mokratlarının etkisiyle ortaya atılan fikirlerden farklı olarak, İsveç solunun kendine özgü koşullarından esinlenen öneriler getirmiştir. Önce toplumsal gelişmenin ve İsveç kapitalist büyümesinin analizini yapan Branting, determinist bir mantıkla bu sürecin kaçınılmaz sonucunun sosyalizm olduğuna işaret edip «...modern işçi sınıfının büyük tarihi görevinin bu gelişmeyi tamamlamak... sosyalist topluma geçişi hazırlamak» olduğunu söylemiştir². Emekçiler bu hedefe ulaşmak için iki örgüt içinde birleşmelidirler: Bir taraftan kapitalistlere karşı verdikleri ekmek kavgasında kısa sürede etkinlik kazanabilecekleri, örgütlü güç olarak doğabilecekleri sendikalar içinde; diğer taraftan siyasal iktidarı ele geçirerek amaçlanan düzen değişikliğini ve sosyalizme geçişi sağlayacak siyasal parti örgütü içinde.

Kuşkusuz bu iki örgüt amaca el ele ulaşacaktır. Ama deneyler göstermiştir ki, iki kuruluşun birbiri içinde erimesi en uygun yol olmamaktadır. «...sendikaların görevi, bir iş kolunda çalışan işçilerden mümkün olduğu kadar çoğunluğu kapsamak olmalıdır. Siyasal ve dini görüş ayrılıkları ve farklı anlayışlar yeni üye kazanılması için engel teşkil etmemelidir. Olanaklıysa, (sendikalara) bütün işçiler katılmalıdır»³.

«Bilinçli» bir sosyal demokrat işçi muhakkak ki sendikaya olduğu kadar partiye de üye yazılacaktır ama, Branting, sendikaların amacının bilinçli veya bilinçsiz, dini fanatik veya dinsiz, tutucu veya sosyalist bütün işçileri kapsamak olduğunu belirtmiş, böylece sendikaların siyasal partiden farklı olarak elverişli bir siyasal birleşme noktası olmadığını vurgulamıştır. İsveç'teki gelişme de, büyük ölçüde, Branting'in öngördüğü çizgide olmuştur. Sendikalar bir taraftan inançları ne olursa olsun işçilerin hemen tamamını çatısı altında örgütlerken; sosyal demokrat parti ile sıkı, sürekli, açık bir ilişki kurmuştur. Hatta sendika-parti ilişkileri Branting'in öngördüğünden de kuvvetli olmuş, sendika üyesi işçiler aynı zamanda parti üyeliğine yazılmıştır.

Branting'e göre emekçiler işte bu iki örgüt aracılığı ile

amaçlarına doğru yol alacak, siyasal, ekonomik ve manevi özgürlüklerine kavuşacaklardır. Ama bu nasıl olacaktır? «İhtilal yaparak mı, reform yaparak mı? İhtilal! Toplumun en tepesinde olduğu kadar yerleri toplumun en aşağılık katlarında olan burjuvalar bu sözcüğü duyunca titremeye başlarlar... Evet, sosyalizm ihtilalcidir... ancak, ihtilalci olmak sözcüklerinden burjuvazinin kabul ettiği anlamlar çıkarılırsa, yani sokak çatışmaları, öldürmeler ve yağmalar anlaşılırsa, bu anlamda sosyalizm ihtilalci olmaktan çok uzaktır. Hatta bu anlamda sosyalizm tamamen tutucu olarak nitelendirilmelidir... Sosyalizm ilkede ihtilalcidir»⁴.

Branting'in Gavle konuşması iki bakımdan dikkat çekicidir. Birincisi, ilerde partiye egemen olacak ilkede ihtilalcilik çizgisinin daha kuruluşundan önce hareketin güçlü önderi tarafından ilan edilmesi; ikincisi, İsveç Sosyal Demokrat Partisi için sendikal örgütlenmenin başlangıç yıllarından beri taşıdığı önem ve ayrılmazlığın dile getirilmesi açısından.

SAP'ın kuruluşuna öncülük eden ve partinin çekirdeğini oluşturan örgüt, merkezi Stockholm'de bulunan Sosyal Demokrasi Derneği'dir. Partinin kurulduğu 1889 yılında bu örgüt, ülke çapında faaliyet gösteren 70 civarında sosyal demokrasi derneği, işçi kulübü, işçi sendikası gibi kuruluşu kendine bağlamıştı. SAP, siyasal parti kurmak için zamanın olgunlaştığına inanan işçi liderlerinin girişimiyle, üye sayısı üç binin üstünde olan bu kuruluşların gönderdiği delegelerin oluşturduğu kurucu kongrede doğmuştur. Partiyi kuran delegelerin toplumsal kökenleri itibariyle hemen tamamen işçi sınıfından gelmiş olması dikkat çekicidir. Katılan 50 delegeden 46'sı işçi, 2'si küçük esnaftır. Biri Branting olmak üzere yalnızca iki delege orta veya üst tabakalardandır.

İlk kongrede parti başkanı seçilmemiş, yerine yedi kişilik bir yürütme kurulu üst düzeyde parti yöneticiliğine getirilmiştir. Ancak yedi kişilik yürütme kuruluna en yüksek oyla giren Branting, zaman içinde, adı konmamış parti

başkanlığı sıfatına en yakın kişi olarak sıvrılmış, daha sonra SAP'ın ilk resmi başkanlığına seçilmiştir.

Branting'in temsil ettiği ilkede ihtilalcilik çizgisi kurucu kongrede de ağır basmıştır. Taktik sorunu üzerine Branting tarafından kaleme alınıp kabul edilen kongre kararına göre, SAP'ın ihtilalciliği halkın doğal adalet ve hukuk yargılarına ters düşmeyecektir:

«Kongre, İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nin işçi sınıfını örgütleyerek siyasal iktidarı ele geçirmek için girişeceği eylemlerde, yalnızca halkın doğal adalet bilincine uygun düşen araçları kullanacağını ilan eder. Kabul ettiğimiz çağdaş program ve bu programın gerçekleşmesi için ortaya koyduğumuz çalışmalar, asla şiddet ve zora dayanan bir ihtilali amaçlamadığımızın kanıtıdır. Kongre, zaman zaman düşmanlarımız tarafından bize atfedilen ve işçi sınıfının desteği olmadan girişeceğimiz şiddete dayanan darbe hareketleriyle işçi sınıfı hareketini tehlikeye sokacağımız yolundaki şaşkınca görüşleri açıkça reddeder. Partimiz bunun tamamen tersi olarak, düşüncesizce tezgâhlanan, halkın memnuniyetsizliğini şiddet hareketlerine dönüştüren, fakat üzerine hiçbir yeterli iktidarın kurulamayacağı bu gibi girişimlere bütün etkinliğini kullanarak karşı koyacaktır»⁵.

Mevcut burjuva partilerine karşı izlenecek politika hakkında alınan karar ise şöyledir: «Kongre, İsveç gibi ekonomik bakımdan geri kalmış bir ülkede diğer partilerden tamamen bağımsız olarak izlenecek bir politikanın, onlarla bütün koşullar altında her türlü işbirliğini reddeden bir tutuma dönüştürülmesinin zamansız olduğu kanısındadır. Bu nedenlerle, belirli ve kısa dönemde elde edilebilecek hedeflere ulaşmak için, seçimlerde veya oy hakkının elde edilmesi için yapılacak ajitasyonlarda bazı gruplarla işbirliği yapılabilir»⁶.

SAP'ın kuruluş döneminde burjuva partilerine karşı izlenecek tutum üzerine yapılan tartışmaların, bir partinin kendi dışındaki kuruluşlara karşı izleyeceği taktiğin belirlenmesi dışında önem taşıdığına işaret etmek gerekir. Çünkü

parlamentoda temsil edilen diğer partilerle işbirliğini reddeden SAP'ın marksist kanadı, bu tutumuyla yalnız ilkelere rinden taviz vermeyen bir siyaseti değil, aynı zamanda yeni ihtilalci partinin mevcut burjuva partilerinden daha farklı çalışma, özellikle daha farklı iktidara gelme yöntemleri izlemesi gerektiğini de savunmaktaydı. Kurucu kongre aldığı kararla, bu radikal tutumu reddettiğini de ilan ediyordu.

Kongre tarafından kabul edilen yukarıdaki görüşlerin tüm parti tarafından benimsendiğini ileri sürebilmek henüz mümkün değildir. Nitekim o sırada hapishanede olduğundan kongreye katılamayan parti içindeki marksist muhalefetin lideri Danielsson, gönderdiği telgrafta, «İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin parlamenter değil ihtilalci bir örgüt olduğunu», «diğer bütün burjuva siyasi partilerini bir gericiler topluluğu kabul ettikleri için onlarla hiçbir işbirliği yapmayacaklarını» ilan eden bir kongre kararının alınmasını istemiştir. Danielsson'un önerisi Branting'in girişimleri ile oylanmamıştır. Ama, bu hiçbir şekilde parti içindeki radikal muhalefetin kesin mağlubiyeti anlamına yorumlanmamalıdır.

Parti içindeki radikal çizgi 1891 yılında Norrköping'de toplanan ikinci kongrede ağırlığını açıkça koymuştur. Hapisten çıkan Danielsson, Norrköping'de saatlerce süren tartışmalardan sonra kendi kaleme aldığı bir kararı, hem de açık bir oy farkıyla kabul ettirir: «Sosyal Demokrat İşçi Partisi, mevcut burjuva toplum düzenini temelden değiştirmeyi amaçlayan ihtilalci bir parti olduğundan, örgütlü şiddet eylemlerinin mazlum proletaryanın son kurtarıcısı olabileceği ihtimalini göz önünde tutmalıdır... Diğer ülkelerin deneyimlerinin gösterdiği gibi, yararlı bir ajitasyon aracı olan parlamenter faaliyetleri ve partinin gelişmesine önemli katkıda bulunan başka hususları dikkate alan kongre, genel oy hakkı verilir verilmez veya daha geniş kütlelere yayılır yayılmaz, partinin parlamento ve yerel yönetim seçimlerine katılması kararındadır; ancak işçilerin güncel talepleri uğ-

runa burjuva partilerine karşı ilkesel muhalefetinden vaz-geçmeyecektir»⁷.

Norrköping'de alınan karar, partinin en önemli konuda tutumunun ne olacağını açık olarak ortaya koymaktadır: SAP, örgütlü şiddet hareketlerini amaca ulaşmadan başvurulabilecek bir amaç olarak kabul etmektedir. Gerekirse iktidara bu yoldan gelinecektir. Üstelik SAP'ın burjuva partilerine karşı olan tutumu da kurucu kongrede düşünülen-den farklıdır. Sağcı partilerle işbirliği kapıları kapatılmak-ta, SAP'ın temelde burjuva partilerinden farklı siyasal yön-temler izleyeceğinin altı çizilmektedir.

Şiddet hareketlerine başvurulabileceğinin kabul edilme-sine bakarak, ikinci kongrede alınan kararın parti içinde güçlenen anarşist eğilimlerin belirtisi olduğu sanılmamalı-dır. Söz konusu olan, «örgütlü» şiddet hareketleridir. İkti-dara, demokratik halk oyu çoğunluğunun desteği aranmak-sızın da gelinebileceği ima edilmektedir. Nitekim aynı kon-grede alınan başka bir kararda anarşizm yerilmiş, «çıkış noktaları sosyalist görüşler olsa bile temelde anti-sosyalist bir öğreti» olduğu ilan edilmiştir.

1891 kongresi SAP içindeki marksist grubun etkililiği-nin doruğa ulaştığı kongredir. Anarşistleri yeren genel kurul kararında, marksist felsefeye bağlılık açıkça vurgulanmış-tır: «Sosyal Demokrat İşçi Partisi fikri kuvvetini, kapitalist toplumun doğuş, gelişme ve çöküş yasaları hakkında bilim-sel bilgidен almaktadır. Sermayenin yoğunlaşması ve bü-yük sanayinin tedrici gelişmesine paralel olarak üretimde giderek daha ölümcül hale gelen anarşi, toplumsal emeğin sosyalizmin ilkelerine göre örgütlenmesini gerektiren neden-lerdir...»⁸

SAP, parlamenter demokrasiyi ancak bir taktik gereği kabul eden, diğer partilerle uzlaşmaz bir tutum içinde bulu-nan, maddeci tarih görüşünü benimsemiş bir marksist parti midir? Sorunun cevabı henüz açıktır. Nitekim «SAP bir ih-tilalci parti midir, yoksa bir parlamenter parti mi?» sorusu-na cevap vermek için 1894 yılında Göteborg'da toplanan

üçüncü kongrede yapılan tartışmalar, karşılıklı ödünlerle ve belirli bir sonuç alınmadan dağılmıştır.

Benzer tartışmalar o yıllarda sosyalist partilerin Avrupa'daki ortak platformunda da sürüyordu. Birinci Enternasyonal iç çekişmeler sonucu dağılmış, 1889 yılında Paris'te İkinci Enternasyonal kurulmuş, örgütün ilk genel sekreterliğine Belçikalı Emile Vandervelde seçilmişti. 1896 Londra kongresinde gelecek için stratejinin ana hatları belirlenmişti: Bundan sonra Enternasyonal kongrelerine yalnız, kapitalizm yerine sosyalist toplum düzenini kurmayı amaçlayan, sınıf mücadelesi ilkesini kabul eden, fakat yasal çerçeve içinde çalışmayı ve parlamenter yöntemlerin değerini benimseyen partiler çağırılacaktı. Böylece, burjuva devletin gözetimi altında, onun izin verdiği oranda mücadele etmeyi reddeden anarşist grupların etkisi iyice zayıflamış oluyordu.

XX. yüzyılın başında İkinci Enternasyonal özellikle Alman sosyal demokratlarının entellektüel liderliğinde ve marksist düşünceye bağlı bir örgüttü. Meselâ marksist ideolojiden nispeten uzak İngiliz İşçi Partisi 1908 yılında Enternasyonal'e üyelik için başvurduğunda «... her ne kadar açıkça sınıf mücadelesi ilkesini benimsememişse de, gerçekte böyle bir mücadeleyi sürdüren ve burjuva partilerinden farklı bir örgütlenmeye sahip olarak sınıf mücadelesi ilkesine dayanan İngiliz İşçi Partisi, sosyalist enternasyonal kongrelerine katılma hakkına sahip olmalıdır»⁹ şeklinde bir gerekçe kullanmak ihtiyacını duymuştu.

Genel oy hakkı elde edilemezse ihtilalci yöntemlere başvurulabileceği, bu yöntemlerin ne olduğu daha açık olarak belirtilmemekle beraber, Enternasyonal kongrelerinde sık sık dile getiriliyordu. Ama sınıf mücadelesi ilkesinin yanında burjuva devletin çerçevesi içinde faaliyette bulunulması da birçok kongre kararından, tartışmalardan görüleceği gibi genel olarak benimsenmişti. 1900 yılında yapılan Paris kongresinde sınıf mücadelesi ilkesinin kapitalist sınıf içinde herhangi bir doğrultuyla işbirliği yapılmasına izin vermediği belirtilmiş, fakat aynı kararda burjuva partileriyle

«gelip geçici koalisyonlar» kurulabileceği İsveç’li sosyal demokrat delegelerin de desteğiyle kabul edilmişti. Ancak bu koalisyonlara «siyasal iktidarın fethine giden olağan bir yol» değil, «yalnızca zorunlu durumlarda kullanılabilecek, geçici, olağanüstü bir önlem» gözüyle bakılacaktı¹⁰. Zaten bu sıralarda Fransa’da sosyalist A. Millerand, göreve başlayan Waldeck-Rousseau hükümetinde yer almayı kabul etmişti; böylece Enternasyonal, Milleerand’ın durumuna da meşruluk kazandırmış oluyordu.

İkinci Enternasyonal’in 1904 Amsterdam kongresinde «kabine sosyalizmi» sorunu yine gündeme gelmiş, «burjuva sınıfı adına devlet yönetimini üstlenen bir komisyondan başka bir şey olmayan partilerle» işbirliği konusu tartışılmıştı. Bu kongrede, İsveç delegelerinin oy vermediği bir karara göre, üye partilerin «burjuva toplumunun hükümetlerinde» yer alma gayretinde bulunmaması gerekiyordu. Kararın burjuva partileriyle koalisyona gidilmemesini mi, yoksa kapitalizm devam ettiği sürece hükümet olunmamasını mı ima ettiği açık değildi. Bu tavrın sosyal demokrat partiler için yarattığı zor durum 1907 Stuttgart kongresinde dile getirilmiş, ama bir karara varılamamıştı.

PARLAMENTODA İLK SOSYAL DEMOKRATLAR

1896 seçimlerinde Stockholm’den seçimi kazanan Branting ilk sosyal demokrat milletvekili olarak meclise girmiş, altı yıl partisini *Riksdag*’da tek başına temsil etmiştir. Branting’in seçimi kazanmasıyla meclislerde yeni bir sesin, alışılmamış tartışmaların, belki de ihtilalci sloganların yankılanacağını bekleyenler bu tahminlerinde büyük ölçüde yanılmışlardır. Branting’in uzun yıllar tek başına, daha sonraları küçük meclis grubuyla izlediği tutum, SAP için ilerdeki yıllarda gittikçe kökleşen ve hiçbir zaman bozulmayan bir geleneğin yaratıcısı olmuştur.

Sosyal demokratların İsveç parlamentosu *Riksdag*’da izlediği tutumun en çarpıcı özellikleri, biçimsel konularda

doğruluk, parlamenter kurallara uyma ve yumuşaklık olarak sıralanabilir. Parlamento engellemeleri veya gövde gösterileri hiçbir zaman partinin taktikleri arasına girmemiştir. Meclis gelenekleri bütün incelikleriyle yerine getirilmiş, derin ve ilkesel taleplerin acelecilikle öne sürülmesinden kaçınılmıştır.

SAP'ın ılımlı tavrının yerleşmesinde Branting'in ve daha sonra seçimi kazanan ilk sosyal demokrat milletvekillerinin davranışlarının olduğu kadar, *Riksdag*'ın sert ve kırıcı tartışmalardan uzak, geleneksel olarak sakin havasının da etkisi olmuştur. Şiddetli ideolojik kavgalara ters düşen, daha çok uzmanlık konularının ve ayrıntılarının titizlikle tartışıldığı, komisyon çalışmalarının büyük önem taşıdığı bu atmosfere uyan ilk sosyal demokratlar, yine aynı hava içinde kişisel saygınlık kazanmışlardır. Örneğin, sosyal demokratlar parlamentoya girdikten sonra kürsüde hiçbir zaman sosyalizm üzerine ateşli, heyecan uyandırıcı tartışmalar açmamışlardır. Diğer partiler de aralarına katılan bu yeni üyeleri *Riksdag*'ın olgun geleneklerine uygun biçimde kabul etmişler, onlara karşı hiçbir zaman kaba, ters, kışkırtıcı tepkilerde bulunmamışlardır.

İLK PARTİ PROGRAMI

SAP'ın kurucu ve onu izleyen ilk iki kongresinde herhangi bir parti programı kabul edilmemesi dikkat çekicidir. Parti ilk programına 1897 yılında Stockholm'de yapılan dördüncü kongre ile kavuşmuştur. Özellikle sosyal demokratlar gibi kuvvetli ideolojik temeller üzerine kurulmuş bir partinin uzun yıllar bir programdan yoksun kalması yadırgatıcıdır. Dördüncü kongrede kabul edilen program da, İsveç sosyal demokrasisinin özgün bir belgesi niteliğinde değildir.

Program Danielsson tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın kendisi bu programı «Erfurt Programı'nın ruhuna uygun, ama ondan bağımsız açıklamalar getiren bir çalışma»

olarak sunmuştur. SAP'ın ilk parti programı öz ve biçim olarak büyük ölçüde Erfurt Programı'na benzemekte, bazı noktalarda daha yumuşak bir yaklaşım taşımaktadır. Bilindiği gibi Erfurt Programı olarak anılan belge, Bismarck baskı rejiminin anti-sosyalist yasayı kaldırması üzerine 1891 yılında Alman sosyalistlerinin siyasal partilerini yasal olarak tekrar kurdukları Erfurt Kongresi'nde Alman Sosyal Demokrat Partisi için kabul edilen metindir.

Erfurt Programı ile İsveç sosyal demokratların ilk programı arasında çarpıcı bir ayrılık, İsveç programında işçi sendikalarına ve işçilerin siyasal parti örgütü yanında kendi meslek örgütleri içinde de birleşmelerine verilen önemdir. SAP programına göre kapitalist toplum düzeni, emekçileri, kendi emeklerinin ürününden mümkün olan en çok payı alabilmeleri için işçi sendikaları içinde örgütlenmeye zorlamaktadır. Böylece sendikalar kurulmuştur ve emekçilerle kapitalistler arasında ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de giderek keskinleşen bir mücadele doğmaktadır. Bu mücadele emekçilerin ücretle çalışan bir sınıf olmaktan kurtulmasına dek sürecektir. Halbuki Erfurt Programı'nda, «İşçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı mücadelesi zorunlu olarak siyasi bir mücadeledir. İşçi sınıfı, siyasi hakları olmadan iktisadi mücadelesini veremez... İşçi sınıfının bu mücadelesine bilinç ve birlik kazandırmak ve onu zorunlu hedefe yöneltmek, işte Sosyal Demokrat Parti'nin görevi budur» ¹¹ ifadeleri ile yetinilmiş, işçilerin sendikalar içinde örgütlenmesine ve sendikal mücadelesine değinilmemiştir.

İlk programda ortodoks marksist yorumdan ayrılan bir husus ise, toplumsal zenginliğin giderek az sayıdaki kapitalistin elinde toplanıp küçük köylüler, zanaatkârlar, esnaf- lar gibi ara tabakaların yavaş yavaş kaybolmasına karşılık, yeni ara tabakaların doğduğunun vurgulanmasıdır. Burada, toplumsal gelişmenin kapitalistler ve proletaryadan oluşan bir yapıya doğru yöneldiği yolundaki ortodoks yorumun dışına çıkıldığı görülmektedir. Marksist kökenli bir

sosyal demokrat partinin henüz XIX. yüzyılın sonunda böyle bir yoruma varmış olması dikkat çekicidir.

İlk parti programında yer alan diğer yaklaşımlar özetle şöyledir: ¹²

— Sosyal demokratlar burjuva toplumunun iktisadi yapısını kökten değiştirmek istediği ve işçi sınıfının toplumsal kurtuluşunu amaçladığı için, diğer siyasi partilerden tamamen farklı bir kuruluştur.

— Kapitalist düzende gerçek üreticiler, ücretli emekçilerden oluşan bir sınıf haline dönüşmektedir. Bu sınıfın toplumsal özelliği mülkiyetten yoksun oluşu ve baskı altında olmasıdır.

— İşçi sınıfının kurtuluşu ancak kapitalistlerin üretim araçları üzerinde sürdürdüğü tekelin son bulması, üretim araçlarının tüm toplumun ortak mülkiyeti haline dönüştürülmesi ile mümkündür.

— Sosyal demokrasi, işte bu nedenlerle işçi sınıfının siyasal örgütü olarak doğmuştur. İktidara geldikten sonra tüm üretim araçlarının mülkiyeti kamuya ait olacaktır.

Siyasal program başlığı altındaki ikinci bölümde ise somut taleplere yer verilmiştir: ¹³

— Evrensel, eşit, tek dereceli oy hakkı.

— Dinin kişilerin özel yaşamını ilgilendiren bir konu olduğunun ilânı.

— Layik okul.

— Müterakki gelir, servet ve veraset vergisi.

— Kredilerin devlet tarafından denetimi.

— Sekiz saatlik iş günü.

— Gerekli olduğu durumlar hariç, gece çalışmalarının ve 14 yaşından küçük çocukların sanayide çalışmasının yasaklanması.

SAP'ın ilk programı, önce mevcut düzenin eleştirisini yapan, sonra da kendi öngördüğü düzenin ilkelerini belirleyen bir çalışmadır. Ne var ki programın kaleme alındığı

dönemin henüz berraklaşmamış ideolojik yapısı nedeniyle önemli bir konu açıkta bırakılmaktadır. Düzenin nasıl değiştirilmesi öngörülmektedir? İktidara gelirken hangi araçlara başvurulabilecektir? Bunlar ilk parti programında cevabı bulunmayan sorulardır. Bu konulardaki kararsızlıklar ve bulanıklıklar daha giderilememiştir. İlerideki yıllarda parti programının en başına oturacak «demokrasi ülküsünün toplumun tüm katlarına yayılması» ilkesinin ipuçlarını bulabilmek henüz mümkün değildir.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra SAP'ın ilk programının muhasebesini yaparken, devrin koşulları da gözden uzak tutulmamalıdır. Sosyalist partiler siyasi mücadelelerinde henüz ilk tecrübelerini kazanmaktaydı. Yirminci yüzyılın zengin deneyleri daha yaşanmamış, sosyalist fikirler hiçbir ülkede iktidara gelmemiştir. Avrupa işçi sınıfı hareketinin en güçlü temsilcisi Alman sosyal demokratları, son seçimlerde oyların yaklaşık dörtte birini kazanmalarına rağmen, işçi sınıfı ihtilali ile iktidara gelebileceklerini hesaplamaktaydı.

İsveç'te ise sosyal demokratlar *Riksdag*'da yalnızca bir milletvekili ile seslerini duyurabiliyordu. Genel oy hakkı daha elde edilmemiştir. Yalnızca yıllık geliri belirli bir düzeyin üstünde olan küçük bir azınlık oy kullanabiliyordu. İşte, Avrupa işçi sınıfı hareketinin İsveç'teki henüz cılız temsilcileri, kabaca bu koşullar içinde kök salıyor, güçleniyordu; yine bu koşullar içinde iktidara ulaşma stratejilerini saptamak, oluşturmak zorundaydılar.

Sosyal demokrat hareketin kuruluş yıllarındaki ideolojik kararsızlığın nedenlerinden biri de, henüz kütle örgütlenmesini tamamlayamamış, yayılmamış, geniş toplumsal tabana oturmamış yapısıdır. Başlangıç yıllarında nispeten dar bir çevreye hitap eden hareket, tutarsızlıkların ortaya dökülmesi için uygun bir ortam oluşturmuyordu. Diğer küçük ve sınırlı güce sahip partilerde de sık sık görüldüğü gibi, ilk yıllarda parti içinde görev alanlar için bazı as-

gari siyasal inançların yanında psikolojik etkenlerin, kişisel ilişkilerin ağırlığı da önemliydi. Kuruluş yıllarında üst düzey kadrolarının önde gelen özelliklerin biri, partinin güçlenmesi ile ilerde ortaya çıkacak durumun tersi olarak, istikrarsızlık ve süreksizlikti. Örneğin partinin ilk dört kurtlayından dördüne de katılan delege sayısı, aralarında biri Branting olmak üzere, yalnızca üçtür. Bu özellik SAP'ın ilk yıllarında gözlenen bazı olguların açıklanmasına da yardımcı olmaktadır. Belirli bir görüş parti içinde kısa sürede önemli etkililik kazanabilmekte, ama ardından yine aynı çabuklukla kaybolabilmektedir. Veya partinin itibarlı liderlerinden birinin bir konuya ilişkin görüşlerini değiştirmesi, partinin tutumunu da hemen ve kolaylıkla etkileyebilmektedir. Parti, bünyesinin belirsizliği oranında, kolaylıkla ve kısa bir süre için çok uçta bir politikanın temsilcisi görünümünü kazanabilmektedir. Bunun en çarpıcı örneği 1890' larda anarşist görüşlerin parti içinde güç bulmasıdır. Hinke Bergegren önderliğindeki bu anarşist grup daha sonra partiden ihraç edilmiştir.

GÜÇLENME

Yirminci yüzyılın Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan yaklaşık on beş yıllık dönemi Avrupa kapitalizminin görece refah çağıdır. Sanayileşmiş ülkelerde üretim hızla artıyor, pazarlarını giderek genişleten kimya, elektrik ve inşaat şirketleri altın yıllarını yaşıyordu. Bu dönem aynı zamanda Avrupa işçi sınıfı partilerinin büyük gelişmelerine tanık olmuştur.

Ulusal işçi sınıfı partileri siyasal tabanlarını genişletmekte, yasal çerçeveler içinde yürüttükleri mücadeleler sonunda burjuva hükümetler üzerine kurdukları baskı artmaktaydı. Sosyal demokratların güçlü kalesi Almanya'da Bismarck'ın baskı rejimi gevşemiş, anti-sosyalist yasa kalkmıştır. Sosyalistler seçimlerde giderek daha fazla oy kazanmakta, parlamentoda daha güçlü temsil edilmekteydi. 1893'

de 40 milletvekilliği kazanan Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD, bu sayıyı 1903 yılında 81'e çıkartmış, 1912 seçimlerinde ise 4 milyon 250 bin oy toplamıştır. Bu, toplam oyların % 35'iydi ve *Reichstag*'da 110 sandalye elde edilmişti. İşçi sınıfı partileri hemen bütün Avrupa'da güçlenmekteydi. İkinci Enternasyonel'in aracılığıyla birleşen Fransız sosyalistlerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce 90 000 üyesi vardı. Seçimlerde 1 400 000 oy, 101 milletvekilliği kazanmışlardı. Savaş başladığında Avusturya sosyalistleri bir milyonun üzerinde oy ve 82 milletvekilliği kazanacak güce erişmişti. ¹⁴

Avrupa işçi sınıfı ordusunun 1900'ler başında başlattığı yürüyüşte İsveç sosyal demokratlarının da yeri vardır. 1889 yılında SAP kurulduğunda, bu cılız ve geleceği çok kimse için meçhul siyasal parti yalnızca 3200 üyeye sahipti. Geleceğe umutla bakanlar, belki de yalnız, sarsılmaz iradeli, yürekleri inanç dolu bir kaç işçi önderi idi. Parti bu önder kişilerin yoğun ajitasyonlarıyla, sürekli siyasal eylemleriyle kendisine tutunacak toprak buluyordu. Üye sayısı 1895 yılında ancak 10 000'i bulmuştu.

Mücadele, özellikle ilk yıllarda, çetin koşullar altında yürütülmek zorundaydı. İşverenlerin partiye üye yazılan işçileri işten atması âdet olmuştu. Burjuva basınında küçümseme, alay ve iftira karışımı bir propaganda sürüp gidiyordu. Palm, Danielsson, Branting gibi parti yöneticileri sırayla hapse atılıyordu. Hem de, siyasal inancı ne olursa olsun bu gün her İsveç'liye çok garip gelecek «parlamentonun manevi varlığına hareket» gibi suçlamalarla.

Ama kartopu yuvarlanmaya başlamıştı. 1900'ler patlama yılları oldu. 1900'de 44 000'e ulaşan üye sayısı bunu izleyen yıllarda diğer Avrupa ülkelerindekinden hiç de aşağı kalmayan bir ivmeyle tırmanıyordu: 1905'de 67 000'e çıkmış, 1908 yılında 135 000'e fırlamıştı. Üye sayısı çoğaldıkça partinin en canlı organı ve temel örgütlenme birimi *arbetarkomun*'lerin sayısı da artıyor, ülke yüzeyine yayılıyor. *Arbetarkomun*'ler, parti içi eğitim çalışmaları, konfe-

ranslar ve çeşitli toplantılardan oluşan yoğun bir faaliyet dizisini sürdürüyordu.

SAP'ın *Riksdag*'daki üye sayısı da düzenli olarak artıyordu. 1897 yılında Branting'in ilk sosyal demokrat milletvekili olarak meclise girmesinden sonra yapılan her seçim SAP'a daha fazla milletvekili kazandırmıştır. ¹⁵

Yıl	SAP milletvekili (*)
1902	2
1905	13
1908	34
1911	64
1914	73

Seçim yasası değiştiği için 1914 yılında yapılan ikinci seçimlerde ise meclisteki sosyal demokrat milletvekili sayısı 87'ye çıkmıştır. Bu sonucun bir özelliği, SAP'ın 1914 seçimleri ile İsveç'in en büyük partisi durumuna gelmesidir. Ancak mecliste en çok sandalyeye sahip olmasına rağmen henüz çoğunluğu elde edemeyen sosyal demokratlar, iktidara yerleşebilmek için 18 yıl daha, 1932 yılına dek beklemek zorunda kalacaktır.

Bir hiç olarak başlangıçtan 27 yıl sonra en büyük parti haline gelmek olağanüstü bir başarıdır. Bu sonucun arkasında, tabii ki muazzam bir örgüt çalışması yatmaktadır. En az bu başarı kadar çarpıcı olan bir başka nokta da, SAP'ın 1914 seçimlerinde elde ettiği ülkenin en büyük partisi olma özelliğini kesintisiz günümüze kadar sürdürmesidir.

İsveç sosyal demokrasisinin yirminci yüzyılın başlangıcındaki gelişmesine biraz daha yakından bakmadan önce, mücadeleyi SAP ile beraber yürüten iki örgütü de tanımak

(*) İsveç'te sosyal demokratların ve diğer partilerin 1911-1982 yılları arasında seçimlerde kazandığı oy yüzdeleri ve milletvekili sayıları Ek III a ve b'de verilmiştir.

gerekecektir. Bunlardan biri sosyal demokrat gençlik örgütü SSU, diğeri de işçi sendikaları genel konfederasyonu LO'dur.

GENÇLİK ÖRGÜTÜ SSU

İsveç Sosyal Demokrat Gençlik Örgütü SSU (*Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbundet*) 1903 yılında Malmö'de kurulmuştur. SSU her anlamıyla köklü bir siyasal gençlik örgütüdür. Yalnız yüksek öğrenim geçliğinin değil, genç işçilerin, toplumun her kesiminden gelen genç insanların birleşme noktası olmuştur. Bu kuruluş SAP için bir çeşit parti okulu niteliğindedir. Gençlik örgütü içinde yetişip siyasal eğitimden geçenler, daha sonra partinin yönetici kadrolarını oluşturmaktadır. Nitekim 1920'lere gelindiğinde, önde gelen parti yöneticilerinden hayret verici bir çoğunluğun yaşı otuzlarda olan ve gençlik örgütü içinde yetişmiş kişilerden oluştuğu görülecektir. Per Albin Hansson, Gustav Möller, Ernst Wigforss, Nils Karleby, Zeth Höglund gibi gençlik hareketinin en yetenekli liderlerinin çoğu, 1932 yılında SAP'ın iktidara yerleşmesiyle birlikte sosyal demokrat yönetimin uygulayıcıları olmuşlardır.

Düz işçi olarak çalışma hayatına başlayan P.A. Hansson 1925 yılında Branting'in ölmesi ile SAP'ın genel başkanlığına getirilmiştir. 1932 yılında başbakan olan Hansson, 1946 yılında ölene kadar bu görevde kalmıştır.

SSU içinde yetişen bir başka ünlü sosyal demokrat lider Gustav Möller'dir. 1930 ve 40'larda Sosyal İşler Bakanlığı yapan Möller, İsveç'teki toplumsal güvenlik düzeninin kurucusu, «sosyal İsveç'in yaratıcısı» olarak anılır.

Yine gençlik örgütü içinden yetişen Ernst Wigforss ise, SAP'ın ilk iktidar yıllarında 17 yıl maliye bakanlığı yapmıştır. Wigforss aynı zamanda hareketin en etkili ideologu, İsveç'te modern sosyal demokrasi düşüncesinin en güçlü yaratıcısı olmuştur.

Mesleği müretteplik olan Nils Karleby sosyal demokratların «halk lisesini» bitirmiş, gençlik kollarında ve partinin yayın organlarında yönetici olarak çalışmış, daha sonra da parti yönetim kuruluna girmiştir. 34 yaşında ölen bu yetenekli insan, kısa ömrüne rağmen, pratik siyasetteki etkinliklerinin yanında sosyal demokrasi görüşünün oluşumuna özgün katkılarıyla da sivrilmiştir.

SSU'nun önde gelen üyelerinden ve ilk başkanlarından Zeth Höglund parti içinde sol sosyalistler olarak anılan muhalefetin sözcülüğünü yapmıştır. 1917 yılında SAP'ın bölünmesiyle sonuçlanan ideolojik kavganın öncüsü Höglund, daha sonra komünist partinin kurucuları arasında yer almıştır.

1903 yılında küçük bir dernek olarak kurulan SSU, başlangıçta çok sınırlı kaynaklarla yaşamak zorundaydı. Yalnız 450 üyesi vardı. Artık dergi *Fram* (İleri) ancak 1000-1200 satış yapabiliyordu.

SAP'ın 1897 yılında kaleme alınan programı çerçevesinde çalışmayı kabul eden bu küçük dernek, kısa süre içinde partinin en canlı dallarından biri, Avrupa'nın en büyük siyasal gençlik örgütü haline gelmiştir. SSU'nun üye sayısı 1905 yılında 7 000'i, 1907 yılında 15 000'i bulmuştur. Aynı yıl içinde, aylık dergi *Fram*'ın satışı başlangıçtaki mütevazı sayının 40 katına, 40 000'e ulaşmıştır.

İkinci Enternasyonal'in 1907 toplantısına paralel olarak yapılan uluslararası sosyalist gençlik örgütlerinin kongresine 13 ülkeden 60 000 üyeyi temsil eden gençlik kuruluşları katılmıştı. 15 000 üyeyi temsil eden SSU, bu kuruluşlar arasında en büyüğüydü. Aynı yıl Almanların öncülüğü ile kurulan Sosyalist Gençlik Sekretaryası'nda, SSU yine en kuvvetli temsil edilen üyelere biriydi. Karl Liebknecht'in başkanlığını yaptığı bu kuruluşun gelirlerinin üçte birini SSU sağlıyordu.

Gençlik, partinin çok hızlı büyümesinin de bir sonucu olarak kuruluş yıllarında olağanüstü etkili bir rol oynamıştır. Bu etkililik, örgütlenme ve ajitasyonda olduğu

kadar düşünce planında da kendini göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesindeki ideolojik tartışmalarda SSU'dan yetişen sosyal demokratların ağırlıklı yeri vardır. Hareketin birinci kuşak önderleri arasında Branting gibi entellektüel donanımı kuvvetli kişilerin nispeten az olması nedeniyle gençler, düşünce tartışmalarında hep ön saflarda yer almıştır. Yirminci yüzyılın başlarında partinin sivrilen tartışmacılarının büyük çoğunluğunu henüz otuzlarında bulunan genç insanların oluşturması dikkat çekicidir.

LO

Siyasal örgütlenmesini SAP içinde gerçekleştiren İsveç işçi sınıfı mesleki örgütlenmesini de güçlü işçi kuruluşu *Landsorganisation* (LO) içinde tamamlamıştır. 1975 yılında 1.8 milyon sendikalıyı temsil eden LO, İsveç işçi sınıfının hemen tamamını çatısı altında toplayan bir konfederasyondur.

İsveç işçilerinin siyasi örgütü SAP ile mesleki örgütü LO'nun gelişmesini, savunduğu ideolojik çizgiyi, toplum içindeki ağırlığını birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu iki kuruluş arasındaki bağlar öylesine kuvvetlidir ki, durumu, LO'nun sosyal demokrat partiyi desteklediği biçiminde ifade etmek yetersiz kalacaktır. Söz konusu olan, bir siyasi partinin seçimden seçime desteklenmesi ötesinde, ortak siyasi amaçlara ulaşmak için geniş bir işbirliği ve dayanışma üzerine kurulmuş tarihi ve ideolojik bir beraberliktir.

İsveç işçi sendikaları merkez örgütü LO, sosyal demokrat partiden dokuz yıl sonra, 1898 yılında kurulmuştur. LO'nun kuruluşuna öncülük edenler aynı zamanda SAP'ın da faal üyesi olan işçi önderleridir. Uzun zamandan beri, hatta partinin doğuşundan önceki yıllardan bu yana işçilerin örgütlenmesi için yoğun çalışmalarda bulunan bu önderler, nihayet 1898 yılında *Landsorganisation*'u kurmuşlardır. LO'nun ilk genel başkanlığına SAP'ın kurucularından ve etkili üyelerinden Fredrik Sterky getirilmiştir.

Kuruluş yıllarında LO içinde en çok tartışılan sorulardan biri, işçi sendikalarının sosyal demokrat parti ile kuracağı ilişkilerin niteliğidir. Gerçi işçilerin destekleyebileceği tek siyasal partinin SAP olduğu üzerinde en ufak bir fikir ayrılığı yoktu ama, bazı sosyal demokratlar bir sendikanın LO konfederasyonuna katılabilmesi için o sendikaya kayıtlı tüm üyelerin sosyal demokrat partiye de üye olmasının zorunlu kılınmasını istemekteydi. Bu görüşe karşı olanlar ise, böylesine ağır ve zorlayıcı bir koşulun LO'nun gücünü olumsuz yönde etkileyeceğini, sendikalı tüm işçiler partiye üye olmasalar bile LO-SAP arasında kuvvetli bağların yine de kurulabileceğini savunmaktaydı. İkinci görüş sahipleri, zorunlu üyelik koşulu getirilirse işçilerin çıkarlarını savunan kısa vadeli programlarla daha az zamanda daha çok işçiyi örgütleyebileceklerini düşünmekteydi.

LO'nun ilk kongresinde birinci görüş ağırlık kazanmış, alınan bir kararla LO'ya katılan sendikalarındaki bütün işçilerin topluca sosyal demokrat partiye de üye yazılması şart koşulmuştur. LO'ya kabul edilen bir sendikanın üyeleri üç yıl içinde topluca SAP'a katılmazsa, sendikanın LO konfederasyonu ile olan ilişkisinin kesilmesi kabul edilmiştir.

Kurucu kongrede alınan bu karar, sendikasının LO'ya katılmasının zorunlu sonucu olarak parti üyeliğini kabul etmek istemeyen işçiler arasında çekingenlik doğurmuştur. Zorunlu parti üyeliği koşulunun yarattığı olumsuz gelişmeler üzerine, üç yıllık süre dolmadan 1900 yılında yapılan ikinci LO kongresinde söz konusu karar kaldırılmıştır. İkinci kongrede alınan kararda, LO'nun başlıca görevlerinden birinin bağlı sendika üyesi işçilerin topluca SAP'a da üye kaydedilmesi için gayretler sarfetmek olduğu belirtilmiştir. Nitekim konfederasyon bu yönde gayretlerini esirgememiş ve LO'ya bağlı bir çok sendika ortak kararlar alarak üyelerinin aynı zamanda parti üyesi olmasını sağlamıştır. 1909 yılında yapılan bir değişiklikle, sendikanın çoğunluk oyuy-

la aldığı karara göre topluca partiye üye kaydedilen işçilerden bu karara uymak istemiyenlere, sendika üyeliği hakkını kaybetmeksizin parti üyeliğinden ayrılma hakkı tanınmıştır. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir.

SAP ve LO'nun siyasal eylemleri, yürüttükleri yoğun ajitasyonlar, güçlenme yıllarında başlıca iki hedef üzerinde toplanmıştır: Genel ve eşit oy hakkının kazanılması ile demokratik hakların, özellikle işçi sendikalarının sosyal demokrat mücadeleye olanca ağırlıkları ile katılabilmelerini sağlayacak demokratik hakların elde edilmesi.

Sosyal demokratların mücadeleye başladığı yıllarda İsveç demokratik haklar yönünden Avrupa'nın en geri kalmış ülkelerinden biri idi. Beş milyona yakın nüfusun yalnızca 300 000'i, yani yaklaşık % 6'sı oy hakkına sahipti. İki milyondan fazla ergin vatandaş, yıllık gelirleri 800 kronun altında olduğu için seçimlerde oy kullanamıyordu. O yıllarda yalnız İsveç değil, henüz hiç bir ülkede genel oy hakkı kabul edilmemişti. Ama İsveç, XIX. yüzyılın demokratikleşme sürecinde hayli gerilerde kalmıştı. 1880'lerde yapılan bir araştırmaya göre İsveç'te nüfusun yalnız % 6'sı oy hakkına sahipken diğer bazı ülkelerde bu oran şöyle değişiyordu: Fransa'da % 27, Almanya'da % 21, Amerika'da % 20, İngiltere'de % 16. ¹⁶

Fakir halkın ve sayısı giderek artmakta olan işçi sınıfının desteğini yanına alan SAP, genel oy hakkının kazanılması için sert mücadeleler vermek zorunda kalmıştır. Ülke çapında yapılan toplantılar, konferanslar, mitingler gibi propaganda çalışmalarının yanında, oy hakkından yoksun kütleleri harekete geçirecek başka yöntemler de izlenmiştir. SAP kurultaylarında alınan kararlarla 1893 ve 1896 yıllarında iki kez toplanan Halk Meclisi (*Folk Riksdag*), bunun başarılı örneklerinden biridir. Milyonlarca İsveçlinin oy hakkı olmadığı için İsveç parlamentosu *Riksdag*'ın halkın gerçek temsilcisi olmadığını vurgulamayı amaçlayan, 21 yaşından büyük kadın-erkek her vatandaşın katıldığı gösteri seçimleri düzenlenmiş, bu seçimleri kazanan temsilcilerden

oluşan Halk Meclisi kurulmuştur. Halk Meclisi hareketi, genel ve eşit oy hakkından yana demokratik güçler için çok etkili bir baskı ve propaganda aracı olmuştur.

İsveç'te işçi sınıfının hemen her mücadelesinde olduğu gibi oy hakkının kazanılmasında da LO ve SAP uyumlu bir işbirliği içinde bulunmuştur. Artan baskılar karşısında seçim yasasını değiştirmeyi kabul eden burjuva iktidar, nihayet 1902 yılında beklenen yeni önerisini açıklamıştır: Oy hakkına sahip olabilmek için gerekli 800 kronluk gelir sınırı, 500 krona indirilecektir! Üstelik kadınlara oy hakkı öneride yer almamıştır. Hükümetin önerisini açıklaması üzerine olağanüstü kurultay toplayan SAP, LO yetkililerine danışarak, hükümetin yasa önerisinin *Riksdag* anayasa komisyonunda görüşülmesine kadar geçecek süre içinde her pazar günü ülke çapında mitingler düzenlenmesine ve önerinin komisyonda görüşülmesi sırasında tüm işçilerin katılacağı «Büyük Grev» yapılmasına karar vermiştir.

1902 Büyük Grev'i İsveç işçileri için kutlu dönüm noktalarından biri olmuştur. Çünkü gerçekleştirilen, İsveç işçilerinin o güne dek başardıkları en yaygın kütle hareketidir. Grevi örgütleyen ve yöneten LO, henüz dört yıl önce kurulmuştur. Üye sayısı sınırlıdır.

Hükümet önerisinin komisyonda görüşüldüğü üç gün boyunca 120 000 işçi greve katılmıştır. Grev yapan işçilerin çoğunluğu sendikalı bile değildir. Direnişin bu denli yaygın olması parlamentoyu da etkilemiştir. Komisyon hükümet teklifini reddedince Başbakan Von Otter istifa zorunda kalmıştır. Parlamentodaki havadan, seçim yasasının sosyal demokratların taleplerine daha yakın bir biçimde geçeceği ortaya çıkmıştır. Fakat 21 yaşından büyük kadın erkek herkese eşit oy ilkesinden gerilemek istemeyen sosyal demokratlar ödün vermeye yanaşmayınca, değişiklik önergesi güdük olmuştur.

1902 Büyük Grevi sosyal demokratların genel oy hakkı için yürüttükleri mücadelede parlak bir başarı, kesin bir dönüm noktasıdır. Ne var ki, toplumun genel iradesinin

açıkça belli olmasına rağmen işbaşına gelen burjuva hükümetler seçim yasası değişikliğini türlü oyalamalarla daha bir müddet askıda tutmuştur. Geliri ne olursa olsun 23 yaşını bitirmiş bütün erkek vatandaşlara oy hakkının verilmesi 1909 yılında, kadınların oy hakkına kavuşması ise ancak 1921 yılında kabul edilmiştir.

1909 GENEL GREVİ

Sosyal demokratlar genel oy hakkının kazanılması için verdikleri mücadeleden daha kolay olmayan bir başka mücadeleyi de işçi sendikalarının yasal haklarına kavuşması için vermiştir.

İsveç toplumunun demokratikleşme dönemi olarak nitelendirilebilecek yirminci yüzyılın ilk yıllarında çalışanların özgürce örgütlenebilmesi, örgütlü güç olarak topluma ağırlığını koyabilmeleri için verilen mücadele yıpratıcı ve zor olmuştur.

İşçi sendikaları konfederasyonu LO'nun kurulduğu yıllarda toplu sözleşme ve grev hakları bir tarafa, işçilerin henüz yasa güvencesi altına alınmış örgüt kurabilme hakkı bile yoktu. Çalışanların kendi örgütlerini kurmak yolunda attığı her adım, işverenler ve burjuva hükümetlerinin türlü engellemeleriyle karşılaşılıyordu. LO'nun kurulması ve giderek daha çok işçiyi örgütlemeye başlaması, sağcı hükümetlerin acımasız yasalar koymasına neden olmuştur. İşçi örgütlerinin yayınları kısıtlanmıştır. Grev çağrısında bulunmak veya işyerinde çok büyük çoğunluğun grev yapması halinde bile grevi kırmak için kiralanmış bir kaç işçinin çalışmasına engel olmak, ağır hapis gerektiren suçlardan sayılmıştır. Bu yasaların çoğu İsveç'te uzun yıllar yürürlükte kalmış, ancak SAP'ın iktidara gelmesiyle temizlenmiş, çalışanlar demokratik haklarına kavuşmuştur.

İşverenler başlangıçta işçi sendikalarını tanımamışlardır. Yasal güvenceleri olmayan bu kuruluşlarla görüşmelere yanaşmamış, sendikalı işçileri topluca işten çıkarma ve

ya sarı sendikalar kurdurma yolunu seçmişlerdir. Sendikaların ilk çabaları örgütlerinin tanınmasını amaçlamaktaydı. 1906 yılında yapılan yasa değişikliği, ilk kez sendikalara tam anlamıyla yasal bir statü kazandırmıştır. Ancak toplu sözleşme yine kabul edilmemiştir.

1906 yılında yapılan yasa değişikliğine rağmen işverenlerin tutumunda değişme olmamıştır. Sendikalı işçileri geliştiği güzel ve topluca işten atıyor, işçilerin ücretlerini «iktisadi kriz» nedeniyle düşürüyorlardı. Bazı işverenler sendikalı işçilerin listesini çıkartıp, açık açık yalnız bu işçilere karşı lokavt ilan ettiklerini bildiriyordu. Dönemin niteliği, daha sonraları gerçekleştirilecek ünlü «İsveç çalışma barışından» hayli farklıydı. İşçiler sık sık en etkili silahları olan greve başvurmaktaydı. Bu yıllara ait istatistikler gerilimin şiddetini açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin 1906-1909 arasında dört yıllık süre içinde 14 milyondan fazla iş günü kaybına yol açan toplam 813 grev olmuştur. Bu, yılda 200'ün üzerinde veya gün aşırı yeni bir grev demektir.

Sendikal hakların kazanılması için verilen mücadelelerden tipik bir tanesi, «Mackmyra Çatışması» olarak bilinir. Yönetiminde bir zamanlar başbakanlık yapmış Christian Lundaberg'nin de bulunduğu Mackmyra Sülfid Fabrikası, dörtte biri çocuk yaşıta 200 işçiyi istihdam ediyordu. 1905 yılında 60 kadar işçinin sendikaya üye olması üzerine işveren, sendikadan ayrılmayan işçilerin işten çıkarılacağını ve evlerinden atılacağını ilan etmiştir. Bu tehdite karşı daha çok işçi sendikaya üye yazılmaya başlamıştır. Fabrika yönetimi de bunun üzerine üretimi durdurup şirketin lojmanlarında oturan sendikalı işçileri polis çağırarak evlerinden atmaya başlamıştır. İşçilerin gösterdiği beklenmedik dayanışma ve ülke çapında yürüttükleri yardım kampanyası sonunda, kullanılan grev kırıcılara rağmen, işveren başarısızlığa uğramıştır. Şirket yönetimi insafsız tutumu nedeniyle sağ eğilimli basının bile eleştirilerine hedef olmuştur. Yaklaşık altı ay süren mücadele sonunda işveren, işçilerin sendikaya üye olmak hakkını kabul etmek zorunda kalmıştır.

İşverenlerin ağır baskılarına karşı işçilerin direnişi 1909 genel grevinde doruğuna ulaşmıştır. Kâğıt, demir-çelik fabrikaları ve inşaat işçilerinden bazılarının sürdürdükleri grevlerin sona erdirilmesini talep eden işveren kuruluşları, bu grevler devam ederse 15 gün içinde ülke çapında lokavta gidileceğini, tedricen 160 000 işçinin işten çıkarılacağını bildirmiştir. İşverenlerin tehditi üzerine toplanan LO yönetimi de, genel grev kararı almıştır. 1909 genel grevi İsveç tarihinin en büyük işçi direnişidir. O sıralarda 110 000 civarında üyesi bulunan LO'nun çağrısı üzerine bütün İsveç'te 200 000 işçi işini bırakmıştır. Bu sonuç, kendi üye sayısının hemen hemen iki katı işçiyi greve götüren LO'nun etkililiği kadar, İsveç işçileri arasındaki yüksek dayanışma duygusunun da göstergesidir. Grevin yapıldığı yıl 310 000 civarında olan toplam işçilerin % 65'inin işini bırakması, hayatı uzun süre felce uğratmıştır.

1909 fırtınası İsveç işçilerinin yalnız en büyük grevi değil, ama aynı zamanda en acı tecrübesi de olmuştur. Uzun süre greve dayanabilecek gücü olduğunu düşünen LO, işverenleri dize getirebileceğini hesaplamıştı. 200 000 işçinin katıldığı görkemli grev tam bir ay devam etmiştir. Ne var ki işverenlerin kuvveti LO'nun tahmininin çok üstünde çıkmıştır. Genel greve karşı olan bankalar aralarında birleşerek kurdukları özel konsorsiyum kanalıyla işveren kuruluşlarına milyonlarca kron kredi akıtmıştır. Kendi örgütleri ve aralarındaki dayanışmadan başka hiçbir desteğe sahip olmayan işçi sendikalarının maddi gücü bir ay içinde tükenince, siyasi iktidarı da karşılarında bulan işçiler, işverenlerin dikte ettiği koşullarla grevden vazgeçmeye mecbur kalmıştır.

Yüz binlerce işçinin katılması ve büyük umutlarla başlayan genel grevin bozgunla bitmesi, İsveç işçi hareketi içinde onarılması yıllar süren yaralar açmıştır. İşverenler iş yapan işçilerden istediklerini tekrar işe almışlar, binlerce sendikalı işçiyi, özellikle en bilinçli, önder ve sendika örgütçüsü binlerce işçiyi kapı dışarı etmişlerdir. Daha kö-

tüsü, işinden olan «zararlı işçilerin» adını taşıyan kara listeler hazırlanmış, bütün İskandinav ülkeleri işverenlerine dağıtılmıştır. 1909 greviden sonra kendi ülkelerinde iş bulabilme olanağını yitiren bu işçiler İsveç'i terk etmek zorunda kalmış, işsizlik ve fukaralık nedeniyle Yeni Dünya'ya göç eden emekçilerin oluşturduğu kervana katılmışlardır. Tekrar işe kabul edilenler üzerinde kurulan baskılar sonunda, sendikalı işçilerden on binlercesi sendikadan ayrılmıştır. Genel grevden önce 1907 yılında 186 000 olan LO üye sayısı, yarısından çoğunu kaybederek 1911 yılında 80 000'e kadar düşmüştür. Yıkımın etkisinden kurtulup LO'nun tekrar eski gücüne kavuşması uzun yıllar sürmüş, 1907 üyelik sayısına tekrar ancak 1916 yılında ulaşılmıştır. 1909 genel grevinin hedeflerinden biri olan toplu sözleşme hakkı ise, 1928 yılında kazanılmıştır.

SAP-LO İLİŞKİLERİ

Toplu üyelik kurumunun dışında, SAP-LO ilişkileri ne düzeydedir? Parti ve sendika, hangi konularda ve nasıl işbirliği yapmaktadır? Bu işbirliğinin sınırları nedir?

Bu sorulara verilebilecek en kısa cevap, SAP ve LO'nun her konuda ve hemen sınırsız bir işbirliği içinde bulundukları olmalıdır. İki örgüt birbiri içinde erimiş gibidir. Bugün bir İsveç'li için SAP ve LO adeta özdeşleşmiş iki kavramdır; sanki ikisi de aynı şeydir. Zaten SAP-LO, propaganda broşürlerinden araştırma yayınlarına, gazete haberlerinden akademik tartışmalara kadar İsveç'te sık sık yan yana rastlanan iki isimdir.

Tarihsel olarak SAP-LO ilişkileri, demokratik toplumda ve demokratik kurallar içinde gerçekleştirilmiş en canlı ve güçlü parti-sendika işbirliğinin bir örneğidir.

Parti ve sendika arasındaki işbirliği, Olof Palme'ye göre, «işçi sınıfı hareketinin her zaman temel siyaseti» olmuştur. Muhalefet yıllarında demokratik hakların kazanılmasını ve sosyal demokrat partinin siyasal iktidar olmasını

amaçlayan bu işbirliği, SAP'ın 1932 yılında iktidara yerleşmesi ile ülkeyi beraberce yönetme biçimini almıştır.

İsveç'te LO'nun ülke yönetimine ağırlığını koymasının en önemli araçlarından biri, biçimsel olarak, oldukça yerleşmiş ve İsveç yasama sisteminin özgün bir geleneği olan «*remissförfarande*» kurumudur. Bu geleneğe göre, bir yasa tasarısı parlamentoya sunulmadan önce, o yasadan etkilenecek bütün kurum, kuruluş ve örgütlerin görüşleri sorulmaktadır. Böylelikle örgütlü kütlelerin istekleri yasamaya yansıtılabilmekte, çatışan görüşlerin uzlaştırılmasına çalışılmakta, ilgili kuruluşların görüş birliği oluştuktan ve tasarı olgunlaştıktan sonra *Riksdag*'a sunulmaktadır. Oldukça etkili işleyen bu süreç boyunca yasa tasarıları genellikle önemli değişikliklere uğrayabilmektedir. İlk anda düşünülebileceğinin tersine, söz konusu yasa ile çıkarları çatışan örgütler arasında uzlaşma genellikle sağlanabilmektedir.

Bu uygulamada, ülkenin tek ve güçlü işçi örgütü LO'nun yalnız ekonomik hayatı ilgilendiren değil ama hemen her konuda görüşünün sorulacağı pek doğaldır. «*Remissförfarande*» çalışmalarını yürüten ve yasa tasarıları üzerine sendikanın görüşlerini oluşturan sendika bünyesi içinde kurulmuş komisyonlar ve araştırma kurumları sürekli olarak çalışır durumdadır. Ayrıca, sendika bünyesi içinde yürütülen bu tür çalışmalarla parti örgütü içinde yürütülen benzeri çalışmalar da sürekli işbirliği ve eşgüdüm içindedir.

Ülke yönetiminde hemen bütün konularda ağırlığı olan LO'nun, özellikle İsveç ekonomisinin ve çalışma hayatının düzenlenmesindeki katkıları birincildir. Hükümet tarafından devamlı olarak danışılan bir örgüt olmanın yanında LO, geliştirdiği ve uygulamaya sokulmasını başardığı önerilerle İsveç ekonomisinin yönlendirilmesinde önemli sorumluluklar taşımaktadır.

ALMAN SOSYAL DEMOKRATLARI

Alman sosyal demokratları XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında Avrupa işçi sınıfı hareketinin - özellikle merkezi ve kuzey Avrupa'da- ağırlık merkezini oluşturmuştur. Güçlü ve geniş örgütlenmesi, pek çok ünlü, orjinal düşünürüyle Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD, kuramsal alanda adeta yol göstericilik işlevini yüklenmişti ve en önde gelen referans makamıydı. SPD içinde yapılan tartışmalar, ideolojik tahliller ve alınan siyasi tavırlar diğer sosyal demokrat partiler için dikkatten uzak tutulmaması gereken bir ton belirleyici oluyordu. Sosyal demokrat partilerin klasik çağında ortaya çıkan ihtilalci-merkez-reformcu kanatlar şablonu da belki en açık, en keskin ifadesini bu renkli parti içinde bulmuştu.

Parti Birinci Dünya Savaşı sonunda bölünmüş, daha sonra da Nazilerin iktidara gelmesiyle kapatılmıştır. SPD İkinci Dünya Savaşı ertesinde farklı bir tarihi ve ideolojik çevrenin partisi olarak yeniden kurulmuştur. İhtilal mi reform mu tartışmaları, artık giderek sanki çok uzak bir geçmişin hoş anektodları olarak anılarda yaşayacaktır. Bu gelişme, Bad Godsberg'de toplanan 1959 parti kurultayında yeni bir program kabulü ile taçlanmıştı.

SPD içindeki fırtınalar ve ideolojik tartışmalar, diğer işçi partilerini olduğu gibi İsveç sosyal demokratlarını da

şu veya bu şekilde etkiliyordu. Karl Kautsky, Edward Bernstein, Rosa Luxemburg gibi Alman liderlerinin düşünce düelloları hızla İsveççeye çevrilmekte, tartışmalar ilgiyle izlenmekteydi. Nitekim, SAP içinde sık sık Alman partisine göndermeler yapıldığı görülmektedir.

İsveç sosyal demokratlarını incelemeye devam etmeden önce Alman sosyal demokratlarını ayrı bir bölümde ele almak bu bakımdan yararlıdır.

Bir sonraki bölümde göreceğimiz modern İsveç sosyal demokrasi ideolojisinin doğuş tartışmalarının karşılaşmalı bir perspektif içine yerleştirilebilmesi ve tarihi öneminin anlaşılması da böylece daha kolay olacaktır.

Alman sosyal demokrat partisinin çekirdeğini oluşturan iki kuruluş vardır. Bunlardan ilki, Ferdinand Lassalle'nin Leipzig'de kurduğu Alman İşçileri Genel Birliği'dir (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*). Parti programı sosyalizm ve demokrasinin ayrılmazlığını vurguluyor, demokratik kurumların güçlenmesi ile sosyalizmin gerçekleşmesini öngörüyordu. Marx'ın öğretisinin etkisi oldukça azdı. Sosyalizm devlet denetimindeki üretici kooperatifleri öncülüğünde kurulacaktı.

Marksist sosyalistlerin örgütlenmesi ise 1869 yılında Eisenach'da Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei*) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Eisenach sosyalistlerinin liderliğini Marx'ın ve Engels'in 12 yıl İngiltere'de yakınında bulunmuş, onlardan 14 yaş küçük Köln'lü bir assubayın çocuğu olan tornacı August Bebel yapmıştır. Yeni partinin marksist retorik ile sosyalizm, demokrasi ve ihtilâl kavramlarını bir potada eritme çabaları, Lassallecilerden en önemli farklılığı olarak göze çarpıyordu.

1871 yılında meclisin açılmasıyla iki rakip kuruluş giderek yakınlaşmaya başlamış ve 1875'de Gotha'da Alman Sosyalist İşçi Partisi adı altında birleşmiştir. Gotha'da kabul

edilen parti programı daha çok Lassallecılarının görüşü doğrultusunda kaleme alınmıştır. Sosyalizmin yasal yollardan yararlanarak kurulacağı ilan edilmiş, demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, genel ve gizli oy, sendikal örgütlenmelerde sınırlandırmaların kaldırılması, adil vergilendirme gibi somut program talepleri getirilmiştir. Programda marksist tarih ve toplumsal değişme anlayışına yer verilmemiştir. Ne kapitalist toplumdaki sömürünün marksist tahlili, ne devletin sınıf karakterine ima, ne de yaklaşan ihtilal ve proletaryanın kaçınılmaz diktatörlüğü programa girmemiştir. Marx ve Engels, kendi tarih ve toplumsal değişme anlayışlarına uymadığı için iki-üç sayfalık programı uzun uzun, sert biçimde eleştirmişlerdir.

Bismarck yönetiminin 1878 yılında ünlü anti-sosyalist yasayı kabul etmesiyle sosyal demokratlar faaliyetlerini yavaşaltında sürdürmek zorunda kalmışlardır. 1890 yılında yasa yürürlükten kalkınca ertesi yıl Erfurt'da Alman Sosyal Demokrat Partisi kurulmuştur. Bugünkü partinin kuruluşu olarak bu tarihi kabul etmek mümkündür. Erfurt kongresinde benimsenen yeni parti programı ise, Alman İmparatorluğu çökene kadar geçerli kalmıştır.

Erfurt kongresi toplandığında Marx ölmüştü; fakat onun yakın arkadaşı Engels marksist görüşe uygun bir programın kabulü için gayret göstermiş ve başarılı olmuştur. Program tartışmalarında Engels ile yakın işbirliği içinde bulunan ve metnin kuramsal kısmını kaleme alan kişi Karl Kautsky'dir.

İki bölümden oluşan Erfurt programının birinci ve kuramsal bölümünde uzun dönem için genel tahlillere, öngörülere yer verilmiş; ikinci bölümünde ise kısa dönem için somut talepler dile getirilmiştir.

İlham kaynağı Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'su olan birinci bölümde, kapitalist toplumun evrimi ve kaçınılmaz çöküşü anlatılmaktadır. İşçi üretkenliğinin artmasına paralel tekelleşme yoğunlaşacak; sömürü, baskı, aşağılanma ve kutuplaşmayla beraber mülk sahipleri ile mülk-

süzler arasında genişleyen uçurum ve sınıf çelişkilerinin keskinleşmesi sosyalist üretim biçimine geçişi zorunlu kılacaktır. Böylece, «mutluluğun, ahenkli ve evrensel bir mükemmelleşmenin» kapıları açılmış olacaktır. Programın tahlilleri, kendi dili ile, «doğa yasalarının kesinliğini» taşımaktadır.

Programın ikinci kısmında Gotha programına benzer olarak 8 saatlik iş günü, temsili sistem, genel ve gizli oy, demokratik reformlar, ücretli tatil, çocuk işçi çalıştırmanın yasaklanması, müterakki gelir vergisi gibi somut talepler yer almaktadır.

Kapitalist toplumun geleceği ile ilgili pek doğrulanmayan kehanetlerden ve günümüzde artık hiçbir olağanüstü tarafı kalmamış reform taleplerinden oluşan Erfurt programını inceleyen zamanımızın bir okuyucusu, muhtemelen hiç de heyecan verici olmayan bir metinle karşı karşıya olduğunu düşünecektir.

Ama Erfurt programı SPD'nin o yıllarda içinde bulunduğu ideolojik çıkmazları berrak bir şekilde temsil eden bir dökümandır. Nitekim programın birbiriyle nasıl bağdaşabileceği henüz bilinemeyen iki eğilimi arasındaki çatışma izleyen yıllarda giderek su yüzüne çıkacak, «Erfurt senteziyle» beraber partinin de parçalanıp dağılmasıyla son bulacaktır. Eğer işçi sınıfının giderek fukaralaşmasını da kapsayan ve kapitalist toplumun karşı koyulmaz çöküşünü öngören dogma partinin resmi ideolojisi ise, mevcut düzen içinde yapılması öngörülen reformlara yaklaşım ne olmalıdır? Partinin asli görevi, bütün mantıki sonuçları ile beraber çöküşü hızlandırmak ve bir «sosyal ihtilal» sonucu zuhur edecek sosyalist topluma geçişi çabuklaştırmak mı, yoksa, reformlar uğruna verilecek mücadele mi olmalıdır?

O yıllarda SPD içinde radikal, merkez ve reformcu kanatların oluşturduğu üç hizip vardı. Radikallerin sözcüleri arasında Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Clara Zetkin ön planda geliyordu. Edward David, Georg von Volmar ve özellikle Edward Bernstein reformcuların sivrilmiş isimleriy-

di. Parti başkanı August Bebel ve entellektüel otorite Karl Kautsky ise merkez kanadı temsil ediyordu.

Bazı yorumculara göre program yazarı, Kautsky, SPD içinde mevcut iki eğilimi de tatmin edecek bir programı başarı ile kaleme almıştır. Birinci bölüm marksist radikal kanada teminat vermekte, ikinci kısım reformculara pratik hedefler göstermekteydi.

Parti merkezinin ortodoks kuramcısı Kautsky'nin gayretleri gerçekten sık sık, SPD içindeki radikal-reformcu çekişmesinin doğurduğu gerilimi azaltmaya dönük olmuştur. Ama ihtilalci düşünce ile reform siyaseti arasında taviz koşullarının yaratılmasına yardım eden Erfurt sentezi, muhtemelen Kautsky'nin hesaplı niyetinin olduğu kadar az çok yerleşmiş bir program üslubunun da zımni bir sonucuydu.

Kuruluş kongresinden bir yıl sonra yayınladığı ve kendisinin «sosyal demokrasinin kateşizmi» diye nitelendirdiği «Erfurt Programı» adlı kitapta Kautsky, programın teorik bölümleri üzerine açıklamalar ve yorumlar yapmıştır. Maddecî tarih görüşünün en mekanik ve determinist bir yorumundan kalkan Kautsky, günlük konuşma diliyle kaleme aldığı çalışmasında ilkel toplumların evriminden modern toplumun işleyiş mekanizmalarına, fahişelik ve aile kurumlarına kadar hayli değişik konular üzerine cesaretle fikirler ileri sürmüştür. Zira Marx ve Engels, «insanlık tarihinin, son tahlilde düşünce değil ama karşı koyulmaz bir ekonomik gelişmenin artık keşfedilmiş yasaları tarafından belirlendiğini» göstermiştir. Öyle ki, Kautsky'e göre eskiden daha çok diplomat ve hukukçu olan devlet adamları da artık giderek iktisatçı olmaktadır ve olmak zorundadır! Kautsky'nin bu kitabı, şeylerin yasasının en belirleyicisine (?) vakıf olduğunu sanan bir kimsenin, hemen her konuda cesaretle yorum ve yargılama yaparken nasıl kolaylıkla düşünce hovardalığına ve bilgiç müsveddeliğine kaydığının güzel bir örneğidir.

Kautsky çalışmasında sosyal reform ve sosyal ihtilal kavramlarına da değinmektedir. Sosyal reform, mülk sa-

hibi sınıfların özel mülkiyet düzeninin yıkılmasını engellemek için öteden beri başvurdukları yamacılığın adıdır. Sosyal ihtilal ise üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kalkmasıdır. Kaçınılmaz sosyal ihtilal uzun süren ve iniş çıkışlarla dolu —ama giderek tırmanan— bir mücadelenin sonunda olacaktır. Sosyal ihtilalin şiddete dayanarak ve kan dökülerek olması da şart değildir. Tarihte «uzak görüşlü egemen sınıfların» ayrıcalıklarından kendi rızalarıyla vazgeçtiğinin örnekleri vardır. Öte yandan sosyal reformlara tamamen dudak kıvrırmak da doğru değildir. Çünkü öyle reformlar vardır ki, kapitalist sistemin kendisini intihara sürükleyen eğilimlerini ortadan kaldırmaktan çok «olayların mecrasında akışını hızlandırır.»

Sosyal ihtilal denen şeyin ne olduğu ve nasıl gerçekleşeceği üzerine Kautsky'nin yaptığı üstünkörü açıklamalar, yirminci yüzyılın depremlerini yaşamamış olanlar için bile yeterli değildi. Nitekim giderek kızışan tartışmalar içinde Kautsky, bir süre sonra bu iki konuyu kısa aralıklarla yayınlayacağı «Sosyal İhtilal» ve «İktidara Giden Yol» adlı iki ayrı risalede tekrar ele alacaktır.

REFORMCULUĞUN YÜKSELİŞİ

İsveç'deki gelişmenin aksine, Alman sosyal demokrasisinin kuruluş yıllarında işçi sendikaları ön planda görülmemektedir. 1860'larda kurulan sendikalar, milli değil yerel örgütlenme modeline sahipti. Sosyal demokrat partiye dışardan maddi destek ve üye sağlıyordu. Ama hareketin yürütücü merkezi sosyal demokrat parti, siyasi liderlik otoritesini sendikalarla paylaşmıyordu.

Ülke çapında milli örgütlenmenin tamamlanması, üye sayısının artması ve ellerinde önemli maddi fonların oluşmasıyla beraber sendikalar parti siyasetini etkileyecek bir güç olarak ortaya çıkmış ve XX. yüzyılın ilk yıllarında birden alevlenen radikallerin ihtilalci taktiklerine karşı ağırlıklarını parti içindeki reformculardan yana koymuştur.

Sendikaların melli örgütlenmeye başlaması 1890 yılında Hamburg işverenler kuruluşunun lıkavtı sonucu pek çok işçinin işten atılmasıyla hızlanmıştır. Örgütlenme modelinin merkeziyetçi veya yerel birimlere dayalı olması tartışmasının birinci modelin yerleşmesi ile sonuçlanması, radikallerin sendikal mücadeledeki ilk önemli yenilgisi olmuştur. Merkezi yapıyla beraber örgütün kurumsallaşacağı, ihtilalci sınıf mücadelesi eğilimlerinin köreleceği ve yerel sendika birimlerinde yer yer mevcut keskin radikalizmin sesini duyuramayacağı endişesine sahip sol kanadın çabalarına rağmen sendikaların örgütlenmesi merkeziyetçi yönetim modeline göre gerçekleşmiştir. İhtilalci maceracılığa ket vuran, istikrar ve sürekliliğin getirdiği güven içinde mücadeleyi teşvik eden merkeziyetçi model, reformcu kanadın başarı hanesine bir puan olarak yazılmıştır.

Yalnız örgütlenme modeli değil başka pek çok sorun üzerindeki tartışmalarda sendikalar, o yıllarda parti içinde hakim durumda bulunan sol radikal yöneticilerle ortak bir anlaşma zemininde buluşmakta zorluk çekmiştir. Ama bu sorunların pek çoğunun nihai çözümü, yavaş yavaş da olsa, reformcu kanadın istediği yönde gerçekleşmiştir.

Reichstag'da «katıksız muhalefet» taktiği güden, bütçe oylamalarına katılmayan, Kayser huzurundaki törenleri boykot eden parti, benzer taktikleri sendikalar için de tavsiye ediyordu. İşverenlerle her türlü görüşmeden kaçınılmalı, hiçbir ödüne yanaşılmamalı, ölene dek mücadele edilmeliydi. Sendikaların amacı üyesi olan tek tek işçilerin çıkarlarını korumaktan öte bir şeydi ve tarihin yoksulluğa, sömürülmeye mahkum ettiği işçi sınıfını nihai hesaplaşma gününe hazırlamak olmalıydı.

İşçilere hem giderek yoksullaşmalarının kaçınılmaz olduğunu anlatmak, hem de onları örgütlenip mücadele etmeye davet etmek sendikacılara ters geliyordu ve kendi varlık nedenini inkar etmek olacaktı. Ama sendikacıların ge-

nel tutumu, sosyal demokrat hareketin parçalanmasını önlemek için, parti radikallerinin entellektüel fantezisi gibi görünen tahlilleri etrafında sürtüşme yaratmak yerine, somut sorunlar çıktıkça bunları kendi tercih ettikleri yön- de ve sabırla partiye kabul ettirmek olmuştur.

İlk kez 1896'da bir sendikanın işverenle iş sözleşmesi yapması, bu tür sözleşmelerin işçilerin ihtilalci mücadele şevkini kıracağından endişe eden radikaller tarafından sendikanın birliğinden kovulmasına yol açmıştır. Ama kısa bir süre sonra sendika genel kurulunda işverenlerle sözleşme yapılması kabul edilmiştir.

Parti-sendika ilişkileri görüş ayrılığının su yüzüne çıktığı bir başka konudur. Sendikaların görevinin yalnızca sosyal demokrat değil siyasi inancı ne olursa olsun tüm işçileri ve mümkün olan en çok sayıdaki işçiye örgütlemek olduğunu savunan sendikacılar, partiden bağımsız bir sendikal hareket önermişlerdir. Sendikanın maske takmış bir parti veya parti kongresinden emir alan bir kuruluş görüntüsü almasının sendikal örgütlenmeyi engelleyeceğini savunan reformcu sendikacılara karşı radikaller, sosyal demokrat hareketin bir bütün olduğunu ve üye sayısından çok «bilinçli işçi» kazanılmasının önemini ileri sürmüşlerdir. Sonuçta daha çok sendikacıların görüşü doğrultusunda, sendika ve partinin sosyal demokrat hareketin «iki ayağını» oluşturduğu ve sendikanın partiden bağımsız ve özerk bir kuruluş olduğu kabul edilmiştir.

SPD yönetimindeki radikallerin ihtilalci *weltanschauung*'u ile sendikacıların «pozitif iş» diye adlandırdıkları işçilerin pratik, güncel, basit sorunlarını ön planda tutan davranışları arasındaki zıtlığı en güzel anlatan örnek belki de 1. Mayıs törenleri tartışmasıdır. Uluslararası sosyalist gele- neğin yaygın törenlerle kutsallaştırdığı 1 Mayıs, günün ücretli tatil kabul edilmesinden önce grevlerle kutlanmaktaydı. Alman işverenlerinin sertleşen tutumu, işçilerin, inançları uğruna giderek daha çok maddi zararlara katlanmasını gerektiriyordu. 1906 yılı 1 Mayıs törenleri 32 000 işçinin iş-

siz kalması ile sonuçlanmıştı. Radikal parti yönetimi, işverenlerin sertleşen tutumuna aynı sertlikle cevap verilmesini, grevlerin daha da yaygınlaştırılmasını istiyordu. Proletaryanın sınıf bilinci ve kardeş işçilerle dayanışma duyguları gelişecek, işçiler küçük maddi çıkarlarını daha büyük davalar için feda etmesini öğrenecekti. Sendika yönetimi ise binlerce işçiyi işsizlik ve yoksulluk pahasına greve sürmek istemiyor, 1 Mayıs'ın, ücretli tatil kabul edilene kadar, ya akşam çalışma saatlerinden sonra ya da izleyen ilk pazar günü kutlanmasını teklif ediyordu. Duygusal ve sembolik motiflerle yüklü 1 Mayıs tartışması, uzun görüşmelerden sonra sendikanın partiye verdiği gibi görünen bir lödünle karara bağlandı: 1 Mayıs grevlerle kutlanacaktı. Ama grevler sonunda işinden olan işçilere para yardımını parti ve sendika eşit miktarda karşılayacaktı. Görünürde verilen taviz, aslında, pragmatist sendika yönetiminin istediğini kabul ettirebilmek için bulduğu zekice bir çözüm yoluydu. Çünkü kararın getirdiği maddi yükün sendikaya nazaran çok zayıf bir bütçeye sahip parti tarafından karşılanamayacağı anlaşıncaya, parti için, 1 Mayıs'ın sendika önerisine uygun olarak akşam saatlerinde veya izleyen ilk pazar günü kutlanmasını kabul etmekten başka çare kalmamıştı.

SPD içindeki reformcu kırırdanışın erken belirtilerinden bir başkası da Güney Almanya'daki parti örgütünden gelmiştir. Sanayileşmenin yavaş, köylülüğün yaygın olduğu güneyde parti örgütü Erfurt programının marksist retoriğini elverişsiz ve kendine uzak buluyordu. 1894 Frankfurt kongresinde Bavyera sosyal demokrat liderlerinden Georg von Vollmar, partinin, işçilerin çıkarlarını olduğu kadar köylülerin de çıkarlarını savunması gerektiğini söylemişti. İlk bakışta belki de yalnızca bir seçim taktiği gibi görünen bu çıkışın arkasında, partinin teorik açmazlarından biri yatıyordu. Klasik ortodoks teoriye göre sanayide beklenen gelişme kırsal kesimde de kendini tekrarlayacak ve toprak mülkiyetindeki kutuplaşma bir taraftan büyük tarım işlet-

melerinin doğmasına, diğer taraftan da küçük köylülüğün silinmesine yol açacaktı. Tarih nezdinde yok olmaya mahkûm ve kaderlerine karşı nafil direnen küçük köylülerin «gericilikleri» de işte bundan ileri geliyordu. Şimdi sosyal demokratlar, gerici ve yok olmaya mahkûm bu yığınları nasıl kendi saflarına katacaktı?

Bu sırada SPD'nin köylü sorunları uzmanı Edward David, ortodoks marksist görüşün kırsal alandaki gelişmeyle ilgili varsayımlarının gerçekleşmediğini, kırsal üretimde ailenin zaten en uygun birim olduğunu iddia etmeye başlamıştı. Kautsky önce her iki iddiaya da karşı çıkmış, ama sonra o da kırsal alanda mülkiyet yoğunlaşmasının «kaçınılmaz» olmadığını kabul etmişti.

Çok geçmeden ortodoks marksist görüşün sanayideki gelişmelerle ilgili varsayımlarından da kuşku duyulmaya başlanmıştı. Şüphe edenlerin ve teorideki tutarsızlıkları gözden geçirip düzeltmek isteyenlerin içinde en açık dille konuşan ise Edward Bernstein'di.

«REVİZYONİZMİN BABASI» BERNSTEİN

Sözlük anlamı «gözden geçirip düzeltmek» olan revizyonizm kelimesinin marksist gelenek içindeki kullanımı hiçbir zaman açıklık kazanmamıştır. Günümüz komünizminde revizyonist yaftası resmi parti ve devlet ideolojisinden ayrılan kişi ve diğer partilere karşı keyfi bir biçimde kullanılmaktadır. Hatta bazı devletler arasındaki söz savaşının karalayıcı sıfatlarından biri olmuştur. Bu içeriğiyle revizyonizm bir çeşit küfr ve şirk; revizyonist ise din değiştirmiş, aşağılık, hain veya hıyanete doğru ilk adımını atmış kişidir. Komünist sofuluğun çarpıcı bir tezahürü, revizyonizm kelimesinin uğradığı bu ilginç anlam sıçramasıdır.

Terim, kullanımının yaygınlık kazandığı yüzyılımız başlarında daha kolay tanımlanabilen bir anlama sahipti. Revizyonistler, marksist öğretiden yola çıkan fakat zamanla bu öğretinin önemli bazı unsurlarının, özellikle kapitalist

toplumun geleceğiyle ilgili kehanetlerinin doğrulanmadığını görerek kuramda değişiklikler yapmak isteyen kişilerdi. Gerçi revizyonist sıfatı önce bu kişilerin kendileri değil başkaları tarafından kullanılmasıyla üne kavuşmuştu ve o zamanlarda da olumsuz imalar taşıyordu ama, dönemin dürüstlüğü bozulmamış entellektüel ortamı içinde, kelimenin yaygınlık kazanması üzerine bu kişiler herhangi bir günahkârlık duygusuna kapılmadan onu kendileri de kullanmaya başlamışlardı.

«Revizyonistlerin babası» Edward Bernstein, dini inançlarına bağlı olmayan orta halli bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak 1850'de Berlin'de doğmuştur. Erken yaşlarda lise eğitimini terk eden Bernstein, 1869'dan 1878 yılında Almanya'dan ayrılmak zorunda kalana kadar küçük bir banka memuru olarak çalışmıştır. 1872 yılında Eisenach sosyalistlerine katılmış, 1875 Gotha Kongresinde delege olarak bulunmuştur. 1878 yılında anti-sosyalist yasa yürürlüğe girince İsviçre'ye gitmiş ve kendi marksist olmamasına rağmen sosyal demokratlara sempati duyan bir zenginin sekreteri olarak çalışmıştır. Zürich'te Kautsky ve sosyalist Rus göçmenlerle arkadaşlık kurmuş, *Sozialdemokrat* dergisinde yazılar yazmış ve on yıl bu derginin yöneticiliğini yapmıştır. Bismarck'ın baskı dönemi boyunca *Sozialdemokrat*, partinin en canlı faaliyetini teşkil etmiştir. Bu yıllarda İngiltere'ye ziyaretleri sırasında Marx ve Engels'le tanışan Bernstein, Bismarck'ın İsviçre hükümetine baskıları sonunda 1888'de ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve İngiltere'ye göç etmiştir. Orada Engels'le dostluğunu ilerleterek onun en yakınlarından biri olmuştur. Engels vasiyetinde eserlerini Kautsky'e bırakırken, mirasının yönetimini de Bernstein'a vermiştir.

Bernstein İngiltere'de Fabianlarla ilişki kurmuş, onların etkisi altında kapitalist toplumun şiddet ve ihtilal yoluyla değiştirilmesine olan bağlılığı zayıflamaya başlamıştır. Kapitalizmle tek hamlelik bir silkme ve kopmaya dayanan hesaplama beklentisi, yerini, tedrici reformlara ve demokratik yolların üstünlüğüne olan inanca terk etmiştir. Bu dü-

şüncelerini ve marksizmin yanlış bulduğu yönlerini önce *Die Neue Zeit* dergisinde 1896 yılı sonundan itibaren «Sosyalizmin Sorunları» adı altında bir dizi makalede açıklamıştır. 1899 yılında yayınladığı *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (Sosyalizmin Varsayımları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri) adlı kitap ise derin yankılar uyandırarak partinin reformcu ve radikal kanatları arasındaki sert çatışmanın başlamasının görünürdeki nedeni olmuştur.

Bernstein kitabının yayınlanmasından iki yıl sonra 1901'de Almanya'ya dönmüş, 1902 yılında Breslau'dan *Reichstag* üyeliğine seçilmiştir. Bundan sonra *Die Neue Zeit* değil, reformcuların dergisi *Sozialistische Monatshefte*'de yazmıştır. 1918 yılına kadar süren milletvekilliği boyunca yazmaya ve yayıncılığa devam etmiş, marksizmi giderek daha açık bir dille eleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kautsky'le beraber azınlıktaki savaş aleyhtarı grubun içinde yer almış ve bağımsız sosyal demokrat parti USPD'ye katılmıştır. Savaş sonrasında SPD'nin yeni kurucularından biri olan ve ilk parti programının yazılmasına katkıda bulunan Bernstein 1920-1928 yılları arasında tekrar parlamento üyeliğine seçilmiş ve 1930 yılında Berlin'de 82 yaşında ölmüştür.

On yılda dokuz baskı satan ve Bernstein'ın deyimiyle kendi tarihi olduğu kadar biraz da tarih yapan ünlü kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuramsal bir çerçeve sunmaya çalışmakta, ikinci bölümde kapitalist toplumun marksist öngörülere uymayan gelişmesine işaret etmekte ve nihayet üçüncü bölümde bütün bunlardan Alman sosyal demokrasisi için sonuçlar çıkarmaktadır. Önce bir «bilim olarak» marksizmi ele alan Bernstein'e göre bütün bilimler, saf ve uygulamalı olmak üzere ikiye ayrılabilir. Saf bilimler evrensel geçerliliğe sahiptir ve kuramın istikrarlı unsurunu oluşturur. Saf bilimin tek olgu ve durumlara uygulanması sonucunda ise uygulamalı bilimin ilkeleri elde edilir. Bunlar bir bilim yapısının değişken unsurunu meydana getirir. Saf bilimin önermeleri de değişir; ama bu de-

ğışıklık bilgi ilerledikçe yeni bilimsel önermelerin türetilmesi ve eski önermelerin geçerlilik sınırlarının daralması şeklinde olmaktadır.

Bernstein'a göre saf bilimin önermelerinden her birinin yanlışlığının kanıtlanması, o bilimin temelinden bir parça alıp götürür. Ama uygulamalı bilim önermelerinden bir kısmının düşmesi, kalanların doğruluğunu veya yanlışlığını etkilemez. Bu yaklaşımın sonunda Bernstein, marksizm de bir bilim olduğu için onun da saf ve uygulamalı kısımları bulunduğunu ve öncelikle saf kısmının doğruluğunun irdelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bernstein'ın yorumuna göre toplumsal gelişmenin özgün koşullarında incelenmesi, meselâ burjuva toplumunun evrimine ilişkin önermeler marksizmin uygulamalı kısmını; tarih felsefesi (tarihi materyalizm) ve artık değer kuramı ise onun saf kısmını oluşturmaktadır. Bernstein, titiz anlamda, hem materyalist tarih felsefesini hem de artık değer kuramını reddetmektedir. Maddi üretim metodlarının yaşamın toplumsal, siyasi ve manevi süreçlerini belirlediğini öne süren, tarihsel gelişmenin üretim biçimlerine bağlı olarak nesnel, gayri iradi ve kaçınılmaz yasaları olduğunu söyleyen maddeci tarih felsefesi Bernstein'a göre monist (tekçi) bir görüştür ve yanlıştır. İktisadi kuvvetler gelişmenin *belirleyicisi* değil, siyasi ve ideolojik kuvvetlere kıyasla yalnızca *daha etkili* bir unsurdur. Modern toplumda ideolojik, özellikle etik faktörlerin kazandığı etkililik iktisadi faktörlere sınırlı bir etki alanı bırakmaktadır.

Marx'ın artık değer kavramı da Bernstein'a göre yalnızca bir analiz aracıdır; gerçek bir toplumsal olguyu ifade etmemektedir. Tek tek mallar açısından hiç bir somut değeri yoktur ve soyut bir kavramdan ibarettir. Sanıldığı gibi sömürü oranını belirten bir kavram da değildir. Bir heykelin güzelliğini veya çirkinliğini takdir ederken atom teorisi ne kadar işimize yarıyorsa, emek açısından adaletin veya adaletsizliğin takdirinde de artık değer kavramı o kadar faydalıdır.

Bernstein'ın bilim anlayışı aşırı basitleştirmeye dayanmakta, afaki bir gözlemcilikle akademik disiplinlerdeki işlevsel bir sınıflandırmayı bilim felsefesi yerine ikame etmeye çalışmaktadır. Amacı da zaten bilim felsefesine bir katkıda bulunmak değil, daha sonra yapacağı marksizm eleştirisine çerçeve hazırlamaktır. Ne var ki bu yapay bilim yorumu ile marksizm eleştirileri arasında herhangi bir ilişki yoktur; marksizme yönelttiği eleştirilerin geçerliliği, ileri sürdüğü bilim anlayışının doğruluğuna bağlı değildir.

Bir başka husus, bilimsel bir teorinin doğruluğunun onun saf kısmının sağlamlığına bağlı olduğunu ve marksizmin saf kısmını oluşturan önermelerin doğru olmadığını söylemesine rağmen Bernstein'ın marksizme açıkça karşı çıkmaktan çekinmesidir. Marksizme en olgun ve en gelişmiş yorumunu vermeye, onun önermelerini kesinliğe ve beraklığa kavuşturmaya çalıştığını; marksizmi marksizm adına eleştirdiğini belirtmektedir. Mesela felsefi materyalizmin tarih yorumu mekanik ve deterministtir ama, Bernstein'ın açıklamaları ile kemale eren marksizm artık böyle olmaya caktır.

Bernstein'ın kitabının uyandırdığı derin yankılar daha çok, kapitalist toplumun iktisadi evrimi üzerine yaptığı tahlillerden ve bu tahlillerden kalkarak Alman sosyal demokrasisi için önerdiği somut siyasi programlardan kaynaklanmaktadır. Bernstein'a göre kapitalizmin evrimi üzerine marksizmin pek çok önermesi yanlış çıkmıştır. Servetin giderek az sayıda kişi ve şirketin elinde yoğunlaşması, mülk sahiplerinin sayısının mutlak ve göreceli olarak azalması, küçük ve orta boy işletmelerin yok olması, sosyal sınıflar arasında kutuplaşmanın şiddetlenmesi ve sayısı çoğalan proletaryanın giderek daha dayanılmaz bir yoksulluğa sürüklenmesi gibi kehanetler gerçekleşmemiştir. Almanya'dan ve diğer kapitalist ülkelerden elde edilen istatistikler göstermektedir ki, hisse senedi sistemi büyük sermayelerin daha az elde toplanmasını engellemektedir. Toplumsal servetin daha az sayıdaki kapitalistin elinde toplanması kehaneti gerçekleş-

memiştir ve büyük kapitalistlerin sayısı artmaktadır. Eğer sosyal demokrasinin başarı şansı servet sahiplerinin sayısının azalmasına bağlı olsaydı, Bernstein'ın yorumuna göre, hareket zıt bir objektif süreçle karşı karşıya bulunacaktı. Sınıflar arasında artması beklenen uçurum ve bunun sonucunda keskinleşen kutuplaşma beklentileri de çıkmamıştır. Aynı şekilde, ne sanayide ne ticarete ve ne de tarımda küçük ve orta boy işletmelerin tasfiyeye uğramadığı görülmektedir. Küçük ve orta boy işletmelerin tahmin edilenin üstünde bir direnme ve rekabet gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Önemli olan işletmenin ne kadar büyük olduğu değil ne kadar verimli çalıştığıdır. Zaten sosyalizmin geleceği de, Bernstein işaret etmektedir ki, Luxemburg ve Kautsky gibi parti teorisyenlerinin sandığının aksine, ne orta ve küçük boy işletmelerin yok olmasına, ne büyük kapitalistlerin sayısının azalmasına, ne de proletaryanın fukaralaşmasına ve toplumsal kutuplaşmanın şiddetlenmesine bağlı değildir.

SPD'nin radikallerine göre kapitalizm içsel çelişkilere sahiptir ve bu çelişkiler periyodik bunalımlara neden olmaktadır. Şiddeti giderek artan bunalımlar Marx'ın ifadesiyle «evrensel bunalım»la taçlanacak, kapitalist toplum yiyeceği tek ve nihai bir ihtilalci darbeye çökecek, bu kaçınılmaz gelişme sonunda sosyalist topluma geçilecektir. Bernstein bu kehanete de karşı çıkmıştır. Yaşanan bunalımların şiddetinin arttığı inancının yanlış olduğunu söyleyen Bernstein, kapitalist ekonominin giderek artan bir kargaşaya sürüklenmek yerine değişen koşullara karşı artan bir uyum yeteneğine sahip olduğuna işaret etmektedir. Kredi mekanizmaları, gümrük vergileri ve uluslararası ticaret sayesinde iç çelişkilerini daha kolay bertaraf edebilmekte, tröst ve kartellerin gelişmesi de uyum mekanizmalarını güçlendirmektedir. Kapitalizmin çökmesi hiç de eli kulağında değildir. Komünist Manifesto'da bu gelişim için önerilen teori ancak genel eğilimi göstermesi açısından doğrudur ama yapılan zaman tahmini yanlıştır.

Bernstein tarihi materyalizm açısından sosyalizmin iki ön koşulu olduğunu söylemektedir: Üretim araçlarının gelişip toplumsallaşması ve proletaryanın örgütlenerek iktidara hazırlanması. Halbuki üretim araçları henüz yeterince gelişmemiş, ileri bir toplumsallaşma düzeyine varmamıştır. Büyük işletmelerin istihdam ettiği toplam işçi sayısı Prusya gibi bir ülkede dahi toplam işgücünün yarısını bulmaktadır. Meselâ sosyalist bir iktidar yirmiden fazla işçi istihdam eden bütün işletmeleri devletleştirmek istese, yüzbinlerce işletme ve dört milyon işçi bu kararın dışında kalacaktır. Hele tarımda durum daha da kötüdür; Bernstein, 20 hektarın üzerindeki tarım işletmeleri devletleştirilse dahi milyonlarca işletme ve dokuz milyon tarım işçisinin sosyalize edilen kesimin dışında kalacağını hesap etmiştir.

İkinci koşul olan proletaryanın siyasi iktidarı ele geçirmesi konusunda ise parti içinde muğlaklık vardır. Proletaryaya iktidara oy çokluğuna dayanarak seçim yoluyla mı, şiddete dayanan ihtilal yoluyla mı gelecektir? Bernstein, SPD'nin bu konudaki tavrını açık seçik ortaya koyamadığını belirtmektedir. Parti pratikteki mücadelesini ve yaşamını demokratik sistemler içinde sürdürüp geliştirmektedir. Entellektüellerinin retorğinde ise ihtilalci ağız önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, hâlâ kullanılan «proletaryaya diktatörlüğü» sloganı partinin fiiliyattaki siyaseti dikkate alınırsa Bernstein için tamamen bir antika özelliği taşımaktadır. Sınıf diktatörlüğü daha aşağı düzeydeki uygarlıklara aittir. Sosyal demokrasi mevcut toplum dokusunu parçalayıp herkesi proleter yapmak değil, işçiyi bir proleter olarak sahip olduğu toplumsal konumdan eşit sivil haklara sahip yurttaş konumuna çıkarmanın peşinde olmalıdır. Kapitalist toplum yerine sivil toplumu geliştirmeyi hedeflemelidir. Bu noktada Bernstein, Alman dilinin eşit sivil haklara sahip insan anlamında yurttaş kavramını yeterince iyi ifade eden bir kelimeye sahip olmadığını, ama sosyal demokrasi için sivil özgürlüklerin korunmasının her zaman bazı iktisadi ilerle-

meler kaydedilmesinden önce geldiğini vurgulamaktadır. Her türlü sosyalist önlemin hedefi de, özgür kişiliğin geliştirilmesi ve güvence altına alınması olmalıdır.

Bernstein liberalizme karşı açılan savaşta daha ılımlı davranılmasını da istemektedir. Gerçi modern zamanların liberal akımları öncelikle kapitalizmin koruyuculuğunu yapmıştır ama, sosyalizmin yalnız kronolojik olarak değil sahip olduğu manevi değerler bakımından da liberalizmin mirasçısı olduğu unutulmamalıdır. Nitekim hiç bir liberal düşünce yoktur ki aynı zamanda sosyalizmin fikri unsurlarına da ait olmasın. Modern toplumun liberal örgütlenmesi esnek, değişikliklere açıktır. Yıkılması değil geliştirilmesi gerekir. Bunun için ise ihtilalci diktatörlere değil, örgütlenmeye ve enerjik davranışlara ihtiyacımız vardır.

Bernstein'a göre sosyal demokrasinin dayandığı «spekülatif teorinin» bazı unsurlarının olgular tarafından yanlışlanması, hareketi değil teoriyi etkileyecektir. Zaten sosyal demokrasi de «artık eskimiş olan üsluptan kendisini kurtaracak cesarete sahip olabilmeli ve gerçekte neyse öyle görünmeyi kabul etmelidir: Demokratik, sosyalist bir reform partisi.»¹

Demokratik ve sosyalist bir reform partisi olarak sosyal demokratlar sendikaların ve kooperatiflerin geliştirilmesine, belediyelerin (yerel yönetimlerin) kuvvetlendirilmesine çalışmalıdır. Sendikalar ve köylü kooperatifleri gelip geçici koalisyon ortakları değil, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Örgütlenmiş ve genel kültür düzeyini yükseltmemiş işçi sınıfı için oy hakkı, Bernstein'a göre, celladını seçme hakkından başka bir şey değildir. Belediyeler ise, modern zamanların gelişmesine paralel olarak, giderek daha geniş sorumluluklar yüklenecek ve toplumsal özgürlüğün önemli bir kaldırıcı olacaktır. Ancak belediyelerin mutlak egemenliği doğru bir hedef değildir; yerel yönetimler ulusun bir parçasıdır ve ona karşı sorumlulukları vardır.

Bernstein'in bu yıllardaki konumunun çarpıcı yönlerinden biri, marksist önermelerin en can alıcılarının doğru olmadığını ileri sürüp bunlara karşı çıkmasına rağmen, marksist görüşün ideolojik yol göstericiliğinden artık vazgeçilmesi gerektiğini açıkça söylememesidir. Eleştiri ve tahlillerinin mantıki sonuçlarını kabul etmek yerine kendisinin aslında marksizme karşı çıkmadığını vurgulamak ihtiyacını duymakta, eleştirilerini kanıtlamak için de Marx ve Engels'den bol bol alıntılar yapmaktadır. Bernstein'a göre Marx'ın en önemli kehanetleri yanlış çıksa bile bu, ya genel olarak doğru olan kuramın özel bazı durumlara uymamasının bir sonucudur, ya öngörülen zamanlama ile ilgili bir yanıldır, veya tutarsızlıklar kuramın *yanlışlığından* değil *eksikliğinden* ileri gelmektedir ve bu eksiklikler giderilebilir. Marksist dogmanın parti entellektüelleri tarafından tek doğru olarak kabul gördüğü o yıllarda Bernstein'ın bu tutumunu açıklamak nispeten kolaydır. Doğrusu, her türlü itiraz ve şüphe üstünde tutulan kutsal bir öğretiye bu kadarcık karşı gelme bile takdire lâayıktır. Tek başına olsa dahi inançlarını cesaretle savunabilmesi, onun entellektüel dürüstlüğün bir kanıtı olarak kabul edilmelidir. Üstelik Bernstein yalnızca ait olduğu topluluk içindeki en kutsal inançlara eleştiri yöneltilmekle kalmamakta, Marx ve özellikle Engels gibi iki yakın arkadaşının anısına da sadakatsizlik etmektedir. Bernstein'ın yaşadığı psikolojik baskı, kitabının Almanca ilk baskısında yazdığı önsözün satırları arasında sezilmektedir. Bernstein burada, bazı şeylere bakış açısındaki değişikliğin yeni değil yıllar süren bir iç mücadelenin ürünü olduğunu, şüphelerini dostu Engels'e de ölmeden önce açtığını ve anlayışla karşıladığını zikretmek ihtiyacını duymuştur.

ROMANTİK BİR İHTİLALCI : ROSA LUXEMBURG

SPD içindeki reformcular, Bernstein'ın çıkışı ile düşünce düzleminde ilk kez derli toplu bir ifade gücüne kavuşu-

yordu. Kısmen radikallere karşı bir tartışma cephesi açmanın parti bütünlüğüne zarar vereceği endişesi, kısmen de reformcuların kuramsal tartışmaları pek önemsemeyen aşırı pragmatizmi o zamana dek reformcularla ihtilalci radikaller arasında önemli çatışmaların ortaya çıkmasını önlemişti. Bernstein'ın şimdi partinin en kutsal dogmalarını eleştirmesi muhakkak ki yankılar yaratacaktı. Parti sekreteri Ignaz Auer'in Bernstein'a mektubundaki yorumu gerçekten ne kadar isabetliydi: «Sevgili Ede, senin önerdiğin şeyleri yapmak için resmen karar alınmaz, böyle şeyler söylenmez, ama yalnızca yapılır.»

Bernstein'ın zındıklığına karşı en sert tepki, genç bir Polonyalı kadından, Rosa Luxemburg'dan gelmiştir. 1870 yılında Yahudi bir ailenin kızı olarak doğan Luxemburg, memleketindeki sosyalist grupların yeraltı faaliyetlerine erken yaşlarda katılmış ve tutuklanmamak için 1889'da İsviçre'ye kaçmıştır. Zurich Üniversitesinde okuduktan sonra 1898 yılında Berlin'e taşınmış, burada Alman sosyal demokratlarının arasında radikal grubun faal, etkili, ateşli liderlerinden biri olarak sivrilmiştir.

Bernstein'ın revizyonist fikirleri sayesinde parti içinde güç kazanmak için «bilinçsiz teşebbüste» bulunan unsurlara karşı Luxemburg'un cevabı, 1899'da yazdığı «Reform veya İhtilal» adlı ünlü broşürle gelmiştir. Herşeyden önce, Bernstein'ın iddia ettiği gibi kredi, karteller, vs. gibi kurumlarla kapitalizmin uyum kazanması mümkün değildir. Krediler kapitalizmin bunalımını hafifleten bir araç olmak şöyle dursun, tersine, bunalım yaratan, derinleştiren, keskinleştiren ve ihtilalci etkileri büyük bir unsurdur. Luxemburg'a göre, kendi rasyoneli açısından kapitalist uyumun, öncelikle kredi kurumunu ortadan kaldırması gerekmektedir. Benzer şekilde kartel ve tröst anlaşmaları da, «son tahlilde», kapitalist ekonominin anarşisini artıran, iç çelişkilerinin olgunluğuna işaret eden, genel ve nihai çöküşün habercisi kurumlardır.

Bernstein'in işçi sendikalarını üretimi ve üretim koşullarını giderek daha kapsamlı şekilde denetlemeye teşvik etmesi de yersizdir. Çünkü Luxemburg sendikaların toplu pazarlık gücünün giderek arttığı bir döneme değil, zorlukların arttığı bir döneme girildiğini yazmaktadır. Sanayi gelişme zirvesine ulaşmış, kapitalizm çökme fazına girmiştir. Öyleyse sendikalar yeni talepler peşinde koşmak yerine, kazanılmış haklarını savunmaya çalışmalıdır. Çünkü objektif koşullar, sendikaların görevini bir çeşit «Sisyphus işi» kılmaktadır.

Luxemburg'a göre kapitalizmin kaçınılmaz çöküşü iktisadi nedenlere dayanacaktır. Ancak temel neden, marksistlerin çoğunun inandığı gibi «azalan kâr oranı» değildir. «Sermayenin Birikimi» adlı kitabında (1913) geliştirdiği fikirlere göre kapitalizm, «bileşik yeniden üretim» safhasında ve kapitalist üretim tarzının küresel olarak yaygınlaşmasıyla sermayenin yeni dış pazarlar bulamaması, yeni birikimler yapamaması sonucu çökmeye mahkum olacaktır. Her ne kadar bu aşama çok yakınsa da, kapitalizme daha önceden ihtilalle son vermek de mümkündür.

Kendisine zaman zaman yöneltilen eleştirilerin tersine, Luxemburg, sosyalizmin otomatik olarak gerçekleşeceğini düşünmemektedir. Sosyalizm, kapitalizmin giderek artan çelişkileriyle beraber işçi sınıfının bu çelişkilerin ortadan kaldırılmasının kaçınılmaz olduğunun bilincine varmasının da sonucu olacaktır.

Ama adeta doğası gereği bu bilinçlenmeye er veya geç sahip olacak işçi sınıfı, kapitalizme fiiliyatta nasıl son verecektir? Reformcu oportunistlere karşı yürütülen kampanyaya rağmen reformcu fikirlerin giderek güçlendiği parti ve sendikanın bu işte görevi gerçekte ne olacaktır? Luxemburg bu sorulara henüz o yıllarda tatmin edici cevaplar verememektedir ama, 1905 Rus İhtilali ile beraber oradaki olayları bir laboratuvar çalışması üslubu içinde inceleyip, görüşlerini «Genel Grev, Siyasi Parti ve Sendikalar» adlı taviz-

siz ihtilalcilikle romantizmin birleşimine çarpıcı bir örnek teşkil eden risalesinde açıklayacaktır.

Luxemburg, marksist dogmanın henüz kurumsallaşmadığı bir dönemdeki romantik ihtilalciliği temsil etmektedir. Bir taraftan reformcu sosyal demokratları eleştirmektedir; çünkü kapitalist ekonomi *kaçınılmaz* şekilde çökmeye ve yerini sosyalizme bırakmaya mahkumdur, reformlarla düzeltilmesi asla mümkün değildir. Diğer taraftan, hem de çok erken tarihlerde, Lenin önderliğindeki Rus bolşeviklerinin merkeziyetçi örgütlenmelerine, Blanquist ilkelerine ve işçi sınıfına «dışardan bilinç taşıma» gayretlerine karşı çıkmaktadır; çünkü sosyalizm, kapitalizmin çelişkilerinin düzeltilmeyeceğinin bilincine varacak işçi sınıfının *kendi* işi olacaktır. Luxemburg'un sahip olduğu determinist model onu zaman zaman öylesine saf ve çocuksu konumlara sürüklemektedir ki, mesela işçi sınıfının belirli bir olgunluk ve örgütlenme düzeyine ulaşmadan iktidara gelmesine karşı iyi niyetle uyarıda bulunan yoldaşlarına şu mantıkla cevap vermektedir: Bizim programımız toplumun kapitalizmden sosyalizme tarihsel gelişmesinin «formülünü» verdiğine göre mücadelenin her anında, her şartlarda, ne yapmamız gerektiğini bu formülden çıkarabiliriz. Öyleyse bu formül proletaryaya her safhada eyleminin ne olacağını belirtecektir ve iktidara erken gelmek bu açıdan sorun yaratmayacaktır (Reform veya İhtilal).

Luxemburg'un düşüncelerinin dar ve basit bir felsefi temele oturduğu dikkat çekmektedir ve aşağı yukarı şöyle özetlenebilir: Toplumsal teoriler dış dünyadaki gerçeğin insan bilincine yansımalarıdır. Bu tanıma göre gerçeği yansıtmayan diğer teoriler —ki maddeci tarih görüşü dışındaki hemen tüm kuramlar «idealist» yaftası altında bu kategoriye dahil edilebilir— toplumsal gerçekten değil insanın beyninden türemektedir. Mesela Bernstein'ın eleştirileri gibi konumu bu sınıflandırmaya kolay girmeyenler ise, gerçeğin bilinçteki «baş aşağı çevrilmiş» yansımasıdır.

Resim 1 — 1896 yılında Stockholm'de toplanan Halk Meclisi

Resim 2 — Sosyal demokrat örgütlenmenin öncüleri. Pankartlarda genel oy hakkı, sekiz saatlik iş günü gibi talepler yer alıyor.

Resim 3 — Liman işçileri sendikasının ilk grevini yürüten grev komitesi (1896).

Resim 4— Maden İşçileri (1905).

Bir çocuk işçi, 14 yaşında: İlk vardiye sabah saat 4'de başlıyordu. Saatin 8 olduğunu düşünerek arkadaşşıma kahvaltı zamanı gelmedi mi diye sorduğumda, bana şaşırılmış bir şekilde bakarak şunları söyledi: "Burada yemek paydosu yoktur. Yoksa yemeğini evine geri götürürsün." Çoğunlukla yemeğimi eve geri götürmek zorunda kalıyordum. (Maden ocağı anılarından).

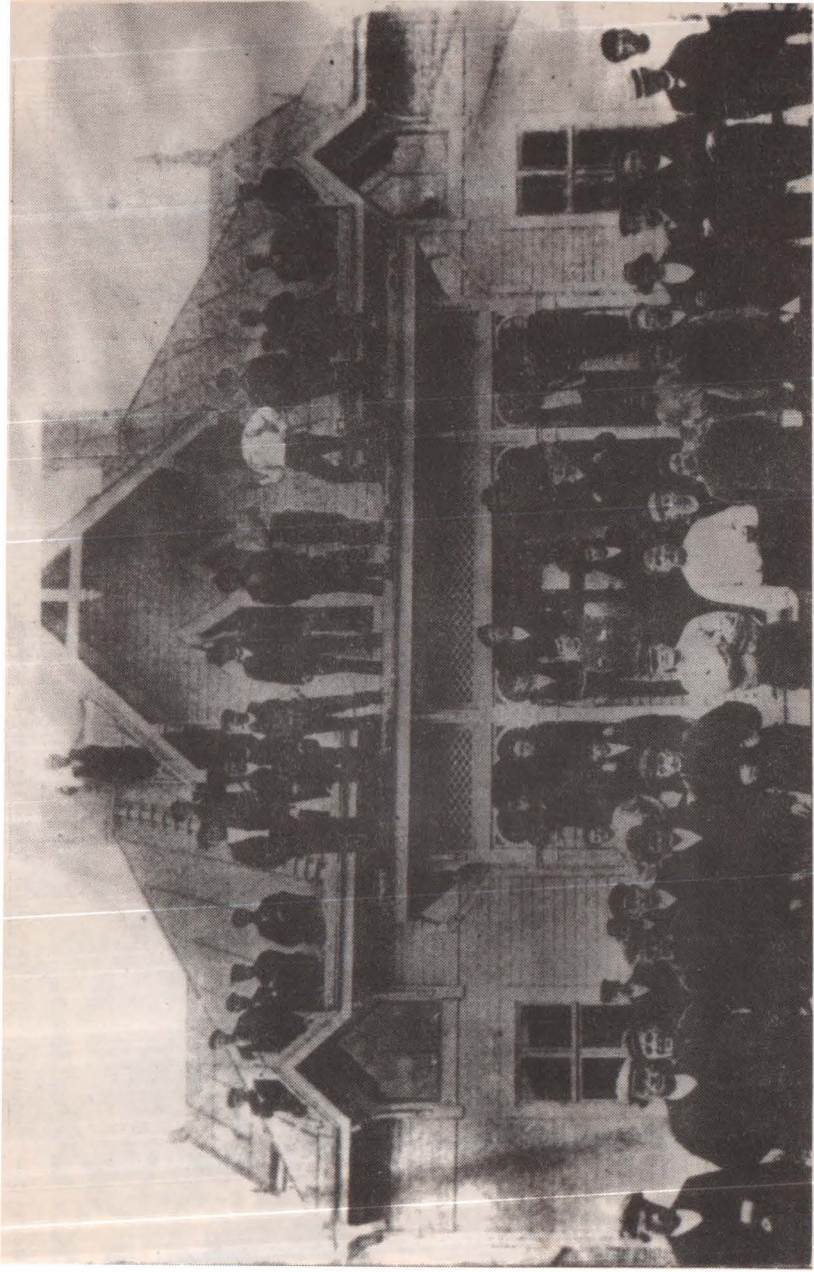
Resim 5 — Büyük Grev komitesi (1902).

Resim 6 — Oy hakkı gösterisi, Stockholm, 1902.

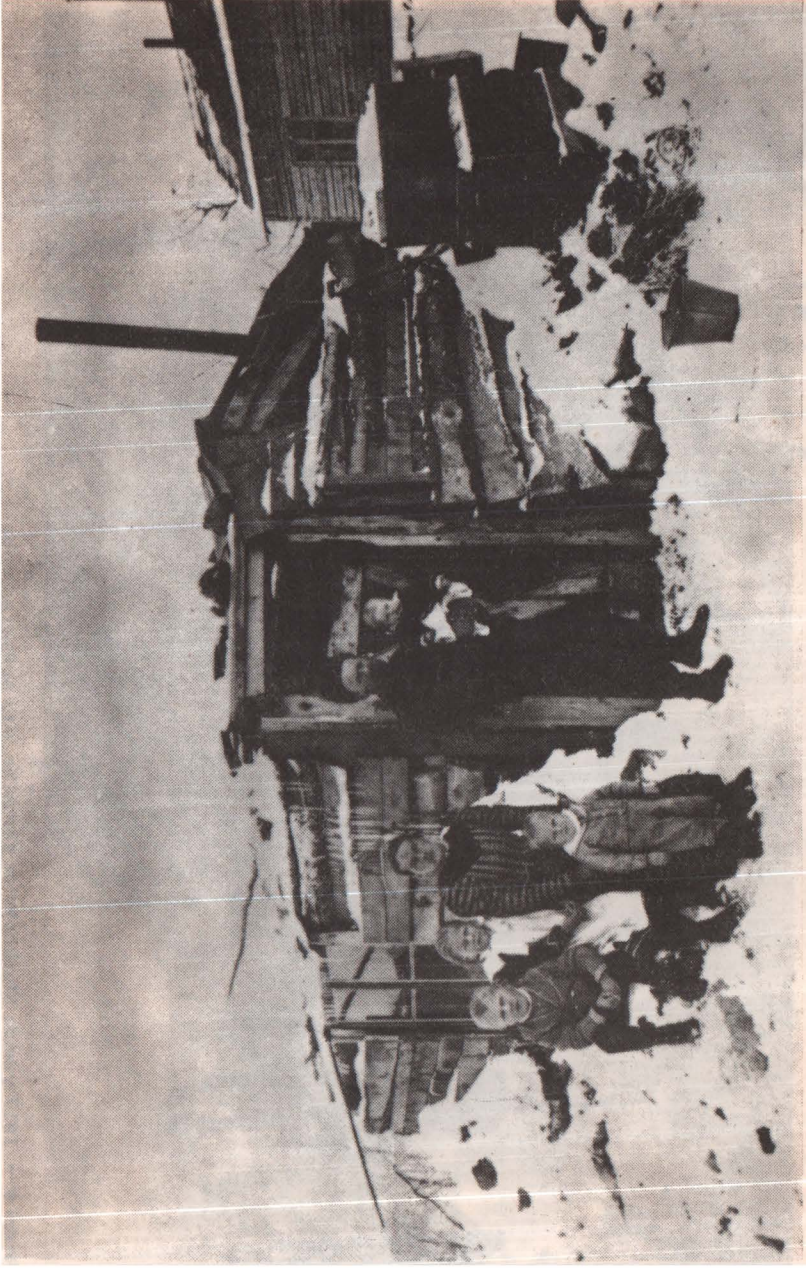
Resim 7 — Sendıkaya üye oldukları için Mackmyra Sulfad Fabrikası İşçileri fabrika lojmanlarından atılıyor (1905).

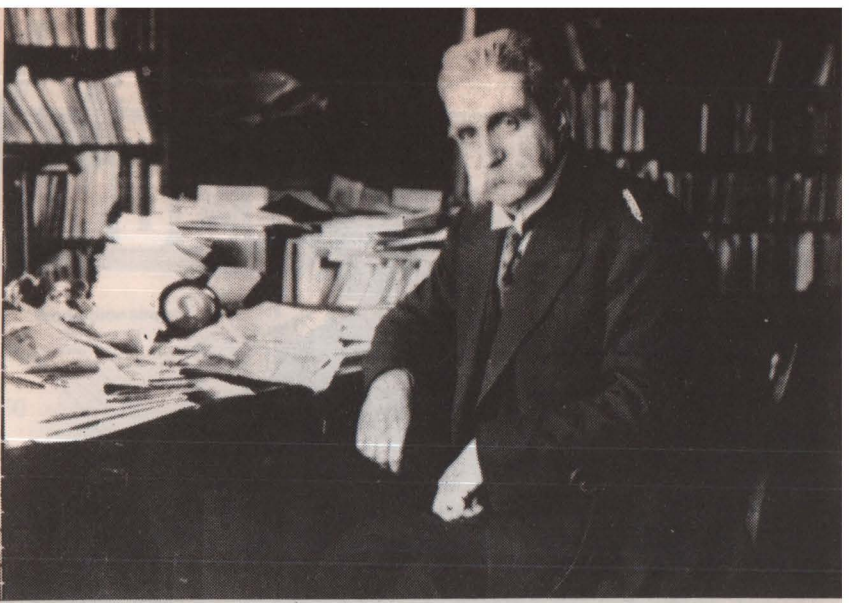
Resim 8 — Grev kırıcı işçilerin oturduğu villanın, grev yapan işçiler tarafından işgali, Lund, 1907.

Resim 9 — 1917 yılında Stockholm'de gösteriler. Atlı polisler arasında yürüyen, elinde baston, parti başkanı Branting.

Resim 10 — Zor yaşam koşulları: Bir maden işçisi ailesiyle beraber evinin önünde (Kırna, 1900 civarı).

Resim 11 —İsveç sosyal demokratlarının ilk lideri, Avrupa'nın ilk sosyal demokrat başbakanı: Hjalmar Branting. (1920 civarı).

Resim 12 —İsveç sosyal demokrasisinin yarım yüzyıllık ilham kaynağı: Ernst Wigforss (1 Mayıs konuşması, 1936).

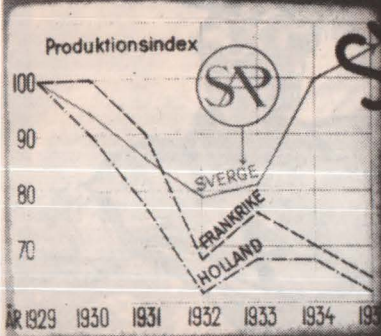

Resim 13 — Gustav Möller — "Refah toplumu İsveç'in yaratıcısı"

Resim 14 — Nils Karleby: Gençlik lideri ve modern sosyal demokrasi'nin bir öncüsü (1920).

ARBETAREPARTIET

Resim 15 — 1936 seçim afişi: "Herkes İş". Ekonomik bunalıma karşı izlenen politikanın başarısı ve diğer ülkelere kıyasla İsveç'in önde oluşu vurgulanıyor. Ön planda parti başkanı P. A. Hansson.

SPELA MED A-LAGET

SÄKRA

Segern
FÖR

Arbetarepartiet

SVERGES SOCIALDEMOKRATISKA UNGDOMSFÖRBUND

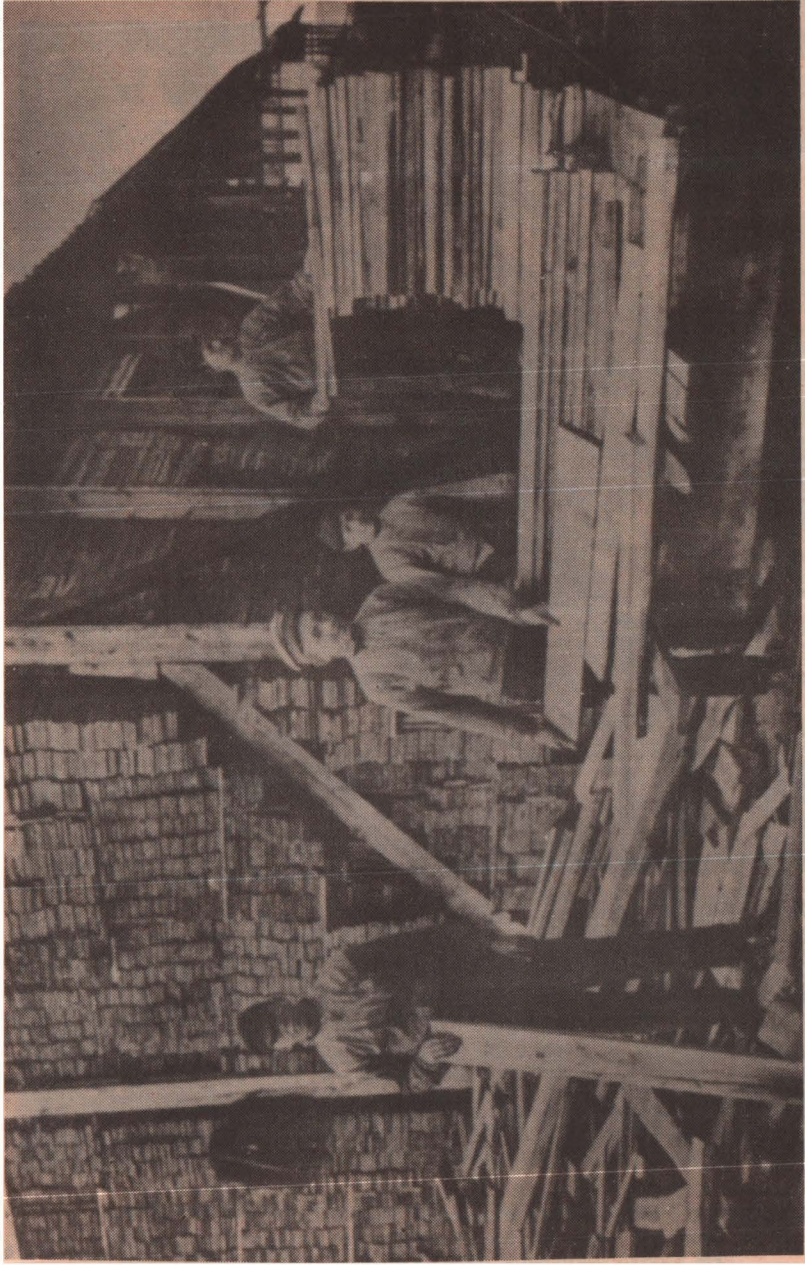
Reslm 16 — 1948 seçlm afışl: "A takımıyla oynayınız. İşçi partisi için garantili zafer."

SVERIGES KVINNOR!

En var som röstar på "arbetarepartiet," röstar för familjebandens upplösning, barnens förvildning, och sedernas förfall.

Resim 17 — 1928 seçimlerinde afiş savaşı. Sağ partilerin afişi: "İşçi Partisine oy veren herkes aile bağlarının çözülmesine, çocukların yoldan çıkmasına, geleneklerin tahrip olmasına oy verir."

Resim 18 — ... Ve yoldan çıkmamış çocuklar: Hızır İşçileri (Witstavarf, 1914).

Luxemburg olguları anlatırken, kendi epistemolojik teorinleriyle ifade etmek gerekirse, toplumsal gerçekten çok *Kuram*'ın zihnindeki yansımasından ilham almaktadır. Bütün kalbiyle kapitalizmin kaçınılmaz çöküşünün yaklaştığına inanmakta, en küçük yaprak hışırtılarını beklenen tufanın habercisi sanmaktadır. Eğer *Kuram*'ın öngörülleri olgulara uymuyorsa bu, ya son tahlilde *Kuram*'ın öngörülerinden hiç bir zaman şaşmayan «diyalektik gelişmenin zig zaglarından» gelip geçici bir inişi ifade etmektedir, ya da nihai hedefe varılmasını biraz geciktirse bile kaderi değiştirmeye asla muktedir olamayacak oportunist lider kadrolarının tutumu nedeniyledir.

KARL KAUTSKY : MERKEZDEKİ BÜYÜK DOGMACI

Marksist dogma açısından Kautsky'nin büyüklüğü, kutsal kitaptaki öğretiyi harfiyen uygulayan, onu her türlü dış etkiye ve değişikliğe karşı koruyan, bütün itiraz ve şüphelerin üstünde tutan, kuramın yaradılışından sonsuza dek tüm insanlık tarihini, hayvanlar ve bitkiler alemini, hatta ölü evreni bile kapsadığını sanan bir kişi olmasından ileri gelmemektedir. Gerçi yukarıdaki özelliklerin her biri az veya çok onda gözlenmektedir ama, marksist gelenek içinde bu açıdan hiç kuşkusuz daha köşeli dogmacılar —mesela Plekhanov— da gelip geçmiştir.

Kautsky genç yaşlarında benimsediği marksizme bağlılığını hayatının sonuna kadar sadakatle sürdürürken yeni fikirlere, yeni eleştirilere genellikle kulakları tıkalı kalmıştır. Marksist dogma açısından büyüklüğü, onu ilk kez başarıyla popülerize eden, dogmayı işleyerek bıkmaz tükenmez bir azimle klişeleştiren, yakın dostları ve öğretinin kurucuları Marx ve Engels'in yazdıklarını çok iyi bilen bir kişi olarak marksist fikir ve argumanları kolay anlaşılabilir, basitleştirilmiş kateşizm kalıpları haline getirerek yaygınlaşmasına hizmet eden zamanın en etkili entellektüeli olmasından ileri gelmektedir. 1917 Rus İhtilali'ni izleyen yıl

larda demokrasiye bağı kalmadıkları için leninistlere yönelttiği eleştiriler nedeniyle sonraları medreseyi tekeline geçiren bolşevikler tarafından aforoz edilmiştir. Buna rağmen marksist cemaat tarafından her zaman saygıyla anılan bir aziz olarak kalmış, çok sayıdaki eserleri uzun süre ortodoks marksistlerin önemli ilham kaynaklarından biri olmaya devam etmiştir.

Karl Kautsky 1854 yılında Çek bir baba ve bir aneden Prag'da doğmuştur. Gençliği Viyana'da geçmiş, üniversitede tarih, iktisat, felsefe okumuştur. Yirmibir yaşında sosyal demokrat partiye katılan Kautsky yavaş yavaş Bernstein, Liebknecht, Bebel gibi kişilikleri SPD ile özdeşleşen ünlü isimlerden biri, partinin en etkili kuramcısı olmuştur. Marx ve Engels'in de arkadaşı olan Kautsky'nin 1883 yılında aylık başlatıp sonraları haftalık çıkardığı ve 1917 yılına kadar editörlüğünü yaptığı *Die Neue Zeit*, uzun yıllar bütün Avrupa'nın en etkili sosyal demokrat dergisi, marksist ahkâmın tartışıldığı teorik platform olmuştur. Bernstein ile birlikte Erfurt Programının yazarlığını yapmış, programın teorik kısmı onun kaleminden çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın partide doğurduğu bunalımda SPD'nin milliyetçi çizgisi ile ihtilalci hizip arasında orta yolu izlemiş, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'ye katılmıştır. Savaştan sonra tekrar SPD'ye dönerek 1925 programının yazılmasında çalışmış, 1938 Nazi ilhakına kadar Viyana'da yaşamış, kaçtığı Amsterdam'da aynı yıl 84 yaşında ölmüştür.

İkinci Enternasyonalin en velut kalemlerinden birine sahip Kautsky felsefe, tarih, din tarihi, iktisat gibi değişik konuları marksizm açısından inceleyen pek çok eser vermiş, kitap ve risaleleri Avrupa işçi hareketi içinde çeşitli dillere çevrilmiş, eserleri kendisine geniş bir ün ve itibar kazandırmıştır. Genç yaşlarda yazdığı ve Kapital'in birinci cildinin popülerize edilmiş bir özeti olan «Karl Marx'ın İktisadi Öğretileri» uzun yıllar marksizmin genç öğrencileri için bir el kitabı vazifesini görmüştür.

Kautsky'nin siyasi stratejiyle ilgili görüşleri, kendisinin çok veciz bir şekilde ifade ettiği şu ilkeye dayanmaktadır: Sosyal demokrasi ihtilalci bir partidir, ama ihtilal yapan bir parti değildir. Sosyalist ihtilal koşulların olgunlaşmasını beklemek zorundadır. Kautsky, tüm yaşamı boyunca sosyalizmin kaçınılmaz varışına olduğu kadar vuslatın ancak kapitalizmin yeterli iktisadi olgunluğa erişip objektif koşullar meydana çıkınca gerçekleşeceğine olan inancını da korumuştur. Bernstein'ın eleştirileri ile birden su yüzüne çıkan reform-ihtilal tartışmalarında da tavrını bu ilkeye göre belirlemiştir.

1899 yılında yazdığı *Bernstein und das sozialdemokratische Programm* adlı polemikte reformcu yolu önerip ihtilal olasılığını dışladığı için Bernstein'a karşı sert bir şekilde tavır almış, Marx'ın öğretisi açısından önemli olanın işçi sınıfının mutlak fukaralaşması değil işçilerin mutlak maddi gelir durumlarından bağımsız olarak sınıf çelişkilerinin artması olduğuna, işçi sınıfının refahının artmasına rağmen çelişkinin artabileceğine —kuram bakımından Marx'ın görüşlerine uygun olarak— işaret etmiştir.

Giderek kızgınlaşan revizyonizm tartışması Kautsky'nin konuya daha ayrıntılı bir şekilde girmesine neden olmuştur. 1902 yılında yayınladığı *Die soziale Revolution* (Sosyal ihtilal adlı kitabında, reform ve ihtilal kavramlarına açıklık getirmeye teşebbüs etmiştir. Kautsky'nin şeması özetle şöyledir:

İhtilalin temelinde iktisadi altyapıdaki değişiklikler yatmaktadır. İhtilal, siyasi ve sosyal ihtilal olarak ikiye ayrılabilir. İktisadi altyapıdaki değişiklikler, önce, siyasi ihtilalle yol açacaktır. Siyasi ihtilal, o zamana kadar ezilen ve artık yükselen yeni bir sınıfın siyasi iktidarı eline geçirmesidir. Siyasi ihtilali, insanlar arasındaki işbirliği biçimlerinin hukuki ve siyasal üstyapının köklü değişime uğraması demek olan sosyal ihtilal izleyecektir. Reformcu-ihtilalci ayrımını belirleyen, kullanılan yöntem değil, siyasal ihtilaldir.

«Siyasal iktidarın yeni bir sınıf tarafından fethi», yani siyasi ihtilal için çalışan bütün sosyalistler, bunu hangi yollardan başarmak isterse istesin, ihtilalcidir. İhtilal denince insanların aklına hep sokak çatışmaları, barikatlar, idamlar, kan ve şiddet gelmektedir. Halbuki ihtilali reformdan ayıran şiddet değil, siyasi iktidara yeni bir sınıfın gelmesidir. Kaldı ki tüm hukuki ve siyasi değişimler devletin şiddetine dayanan zorlamadan başka birşey değildir. Siyasal ihtilal olmadan ve bunu amaçlamadan egemen sınıfların yaptığı değişikliklerin adı ise sosyal reformasyondur. Sosyal reformasyon, ne kadar köklü ve kapsayıcı olursa olsun, bir siyasal ihtilal sonucu olmadığı ve iktidara gelen yeni bir sınıf tarafından yapılmadığı için hiç bir zaman sosyal ihtilal yerine geçemez. Sosyalizme reform yoluyla ulaşmak isteyen sosyal demokratlarla partinin ihtilalci radikal kanadı arasındaki fark bu şemaya göre nasıl açıklanacaktır? Sorunun cevabını kapsayabilmek için Kautsky yeni bir tanım daha getirmektedir: Dar ve geniş anlamıyla sosyal ihtilal. Hukuki ve siyasal üstyapının *herhangi* bir yoldan dönüşüme uğraması geniş anlamıyla, özel yol ve yöntemle (şiddet kullanarak) olması ise dar anlamıyla sosyal ihtilaldir. Buna göre reformcu sosyal demokratlar —geniş anlamıyla— sosyal ihtilalcidir. Yalnız seçim yoluyla da olsa işçi sınıfı partisinin iktidara gelmesi için çabaladıklarına göre, aynı zamanda siyasal ihtilalcidir. Parti kendisini hangi yollardan siyasi iktidara geleceğine göre hazırlamalı, iktidara geldikten sonra gerçekleştireceği sosyal ihtilalin hangi yöntemlerle (şiddete dayanan veya barışçı) yürütüleceğine göre stratejisini geliştirmelidir sorusuna Kautsky şu cevabı vermektedir: Gelişmenin doğrultusunu belirli bir doğruluk dahilinde öngörebiliriz ama, alacağı biçimleri ve hızını kestiremeyiz. Yaklaşan ihtilalin tarihteki diğer örneklerden farklı olacağı da dikkate alınmalıdır. Parti, bütün ihtimalleri göz önünde bulundurmalıdır. Siyasi ve sosyal ihtilal tamamen barışçı yollardan gerçekleşebileceği gibi, şiddet kullanmak da gerekebileceğinden parti kendisini o zamana dek ideolo-

jik ve örgütsel açıdan hazırlıklı bulundurulmalı, ihtilalci karakterini korumalıdır.

Kautsky'nin yukarıda özetlenen, ilk bakışta mantıki ve tutarlı gibi görünen tezleri, aslında zaafılarla doludur. Birinci olarak Kautsky, reformcularla radikal ihtilalciler arasındaki görüş ayrılığını yalnızca aynı amaca değişik yöntemlerle ulaşmayı istemek farkına indirgemekle bu iki hizip arasındaki zıtlığın özünü kaçırmış olmaktadır. Aradaki fark başvurulacak araçların değişik olmasından ibaret ve basit olmayıp, iki farklı toplumsal değişme, tarih felsefesi ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. Tarihin sonraları acı bir şekilde gösterdiği gibi, söz konusu olan özgürlük ve otorite, demokrasi ve diktatörlük arasındaki ayırımdır. Parti içindeki hizipler de zaten aralarındaki ayrılığın Kautsky'nin ifade ettiği kadar basit olmadığını farkındaydı. Meselâ Bernstein, yarattığı polemikler nedeniyle üne kavuşan ifadesinde şöyle demişti: «Genel olarak sosyalizmin nihai hedefi olarak adlandırılan benim için hiç bir şeydir; hareket her şeydir.» Radikallerin haksız eleştirileri üzerine yaptığı açıklamalarda Bernstein, sosyalizmin herhangi bir hedefe sahip olmadığını söylemediğini (gerçekten de ifadeden bu sonuç çıkmamaktadır), ama genel ifadelerle tanımlanan amaçlara ulaşırken kullanılan yöntemlerin ne kadar önemli olduğunu vurguladığını belirtmiştir.

Kautsky'nin ikinci bir zaafı, partiye hem barışçı hem de ihtilalci yöntemlere göre hazırlıklı bulunmayı öğütlemekte hiç bir çelişki görmemesinde yatmaktadır. İhtilal yapmaya hazırlanan bir parti ile programını demokratik yollardan ve seçimle iktidara gelerek gerçekleştirmek isteyen bir partinin faaliyetleri, örgütlenme biçimi, nitelik ve nicelik bakımından üye yapısı, yönetim ilkeleri çok farklı olacaktır. Bunların ikisini tek bir partide birleştirmek mümkün değildir. Dikkat edilmesi gereken bir nokta, aslında ihtilalci bir partinin *taktik* gereği zaman zaman demokratik yöntemleri de kullanması ile bir partinin *hem* ihtilalci *hem* demokratik olması arasındaki farktır. Birincisi mümkündür ve Lenin'in

Bolşevik Partisi bunun örneklerinden yalnızca bir tanesidir. Ama programını barışçı yollardan gerçekleştirerek demokratik sistem içinde giderek güçlenen bir parti nasıl olup da aynı zamanda ihtilalci niteliğini koruyabilecektir? Kautsky bu noktada hiç bir zorluk görmemektedir.

Kautsky'nin düşüncesi içinden, tatmin edici cevaplara muhtaç başka sorular da çıkmaktadır. Madem her değişiklik devletin bir zorlamasıdır, sosyalist ihtilalin barışçı yollardan gerçekleştirilmesi ne anlama gelmektedir? Ezilen, horlanan, sömürülen bir sınıf, nasıl aynı zamanda tek ve kaçınılmaz olarak «yükselen» sınıf olmaktadır? İktisadi alt-yapı değişikliklerinin kaçınılmaz bir şekilde önce siyasi ihtilale, sonra sosyal ihtilale neden olan mekanizması nasıl çalışmaktadır?

Aslında bunlar ve benzeri pek çok soru, Kautsky'nin naturalist-determinist dogmatizmi içinde eriyip gitmektedir. Determinist dogmatizmi o boyutlara varmaktadır ki, Kautsky'e göre mesela kapitalizmin feodalizmi devirerek iktidara geldiği ve henüz ihtilalci niteliğini koruduğu dönemlerde jeoloji, biyoloji gibi doğa bilimleri ile uğraşan bilim adamları arasında da ihtilalci doğa felsefeleri egemendi ve değişmenin sıçramalar yoluyla gerçekleştiği kabul ediliyordu. Ama burjuva ihtilalinin tamamlanıp kapitalizmin ihtilalci niteliğini kaybetmesinden sonra doğa bilimlerinde de gelişmenin adım adım ve evrimle gerçekleştiğini savunan felsefeler benimsenmeye başlamıştır.

Kautsky, «tıpkı fizikçilerin yerçekimsiz uzayda düşme yasalarını incelemesi gibi» sosyalistlerin de şimdiden proletarya iktidara gelince neler olacağını incelemesini istemektedir. Buna göre sayılara ve istatistiklere dayalı sayfalar boyu «bilimsel» hesaplar yapan Kautsky, proletaryanın zaferinin hemen akabinde işçilerin çalışma sürelerinin yarıya ineceğini, ücretlerinin ise iki kat artacağını hiç de şaşılmamak üzere olmayan bir olgu olarak —siyasi propaganda değil, yürekten inanarak— «kanıtlamaktadır».

Kautsky'nin çabaları bazı gözlemcilere göre, partinin reformcu ve ihtilalci kanatları arasında bir uzlaşma çizgisini temsil etmektedir. Bir taraftan reformcuların çalışmaları ideolojik meşruiyet kazanmakta, diğer taraftan da ihtilalcilere âdeta «sizin gününüz de bir gün gelebilir, hazırlıklı olun» denilerek moralleri yüksek tutulmaktadır. Gerçekten de Kautsky'nin yakın olduğu ve ideolojisi itibariyle reformculara ve ihtilalcilere nazaran ortada bir tutumu temsil eden partinin genel merkez yönetim grubu sık sık hizipler arasında denge aramıştır. Ama Kautsky'nin ideolojisi aslında tarihçi Carl Schorske'nin yerinde olarak belirttiği gibi, reformcu ve ihtilalci hiziplerin farklı ideolojilerinin bir sentezinden çok, partinin içinde bulunduğu kilitlenmeyi temsil etmektedir. Kautsky'nin reformcularla ihtilalciler arasında orta yolu bulma çabaları boşa gidecek, kısa bir süre sonra karşılaşılacak ilk ciddi bunalımla beraber parti parçalanacaktır. Kautskycilik ise Alman işçi sınıfının siyasi partisi olmak iddiasıyla daha sonra ortaya çıkacak gruplaşmalardan hiç birinde kendisine yer bulamayacaktır.

RADİKALLERİN DİRENİŞİ, REFORMİZMİN DAYANAKLARI

Partinin okumuşları, entellektüelleri ve profesyonel yönetim kadroları arasında ihtilalci radikaller daha güçlüydü ve temsil oranları daha yüksekti. Reformcu eğilimler ise parti tabanını oluşturan sıradan üyelerden, özellikle sendikalarından destek buluyordu. Revizyonizmi «yermek», «mahkûm etmek», «takbih etmek» için radikaller çeşitli platformlarda söz düelloları, polemikler veya oylamalar yaparak mücadele ediyor, bunlardan genellikle kazanan taraf olarak çıkıyordu.

Zaten daha çok kendilerinin «pozitif iş» dedikleri basit, günlük, pratik çalışmalara öncelik veren ve muhtaç kitlelerin yaşam koşullarını doğrudan etkileyen konularla uğraşan reformcu sosyalistler, entellektüellerin ve kimi parti yöneticilerinin revizyonizmi mahkûm etme gayretlerini öylesine

önemsemiyorlardı ki, parti kongrelerinde zaman zaman revizyonizmi takbih lehinde oy kullandıkları bile görülebiliyordu.

1899 yılında toplanan Hannover kongresi, Bernstein'ın yaymaya başladığı reformcu fikirlerin tartışıldığı ve reddedildiği toplantılardan biridir. Parti başkanı August Bebel revizyonistleri ve Marx'a karşı çıktığı için Bernstein'ı sert bir dille eleştirmiştir: «Darwin'in doğa tarihinin, canlı varlıkların değişmesini etkileyen yasalar üzerine ortaya koyduğunu, Marx insan toplumu ve onun kurumları için gerçekleştirmiştir... (Bernstein) şunu demeye getiriyor: Kendimize demokratik sosyalist reform partisi demeliyiz... Şimdiye kadar hiç kimse bunu söylemek ve partiye teklif etmek cesaretini gösterememiştir. Bir daha söylüyorum, özde biz devrimci bir partiyiz. Bu mümkün olan her yerde reformları reddetmeyi de içine alır»². Kongrede daha sonra revizyonizme karşı bir karar kabul edilmiştir.

1903 seçimlerinde sosyal demokratlar büyük başarı göstermiş, ilk kez üç milyonun ve % 30'un üzerinde oy, 81 milletvekili kazanmıştır. Bu başarının yalnızca sınıf savaşını öngören ihtilalci bir topluluk olarak kazanılmadığına işaret eden reformcular, partinin tutumunu da buna göre değiştirmesini istemişlerdir. Eleştirileri ile ön plana çıkan Bernstein değiştirilmesi gerekenin uygulamada değil kuramsal alanda olduğunu, pratik hareketin teoriye değil teorinin pratik harekete şükran duyması gerektiğini belirtmiştir. Bernstein'a göre artık *Reichstag*'da pratik bazı reformların gerçekleştirilmesi için liberal temsilcilerle işbirliği yapılmalı, yumuşayan tutumun başlangıcı olarak da meclis başkanlık divanında temsil kabul edilmelidir. Bu sonuncusu, sarayda Kayser'e resmi ziyarette bulunmayı gerektirdiğinden o yıllardaki parti geleneklerine aykırıydı.

Toplanan 1903 Dresden kongresi, radikallerin bütün güçleri ile reformculara yüklendiği bir platform olmuştur. Parti merkezi reformculara karşı radikallerin yanında yer almış, başkan Bebel yine bizzat yaptığı konuşma ile revizyo-

nistleri suçlamıştır. 288'e karşı 11 oyla kabul edilen ünlü Dresden kararı, parti tarihinde reformcuların en sert bir dille eleştirildiği metinlerden biridir: «Kongre, ...sınıf mücadelesine dayanan taktiğimizi... var olan düzene uyma politikasını koyma hedefi güdecek biçimde değiştirme yolundaki revizyonist çabaları kesinlikle reddeder... burjuva partilerine yanaşmayı kolaylaştırmak için, halen var olan ve durmadan büyüyen sınıf çelişkilerini köreltme çabalarını takbih eder»³.

Ama çökmek şöyle dursun, olağanüstü bir gelişme içinde bulunan Alman kapitalizminin yaydığı refah, üye sayısı artık milyonlarla ifade edilen ve giderek daha yaygın bir kütle örgütlenmesine dayanan parti ve sendika, otuz küsur yıldır yapılan her seçimde —1907 seçimleri hariç— düzenli artan oy gücü ve parlamentodaki iskemle sayısı, hiç kuşkusuz reformcu eğilimlerin yanında olan gelişmelerdi.

Alman kapitalizmi Birinci Dünya Savaşı öncesinde eş görülmemiş bir gelişme içindeydi. 1870-1910 arası yaklaşık 30 yıllık dönem içinde toplam demiryolu uzunluğu üç kat, kömür üretimi yedi kat, demir üretimi on kat artmıştı. Açılan yeni istihdam imkânlarından, artan refahtan ve hızlı büyümenin yarattığı diğer nimetlerden pay alanlar arasında muhakkak ki SPD radikallerinin yakında bekledikleri çöküş ve ihtilal için hazır tutmaya çalıştığı işçi sınıfı da vardı. Alman ekonomisinin o yıllarda gösterdiği gerçekten olağanüstü patlamayı daha iyi anlayabilmek için, aşağıda zamanın önde gelen sanayi ülkesi İngiltere ile karşılaştırmalı olarak verilen bazı üretim istatistiklerine göz atmak yerinde olacaktır⁴.

Toplam demiryolu (1.000 km.):

	1870	1890	1910
İngiltere	24.5	33	38
Almanya	19.5	43	61

Kömür üretimi (milyon ton) :

	<u>1871</u>	<u>1900</u>	<u>1913</u>
İngiltere	118	184.5	292
Almanya	37.9	89.3	279

Demir üretimi (milyon ton) :

	<u>1871</u>	<u>1890</u>	<u>1910</u>
İngiltere	6.5	8.0	10.2
Almanya	1.5	4.7	14.8

Alman sosyal demokratlarının siyasal ve sendikalar örgütlenmesi ise türünün en yetkin örnekleri arasındaydı. Yalnız parti ve sendika şubesi değil günlük sosyal demokrat gazetesi, dergisi, tüketici kooperatifi, sosyal demokrat kültür derneği, işçi spor kulübü olmayan Alman şehri yok gibiydi. Partinin gelişmesi sayılarla şöyleydi:

SPD Üye Sayısı⁵ :

1906	384.000	1910	720.000
1907	530.000	1911	837.000
1908	587.000	1912	970.000
1909	633.000	1914	1.086.000

Sendika Üyeleri⁶ :

<u>1900</u>	<u>1904</u>	<u>1906</u>	<u>1912</u>
600.000	1.000.000	1.690.000	2.530.000

Seçimlerde SPD Oy Yüzdesi⁷ :

1881	% 6.1
1890	% 19.7
1893	% 23.3
1898	% 27.2
1903	% 31.7
1912	% 34.8 (4.250.000 oy)

Burada dikkat çekilmesi uygun olan bir nokta, partinin örgütsel gücünün yalnızca çıplak üyelik sayılarına dayanmadığıdır. SPD aynı zamanda, siyasal örgütlenmesini yeni bir modele göre gerçekleştiren Avrupa işçi partilerinin en başarılı örneklerinden biri olarak tanınmıştır. En üst yönetim biriminden mahalle ve işyeri sorumlularına kadar bütün hiyerarşik yapı boyunca kusursuz işleyen yeni bir bürokrasi, profesyonelliğe ve kurumlaşmaya dayanan siyasi yapı, hesaplılık ve verimlilik anlamında rasyonalizasyon, muhasebe, kayıt, iletişim ve koordinasyon yöntemlerinde modernlik bu örgütlenmenin başlıca unsurlarından bazılarıdır. Pek çok ilkenin kapitalist işletmelerden ödünç alındığı muhakkak olan ve araştırmacıların da dikkatini çekerek değişik yorumlara yol açan bu örgütlenmenin mimarı ise, Friedrich Ebert adında genç bir semerci ustasıdır. Ebert anılarında, XX. yüzyılın hemen başında örgütlenme sorumlusu olarak Berlin'e geldiğinde karşılaştığı daktilosu ve telefonu dahi olmayan köhne parti lokallerinde oturup işçi sınıfı mücadelesinin kahramanlık hikâyelerini anlatan yoldaşların durumunu, yazışma kopyalarının dahi saklanmadığı koşulları tasvir etmiştir.

Yüzyılın başlarında Ebert'in yönetiminde hızla kurulan yeni örgütlenme yalnız modern bir parti bürokrasisinin çekirdeğini değil, fakat aynı zamanda reformcu eğilimlerin güç bulup serpildiği bir ortamı da oluşturmuştur. Yüz binlerce üyenin siyasal kütle örgütlenmesini kapsayan, açık ilişkiler ve temsiliyet sistemine dayalı bu model, ihtilalci mayalanma için hiç de uygun değildi. Mümkün olduğu kadar çok kişiyi örgütleyerek yığınların siyasal hareketliliğini artırmayı amaçlayan, seçimlerde başarıyı temel hedeflerden biri olarak kabul eden bu model, ihtilalci fesat düzenlemelerini barındıramazdı. Schorske'nin vurgulamasıyla, modelin yerleştiği yıllarda «reformcuların örgütlenme alanındaki ilerlemesi bazı taktik sorunlarda kazandıkları zaferlere göre daha az belirgindi ama, partinin geleceği için daha önemliydi»⁸.

1905 yılı başında Çarlık Rusya'sında meydana gelen St. Petersburg olayları ve Kanlı Pazar, bütün Avrupa'da olduğu gibi Almanya'da da heyecan ile karşılanmıştı. 1902-1903 yıllarında İsveç, Hollanda, Belçika'da işçilerin sendikal örgütlenme, genel oy gibi siyasal hak taleplerini de kapsayan yaygın grevlerini yakından izleyen SPD'nin radikallerine, Rusya'daki halk ayaklanmalarından sonra nihayet ihtilalin saati gelmiş gibi görünüyordu. Partinin dergisi *Vorwärts*, birinci sayfasında Rus ihtilalinin günlük gelişmelerini tefrika halinde veriyordu. 1905 olayları en azından, uzun zamandır cevaplandırmakta sıkıntı çektikleri bir sorunun çözümü için radikallere ipucu vermişti: Üzerinde her türlü spekülasyon yapılan ihtilal ve proletaryanın iktidara nasıl el koyacağı, şimdi fiiliyatta kendisini gösteriyor gibiydi.

Bu sırada Almanya da karışmaya başladı. Ruhr havzasındaki maden işçileri greve başlamıştı. Bu, öncekilere göre daha yaygın, üstelik kendiliğinden başlamış bir grevdi. Yalnız sendikalı değil örgütsüz işçiler de greve katılıyordu. Sendika yöneticileri önce önlemek istedikleri grevi, örgütlü örgütsüz tüm işçilerden gelen baskı üzerine sonradan desteklemek zorunda kalmıştı. Madenlerdeki ağır çalışma koşullarının düzeltilmesini isteyen işçilerin taleplerini karşılamayı hükümet de kabul etmişti.

Kütle grevlerinin yaşanan döneminin silahı olduğu artık radikallere çok açık görünüyordu. Rosa Luxemburg için 1905 Rus İhtilali, evrensel bir olgunun özel tezahüründen başka birşey değildi. Olaya âdetâ bir laboratuvar incelemesi üslûbuyla yaklaşan Luxemburg, çıkardığı sonuçları ve yasaları «Kütle Grevi, Siyasal Parti ve Sendikalar» adı altında yayınlamıştır. Yalnız içerik değil dili ve konuya yaklaşma tarzı açısından da bu çalışma, tekçi dünya görüşlerinin basitleştirici özelliğinin çarpıcı bir örneğidir ve toplumsal bilimlerde bilimselci determinizmden nasıl kolaylıkla abesliğe kayabileceğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Luxemburg'a göre k t le grevi, iktisadi grev, siyasi grev, gösteri grevi, genel grev, bireysel grev, sokak çarpışmaları, vs. hepsi yan yana, i  içe, birbiri içinden ve üstünden ke-
sişerek durmadan akan ve değişen olgular denizidir. Kendi-
si ise bu olguların «hareket yasasını» incelemektedir —tıp-
kı Newton'un fiziki dünyada cisimlerin hareket yasasını in-
celediği gibi. Rus İhtilali bu değişen olguların tüm safhala-
rını ve tüm aşamalarını içeren bir örnektir. İhtilalin ayrıl-
maz parçası olan k t le grevi, insanların ve örgütlerin ira-
desine bağlı değildir; en kuvvetli sosyal demokrat parti-
nin en yüksek kurulu bile bu konuda karar alamaz. Ama
ihtilal saati geldiğinde objektif koşullar «işçi sınıfının tüm
kesimlerini birkaç saat içinde bulunduğu pasif şartlardan
uyandıracak», fırtınalı bir mücadele başlayacaktır: «Siyasi
mücadelenin elektrik şoklarıyla birdenbire eyleme kalkan iş-
 i, ekonomik kölelik koşullarına karşı mücadele için elinin
altına en yakın duran silahı hemen kapacaktır.» ⁸ Subjek-
tif olarak ihtilal yapmaya muktedir olmayan parti ve sen-
dikalar da ya da bu kabaran dalgaların üstünde yer alıp ona
yön verecek, ya da onun altında boğulup kalacak ve m ca-
deleyi k t lelerin kendisi yürütecektir. İhtilal aşamasına ge-
lindiğinde, partinin durumu meclis taktikleriyle veya kong-
re kararlarıyla idare etmeye çalışması beyhudedir. Luxem-
burg SPD'nin kendini şimdiden ihtilal saati ve k t le grev-
leri için hazırlamasını, bir küçük burjuva reform partisi
haline d n şmemesini istemektedir. .

K t le grevi fikrinin radikaller arasında hızla yayılması
sendikacıları endişelendiren bir gelişmeydi. Sonu belli ol-
mayan maceralar  ğruna yıllardır meşakkatle elde edilen
kazançlar tehlikeye atılacak, maddi kaynaklar birden eriyip
gidiverecekti. 1905 yılında yaklaşan parti kongresinden  n-
ce Köln'de toplanan sendika genel kurulunda «bizim oku-
muşlarımız... pratik işçi hareketi hakkında hiç bir fikre sa-
hip değiller» diyen duvar işçileri federasyonunun başkanı
Theodor B melburg'a göre yaygın k t le grevleri başlarsa,
işçileri açlıktan koruyacak maddi imkana sahip olmayan

sendikalar bu tip maceralar içinde kendilerini tamamen tüketip yok olabiliirdi; kazanımlarını korumak ve daha fazla gelişmek için sendikal hareketin barışa ihtiyacı vardı. ¹⁰ Köln kongresinde kütle grevi fikrini «tartışılmaz» olarak niteleyen, işçileri bu fikre karşı çıkmaya ve sendikal hareketi günlük küçük mücadeleleri kazanarak güçlenmeye devam etmeye çağıran bir karar ezici bir çoğunlukla kabul edilmiştir.

Sendika kongresinin ardından 1905'de Jena'da toplanan parti kongresinde kütle grevi gündemin en önemli maddesi olmuştur. Parti başkanı Bebel'in gayretleri sendikacılarla radikaller arasında kopmaya kadar gidebilecek bir kapişmayı önlemiş, kütle grevleri konusunda karşılıklı ödüne dayalı yumuşatılmış bir karar kabul edilmiştir. Ama artık radikallerle sendikacılar arasındaki sürtüşme iyice su yüzüne çıkmıştır.

Partinin ihtilalci radikal kanadı ile sendikacılar arasındaki mücadelede 1906 Mannheim kongresi dönüm noktası olmuştur. Parti-sendika ilişkilerinin tartışılıp karara bağlandığı SPD kongresinde, radikallerin sendikal hareketi parti vesayetine sokmak için gösterdikleri gayrete rağmen, «eşit ağırlık» ilkesi kabul edilmiştir. Buna göre partiyi ve sendikayı ilgilendiren konularda ortak problemlerle karşılaşıldıkça, karşılıklı anlaşma yoluyla çözüm bulunacaktır. Sosyal demokrat hareketin yol gösterici önderliğinin yalnız partiye ait olmasını ve sendikaların siyasal örgüte tabi kılınmasını isteyen radikaller bu kararı, revizyonizmin sendikalar içinde hortlaması olarak ilan etmişlerdir. Eşit ağırlık ilkesi pratikte, parti radikallerinin kütle grevleri, genel grevler gibi kararlarını veto ederek sendikaların partinin ihtilalci eğilimlerini denetim altına alması ve pasifize edebilmesi anlamına geliyordu. Partinin merkez kanadının da desteklediği Mannheim kararı, böylece, radikallerin tecridinde kritik bir adım oluşturmuştur.

İktidara hangi yoldan gelineceği tartışmasının ihtilal esintileriyle beraber yoğunlaşması üzerine Kautsky, görüşlerini 1907 yılında «*Der Weg zur Macht*» (İktidara Giden Yol) adlı kitapta açıklamıştır. Kendi önsözüne göre aynı zamanda 1902'de yayınladığı Sosyal İhtilal'in tamamlayıcısı olan bu çalışmada, dost düşman herkesin sosyal demokratların ihtilalci bir parti olduğu konusunda anlaştığını ama maalesef ihtilal kavramının farklı farklı yorumlandığını belirtmektedir. Kavrama açıklık getirmek çabalarını sürdüren Kautsky, aslında yeni hiç bir şey söylememektedir: Kapitalizmin çöküşü ve sosyalist toplum objektif zorunluluktur. Çöküş ise kararnamelerle değil ekonomik koşulların olgunlaşması ile mümkündür. Siyasal ve sosyal ihtilal, ancak bu koşullar doğduktan sonra gerçekleşecektir; ihtilalin alacağı biçimleri ise şimdiden bilmek mümkün değildir.

Kautsky aynı çalışmada iktisadi gelişmenin kaçınılmazlığı ve irade ilişkilerini de ele almıştır. İkisi arasında bir uyumsuzluk görmemektedir. Sık sık yaptığı gibi konuyu, en başlangıçtan ve kökeninden itibaren anlatarak çözümlemeye çalışmıştır.

Kautsky'e göre bütün ekonomilerin temelinde yatan canlıların yaşama iradesidir. Her türlü irade yaşama iradesine geri götürülebilir. Yaşama iradesi ise, kendi başına hareket ve tefrik yeteneğine sahip organizmalardan itibaren görülmektedir. Bu iradenin organizmalarda alacağı biçim, maddi çevre ve yaşam koşullarına bağlıdır. Maddecî tarih görüşünün çıkış noktası da Kautsky'e göre zaten budur. Basit organizmalarda maddi çevre-yaşama iradesi ilişkisi de basittir; gelişmiş türlerde karmaşıklaşmakta ve çeşitli biçimler almaktadır ama özü aynıdır. Organizmaların karşılaştığı yaşam koşulları ise ikiye ayrılabilir. Birinci sürekli olup kuşaklar boyu devam eder. Organizmaların bunlara uyum sağlama iradesi alışkanlıkları ve nihayet kuşaklar boyu doğal seçimle gelişerek içgüdüyü meydana getirir. İkincisi ise

zamana bağılı ortaya çıkan koşullardır. Hayvan türlerinin değişen koşullara uyarken gösterdiği yaşama iradesi zekalarını geliştirir. Koşullara uyamayan zayıf türler tükenir. Nihayet insanda zeka öylesine gelişir ki, tırnak, diş ve boyun yerine alet ve silah yapıp kullanmaya başlar. Tekniğin gelişmesi ile yaşama iradesinin yerini daha iyi yaşama iradesi alır. «Böylece, aynı yaşama iradesinin, her biri içinde farklı biçimler aldığı farklı sınıflar ortaya çıkar.» ¹¹ Örneğin bir kapitalistin yaşama iradesi onu kâr peşinde koşturur. Sermayenin yoğunlaşması, bu süreç içinde yer alan kapitalistin iradesi ve bilinci dışında değildir. İşçi sınıfının da iradesi vardır ve kapitalistinkiyle çelişmesi sonucu sınıf mücadelesi doğar. Bu irade çatışması sonucu kapitalizm çökerek yerini sosyalist topluma terkedecektir. «Gördüğümüz gibi irade, bütün iktisadi sürecin motorudur... İrade ve ekonomiyi birbirinden bağımsız iki faktör olarak görmekten daha abes bir şey olamaz.» ¹² Kautsky'e göre gelişmenin kaçınılmazlığı iradeyi yok saymamaktadır ama, söz konusu olan «belirli bir iradedir» (?), yoksa istediğine muktedir olan «özgür irade» değildir. Bu ikincisine inanmak için, Kant'ın okulundan geçmek gerekir. (Halbuki Kant hiç böyle bir şey söylememiştir.)

Tarih felsefesi, bilgi kuramı, etik üzerine etkili yayınlarına rağmen Kautsky'nin bilgisinin bu alanlardaki sığlığı hayret vericidir. Gelişmenin kaçınılmazlığı ve irade ilişkisini incelerken çözümlemeye ilkel organizmalardan başlaması konuya anlam kazandırmamaktadır. Kaldı ki, Kautsky'nin determinist görüşe Darwinci unsurlar katarak yaptığı yorumlarla, kognitif (bilmeğe ait) ve ahlaki hassalara sahip olan insanın diğer yaşayan türlerden farkını açıklamak mümkün değildir. İnsanın sahip olduğu kognitif ve ahlaki hassaların maddi yaşama uyum sağlama süreçlerinden nasıl türetildiği belirsizdir. Tartışma açısından ise Kautsky'nin sorunu iyi kavrayamadığı görülmektedir. Sorun, işçilerin, kapitalistlerin veya genel olarak kaçınılmaz süreçlerde yer alanların irade sahibi olup olmadığı değildir. Birinci olarak, işçilerin

ve kapitalistlerin iradeleri arasındaki çatışmanın belirli bir şekilde sonuçlanacağını *nasıl* bildiğimiz veya genel olarak insanın kognitif hassasına dayanarak yaptığı önermelerin objektif gerçekler olarak *nasıl* kanıtlanacağı sorusuna cevap aranmaktadır. İkinci soru ise, objektif gerçeği yansıttığı kanıtlanmış olsun veya olmasın, böyle bir önermenin *niçin* benimsenmesi gerektiğidir.

Lezsek Kolakowski'nin Kautsky üzerine yaptığı açıklamalarda güçlü isabetler vardır: «Kautsky'nin eserlerinin çarpıcı bir özelliği, felsefi sorunlar üzerine anlayıştan tamamen yoksun oluşudur. Saf felsefi sorunlar hakkındaki yorumları, Engels'in özet halindeki denemelerinde okunabilecek şeylerden öteye geçmemektedir; Kant üzerine yaptığı yorumlardan, onun felsefesinin gerçek anlamı hakkında hiç bir fikre sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Etiğin epistemolojik temelleri de dahil, metafiziğin ve epistemolojinin ana sorunlarına vakıf dahi değildir... Kautsky'nin ahlaki değerlerle ilgili epistemolojik sorunu veya tarihi bir süreç kaçınılmaz olarak sunulduğu zaman onun değeriyle ilgili sorunun açık olduğu olgusunu anlamadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Kant eleştirileri ve etik sosyalizm eleştirileri tartışma dışıdır... Herhangi bir şeyin zorunluluğu olgusunda, onun istenebilir veya değerli olduğu sonucu çıkmamaktadır. Sosyalizmin yalnız tarihsel olarak zorunlu olduğunu değil fakat aynı zamanda iyi bir şey olduğunu da söyleyebilmemiz için özel bir kognitif hassaya ihtiyacımız vardır; Marx birinci önermeyi göstermiştir, Kantçı etik ise ikincisine inanmamızı sağlayacak bir yol gösterebilir. (Böyle diyenlere) Kautsky'nin cevabı, ama değerler bilimin alanı dışındadır şeklinde olmuştur... Bir insan kaçınılmazlığına inandığı şeyi niçin istenebilir kabul etmelidir sorusunu Kautsky ihmal etmiş, cevap vermeyişi için hiç bir neden göstermemiştir. Kant'ın kategorik buyruğunun bir hayal üzerine kurulu olduğunu iddia etmiştir; çünkü, birinci planda, deneyimden bağımsız olduğu kabul edilirken, filozof tarafından ancak empirik olarak bilinebilecek başka insanların varlığını öngörmektedir. (Halbuki

fiiliyatta, kategorik buyruk empirik verilerden mantık yoluyla çıkarılamıyacağı anlamında deneyimden bağımsızdır, hiç bir empirik bilgi olmadan doğru bir şekilde ifade edilebileceği anlamında değil).» ¹³

ÇÖKÜŞ

Beklenen çöküş Birinci Dünya Savaşı ile gelmiştir. Ama bu, üzerinde her türlü spekülasyonlar yapılan kapitalizmin değil bizzat SPD'nin çöküşü ve parçalanması olmuştur. Savaşla birlikte karşılaşılan ilk bunalım, büyük ayrılığı kısa sürede bölünmeye dönüştürmüştür. Ana partiden kopan radikaller önce Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi kurmuşlardır. Bu parti daha sonra tekrar bölünmelere uğramış, bir kanadı Alman Komünist Partisi (KPD) ile birleşmiştir. KPD, Bolşevik Parti'nin bir şubesi ve Sovyet devletinin çıkarlarına hizmet eden bir kuruluştan çok fazla bir şey olmamıştır. Bu bölümün gelişmeleri, 1933 yılında Nazilerin iktidara gelmesinden sonra SPD ve KPD'nin kapatılması ile noktalanmıştır.

1914 yazında savaşın başlamasıyla birlikte Almanya'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetim komutanları sınırsız yetkilere sahipti ve yalnızca İmparator'a karşı sorumluydu. Bismarck dönemi baskılarını anılarında henüz canlı olarak yaşatan SPD yönetimi partinin tekrar kapatılmasından, siyasal ve sendikal örgütlenmenin dağıtılmasından endişe ediyordu. Bu nedenle barış döneminin sert muhalefeti iyice yumuşatılmıştı. Partiler arası siyasi çekişmelere ve hükümete karşı her türlü yıpratıcı muhalefete gönüllü olarak son verilmesi anlamına gelen *Burgfrieden* (sivil mütareke) ana muhalefet durumundaki SPD tarafından da benimsenmişti.

Savaş koşulları nedeniyle sendikalar da gönüllü olarak tüm grevleri ertelemiş, faaliyetlerini çeşitli ekonomik ve

idari komiteler, uzlaşma kurulları gibi bürokratik düzeydeki çalışmalarla sınırlandırmıştı. Sendika fonları işsizlikle mücadele ve savaş mağdurlarına yardım için kullanılıyordu. İşveren kuruluşları ile varılan anlaşmaya göre mevcut toplu sözleşmeler kendiliğinden uzayacak, grev ve lokavt yapılmayacaktı.

Bütün bunlar kurulduğundan beri yıllardır düzene ve düzenin kurumlarına karşı katıksız muhalefet siyasetini güden SPD için önemli yeniliklerdi. Yönetim de sosyal demokratların yeni çizgisini teşvik edici bir tutum içindeydi. İlmli şansölye Theobald von Bethmann-Hollweg asker ve sivil bürokrasiyi uyararak sosyal demokratlara eşit muamele yapılmasını istemiş, sıkıyönetimden de sosyal demokrat liderlerin tutuklanmayacağı, gazete ve dergilerinin kapatılmayacağı konusunda söz almıştı. Ancak, *Burgfrieden*'e rağmen Friedrich Ebert bazı arkadaşlarıyla birlikte partinin parasını, bir tedbir olarak, İsviçre'ye kaçırmıştı.

1914 ağustos'unun ilk günlerinde *Reichtag*'da hükümetin savaş kredileri talebi oylanacaktı. SPD'nin yumuşak tutumuna, *Burgfreiden*'e katılmasına karşı çıkan radikal kanat kredi talebinin reddedilmesini istiyordu. 110 sosyal demokrat milletvekilinin çoğunluğu ise, partinin ve sendikanın savaş koşullarına göre değişen çizgisini destekliyordu. Zaten meclisteki temsilcilerden dörtte biri reformcu sosyal demokrasinin en güçlü kalesi sendikalardan geliyordu ve bu üyeler sert bir siyasetin sendikal hareketin darbe yemesi sonucunu doğuracağından endişe ediyordu. Oylama öncesi yapılan meclis grubu toplantısında savaş kredilerinin desteklenmesi 14 radikal üyenin muhalefetine karşı büyük çoğunlukla kabul edildi. 4 ağustos günü mecliste yapılan oylamada da, parti disiplinine uyan radikaller dahil tüm üyeler lehte oy kullandılar.

Ne var ki Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Clara Zetkin, Franz Mehring gibi liderlerin sürüklediği radikal kanat tavrını değiştirmemeye kararlı idi. Oylama ertesinde des-

tek bulmak için parti örgütüne gönderdikleri telgraflara cevap alamadılar. Muhalefetlerine *Vorwärts*'daki yazılarla devam ettiler. Sıkıyönetim tarafından bir kaç kez kapatılan dergi, SPD yönetiminin İçişleri Bakanlığı nezdinde girişimleri ile tekrar açılabilmişti. *Burgfrieden*'in parti içinde de uygulanması yolunda SPD yönetiminin telkinlerini radikal kanat kabul etmiyordu: Emperyalist savaş ne pahasına olursa olsun derhal son bulmalıydı; savaşın yarattığı sosyal ve ekonomik koşullardan proletaryanın ayaklanarak kapitalist düzeni devirmesi için yararlanılmalıydı. İhtilalci radikal kanat «baş düşman içerdedir» sloganını kullanıyordu.

Askerleri emre itaatsizliğe teşvik suçundan bir yıl mahkumiyet cezası alan Luxemburg 1915 şubatında hapse girdi. Liebknecht ise faaliyetlerini giderek daha açık bir şekilde sürdürüyordu. Birinci oylamadan sonra yurt dışında ve parti örgütünde toplantılar düzenleyerek radikal muhalefetin fikirleri lehine ajitasyon yapmaya başlamıştı. Aralık 1914'de ikinci savaş kredileri oylamasında grup kararına rağmen red oyu kullandı. Kurulduğu günden beri farklı görüşlerin parti grubunda serbestçe dile getirebildiği, ama meclis oylamalarında bütün üyelerin istisnasız parti çoğunluğunun kararına uyduğu, parti disiplininin sağlamlığı ile övünegelen SPD için bu acı bir sürprizdi. Artık iyice su yüzüne çıkan uyuşmazlığa ve yaklaştığı kolaylıkla duyulabilen bölünmeye rağmen parti yönetimi, Liebknecht'i ihraç etmek yerine ılımlı bir tutumu benimsedi. Kişisel inançları grup kararına uymayan üyeler vicdanen rahatlayabilmek için, oylamanın yapılacağı gün Meclis oturumuna katılmama hakkına sahip olacaktı. Buna rağmen Liebknecht, mart ve ağustos 1915'de yapılan oylamalarda red oyu vermeğe devam etti. Otuz civarında muhalif ise oylamaya katılmadı. 1915 yılının bitimine bir kaç gün kala yapılan oylamada, partinin merkez sol grubundan bazı üyeler dahil 20 milletvekili red oyu verdi, 22 üye oylamaya katılmadı. Artık parti çözülmek üzereydi.

1916 ocak ayının ilk günlerinde parti radikallerinin

kendi aralarında yaptığı toplantıda, Spartakist (Liebknecht'in yazılarında kullandığı takma isim) imzasıyla düzenli siyasi bülten yayınlaması kararlaştırıldı. Böylece Alman komünist partisinin çekirdeği Spartakist Birliği doğmuş oluyordu. Aynı günlerde SPD yönetimi ilk sert tedbir olarak Liebknecht'i partiden ihraç etti. Mart ayında yapılan oylamada merkez sol ve radikallerden bir grup üye ikinci kez topluca red oyu verince, meclis grubundan çıkarıldılar. Bu üyeler *Reischstag*'da bağımsız bir grup oluşturdular. Sıkı yönetim de kadife eldivenin altındaki yumruğu Spartakistlere göstermeye başlamıştı. Mayıs'ta Liebknecht, temmuzda henüz birkaç ay önce dışarı çıkmış Luxemburg, ağustosta Mehring tutuklandı.

Luxemburg yeniden tutuklanmadan, daha önce hapisteyken yazdığı çalışmayı yayınladı. «Sosyal Demokrasinin Bunalımı» adını verdiği ve «Junius Broşürü» olarak da bilinen bu kitapçık Spartakistlerin manifestosu olmuştu: Savaş, militarizm, emperyalizm ve sömürüye kapitalist düzen yıkılıp yerine sosyalizm kurulmadan son vermek mümkün değildi. Sosyal demokrat yöneticilerin *Burgfrieden*'i kabul etmeleri, sosyalizm davasına ihanet ve emperyalizme hizmet içinde olduklarını gösteriyordu. Mütareke son bulmalı, sınıf mücadelesi bayrağı altında koşullar proletaryanın ayaklanıp düzeni devirmesi için kullanılmalıydı.

1917 yılı başında SPD'nin merkez sol üyeleri ile Spartakistler ortak bir toplantı düzenleyerek durum değerlendirmesi yaptılar. Spartakistler partide kalmalarının nedeni olarak artık yalnızca «sosyal demokrasi yaftası arkasında izlenen emperyalist siyasetin» kütlelere teşhirini gösteriyor, örgütün parti yönetimine yaptığı ödemeleri durdurmasını istiyordu. Merkez sol üyelerin karşı çıkmasıyla bu öneri kabul edilmedi. SPD'nin parçalanması artık bir vakıa idi. Parti yönetimi de ayrı toplantı düzenleyenlerin bu hareketiyle kendilerini partiden ayırdığını bildirerek muhalefeti partiden ihraç etti.

42 yıl önce sosyal demokrat hareketin birleşmesine tanık olan Gotha şehrinde nisan 1917'de toplanan muhalefet, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi (USPD) kurdu. Spartakistler yeni partinin ihtilalci sol kanadını oluşturunuyordu. SPD'nin merkez sol ve reformcu kanadından gelenler ise partinin çoğunluğunu ve yönetimini elinde tutuyordu. Yeni partinin kurucuları arasında sosyal demokrasinin Bernstein ve Kautsky gibi etkili isimleri de vardı. Ana parti içindeki uzlaşmazlıklar şimdi, üstelik daha keskinleşerek, USPD'ye taşınmıştı. Siyasi bir partinin gerektirdiği asgari fikir birliği ve türdeşlikten yoksun USPD'yi bir arada tutan şey savaş aleyhtarlığından ibaretti. Aslında bu konuda dahi yaklaşımlarda köklü farklılıklar vardı. Bernstein ve Kautsky'nin temsil ettiği çoğunluk, tarafların karşılıklı anlayışına dayalı bir barışla savaşa son verilmesini, hükümetin de bu doğrultuda bir politika izlemesini istiyordu. Bir baskı unsuru olarak savaş kredilerine red oyu vermişlerdi. Spartakistler için ise birinci planda olan barış değil, kuramın vaat ettiği nihai hesaplaşmaydı. Zaten Bernstein ve Kautsky, Spartakistler nedeniyle karşı çıktıkları yeni parti fikrini ancak barış faktörünün ağır basması üzerine kabul etmişlerdi.

Eylül 1918'de savaşın kaybedildiği belli olmuş, Prens Max von Baden Almanya için onurlu bir barış imzalamak göreviyle Şansölyeliğe getirilmişti. Bu sırada Bolşevik İhtilali bir buçuk yaşını doldurmuştu. Önlerinde duran bu örnekten ve kaybedilen savaşın doğurduğu perişanlık, dağınıklık, moral bozukluğundan cesaret alan Spartakistler «Almanya İhtilali» için ayaklanma kararı aldılar. 4 kasım ihtilalin başlangıç günü olarak tesbit edildi. Kasım ayının ilk günlerinde genel grevler başladı, Liebknecht «Sosyalist Cumhuriyeti» ilan etti. İhtilalin başlaması üzerine Max von Baden başbakanlığı SPD lideri Ebert'e bıraktı. Kiel'de denizcilerin ayaklanmasını Gustav Noske büyük ölçüde kişisel gayretleri ile bastırmıştı. Ama ayaklanmalar yayılıyor, çeşitli şehirlerde Asker ve İşçi Konseyleri kuruluyordu. Spartakistler SPD'nin yayın organı *Vorwärts*'ı işgal etmiş, Bremen

ve Münih'te «sovyetler» kurulmuştu. Lenin Moskova'da, işçi sınıfının yalnız Sovyet Rusya'yı değil Sovyet Bavaria'yı da kutladığını ilan ediyordu.

Hükümet kuvvetleri 1919'un ilk günlerinden itibaren ihtilalin üzerine kararlılıkla gitmeğe başladı. Sovyetler ve konseyler dağıtıldı. Luxemburg ve Liebknecht ocak ayında askerler tarafından katledildi. Bir kaç ay içinde ihtilal bastırılmış, Spartakistlerin teşebbüsü trajik bir bozgunla son bulmuştu.

Şubat ayında Weimar'da toplanan Milli Kurucu Meclis Friedrich Ebert'i Cumhurbaşkanlığına, seçimlerde en çok oy alan parti SPD'den bir başka üye Philipp Scheidemann'ı başbakanlığa getirdi. Mağlup Almanya'da ölü doğan ihtilalle beraber yeni bir Cumhuriyet kuruluyordu.

Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'nin çelişkili varlığı 1922'ye kadar devam etti. Bu tarihte çoğunluk SPD'ye dönerken, bir kısmı da ihtilal günlerinde kurulmuş Alman Komünist Partisi KPD'ye katıldı. Ünlü «21 koşul»u kabul eden KPD, Sovyet güdümündeki Komintern'in emrine girdi. Uğradığı bolşevizasyon sonucu kansız ve kuru bir müsvedde haline dönüştü. KPD'nin Bernstein, Kautsky, Luxemburg gibi kişilerin temsil ettiği gelenekle artık bağları kalmamıştı. Çünkü bu insanlar, bütün meziyetlerinden ve tutarsızlıklarından ayrı olarak, aydın bütünlüğünün, dürüstlüğü, bağımsızlığın ilkelerine sahipti; gelenekleri ayrı bir kültür kalıbına aitti.

1926 yılında yapılan Komintern Yönetim Komitesi'nin «Almanya Komisyonu»nda, tarihin tanıdığı en dehşetli müstebitlerden Josef Stalin şunları söylüyordu: «... Alman Komünist Partisi Merkez Komitesinin zayıf olduğu, entellektüel güçlerin Merkez Komitesindeki yokluğunun çalışmaları olumsuz biçimde etkilediği, Merkez Komite diye bir şeyin var olmadığı yolunda iddialar ortaya atan bazı entellektüellerin seslerini duyuyoruz. Bunların hepsi yalandır yoldaşlar. Böyle lafları, komünistlere lâayık olmayan entellektüel

antıkası olarak kabul ediyorum... Mevcut Merkez Komitesi içinde teorik bilginin kuvvetli olmadığı söyleniyor. Ne olmuş yani? Eğer siyasetimiz doğruysa, teorik bilgi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bilgi kazanılabilen bir şeydir; bugün bilginiz yoksa, yarın onu kazanabilirsiniz. Fakat Alman Komünist Partisi Merkez Komitesinin şimdi izlemekte olduğu gibi doğru bir politika, bazı kendini beğenmiş entellektüeller tarafından kolaylıkla başarılamaz... Eğer bu entellektüeller gerçekten işçi sınıfı davasına hizmet etmek istiyorlarsa, yoldaş Thälmann onların hizmetlerini kullanır; yoksa, her şeye rağmen komutayı ellerine almak isterlerse canlarını cehenneme gönderir...»¹⁴

Bu, Avrupa'da tartışmalarının zenginliği, ideolojik otoritesi, entellektüel yetenekleriyle tanınan Alman sosyal demokrasisinin mirasını paylaşması gerekenlerin Gürcü diktatöre teslimiyetle kapanan acı sonudur.

SOSYAL DEMOKRASİ İDEOLOJİSİNİN OLUŞUMU

Yirminci yüzyılın ilk yılları İsveç sosyal demokratlarına egemen olan dünya görüşünün, ideolojik yorumların, temel hareket noktalarının giderek belirginleştiği, yeni bir düşünce sentezinin oluştuğu dönemdir. Kısa süre önce kayıtsız şartsız kabul edilen veya partinin esin kaynağı olan marksist görüşlerin büyük bölümü ya terkedilmektedir, ya da artık ciddi yorum farklarıyla benimsenebilmektedir.

Toplumsal yapının tahlilleri üzerine getirilen yeni yorumlar, partinin niteliğini belirleyecek bu önemli gelişmede etkili olmuştur. Yeni yorumlardan biri «proleterleşme teorisi» ile ilgilidir. Kapitalist düzende toplumun, üretim araçlarının tekeli elinde bulunduran kapitalistler ve kapitalistlere emeğini satarak geçinen proletarya olmak üzere iki uçta kutuplaşacağını, ara sınıfların kapitalist gelişme süreci içinde zamanla işlevini yitirerek yok olacağını öngören marksist varsayım, yirminci yüzyılın başlarında terkedilmiştir.

Kapitalistlerle proletarya arasında sıkışan orta sınıfların daha geniş bir tarihi perspektif içinde de var olmaya devam edeceğinin kabulü bir anlamda, SAP'ın gözünde bu sınıflara meşruiyet kazandırmıştır. Böyle bir çizginin memurlar, köylüler, esnaf, küçük girişimciler gibi sanayi işçileri dışında kalan gruplara karşı partinin alacağı tavrı nasıl et-

kilediğini tahmin etmek zor değildir. Yeni yorum, toplumun en örgütlü, dinamik sınıfı işçilere dayanmakla beraber toplumsal adaletsizliklerden payını alan diğer bütün kesimlere karşı partinin öteden beri izlediği yakınlık ve bütünleşme siyasetinin sindirilmesini kolaylaştırmıştır.

Yine bu yorumun bir başka dolaylı sonucu, burjuva partileriyle işbirliğinden kaçınan, uzlaşmaz ve zaman zaman düşmanca sayılabilecek eğilimlerin törpülenmesi yönünde olmuştur.

Görüşlerin değişikliğe uğradığı bir başka konu «yoksulluk teorisi» üzerinedir. Kapitalist düzende bir taraftan üretim araçlarının mülkiyeti ve toplumun zenginlikleri sermayedarların tekelinde birikirken, diğer taraftan, giderek büyüyen proletaryanın sefaleti de artmakta mıdır? Kuruluş yıllarında hemen tüm İsveç sosyal demokratlarının bu soruya olumlu cevap verdiği söylenebilir. Ancak 1900'lere gelindiğinde tezin geçerliliğinden kuşku duyulmaya başlanmıştır. Kapitalistlerin üretim araçları üzerine kurduğu tekelin giderek koyulaştığı doğru olabilir; ama görülmektedir ki, kapitalist gelişmeyle birlikte emekçilerin yoksulluğu giderek artmamaktadır. XIX. yüzyıl bittiğinde İsveç sosyal demokratları son elli yıl içerisinde işçilerin maddi yaşam koşullarının mutlak ölçüler içinde iyileştigiğine hemfikirdirler.

Yoksulluk teorisine yöneltlen eleştirilerden biri, parti başkanı Branting'den gelmiştir. Branting 1906'da yayınladığı «Sosyalizm» adlı broşürde, sosyalizmin gerekliliğinin sefalet teorisinin doğruluğuna bağlı olmadığını vurgulamıştır. Sosyalizme emekçilerin sefalete sürüklenmemesine rağmen ulaşılabilecektir. Branting'e göre işçilerin giderek fakirleşmesi anarşistlerin beklediği bir gelişmeydi; eğer doğru olsaydı «... anarşistlerin çabuklaştırmak istediği fakat sosyal demokratların tüm yapıcı çalışmalarıyla engellemeye gayret ettiği toplumsal felakete doğru kaçınılmaz şekilde sürüklenecektik.» ¹

Yorumlardaki farklılaşmalardan biri de, marksizmin «çöküş teorisi» üzerinedir. Marx'ın çalışmalarından çıkan sonuca göre, kapitalistlerin üretim güçlerini geliştirmek,

üretimi giderek artırmak zorunda olmalarına karşı sömürü ücretiyle çalışan işçilerin bu ürünleri tüketebilmek için yeterli satın alma gücüne sahip olmayışının doğurduğu çelişki, bir dizi ekonomik bunalıma, en sonunda da kapitalizmin kendi kaçınılmaz felaketine yol açacaktır. Giderek sıklaşacak, giderek şiddetlenecek bu ekonomik bunalımlar, tıpkı kapanan bir helezon gibi kapitalizmi sıkıştırdığı köşesinde kendi kaderi ile başbaşa bırakacak, proletaryanın öncülüğünde sosyalizmin kaçınılmaz kuruluşu sağlanacaktır.

Ama gelişmeler göstermiştir ki kapitalizm, yapısının doğurduğu bunalımların üstesinden gelmesi bakımından sanılandan daha fazla yeteneğe sahiptir. Yeni koşullara uyum göstermesi, bunalımları etkisizleştirecek yeni mekanizmalar geliştirmesi, şaşırtıcı bir başarıyla mümkün olabilmektedir.

Çöküş teorisinden vazgeçme zorunluğu, İsveç sosyal demokratlarını bazı önemli konularda yeni yargılara götürecektir. Sosyalist siyasal eylemin kapsamı üzerinde yapılan değerlendirme bunlardan biridir. Artık günlük siyasal eylemler yalnız işçi sınıfının moralini yüksek tutmak veya kapitalizmin çökmesi ile gelecek yeni düzeni işçi sınıfını hazırlıklı, örgütlü karşılaması için değil, kapitalist düzen içinde çalışan kütlelerin kendi tercihlerine dayalı yeni kazanımlar elde etmesi için de yürütülmelidir. Böylece siyasal eylemlerin etkili olanlarından parlamento çalışmaları giderek farklı bir önem kazanacak, ön plana çıkacaktır. Parlamento kürsüsüne salt propaganda yapılacak bir yer olarak bakan görüş artık itibar görmemektedir. Sosyal demokratlar yasama yoluyla elde edilebilecek sonuçları hayli yüksek tutmaya başlamışlardır. Toplumsal gelişmenin yönlendirilebilmesi, hukuk, ekonomi düzeninde değişiklikler yapılabilmesi için parlamento çalışmalarına en geniş şekilde katılmak, yasamanın olanaklarından sonuna dek yararlanmak gerekmektedir.

Kuşkusuz İsveç sosyal demokratlarının parlamenter demokratik rejime olan bağlılıklarının kökleşmesinin tek

nedeni, çöküş teorisine olan inancın kaybolması değildir. 1918 yılında genel oy hakkının elde edilmesiyle birlikte, demokratik yoldan iktidara gelebilme olanakları ve sosyalist toplum içinde temsili demokrasinin vazgeçilmez yeri üzerine sağlıklı yargılar geliştirebilmek kolaylaşmıştır. Bu açıdan parlamenter rejime olan bağlılığın kökleşmesinin temelinde, sosyalizmin demokrasisiz olamayacağı kadar herhangi bir sosyalizmin kendiliğinden demokratik olamayacağı görüşü de yatmaktadır. Sosyalizmin demokrasiden hiç bir zaman ayrı tutulamayacağı, hem sosyalist hem demokratik bir toplumun ancak demokratik ülküler doğrultusunda, gücünü beşeri iradede alan kararlı mücadelelerle kazanılabileceği, İsveç sosyal demokratlarının genel olarak siyasal davranışlarını belirleyen en önemli çıkış noktalarından biri olmuştur.

Sosyal demokrat partilerin demoratik yollarla iktidara gelemeyeceği, demokratik seçimlerle çoğunluk kazanılsa bile egemen sınıfların bütün olanaklarını kullanarak, gerekirse şiddete başvurarak egemenliklerini sürdürmek isteyecekleri, dolayısıyla sosyalist partilerin ihtilal yoluyla iktidar kapısını zorlamalarını savunan fikirlerden vazgeçilmektedir. Bu tür yaklaşımlar artık ne etik açıdan, ne ideolojinin bütünlüğü bakımından, ne de toplumsal gelişmenin yalın mantığı açısından benimsenebilir görülmemektedir.

Sosyal demokratlar işaret etmektedir ki, egemen sınıfların iktidarlarından ve ayrıcalıklarından vazgeçmemek için zor kullanacakları kabul edilse bile bu, demokrasinin sonuçlarını inkar edebilecek sınıfın burjuvazi olduğunu gösterir. Çıkarlarına ters geldiği anda egemen sınıfların demokrasiyi ezmeleri olasılığı, çalışan kütlelerin daha işin başında demokrasiyi yadsımalarnı. değil ona dört elle sarılmalarını gerektirir. Kaldı ki, çalışanların siyasal örgütünün iktidara geleceği her yerde egemen sınıfların zora başvuracağını varsaymak da yersizdir. Böyle bir iktidar değişikliğinin olduğu toplumlarda egemen sınıfların şiddete başvurup vurmayacağı, pek çok başka etkenle birlikte, özellikle o

toplumda demokratik ülkelerin ne denli köklü yerleştiğine bağlıdır. Öyleyse iktidar mücadelesi sırasında demokrasiyi kenara itmek değil, demokrasinin toplumun her katına kök salmasına, onun sarsılmaz biçimde yerleşmesine çalışmak gerekir.

Yeni yorumlarda giderek daha sık vurgulanarak ön plana çıkan bir anlayış da şudur: İster demokratik ister ihtilalci yoldan olsun, emekçilerin siyasal iktidarı ellerine geçirmesi ile beraber çalışanların toplumsal iktidarı bir gecede gerçekleştirilemeyecektir. Bu iktidar yürürlüğe konulacak bir dizi kararname ile de kurulamaz. Çalışan insanların toplumsal iktidarının kurulmasında belirleyici unsurlardan biri de yine bu insanların bilinç, örgütlenme, kazanmış oldukları kendi kendini yönetme düzeyidir. İnsanların bilinçlenme, örgütlenme, toplumsal yönetime katılma olanakları ise en iyi biçimde ancak demokratik koşullar içinde yaratılabilir. Öyleyse, uzun yıllar sürecektir toplumsal iktidar mücadelesi sırasında çalışanların demokrasiden vaz geçmelerini talep etmek kadar anlamsız bir şey olamaz.

Sosyal demokrat düşüncede gözlenen gelişmenin orta sınıfların erimesi, yoksulluk teorisi, kapitalizmin kaçınılmaz çöküşü gibi tek tek yorumlarla sınırlı kaldığını ileri sürmek, değişmeyi anlatmak için yeterli değildir. Kuruluş yıllarında sorunlara çözüm olarak önerilen tüm dogmatik yaklaşımlara artık ihtiyatla bakılmaktadır. XIX. yüzyılın hazır formüllerden oluşan, her soruna kolay teşhisler ve çözümler getiren büyük, herşeyi kapsayıcı düşünce sistemi itibar aşınmasına uğramaktadır. Değişmeyen şey, sahip olunan idealler ve daha iyi bir toplum düzenine inanıştır. Kapitalist toplumun eleştirisi, demokratik sosyalist ülkelere bağlılıktır.

SAP'ın kişiliğini doğrudan belirleyen bu en can alıcı noktalardaki değişmeler, diğer sosyal demokrat Avrupa partilerine kıyasla nispeten kısa sayılabilecek bir dönem içinde, büyük parti içi kavgalar, sürtüşmeler olmaksızın gerçekleşmiştir. Şiddetli ideolojik anlaşmazlıklar, karşılıklı

meydan okumalar pek azdır. Oluşum güçlü bir karşı koymaya rastlamaksızın kök salmaktadır. Belirtileri ise parti programında, partinin gazetelerinde boy atmaya başlayan yeni fikirlerde, yayınlanan broşürlerde, olağan fikir tartışmalarına sessizce giren yeni yaklaşımlarda izlenebilmektedir.

Bu oluşumdan hoşnut kalmayan bir muhalefet elbet vardır. Ama marksist muhalefetin görüşlerinin parti içinde egemen olma şansı giderek azalmaktadır. Daha çok gençlik örgütü çevresinde toplanan muhalefet 1917 yılında ana partiden ayrılmış, komünist partisini kurmuştur. Bu parçalanma gelecek bölümde anlatılacaktır.

Şimdi ideolojiye yeni yorumlar kazandıran, özellikle yirminci yüzyılın başlarında düşüncelerde renk zenginliğine olanak sağlayan bu tartışmalara biraz daha yakından bakmalıyız. Çünkü bu tartışmaların içine girmeden, İsveç sosyal demokratlarını tam olarak değerlendirebilmek zordur. Dönemin fikir çarpışmaları, partinin gelecekteki profilini çizmektedir.

ERNST WIGFORSS

Kuruluşundan bu yana geçen ilk on yıl içinde Sosyal Demokrat Parti sürekli olarak güçlenmiştir. Her geçen yıl üye sayısını artırmış, her seçimde daha fazla milletvekilliği kazanmıştır. Bu güçlenme parti içinde yalnız sevinçle değil, belki aynı zamanda beklenen bir gelişmenin gerçekleşmesi olarak da karşılanmaktadır. Tarihsel olarak yok olmaya mahkum edilmiş kapitalizme karşı çıkan, onun yerine geçeceği «bilimsel» olarak kanıtlanmış sosyalizmi savunan bir partinin giderek güçlenmesi, kendisini partisine adanmış pek çok üyeye, yalnızca doğal bir gelişme gibi geliyordu.

Ama sıkıntı da yine bu noktada başlıyordu. Marx'ın ortaya koyduğu «gelişme yasası» partinin güçlenmesini açıklar gibi görünse bile, bu yasaların açıkça işaret ettiği doğrultularla tutarlı bir siyasetin izlenmesi partiyi felç olmaya götürecekti. Bir tarafta işçilerin maddi veya kültürel anlam-

da giderek fukaralaşmasının kaçınılmaz olduğunu, sosyalizme sefalet ve yoksullaşma süreci sonunda ulaşılacağını ileri sürmek, diğer taraftan geniş işçi yığınlarını böyle bir siyasal program etrafında toplamak, ne tutarlı olmaktaydı, ne başarı şansına sahipti, ne de yaşanan hayatın gerçeklerine uymaktaydı.

Marksist öğreti içindeki ekonomik determinizmden kurtulma çabası, yirminci yüzyılın başlarında yalnız İsveç değil bütün Batı Avrupa sosyal demokratlarının ortak gayretlerinden biri olmuştur. Bu alanda İsveç'te yapılan tartışmalar ise, hem eriştiği düzey hem doğurduğu siyasal sonuçlar bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

XX. yüzyıl başlarında İsveç'teki düşünce tartışmalarının sürükleyici ismi Ernst Wigforss'dur. Filoloji eğitimi gören Wigforss, 1919'dan itibaren parlamento üyeliği yapmıştır. 1932 yılında SAP iktidara gelince Maliye Bakanı olmuş, büyük bunalım döneminde mimarlığını yaptığı iktisat politikasıyla kütle işsizliğini ve depresyonu mağlup etmiştir. İktidarın ilk yıllarında Wigforss'un iktisat politikasıyla kazanılan bu göz kamaştırıcı başarı, sosyal demokrat iktidara uzun ömür sağlayan önemli bir etken olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ertesinde sosyal demokratların ünlü «savaş sonrası programını» uygulamaya koyan Wigforss, 1947 yılında başlayan vergi reformuyla köklü değişiklikler getirmiştir. Sosyal demokratların vergilendirmeyi kapsamlı sosyal reformların finansmanı için olduğu kadar, gelir eşitsizliklerini dengelemenin aracı olarak da kullanmaya başlaması bu dönemde rastlar. 1946 yılında Per Albin Hansson'un ani ölümü üzerine parti başkanlığı ve başbakanlık için Guslav Möller'le beraber Wigforss'un adaylıkları sözkonusu iken, 45 yaşındaki Tage Erlander genç olduğu için bu göreve getirilmiştir. Wigforss 1949 yılında Maliye Bakanlığından, 1953' de 72 yaşında iken de faal siyaset hayatından çekilmiştir.

Ernst Wigforss 1908 yılında, 1917 ihtilali ve Birinci Dünya Savaşının getireceği bölünmelerden yıllarca önce,

«Maddeci Tarih Anlayışı» adlı kitabını yayınlamıştır. Çalışmasının başında maddeci tarih anlayışını özetleyen Wigforss, bu anlayışa göre bir toplumda egemen üretim ilişkilerinin «alt yapıyı» oluşturduğuna, alt yapının üzerinde de onun tarafından belirlenen toplumsal, siyasal, dinsel sistemlerin, yahut «ideolojik üst yapının» yükseldiğine işaret etmektedir. Bu modelde, toplumların tarihsel gelişmesinde belirleyici faktör, alt yapıda, maddi yaşamın üretim tarzında meydana gelen değişikliklerdir. Ve tıpkı kapitalist toplumun feodal yapı içinden çıkması gibi, sosyalist toplumun da kapitalist sistemin içinden, onun üretim ilişkilerinin belirli yasalara göre kaçınılmaz olarak değişmesinden çıkacağı öngörülmektedir. Wigforss'a göre Avrupa sosyalist partileri içinde o yıllarda sürdürülen teori ve eylem tartışmaları, işte bu maddeci tarih anlayışına karşı alınan tavra göre belirlenmektedir.

Teori arkasında yatan yaklaşımı vurgulamak için Engels'in «Darwin nasıl organik doğanın gelişme yasasını keşfettiyse, Marx da insanlık tarihinin gelişme yasasını keşfetmiştir» açıklamasına işaret eden Wigforss, Marx'ın devraldığı felsefe mirası hakkında şunları yazmaktadır: «XIX. yüzyıl başlarında, kendisinden önceki aydınlanma çağına karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkan romantik felsefe ve tarihçi okul ile Marx'ı birbirine bağlayan temel içgörüye dikkat etmemiz gerekir... Hegelci gerçek olan rasyoneldir önermesinde, olup biten her şeyin zorunlu olarak bir takım nedenlere bağlı meydana geldiğini kabul etmek eğilimi zımnen mevcuttur. Bu nedenleri araştırmak da amaç olmuştur. Eskiden yalnız doğa için kullanılan bir yaklaşım, şimdi toplum üzerinde de uygulanmaya başlamıştır. *Ahlaki yargılama yerine, bilimsel olarak anlamaya çalışılmaktadır.*» ²

Wigforss maddeci tarih görüşünün, özellikle idealist tarih anlayışına karşı bir tepki olarak toplumların gelişmesinde sosyo-ekonomik faktörleri ön plana çıkardığı için, geçmiş anlamamıza yarayan yeni ufuklar açtığını kaydetmektedir. Tarihi yorumlarken, gelişmenin ekonomik ilişkiler ta-

rafından koşullandırıldığını düşünen Vico, Montesquieu, Rousseau, Thierry, Mignet gibi düşünürler bu anlamda Marx'ın selefleridir. Wigforss'a göre Marx'ın ihtilalci rolü, seleflerinden hiç birinin düşünmediği biçimde ona genel geçerlilik vermesidir. Teorinin genel geçerli bir yasa halini alması ona çekici güç kazandırmıştır ama, asıl önemli olan yol göstericilik ve tarihi açıklama işlevlerini zaafa uğratmış, çarpıtmıştır.

Teorinin daha henüz leninist-stalinist bozulmaya uğramadığı XX. yüzyılın ilk yıllarında Wigforss, maddeci tarih görüşünün dogmatik biçimde kullanılmasına karşı uyarıda bulunmakta, ayrıca teorinin uygulanabilmesi için sınırlandırmalar getirilmesini gerekli görmektedir. Bu yıllarda Avrupa'da sosyalist hareketin ana partisi Alınan sosyal demokratları arasında maddeci tarih görüşünün katı biçimiyle kullanılmasına, hatta zaman zaman ve tamamen ciddi olarak «felsefenin tarihi burjuva düşüncesinin tarihidir», «matematiğin tarihi, burjuvazinin mekan anlayışının tarihidir» gibi anlamsız önermelerin dahi yapıldığına dikkat çekmektedir. Wigforss, yüzyıllar boyu süzülerek bize intikal eden kültür mirasının yeni ekonomik üretim tarzlarından ne derecede ve nasıl etkileneceğinin ancak her özel durum için bir araştırma yaparak ortaya çıkarılabileceğini kaydetmektedir. Zaten «altyapıdaki» değişmelerin ideolojik «üstyapı» kurumlarından her birini nasıl etkilediğini kategorik olarak tanımlamak mümkün değildir: «Gelir dağılımı ve onu izleyen sınıflaşma ile doğa bilimleri ile ilgili bir görüşümüz, pek açıktır ki, üretim tarzındaki bir değişmeden aynı miktarda etkilenmeyecektir. Örneğin *astronominin*, bir feodal, bir kapitalist, bir de sosyalist çeşidinin olacağı, ciddiyetle tartışamayacak kadar saçma bir düşüncedir.»³

Aslında Wigforss, maddeci tarih görüşünün yalnızca katı yorumlarına değil, onun Marx ve Engels tarafından formüle edilmiş biçimine de karşı çıkmıştır. Wigforss'a göre «ideolojik kurumların» kökü ekonomik altyapıda yatan yansımalar olduğu, insan toplumlarının gelişmesinin üretim tar-

zındaki değişmelere bağlı bulunduğu şeklindeki görüş tarihin önyargısız incelemesiyle elde edilen sonuçlar tarafından doğrulanmamaktadır. Böyle bir tarih irdelemesi göstermektedir ki siyasal kurumlar, hukuk, insanların sahip olduğu ahlaki düşünce sistemleri, bilim gibi pek çok faktör de gelişmeyi belirleyen unsurlar arasındadır.

Evet, bu noktada Engels'in Dr. C. Echmidth'e yazdığı bir mektupta değindiği ilave açıklamalar vardır. Engels, ekonomik altyapının belirleyici ve tek etkin öge, tüm diğer kurumların edilgin ve belirlenen ögeler olduğu şeklindeki anlayışı düzeltmek ihtiyacını duymuş, altyapı ile üstyapı kurumları arasında gelişmenin «son tahlilde daima galip gelen ekonomik gereksinme» tarafından belirlenmesine yol açan bir «karşılıklı etkileşim» olduğunu vurgulamıştır. Ama Wigforss Engels'in bu ilave açıklamasını da yetersiz bulmakta, geçerliliğini koruyabilmesi için teoriye başka yeni açıklamalar, sınırlandırmalar getirilmesini öngörmektedir. Eğer Engels «son tahlilde daima galip gelen ekonomik gereksinme» ile, üretim tarzındaki belirli bir gelişme düzeyinin kaçınılmaz olarak belirli siyasal, hukuksal, ahlaki sistemleri doğuracağını, altyapı ile ideolojik üstyapı kurumları arasındaki «karşılıklı etkileşimin» bu sonucu yalnızca çabuklaştırma veya geciktirme etkisine sahip olduğunu söylüyorsa, bu bir çelişkidir. Çünkü sözkonusu olan artık bir «karşılıklı etkileşim» değil, son tahlilde de olsa, bir yapının diğer yapıyı *belirlemesidir*. Yok eğer altyapı ve üstyapının karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkacak gelişmenin sonuçları, «karşılıklı etkileşim» olmasaydı meydana gelecek sonuçlardan farklı olacaksa, «son tahlilde daima galip gelen ekonomik gereksinmenin» ne anlama geldiğini, nasıl bir pay taşıdığını genel bir kural olarak ortaya koymak mümkün değildir.

Kitabın son kısmında Wigforss, «ekonomik kaçınılmazlık» ve «sınıf mücadelesinde ahlaki ögeler» kavramları üzerinde durmakta, demokrat sosyalist tarih ve toplum görüşünün erken tarihlerde ifade edilmiş berrak yorumlarında birini geliştirirken sosyal demokrat siyaset açısından hayati

önem taşıyan değerlendirmeler yapmaktadır. Bu tahliller, maddeci tarih anlayışının toplumsal yapıyı algılama modeli ve toplumsal değişme yasaları üzerine geliştirdiği eleştirilerin mantıksal devamı niteliğindedir.

Wigforss'a göre sosyalizm, işçi sınıfının giderek artan yoksulluğuna, giderek artan sömürüsüne, köleleşmesine, aşagılanmasına da neden olan kapitalist ekonominin iç çelişkilerinin yaratacağı bunalımların öldürücü darbesi sonunda ortaya çıkmayacaktır. Kapitalist gelişmenin varacağı nihai bir bunalım noktasında, toplumun kendi sürekliliğini korumak için adeta basit bir içgüdüsel tercih ve ekonomik kaçınılmazlık sonunda sosyalizmin doğacağını sanmak hem kaba bir gelişme anlayışını yansıtmaktadır, hem de yaşanan gerçeklere uymamaktadır. Böyle bir gelişme anlayışı üzerinde demokrat sosyalist ideolojinin oturabilmesi de, sosyal demokrat siyasetin uygulanması da çok zordur. Sosyal demokrat siyaset, gücünü, yok olmaya mahkum edilmiş kapitalist toplum düzeninin kaçınılmaz son felaketine ve insan toplumunun önceden belirlenmiş gelişme yasalarına olan sofuca inanıştan almamaktadır. Sosyal demokrasinin gücü, kapitalist toplumun felaketine bağlı olmaksızın ve onu beklemek ihtiyacını duymaksızın, toplumsal gelişmenin sosyalist öğretinin etik, kültürel, siyasal tercihlerine uygun olarak kendi müdahalelerimizle yönlendirilebileceği inanışında yatmaktadır.

Wigforss'un yorumuna göre «yeni toplum düzeninin zaferi için emekçilerin bizzat kendilerinin gelişmeye müdahale etmesi kaçınılmaz bir koşuldur; ama bu, zaferin de aynı şekilde kaçınılmaz olduğu anlamına gelmemektedir.» ⁴ Maddeci tarih anlayışı, gelecekte nelerin olacağı ve bu gelişmelerin hangi ekonomik zorunlulukların sonucu ortaya çıkacağı hakkında kehanette bulunmamıza yarayan bir teori değildir. Zaten tarihi incelerken de, kimi olayları iktisadi faktörlerin ağırlığı ile, kimilerini ise iktisat dışı faktörlerin yardımı ile açıklarız. İnsanlık tarihinin gelecekteki gelişmesinin daha farklı olacağını varsaymak için de bir neden yok-

tur. «Doğrudan yaratıcısı güçlü ve ahlaki amaçlarının bilincinde olan bir işçi sınıfı da olsa, yoksulluğun en şiddetli biçimde sürüklediği bir işçi sınıfı da olsa, şimdi bizim karşılamayı umut ettiğimiz sosyalist toplum düzeni gelecekteki bir tarihçeye ekonomik gelişmenin doğal bir meyvası gibi görünecektir. Ve eğer sosyalizm hiç bir zaman zafere ulaşmazsa, eğer sosyalizme karşı bir tepki şu veya bu şekilde güç kazanıp toplum içindeki iktidarı elinde tutmaya devam ederse, bu sonuç da gelecekteki araştırmacı tarafından tıpkı tersi gibi doğal ve kaçınılmaz olarak açıklanacaktır. Halbuki, yalnızca insanlar kendilerinin farklı olduğunu göstermiş bulunacaktır. Tarihi incelerken, *olayların gerçekte oluşumu* esnasında hangi etmenlerin ağırlık taşıdığını ayırmaya çalışıp, gelişmeye yol açan nedenleri görebiliriz. Bazı durumlarda, gelecek için *muhtemel* bir gelişme çizgisi de önerebiliriz. Ama pek çok faktörün karşılıklı güçleri hakkında geleceği belirli bir kesinlikle tahmin etmemize yarayacak kadar bilgiye sahip değiliz. Böyle bir bilgiye hiç bir zaman ulaşamayacağımız eşyanın tabiatındandır. Bu nedenle sosyalizm asla bilimsel olarak kanıtlanamaz; o, gerçekleştirilebilecek bir idealdir.» ⁵

Bütün bunlar, sosyalistlerin, kapitalizmin geleceğinin sonsuzluğuna inanmasını mı gerektirmektedir? Hayır. Bunun tek anlamı, eskiden sosyalistlerin mücadelesinde önem taşıyan kimi öğelerin yerini yenilerine terk etmesidir. Ortodoks marksist yorumun sosyalizmin kaçınılmazlığını ekonomik determinist bir yaklaşımla açıklayan tutumu yerine, sosyalizme etik, kültürel, siyasal tercihlere bağlı olarak işçi sınıfının örgütlü mücadelesi ile ulaşılabileceği inancının geçmesidir. Bu yorum farklılaşmasının getirdiği siyasal sonuçlardan bir tanesi, sınıf mücadelesinin niteliği ile ilgilidir. İşçi sınıfının yoksullaşmasını kapitalist toplumun «iktisaden kaçınılmaz» çöküşü ile nedensel bir ilişki içine koyan görüşün terkedilmesiyle beraber, işçi sınıfına adım adım yeni maddi olanaklar sağlamayı amaçlayan siyasetin de kapitalist üretim tarzının yaşamını uzatmaya yarayan bir tu-

tum olarak algılanması son bulmaktadır. Sosyalizme, işçi sınıfının hem maddi hem kültürel anlamda giderek daha yoksullaşması ile değil, işçi sınıfının toplumun maddi ve kültür zenginliklerinden giderek daha fazla pay almasına rağmen ve ancak bu sayede ulaşılacaktır.

Wigforss determinist bir gelişme ile sosyalizme ulaşılacağı düşüncesine karşı çıkmakla kalmamakta, bu anlayışa sahip ortodoks marksistlerin toplumdaki her kötülüğün nedeninin yalnızca kapitalizm olduğunu ileri süren, sosyalizmin kurulması ile tüm kötülüklerin yok olup yeryüzünde cennetin kurulabileceğini açıkça veya zımnen dile getiren basitleştirilmiş, ilkel toplumsal açıklama yöntemini de eleştirmektedir. «Marksist terimlerle konuşmak gerekirse, belirli bir altpyapıya yalnızca tek ve belirli bir ideolojik üst yapının tekabül edebileceği, maddeci tarih anlayışının kaba ve yüzeysel yorumuna sahip kimi kişilerde görülen kanıtlanmamış, kanıtlanması olanaksız bir hurafedir. Belirli bir üretim tarzının kaçınılmaz sonuçları olacağına dair bu anlayışlardır ki, örneğin Alman sosyal demokratlarının uzun yıllardır alkolizmi ancak sosyalist bir toplumda kendiliğinden yok olacak bir «burjuva ideolojisi» gibi görmelerine neden olmuştur. İşte, iktisadi koşullarla ilişkinin açık olduğu böyle bir durumda bile hemen, tek ve belirli bir üretim tarzının bağrında birbirinden farklı ne kadar çok sayıda olasılığı barındırdığını görebiliriz. Bu nedenle, ekonomik örgütlenmeyle ilişkisi son derece dolaylı olan en yüce kültür ideallerimiz için, tüm güvenimizi toplumsal bir düzen değişikliğinin kaçınılmaz sonuçlarına bağlı kılarken dikkatli olmalıyız... Ve eğer birisi amacın bir yanılsama olduğunu, mutsuzluğun insanlara ulaşan yeni yolları daima bulduğunu, hiç bir zaman yok olmayacağını söylerse ona kısmen hak veririz. Biz, sevinç ve acıları ile beraber beşeri hırsların veya daha iyiyi arayan doymamış beşeri özlemlerin yok olacağı gelecekteki mutluluklar ülkesine ne inanıyoruz, ne de böyle bir talebimiz var.» ⁶

Sosyal demokratların marksizm yorumunu derinden etkileyen kişilerden biri de Axel Hagerström'dür. Daha sonraki yıllarda partinin önde gelen isimlerinden biri olan iktisatçı Gunnar Myrdal'a göre, sosyal demokrat düşüncenin oluşum yıllarında geçirdiği evrimin temel entellektüel tahriklerinden biri, Hagerström'ün marksist felsefeye yönelttiği eleştiriler olmuştur. ⁷

Bu dönemde üzerinde durduğumuz isimler arasında bir istisna olarak Hagerström siyasetçi değil felsefecidir. Daha çok Kuzey Avrupa'da yankı uyandırmış Uppsala felsefesinin kurucusudur. Bununla beraber, Hagerström'ün sosyal demokratlara yakınlık duyduğu söylenebilir ve zaman zaman onların dergilerinde yazılar yayınlamıştır.

Marx'ın siyasal felsefesindeki zaatlardan biri, Hagerström ileri sürmektedir ki, «olgular» ve «değer yargıları» veya «olan» ve «olması gereken» arasında ayırım yapmamasından ileri gelmektedir. Hegel'den kalma bir miras olan bu etik, sakat bir düşünce tarzına da yol açmaktadır. Çünkü herhangi bir şey gelişme ile uyum içinde olsa bile, onun her zaman değerli, istenebilir olması gerekmemektedir.

Sosyal demokratların Marx yorumunu etkilemesi açısından Hagerström'ün en önemli katkısı, 1909 yılında yayınladığı «Marksizmde Sosyal Teleoloji» adlı yaklaşık 70 sayfalık bir çalışmadır. (teleoloji: doğaya belirli bir düzenin ve amacın egemen olduğunu varsayan öğretisi.)

Marx'ın düşüncesindeki teleoloji, Hagerström'e göre, toplumun belirli bir amaca doğru kaçınılmaz şekilde ilerleyen bir birim olarak algılanmasından ileri gelmektedir. Bu gelişmenin motoru kabul edilen üretim güçlerinin içinde de, adeta, toplumun hizmetine girmek için karşı koyulması mümkün olmayan bir istek vardır; sanki daima hedefe uygun olan ilişkileri yaratmak arayışındadır ve kendini zaman zaman ayak bağı haline gelen ilişkileri silkeleyip at-

maya zorlamaktadır. İlk toplumdan köleci ilişkilere geçişin nihai amaç doğrultusunda oluşu nedeniyle kutlanmasına koşut olarak öngörülmektedir ki, maddi üretim koşullarının doğuracağı sorunlar —bir takım nesnel kurallar— kapitalist toplumun batışının ve yerini sosyalist topluma terk etmesinin nedeni olacaktır. Bu, tarihsel gelişmenin geçmişini olduğu kadar geleceğini de kapsayan yasaların keşfedilmesidir. Hagerströme göre, nesnel ve nihai toplumsal amaç ima etmeksizin, mevcut varlık koşullarına uyum sağlamak için toplumsal ilişkilerin değişmesi gerektiği, bu uyum sağlanmazsa toplumun çökeceği söylenebilir. Ama uyum ve gelişmenin varlığı, sözkonusu gereklilik pozitif bir açıklama temeli kabul edilerek ele alınırsa, bu bir sosyal teleoloji olacaktır.

Marx kendi tarih şemasını açıklarken Hegel'den devraldığı diyalektik yöntemi kullanmıştır. Hagerström'ün öne sürdüğüne göre, bu yöntem Marx'ın düşüncesi için mantıksal bir gereksinme değil, yalnızca bir kalıptır. Asli görevi yukarıda değinilen teleolojiye çerçeve oluşturmaktır. Zaten Hegel'ci felsefenin Marx üzerindeki etkisi diyalektik yöntemde değil, sözkonusu teleolojide kendisini göstermektedir. Hegel'in konstrüksiyonunda nesnel düşünce süreci gerçeğin kendisidir; sözkonusu olan kişilerin düşüncesi değil, «mutlak ide»dir. Varlık, yani tarihsel süreç, onun tarafından belirlenmektedir. Tarihsel sürecin amacı da, aklın özgülüğüdür. Hagerström'ün yorumuna göre, Hegel felsefesindeki «mutlak ide» yerine Marx, idealizmin tamamen tersi olarak, yaşamın maddi üretim koşullarını koymuş ama onun teleolojisini aynen korumuştur.

Öte yandan hem Marx'ın hem Hegel'in düşüncesi, toplumsal olayları bireylerin iradesine bağlı olarak algılayan, kusurları bilgi eksikliğinde arayan aydınlanma felsefesine karşı ortak bir tepkiyi de dile getirmektedir. Hagerström her iki düşünürün de, irade faktöründen ayrı, gelişmenin itici gücü olarak «nesnel gerçeği» ve «tarihsel sürecin varacağı hedefi aradığını» söylemektedir. (Engels bu süreci şiir-

sel bir dille tanımlamaktadır: İnsanlığın gereksinimler ülkesinden özgürlük ülkesine koşuşu). «İrade» her ikisinde de söz konusudur ama, bireyin bilinçli çabalarına bağlı olmayan, adeta kendi özgürlüğünü kazanmış «saf genel iradedir» ve tarihe nesnel bir gerçeklik kazandırmaktadır.

Nihayet Hagerström, çalışmasının sonunda şu soruyu sormaktadır: Marx neden teleolojik bir tarih anlayışına sahiptir? Hagerström bu tarih görüşünün mutlak ahlak yaratma yeteneğine ve dinsel özelliklerine dikkati çekmekte, Marx'ın da pek iyi bildiği proletaryanın böyle bir morale olan ihtiyacına işaret etmektedir. Proletaryanın mücadelesi bilimsel otorite kazanmakta, mücadele hem doğrulanmakta, ahlaki doğruluğa sahip olmakta, hem de kaçınılmazlığı kanıtlanarak dinselleşmektedir: «Burada bizi ilgilendirdiği açıdan marksizmin kütleler üzerindeki etkisine bakılırsa, tanrının emrini yerini getirmeye çağrılan dindar kişinin duygusal durumuna bir çok bakımdan benzeyen bir olay görülecektir. Dini motifin kuvvetini o kadar şiddetle duymaktadır ki, (görevi yerine getirmekten) kaçınmamaktadır. Ama aynı zamanda görevin ifası tartışılmaz bir yükümlülüktür, kendisi için en yüksek bir değerdir. Kaçınmanın olanaksızlığı duygusuna ilaveten en yüce gücün hizmetkârı olarak yaptıklarında başarıya ulaşacağı duygusunu da yaşaması, yalnızca çabalarının yoğunluğunu artıracaktır. Şimdi proletarya için toplumun talebi, benzer durumdaki kişi için dinsel motif neyse odur. Bu yoldan marksizm, dünya görüşü nedeniyle, kütlelerin bilincinde en yüce gücün ahlaki kuvvetidir; ahlaki görev yerine getirilmelidir... Zamanın koşulları nedeniyle marksizmin kendisini kuramsal açıdan maddecî bir dünya görüşüne bağlaması, psikolojik açıdan önem taşımamaktadır. Böyle bir kuramsal görüş, tarihin de gösterdiği gibi, pratik bir idealizme engel değildir.»⁸

NİÇİN SOSYALİSTİZ?

Bu yılların düşünce oluşumlarına zaman zaman yaptığı katkılarla dikkati çeken sosyal demokratlardan biri de Carl Lindhagen'dır. Uzun yıllar Stockholm Belediye Baş-

kanlığı da yapan Lindhagen, 1910 yılında partinin aylık dergisi *Tiden*'de yayınladığı bir makale ile sosyalizm ve ahlak konularını değişik bir açıdan işleyen tartışmalara neden olmuştur. Lindhalgen *Katterier* (Zındıklıklar) adı altında yayınladığı yazısında, sosyalist siyasetin son yıllarda önemli başarılar kazandığını, ama hareketin daha ileri götürülebilmesi için mevcut kimi engellerin de kaldırılması gerektiğini söylemektedir. Bu engellerden bir tanesi de, sosyal demokrasi için zaafı yaratan maddeci tarih görüşüdür. Özellikle çeşitli iktisat okullarının kendi görüşlerini doğa yasaları gibi algılamak eğiliminde olduklarına değinen Lindhagen'e göre, sosyalizm de bu akibetten tamamen kurtulmamıştır ve «keşfettiği yasaları» dış eleştirilere olduğu kadar iç kuşkulara karşı da bir kalkan gibi kullanılmaktadır. Ama, sosyalizmin bir doğa bilimi gibi görülmesinde ısrar edilirse, Lindhagen'in alaycı ifadesine göre «onun evrimi öylesine yavaş olabilir ki, bir başka gerçek doğa bilimsel gelişme bize yetişebilir. Yeni bir buzul devri, Tellus gezegenindeki insan toplumlarının yaşam muammalarını, ilk kez ve her zaman olduğu gibi son kez çözmek göreviyle karşılaşabilir.»⁹ (tellus: dünya gezegeninin latincesi).

Lindhagen'e göre aydınlanma çağının kazanımlarını ve bağımsız aklın değerini yeterince tanımayan bir sosyalizm öğretisi, pek çok bakımdan kolay yaralanabilir bir sistem haline dönüşecektir. Böyle bir sosyalizm kendi öğretisinin tersine, kuramlarını dogmalar haline getirmek eğilimi taşımasının yanında, insan aklı ve adalet duyguları gibi en güçlü silahlardan da yoksun kalabilir. Lindhagen sosyalizmin genel kapsamlı bir hümanizma doğrultusunda geliştirilmesini talep etmekte, bunun için de maddeci tarih görüşünün yasaları yerine akıl ve adalet duyguları gibi öğelere daha çok yer verilmesini önermektedir. Bu önerme yalnızca felsefi bir muhasebenin ürünü değildir; faal bir siyasetçi olarak Lindhagen, maddeci tarih görüşünün yasalarına veya bu yasalardan türetilmiş klişelere dayanarak sosyalist doğrultuda başarılı ve tutarlı bir siyasetin yapılamayacağını da vurgulamaktadır.

Lindhagen'ın marksist dogmatizme karşı çıkışı, «Maddeci Tarih Anlayışı» adlı kitabı yazmasından hemen iki yıl sonra Wigforss'un bu düşünce sistemine yönelttiği eleştirileri tekrar ele almasına neden olmuştur. Lindhagen'ın başlattığı tartışmanın devamı olarak aynı yıl içinde parti dergisinde «Sosyalizm ve Ahlak» başlığıyla yayınladığı makalede Wigforss, sosyalist öğreti ve etik tercihler arasındaki bağlantıyı işlemiştir.

Wigforss bu kez konuya, cevabı pek çok sosyaliste açık seçik gibi görünen bir soruyu sormakla girmektedir: Niçin sosyalistiz? Wigforss'a göre soruya sosyalistlerin verecekleri muhtemel cevaplar, birbirinden farklı tarih ve toplum anlayışlarından kuvvet aldığı için, iki grupta toplanabilir. Ortodoks marksistlerin niçin sosyalist oldukları sorusuna verecekleri cevap, temelde, maddeci tarih anlayışının üretim ilişkileri analizlerine dayalıdır. Sosyalist toplumun iktisadi alt yapının nedensellik ilişkilerine bağlı ve kaçınılmaz şekilde gerçekleşeceğini «bilimsel» olarak kanıtlanmış sayan «bilinçlenmeden», bu tür bir «bilgilenmeden» güç alarak cevap verilmektedir. Wigforss birinci yaklaşımın tipik örneği olarak, maddeci tarih anlayışının bize «toplumsal amaçlarımızın münhasıran belirli bir maddi alt yapıdan çıkarılabileceğini öğrettiğini» söyleyen zamanın ortodoks marksisti Kautsky ve bu konuda benzer anlayışı paylaşan diğer Alman sosyal demokratlarına işaret etmektedir.

Niçin sosyalist olduğumuz sorusuna verilebilecek başka bir cevap ise, sosyalist toplumu gelişmenin zorunlu bir sonucu kabul etmeyen, fakat kendi etik tercihlerine dayalı siyasal mücadele ile daha yüksek idealleri içeren sosyalist toplumun kurulabileceğine inanan kişilerden gelecektir.

Birinci cevapta «bilimsel kanıt» ve toplumsal gelişmenin gelecekteki doğrultusuyla uyum içinde olmak inancı sosyalizmin benimsenmesinde temel gerekçedir. Verilen ikinci cevapta sosyalizmin benimsenmesi ise, özgür irademize dayanan etik tercihlerimizden kaynaklanmaktadır. Wigforss'a

göre «niçin sosyalistiz?» sorusu, işte «bu birbirinden tamamen farklı içeriği olan iki sorunu» kapsamaktadır. Bunlardan birincisi, tamamen bilimsel olan marksizmin uğraştığı sorundur. Toplumsal gelişmenin «yasalarını» inceleyen marksist, araştırdığı sorulara cevap bulunca, problemi büyük ölçüde bitmiş kabul etmektedir. Wigforss bu durumun çözümü zor açmazlara neden olduğunu söylemektedir. Örneğin, eylemlerimizi açıklamak ve savunmak zorlaşmaktadır. Önce kendi kendimizi sonra da rakiplerimizi ikna edebilmek için, hedeflerden birinin diğerinden daha iyi veya kötü olduğunu gösterebilmek gerekir. «Gelişmenin kaçınılmaz eğilimleri», bu noktada bize pek yardımcı olmayacaktır. Bir bakıma, olan her şey kaçınılmazdır. Kapitalist toplum da, sosyalist toplum kadar doğaldır. Ama «kapitalist toplumun doğal gelişme yasalarını» keşfetmek kapitalizmi savunmamızı gerektirmediği gibi, onu savunmak isteyenler için de bir sav olamaz. Tıpkı, sosyalizmin kaçınılmazlığına inanan herkesin onu benimsemesi gerekmediği gibi.

Wigforss, bilimsel sosyalistlerin gelişmenin «yasalarını» keşfetmek ve siyasetlerini bu «yasalar» doğrultusunda seçmek için gösterdikleri gayretkeşliği nüfuz edici bir dille eleştirmektedir: «... bilimsel sosyalizmde değerli olan bazı şeyleri terk etmemiz için bir neden görmüyorum. Toplumsal gelişmenin akışına kesintisiz bir nedenler ve sonuçlar zinciri olarak bakmaya devam edebilirsiniz... Zaten hiç bir tarihsel olay, hiç bir beşeri eylem, irade ifadesi, anlayış tarzı yoktur ki bilimsel çabaların açıklama gayretinden uzak tutmamız gereksin. Ancak eyleme geçtiğimiz zaman, tarihi araştırmak yerine kendimiz 'tarihi yapmaya' başladığımız zaman, bakış açısı değişmektedir. O zaman, toplumsal yaşamla ilgili içgörülerden olduğu kadar doğa hakkında sahip olduğumuz bilgilerden de amaçlarımıza ulaşmak için yararlanırsınız. Ama amaçların kendisini, iyi ve kötü, adalet ve adaletsizlik hakkında sahip olduğumuz yargılara göre kendimizin seçmesi gerekir.»¹⁰

Bu kuşkusuz ki bütün insanların, hatta Wigforss'un içineleyici bir şekilde belirttiğine göre bütün marksistlerin her

zaman yaptığından başka bir şey değildir. Ama insanlar bu iki farklı durumu sık sık birbirine karıştırmaktadır. Kimi durumlarda bu karışıklığın pek önemi olmayabilir. Bu, belirli bir gelişmenin kaçınılmazlığına olan inanın irade üzerinde felç edici etkiler taşımasını gerektirmeyen tuhaf bir psikolojik olgunun sonucudur. Böyle tür bir inanış dinsel bir biçim de alabilir, nitekim sosyal demokrasinin ilk zamanlarında da böyle olmuştur.

Wigforss, gelişmenin kaderci kaçınılmazlığından kuşku duymaya ve kendi katkılarımızı da gelişmeyi yaratan faktörler arasında görmeye başlamamızla birlikte niçin sosyalistiz sorusuna verilecek cevabın önem kazandığını vurgulamaktadır. Ekonomik gelişmenin kendisi kuşkusuz ki sosyalist toplumu olanaklı kılan dış ön koşulları yaratır. Ama insanların bu ön koşulları kullanmasını sağlayan nedir? Wigforss işte bu noktada, ahlaki motiflerin rolüne işaret etmektedir.

SOSYAL İHTİLAL

Reformcu sosyalizmin önde gelen sözcülerinden biri de Gustav Möller'dir. Sosyal demokrat hareket içinde erken yıllardan itibaren faal olan Möller, gençlik örgütü SSU'nun ilk liderlerindendir. Sosyal demokrat yayın organlarında çalışmıştır. Möller 1916-1940 yıllarında kısa aralıklar hariç parti sekreterliği, 1918-1954 arasında *Riksdag* üyeliği yapmıştır. 1924-1951 yılları arasında çeşitli sosyal demokrat hükûretlerde bir yıl Ticaret Bakanlığı ve toplam 20 yıl Sosyal İşler Bakanlığı görevini üstlenen Möller, «beşikten mezara refah toplumu İsveç'in yaratıcısı» olarak anılır. Eşitsizliklerin şiddetli, kütle yoksulluğunun yaygın olduğu bir dönemde konut, muhtaç ailelere yardım sistemi, yaygın emeklilik düzeni, işçi koruma yasaları gibi pek çok kapsamlı reformların gerçekleştiricisi olmuştur. 1946 lider seçiminde Wigforss'la beraber aday olan Möller 1970 yılında 86 yaşında ölmüştür.

Gustav Möller XX. yüzyılın başındaki düşünce tartışmalarına yaptığı katkılarla da dikkat çeken sosyal demok-

rat liderlerden biridir. 1918 yılında *Tiden* dergisinde yayınladığı «Sosyal İhtilal» adlı çalışma, o yıllarda mayalanmakta olan yeni ideolojinin temsili olduğu kadar yüksek ifade gücüne erişmiş örnekleri arasındadır.

Möller'in bu yazıda işlediği konu pratik siyaseti doğrudan ilgilendirmektedir. Sosyalizme geçiş reformcu yoldan mı, yoksa ihtilal yaparak mı mümkün olacaktır? Bolşevik İhtilali ile yeniden gündeme gelen sosyal ihtilal tartışmalarında Möller, sosyalizmin ihtilalci yoldan gerçekleştirilmesi anlamında, bu kavramın «abes» olduğunu söylemektedir.

Möller, dünya tarihinde ihtilalci yollardan köklü sosyal değişmelere neden olan sosyal ihtilallerin görüldüğüne, ileride de görülebileceğine işaret etmektedir. Ama Karl Kautsky'nin tanımları ile bu kavram iyice karışmış, anlamsızlaşmıştır. Çünkü Kautsky'nin kuramsal konstrüksiyonunda kapitalizm yerine sosyalizmi kurmaya dönük her çaba, yönetime bağlı olmaksızın ihtilalcidir. Köklü sosyal değişimleri öngördüğü için de «sosyal ihtilalcidir». Ne tür pratik siyasal sonuçlar doğurduğu belli olmayan bu açıklama tarzı ihtilali amaca bağlı olarak isimlendirmektedir. Bu muhteva içinde sosyal ihtilal kavramının abes olduğunu söyleyen Möller, Kautsky'nin temsil ettiği düşünce tarzına sert eleştiriler yöneltmektedir. «İhtilal bir yöntemdir. Bir amaç, ancak sulandırılmış anlamlar içinde ihtilal karakterini kazanabilir. Bu da yalnızca dil kullanımını bozacak şekilde karışıklığa ve yanlış yol göstermelere neden olduğu için, Kautsky'nin sosyal ihtilal kavramını asla kabul etmememiz gerekir. Açıkça görüldüğü gibi bu tanımlar, sosyal ihtilalin çok uzun bir süreç olduğunu veya başka bir deyişle sosyalist amacın uzun bir gelişmenin ürünü olabileceğini de içermektedir. Ama yavaş gelişme için evrim kelimesi —veya isterseniz— yalnızca gelişme kelimesi vardır. İhtilal ve evrim ifadeleri birbirinin zıddıdır. İhtilal kelimesini amacı da kapsayacak şekilde sulandırarak Kautsky'nin bunları özdeşleştirmesi, berraklığı değil karışıklığı artırmaktadır»¹¹.

Möller'in ele aldığı bir başka konu, sömürü kavramı üzerinedir. Sosyalist toplum, ekonomik sömürünün olmadığı ve demokrasinin mükemmel işlediği toplumdur. Möller bu tanıma katılmaktadır ama, aynı zamanda «sömürü» kavramının açıklığa kavuşturulmasını da talep etmektedir. Ekonomik sömürünün kalkması, «emeğin tüm ürünü çalışanlara» sloganının gerçekleşmesi kadar basit değildir. Çalışan insanların yarattığı toplam ürünün bir bölümü, her zaman çalışmayan çocuklara, özürlülere, yaşlılara verilecek, bir bölümü ise toplumun gelecekteki gereksinimleri için ayrılacaktır. Bunlar, sömürü olarak adlandırılmaz. Ama işte bu noktada, dağıtım ve dağıtıma kimin karar vereceği sorusu önem kazanmaktadır. Böylece, kapitalist toplumdan farklı olarak, demokratik bir toplumun gelişmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Demokratik bir toplum ise, Möller'e göre, yaratılamaz, kurulamaz, bir ihtilalin sonucu olamaz; ancak, süresini kimsenin tahmin edemeyeceği bir gelişmenin ürünü olabilir.

Möller'in öne sürdüğüne göre, eğer ihtilal kelimesi bilimsel buluş ve keşiflerin getirdiği değişimleri ifade etmiyorsa, üretim tarzındaki değişimler ihtilal yoluyla başarılamaz. Hele çağın binlerce kez daha karmaşıklaşmış üretim tarzı içinde hiç mümkün değildir. Sömürsüz sosyalist toplum, üretim tarzındaki dönüşümlerin ürünü olabilir. İhtilal iktidar ilişkilerini değiştirebilir ama, bir ürünün üretim yöntemlerinin daha iyi örgütlenmesini emredemez. Sosyal ihtilal kuramı ise, ihtilal sonunda değişecek siyasal iktidar yapısının sosyalist üretim tarzını yaratacağı fantazisi üzerine kuruludur.

«Bir sosyal demokrat bir an için bile gözden uzak tutmamalıdır ki, üretimde yapmak istediği değişiklikler insanların büyük çoğunluğunun bu değişikliklerden ekonomik kazanç sağlaması ile doğrulanmalıdır»¹². Kapitalist üretim biçimi kuramsal incelemelerde ne kadar mahkûm edilirse edilsin, Möller'e göre, yerine daha iyi bir üretim ve örgütlenme biçimi yaratılmadan yok edilmemelidir. Yerine daha üstü-

nü kurulmadan kapitalist örgütlenmenin dağıtılması, üretimin azalmasına, ürün kalitesinin bozulmasına, hatta üretimin çökmesine neden olabilecektir. Bu ise yaşam standartları düşecek yığınların tekrar eski düzene, hem de artık çok zor ikna edilir biçimde dönmesi tehlikesini taşımaktadır. Öyleyse hedefe varılması, üretimin alt üst edilmeden değiştirilmesini, nitelikli bir üretim örgütlenmesini, becerikli bir üretim yönetimini, yetenekli bir teknik öncülüğü gerektirmektedir. Möller bütün bunların sosyal ihtilal sonucu ortaya çıkacak şeyler olmadığını söylemektedir.

Sosyal demokratlar iktidara gelince üretimin artmasına vermeleri gereken önem, Möller'in ısrarla vurguladığı noktalardan biridir. Ayrıntılı hesaplar sonucu Möller, o yıllarda İsveç'te bütün insanların geliri birbirine tamamen eşit olsaydı kişi başına düşecek yıllık kazancı bulmuştur. En iyimser varsayımlarla bu meblağ kişi başına yılda 2000 krunun altında kalmaktadır ki, bu da yüksek gelirli bir işçinin o yıllardaki kazancından fazla değildir. Çıkan sonuç, sosyal demokratlar için üretimi artırmanın eşitsizlikleri gidermek kadar hayatiyet taşıdığını, üretimde ciddi ilerleme olmadan sorunların üstesinden gelmenin zorunluğunu en çıplak biçimde sergilemektedir.

Möller'in uzun uzun işlediği bu görüşlerin pek olağanüstü bir yanı olmadığı düşünülebilir. Ama yine de İsveç Sosyal Demokratlarının çok erken muhalefet yıllarında bile kapitalist toplumun eşitsizliklerine yönelttikleri eleştirilerin, üretim artışının önemini gölgelemesine izin vermediklerini göstermesi bakımından fevkalâde dikkât çekicidir. Nitekim Möller'in genel çizgileriyle ifade ettiği bu yaklaşım ilerde, iktidar yıllarının uygulamalarını belirleyen ilkelerden biri olarak kolayca izlenebilecektir.

GERÇEK KARŞISINDA SOSYALİZM

Dönemin ideolojik oluşumuna damgasını vuran isimlerden biri de kuşkusuz Nils Karleby'dür. 1892 yılında Güney

İsveç'te doğan, genç yaşta matbaa mürettibi olarak çalışma hayatına atılan Karleby'nün gençlik kolları ve parti içindeki çalışmaları daha çok sosyal demokrat yayın organları etrafında yoğunlaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında gençlik örgütünün çıkardığı *Frihet* (Özgürlük) ve zamanın etkili sosyal demokrat gazetesi *Skanska Social Demokraten'* da editörlük yapan Karleby, kısa sürede çevrenin önde gelen yayıncısı olmuştur. Bolşevik İhtilali'ne karşı aldığı tavır ve bolşevik ideolojinin tepeden inmeci sosyalizm anlayışına yönelttiği eleştiriler o yıllarda SAP'ın demokratik sosyalizmden yana belirlediği tercihin önemli moral kaynaklarından birini oluşturduğu gibi, bu eleştiriler günümüzde bile hayret verici tazeliğini koruyan bir düzeydedir.

Daha sonra uzun yıllar parti başkanlığı ve başbakanlık yapan Tage Erlander anılarında sık sık, sosyal demokrat hareketin XX. yüzyıl başlarında yaşadığı dogmaların terkedilmesi sürecinde, sosyalizmin devletleştirme ile özdeş olmadığının anlaşılmasında, parti ideolojisi ile pratik siyaset arasındaki ikiliğin giderilmesinde Nils Karleby'ü en dikkat çekici katkıda bulunan kişilerden biri olarak zikretmektedir.

Birinci Dünya Savaşı ile daha da koyulaşan yoksulluk koşulları içinde «işçi sınıfı hastalığı» vereme yakalanan Karleby, 1926 yılında 34 yaşında ölmüştür. Henüz tamamladığı ve ancak ölümünden sonra baskıdan çıkan «Gerçek Karşısında Sosyalizm» adlı kitabı, yeni kuşağın arayışına yönelmiş, onlara özgüven ve ideolojik doğrulama kazandıran etkili bir yapıt olmuştur.

Zamanın diğer sosyal demokrat düşünürlerinde de hâlâ zaman zaman görüldüğü gibi, Karleby analizlerini Marx'a bağlı kalarak ve onu kendine göre yorumlayarak yapmak eğilimindedir. Marksizmin sosyal demokrat harekete tarihsel meşruiyet kazandırıcı özelliği ve siyasal yelpaze içindeki henüz tamamen tekelleştirilmemiş konumu, bu durumu açıklayan nedenler arasındadır. Buna karşılık pek çok bakımdan konuları ele alışı ve işleyiş tarzı, eski radikallerin yakla-

şımından farklıdır. Karleby'nün fikirlerinin marksizmden kaynaklandığını söyleyebilmek için, bugün muhakkak daha az neden vardır. Zaten kendisi de «...(sosyal demokrat) hareketin manevi babasına bağlı» olduğunu, ama «görüşlerinin her noktada katıksız marksizmle uyuşup uyuşmadığına pek önem vermediğini» yazmaktadır¹³. Karleby'nün bu sözleri, o yıllarda sosyal demokratların kendi konumlarını marksizme göre nasıl değerlendirdiğini de dile getirmektedir. Bir başka sosyal demokrat Gunnar Mrydal'ın daha sonraları 1932 yılında yaptığı bir tasvire göre marksizm «...(parti içindeki) kahinlerin aralarında kullandıkları eski reçete olarak terk edilmişti; ama açık polemiklerde ve özellikle küt. le ajitasyonlarında onun tüm şiddetli toplumsal protestoları yaşamaya devam ediyordu... (bu ikilik) alelâde anlamıyla bir samimiyetsizlik değil, daha çok üslup ve gelenek için beslenen duygunun bir ifadesiydi»¹⁴.

Karleby'nün «Gerçek Karşısında Sosyalizm» kitabında işlediği konulardan biri maddeci tarih anlayışıdır. Karleby'e göre maddeci tarih görüşünü toplumsal gelişmenin doğa bilimsel anlamda nesnel yasalar tarafından belirlendiği veya tarihsel akışın olduğu kadar insanın zihinsel faaliyetlerinin de son tahlilde bir dizi maddi ekonomik ilişkilerden kaynaklandığı şeklinde yorumlamak, yanlış bir anlayışın sonucudur. Kendi yorumunu özellikle Marx'dan yaptığı alıntılara dayandıran Karleby'e göre maddeci tarih görüşünün kurucuları gerçi toplumsal gelişmenin «belirli yasalara bağlı» olduğunu sık sık belirtmişlerdir ama, söz konusu olan doğa bilimlerindeki nedensellik yasalarından farklı bir durumdur. Bu yasalar, pek çok faktörün birbirini nasıl belirli bir biçimde etkilediğini irdelemektedir. Ama gelişmenin yasalara bağlılığı somutta, kendisini bir önerme olarak değil daima bir sonuç olarak göstermektedir. Zorunluluk, düşünce yönteminin gerektirdiği bir kategoridir. Gelişmenin yasalara bağlılığı her zaman araştırılabilir, ama önceden gösterilemez. Tabii bu, şu veya bu gelişmenin veya önerilen önlemlerin doğuracağı sonuçların olasılığı hakkında belirli öngörülerde bulunmamızı dışlamamaktadır.

Maddeci tarih anlayışına göre insan, öznesi olduğu tarihi kendisi yaratmaktadır. Karleby, «toplumbilimsel dünya görüşü» olarak adlandırdığı bu düşünce sisteminin çıkış noktası bakımından Immanuel Kant'ın temelini attığı eleştirel felsefe ve bilgi kuramına yaklaştığını öne sürmektedir: Şeyleri gerçekte oldukları gibi değil, algılama için kullandığımız zihinsel kategorilere bağlı olarak anlarız. Bir şeyin gerçekte ne olduğunu söylemek (kendi başına şey) insanın bilgi yeteneklerinin dışındadır. Bu görüşle uyumlu olarak, idea ve madde de, insan bilgisinin tamamen ulaşamadığı aynı özün iki ayrı tezahürüdür. İdea maddeyi oluşturmadığı gibi, madde de ideayı oluşturan şey değildir; her ikisi de, dış ve iç duyularımızla farklı şekilde algıladığımız aynı özün ifadeleridir. Karleby benzer olarak, kendi özgür iradesi ile tarihi yapan insanın tarihin öznesi olduğuna işaret etmektedir. Ona göre bu toplumbilimsel dünya görüşü ile Kant'ın felsefesinin birleştiği ortak çıkış noktası, bilgi kuramsal doğaya sahip insandır.

Karleby'nün eleştirilerinden biri de ortodoks Alman sosyal demokratlarına yöneltmiştir. Özellikle Karl Kautsky'nin kılavuzluğunda kendilerini Marx'ın resmi mirasçısı ilan eden Alman sosyal demokratları, bağımsız hiç bir şey yaratmaksızın, kaba ve eleştirel olmayan bir tarzda ustalarının sözlerini tekrarlamaktadır. Karleby'e göre, sosyalist kuramcıların yazdıklarını tamamlanmış son yapıtlar gibi gören Alman sosyal demokratları, ne kadar çok kitap yazar sa yazsın, sosyalist «bilimin» skolastiğine, ustaların şemalarına saplanıp kalmaktan kaçınamamaktadır. Kendilerine yöneltilen eleştirileri alayla karşılamakta, böylelikle gerçeklerden kopmaktadırlar. Halbuki İsveç sosyal demokratları, burjuva kökenli de olsa bilimin genel eleştirisine açıktır ve kuvvet aldığı olgulardan biri de budur. Karleby'e göre 1918 Alman İhtilali'nin eşliğinde bile «marksist ilkeler», «sınıf mücadelesi taktiği», «ilkesel muhalefet» gibi sloganların peşinden sürüklenen Almanlar, pratik görevler karşısında çaresiz ve hantal kalmıştır. İsveç partisi ise, hem işçi sınıfının

pratik görevleri karşısında eyleme geçme yeteneği açısından, hem de kuramsal berraklık ve bağımsızlık açısından Alman kardeşinden üstündür.

Karleby'nün bu sert eleştirileri önemlidir. Çünkü kendi üyeleri arasında bile genel olarak kabul gören anlayış, İsveç partisinin ideolojik platformda Alman partisi ile boy ölçüşemeyeceği idi. O yıllarda herhangi bir sosyal demokrat partinin kendisini Alman partisine kıyasla ideolojik üstünlüğe sahip kabul etmesi, Marx'ın düşünce vakfının resmi yöneticilerinin ideolojik otoritesine meydan okuması, cesaret gerektiren bir davranıştı. Ama bilindiği gibi Alman ortodoksları otoritelerini uzun yıllar sürdürememiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sosyalist Enternasyonal'e bağlı partilerin üzerinde buluştukları ortak ideolojinin temel doğrultuları, ana ilkeleri açısından, İsveç partisinin bu yıllarda geliştirilmesine katkılar sağladığı görüşler tarafından çizilecektir.

Karleby'nün kitabının taşıdığı önemlerden biri de, İsveç sosyal demokrasisinin o yıllara kadar geçirdiği evrimi dile getiren ve gelecekteki siyasetin âdeta düşünce çerçevesini hazırlayan bir ürün olmasıdır. Marksizm kökenli ekonomik determinizm inancından kurtuluşa paralel, ideolojinin başka öğeleri vurgulanmakta, mücadelenin adım adım niteliği, sosyalist toplum doğrultusundaki gelişmenin reformcu özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada, daha sonraki uzun iktidar döneminin uygulamalarına yön veren yaklaşımların izini net olarak sürebilmek mümkündür.

Karleby çalışmasında çeşitli dogmaları tek tek ele alıp incelemektedir. Bunlardan bir tanesi, gerçekten sık rastlanan «bu sorun kapitalist düzenin çerçevesi içinde çözülemez» klişesidir. Kapitalist düzen olarak kastedilen şey, özgün ve doğru anlamıyla tanımlamak gerekirse, burjuva sınıfı çıkarlarının tek belirleyici olduğu, mülk sahiplerinin sınırsız mülkiyet haklarının bulunduğu ve işçilerin hiç bir devlet örgütü veya örgütlü başka müdahale olmaksızın sö-

mürüldüğü çerçevedir. Karleby'e göre yukarıdaki klişenin tek geçerli olduğu çerçeve de budur. Ama pratikte bu sloganın toplum içinde burjuva sınıfının izin vereceğinden daha fazla bir değişiklik yapılamıyacağı anlamında kullanıldığına işaret eden Karleby, çalışanların devlet veya kendi örgütleri aracılığıyla başardıkları her müdahalenin, bu çerçeve içindeki düzenin ve kapitalist sistemin ön koşullarını değiştiren bir eylem olduğuna dikkat çekmektedir. Kapitalist düzen çerçevesi içinde sorunların çözülemeyeceğine ilişkin klişe, eğer bir doğruluk taşıyacaksa, değişmeyi başarabilmek için müdahale etmek ve müdahale edebilmek için işçi sınıfının iktidar olanaklarına sahip olması anlamına gelmelidir. Ama bu durumda da pek parlak bir buluş olmadığı gibi, sık sık yanlış yol gösterici olmaktadır.

Bir başka klişe «kapitalist düzenin çerçevesi içinde» değişiklikler yapmakla ilgilidir. Karleby'e göre, işçi sınıfının ekonomik ve siyasal olanakları arttıkça kendi tercihlerini giderek daha güçlü bir şekilde kabul ettireceği anlamı dışında, bu boş bir ifadedir. Genel oy hakkının kazanılması, sekiz saatlik iş günü, çalışma koşullarının düzeltilmesi, çalışanların üretim, dağıtım ve tüketim koşullarını giderek daha güçlü şekilde denetlemesi gibi «kapitalist düzen içinde» yapılan reformlar sosyalist müdacelenin ilkesel parçalarıdır. Sosyalizm için gelecekte yapılacak çalışmalar da genel karakteri itibariyle bundan farklı olmayacaktır. Henüz 1926 yılında Karleby, İsveç sosyal demokratlarının reformcu sosyalizm anlayışının en berrak ifadelerini dile getirmiştir: «Sosyal politika, kapitalist düzenin çerçevesinin fiilen aşılması, tipik anlamdaki kapitalist düzenin bir ölçüde son bulması, işçilerin toplum ve üretim içindeki yerinin fiilen değişmesi demektir. Özgün sosyal demokrat tavır da budur; ama Almanların radikal dedikleri çarpıtılmış teori, sahte formüllerle bunu müğlaklaştırmıştır... İşçi sınıfının talepleri ve modern üretimin gelişmesinin doğurduğu sorunların baskısı ile zorlanarak gerçekleştirilen, mülkiyet üzerinde toplumsal belirlemenin artması, özel belirlemenin azal-

ması ile sonuçlanan tüm toplumsal reformlar, gelecek için düşünülenle de tamamen aynı türde bir sosyalist düzen değişmesini ifade etmektedir. Arada derece farkından başka bir şey olamaz»¹⁵.

Reform siyasetinin sosyalizmle ilgisi olmadığı veya «ol-
sa olsa içinde sosyalizm tohumunu taşıyan» bir uygulama
olduğu gibi yargıların arkasında kuramsal olarak, Karleby'e
göre, şimdiye kadar kimsenin tanımlamadığı ve tanımlaya-
mayacağı bir sosyalizm anlayışı yatmaktadır. Bu aynı za-
manda, birbirinden tamamen farklı *bir* feodal, *bir* kapita-
list, *bir* sosyalist topluma olan inancı da yansıtmaktadır.
Karleby yer yer yarı alaycı tasvirler de yapmaktadır: «Tıpkı
kapitalizm sırasında çok daha önceleri egemen olan üretim
tarzlarına ait biçimler olduğu gibi, belirgin bir 'sosyalist'
üretim tarzı sırasında da kapitalist biçimler bulunacaktır.
Evlerin bacaları yukarıya doğru olacak, işçiler ücret alacak,
köylüler sütünü satacak, şefler önderlik edecek, ebeveynler
çocuklarının yaşam alışkanlıklarının endişesi ile dolu ola-
caklardır...»¹⁶

SOSYALİZMİN MOTİFLERİ

İsveç sosyal demokrasisinin marksizmle iç hesaplaşma
döneminde en sarsıcı etkilerden biri de, «Sosyalizmin Psi-
kolojisi» adlı çalışmadan gelmiştir. Kitabın yazarı Belçika-
lı Hendrik de Man, kendi ülkesindeki sosyal demokrat par-
tinin liderlerinden ve o yıllarda Avrupa sosyal demokrasisi-
nin tanınmış isimlerinden biridir. Gençlik yıllarında Alman-
ya'da Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg gibi radikal lider-
lerin arkadaşlık çevresine girmiş, onların ortodoks görüşle-
rini paylaşmıştır.

İsveç sosyal demokratlarının yayınevi tarafından 1928
yılında yayınlanan «Sosyalizmin Psikolojisi» adlı kitabında
de Man, sosyalizmin artık en önemli görevinin marksizm-
den kurtulmak, marksizmi aşmak olduğunu yazmaktadır.
Artık «vulgar marksizm» ve «asli marksizm» gibi ayrımlar

yapmanın hiç bir anlamı yoktur. Marx'dan yapılacak alıntılarla vulgar marksizme karşı çıkmak cazip görünmektedir ama bu, kutsal kitaplardan şimdiye kadar yorumlanmamış veya yanlış yorumlanmış alıntılar yaparak katolik kilisesinin otoritesine karşı çıkmaya benzemektedir. Kendilerini yalnızca Marx'ın biyografisi ve metnlerinin eleştirel çalışması ile sınırlandıranlar zamanımızın dışında yaşamaktadırlar; bundan dolayı da etkisiz kalmaktadırlar. Çünkü zamanımızda yaşayan tüm marksizm vulgar marksizmdir. Önemli olan Marx'ın metinleriyle nelerin kanıtlanabileceği değil, pratik gerçekte nelerin kanıtlandığıdır. Bir peygamberin söylediği doğruların ve yanlışların aynı derecede yaşam gücü kazanmamış olmasına üzülmeğe nafiledir. Yaşayan doğrular ve yaşayan yanlışlar, ölü doğrulardan her zaman daha güçlüdür; bunun kanıtı kendi içindedir.

de Man, uzun ve zaman zaman acı iç çekişmelerle dolu bir kişisel hesaplaşma süreci sonunda kendisinin marksizme karşı özgürlüğünü kazandığını, ağır bir yükü sırtından atarak rahatladığını yazmaktadır. Artık sosyal demokrasi için de gerekli olan marksizmin «revizyonu», «geliştirilmesi», «uyumu» değil, onun aşılması ve insan kültürünün ortak ürünü olan sosyalizme güdü veren düşüncelerden yalnız biri olarak kabul edilmesidir. Mesela başlangıçta Bernstein' öncülüğünü yaptığı revizyonist hareket, işte bunun için ideolojik tıkanmaya uğramıştır. Marksizm çerçevesi içinde kalan revizyonistler, çökme kuramı, işçi sınıfının giderek fukaralaşması, sermayenin kaçınılmaz bunalımları gibi tek tek marksist önermeleri doğrulamaya veya düzeltmeye çalışmışlardır. Ve tıpkı Marx gibi, pek çoğunda onlar da yanılmışlardır. Ama önemli olan bu değildir. Ekonomik bunalımların Marx'ın veya revizyonistlerin öngördüğünden farklı bir şekilde olması neyi kanıtlayacaktır? Önemli olan, marksizmin «bilgi kuramsal ön koşullarının» radikal bir eleştiriden geçirilmesidir. Şüpheli olan, marksizmin «ekonomik-sosyal bilgi sonuçlarını bir eylem haline getirirken kullandığı bilgi yöntemidir.» Revizyonistler, marksizmin felsefi temelleri dışına çıkamamışlardır.

Marksizmin bilgi yöntemi, de Man'ın yorumuna göre, kendi çağı XIX. yüzyılın etkisi altında kalmıştır. Başka özelliklerinin de yanında determinist, rasyonalist, nedensel mekaniktir.

Marksizm, amaçlarını doğasal kaçınılmazlık yasalarından çıkardığı için deterministtir. Marksizm, nedenler ve onların kaçınılmaz sonuçları arasındaki nedensellik ilişkilerinin yasalarını keşfettiğini ileri sürmekte, bunlara dayanarak toplumsal gelişmenin kaderiyle ilgili öngörülerde bulunmaktadır. Başına bilimsellik halesi takmasını sağlayan bu yönetime göre, insan iradesi de kaçınılmaz tarihsel gelişmenin çekimi dışına kaçmamaktadır. Marx, de Man'ın yorumuna göre, hiç bir zaman ekonomik gelişme kategorisinin kaçınılmaz toplumsal gelişmeyi tek başına gerçekleştireceğini söylememiştir. Yoksa bu «ay tutulmasını gerçekleştirmek için parti kurmak» kadar tutarsız olacaktı. Siyasi irade unsurunu içermeyen bir gelişmeye inanmak, sosyalizmi çabuklaştırmak için bütün sosyalistlerin mühendis olmasını gerektirecekti. Marx'ın çömezleri de haklı olarak, ustalarının böylesine 'kaba bir determinizme düşmediğini savunagelmışlerdir. Ama bir başka kaderciliğe, *amaç seçiminin determinizmine* yakalanmışlardır. «Marksist anlayışa göre söz konusu zorunluluk yasası sınıf mücadelesi ile gerçekleşecektir. Bu sınıf mücadelesi ekonomik gelişmenin kaçınılmaz bir sonucudur; özü ve meydana geliş biçimi, marksist sosyalistlerin zorunluluk yasası üzerine sahip oldukları bilgidен başka bir şey olmayan amaç seçiminden çıkarılmaktadır: 'Tarih insanlar *tarafından* değil, insanlar*la* yapılır.' Marksist amaç seçimi de, içinde zorunluluk yasasının geleceği bilmeye dönüştüğü bir kalıptır... Amaç seçimi gerekli kabul edilmekte, fakat önceden veri olarak elde mevcut nedenlerden çıkarılmaktadır. Bu, aynı zamanda zorunluluk yasası üzerine ve onu gerçekleştirmek için bilgidir»¹⁷. de Man böylece proletaryaya ilahi bir güç atfedildiğini vurgulamaktadır. Gelecek hakkında bilgi sahibi olmak ve onu gerçekleştirmek güçleri!

Öyleyse de Man'a göre gelecek hakkında öngörülerde bulunmak için bilgi arayışı boş bir uğraş mıdır? Hayır. Kendi tarihini yapan insan toplumsal veya siyasal davranışları için tercihlerini belirlerken kuşkusuz ki kimi öngörülerde bulunacak, bunu yaparken bilimden ve bilgiden yararlana-caktır. Fakat, tarihi belirli yasaların gerçekleşmesi olarak gören anlayış burada yararsızdır. Bilgi, gelecek hakkında hangi seçeneklerin hangi olasılıklar dahilinde mümkün olduğunu görmemize yarayan perspektifi verecektir. Davranışlarımızı belirleyen kaçınılmazlık yasaları yoktur, eylemlerimizin olasılığının sınırlarını çizen bilgi vardır. Kendi amaçlarımızı seçerken, etiğin kurallarından başka bir şeye gereksinmemiz yoktur. Bir sonucun ortaya çıkması için koşullar yalnızca gereklidir. Piyano çalmak için piyano gereklidir ama piyano çalınmasının nedeni değildir.

Marksist sosyalizmin geçmiş tarihi inceleyerek elde ettiği bilgilerden ve yasalardan sosyalizmin kaçınılmaz olduğunu çıkarmak mümkün değildir. Bilimsel sosyalizm bu anlamda akıl dışıdır. Sosyalizm bilimin ürünü değildir; ama bilimin konusu olabilir ve gerçekleşmesinde bilimden yararlanılabilir, yararlanılmalıdır. İktisat ve tarih bilimin güdüleridir. Tercihlerimizin güdüsü ise etiğin alanına girmektedir. Etik bilim değildir, ancak bilimsel-psikolojik bir tanımlamanın konusu olabilir.

Öte yandan de Man, toplumsal gelişme yasalarının kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini, fakat kendi iradesini de belirleyen toplumsal ilişkiler hakkında *bilgi* edinecek proletarya aracılığıyla icra edileceğini öne süren marksizmin, XIX. yüzyıl rasyonalizminin etkisinde kaldığını yazmaktadır. Tekniğin aracılığı ile dünyayı hızla değiştiren kesin bilgi neden insanın toplumsal varlığı için geçerli normların da ölçüsü olmasın? Bu düşünce, XIX. yüzyılın iki felsefe okulunda zirvesine erişmiştir. Rasyonel maddecilik ve rasyonel idealizm. Marx bu iki felsefeyi birleştirirken, geçmiş tarihi doğa bilimlerinde başarıyla kullanılan maddeci nedensellik ilişkilerine göre açıklamaya çalışmış, ama insan-

liğin gelecekteki gelişmesini rasyonel biçimde kazanılmış bir *ide*'nin gerçekleşmesi olarak kabul ederken rasyonel idealizmin etkisinde de kalmıştır. de Man'a göre Marx, her iki bakımdan da rasyonalisttir. *İde*'nin madde tarafından belirlenmesi ve *ide*'nin maddeyi tekrardan diyalektik olarak etkilemesi de dahil, dünya tarihinin tüm oluşumları Marx için, rasyonel düşüncenin yasaları ile uyum içindedir.

Marksizm nedensel mekanik bir anlayışa da sahiptir çünkü, de Man'a göre, toplumsal gelişmenin diyalektik yasalarının, mekaniğin kimi yasalarında olduğu gibi (etki-tepki, vs.) nedensel belirlemelere göre işlediğini varsaymaktadır. Marx'ın zamanında doğa bilimlerinin altın çağını yaşadığını, onun en önde gelen yönteminin de mekaniğin yöntemleri olduğunu söyleyen de Man, gelişme yasalarının mekanik analogiler içinde algılanmasının bir örneği olarak şu önermeye dikkat çekmektedir: Tek tek bireylerin birbirinden farklı iradeleri sonucunda, hiç birinin öngörmediği fakat hesaplanabilir bir genel gelişme doğrultusunun ortaya çıkması. Tıpkı mekanikte, çeşitli yön ve şiddetteki kuvvetlerin, yönü ve şiddeti hepsinden farklı tek bir bileşende ifade edilmesi gibi. Fakat, mühendislik formüllerinin toplumsal gelişmenin benzer büyüklükler içermeyen çok yönlü değerleri üzerine uygulanması ile ne kazanılacağı belli değildir. Nedensel mekanik yöntem, de Man'a göre, marksist soyutlamaların uygulanmasında da kendini göstermektedir. Geçmiş tarihi incelerken her tarihçinin mantıksal bir analiz aracı olarak kullandığı kavramlar ve kategoriler (emperyalizm, militarizm, monarşizm gibi), olgulara dayanarak olguları açıklamak için değil, pek çok kez aralarında mekanik nedensellik ilişkileri kurularak bu olguların yerine ikame edilmekte ve âdeta cisimleştirilerek kullanılmaktadır.

Kitabının sonunda de Man sosyalizme olan inancını tekrarlamaktadır. Ama artık onun için bir amaç olarak sosyalizmin motifleri, bilimsel nedensellik ilişkilerinin zorunlu sonuçlarından çıkmamaktadır. Sosyalizm insanlığın kültür tarihinin bir sublimasyonudur, «ahlaki bir toplum düzeni

için beslenen ebedi özlemlerin zamandaki oluşumudur (Gestalt).»

de Man'ın yaklaşık 500 sayfalık bu çalışması, İsveç sosyal demokratları arasında derin şok dalgaları uyandırmıştır. Partinin liderlerinden Rickard Lindström, de Man'ın bütün bir düşünce sistemine karşı çıktığını, marksizmin çok hassas noktalarına yönelttiği eleştirilerin çoğunda haklı olduğunu yazmıştır. Başka pek çok yayın organında de Man'ın eleştirileri yorumlanmaya başlamıştır. Parti gazetesi *Arbetet* marksizmin kimi konularda zaafı olduğunu kimsenin inkar etmediğini belirtmek ihtiyacını duymuştur. Buna karşılık radikal kanadın sözcülerinden Arthur Engberg, de Man'ın fikirlerinin gördüğü ilgi karşısında «Karl Marx mı, Hendrik de Man mı?» adlı bir broşür yayınlayarak Marx'ın ekonomik-sosyolojik temeller üzerine kurulu ve kapitalist toplumun gelişme eğilimlerini gösteren öğretisinin yerine de Man'ın öğretisinin geçemeyeceğini söylemek ihtiyacını duymuştur. Tartışmalar öylesine yayılmıştır ki, en sonunda parti yönetimi partinin düşünce programının marksizme karşı ve de Man'ın görüşlerine uygun bir şekilde değiştirilmesinin düşünülmendiğini açıklamak zorunda kalmıştır¹⁸.

RICKARD LINDSRÖM

Bütün bu tartışmalar ve beraberinde getirdiği ideolojik oluşumların partiye kazandırdığı yeni kişiliği tam olarak değerlendirebilmek için iktidar döneminin gelmesini ve iktidar uygulamalarını beklemek gereklidir. Ama bir siyasal partinin kimliğini tanımlayan öğelerden bir tanesi programı ise, bu yıllarda parti programı etrafında yapılan bir tartışma üzerinde durmak yararlı olabilir.

Söz konusu program tartışmasının sürükleyicisi, pek çok önde gelen partili gibi gençlik hareketi içinden yetişmiş Rickard Lindström'dür. Ağaç işçisi olan Lindström uzun yıllar gençlik örgütü başkanlığı ve çeşitli sosyal demokrat yayın organlarında yöneticilik yapmıştır. 1930-1950 arasında

meclis üyeliğinde bulunan Lindström, 1950 yılında 56 yaşında ölmüştür.

1928 parti kongresinde Lindström bir önergeyle, son olarak 1920'de revize edilerek kabul edilen parti programının ilkelerini eleştirmiş, programın günün gereklerine uygun hale getirilmesini talep etmiştir. Lindström'ün önergesine göre program «ekonomik ve toplumsal gerçeği aşırı şematize etmektedir. İlkelerinin, gerçeklere uygun kabul edilmesi çok güç bir marksist ortodoksluğun izlerini taşıdığını söylemek gerekir. Modern toplumdaki çelişkiler, çarpıcı bir katılık içinde tasvir edilmektedir. Bu tasvirin mantıksal sonucu, İsveç sosyal demokrasisinin sahip olduğu açık reformcu taktiğin ilkesel temellerinin değil felaket kuramının kabulüdür... Burada, program ilkeleriyle pratik siyasetimiz arasında, zamanla kuramsal çözülme ve program ilkelerine karşı kayıtsızlık yaratma tehdidi de taşıyan bir çelişki yatmaktadır»¹⁹.

Zaman içinde yeni parti programlarında ifadesini bulacak bu eleştirileri Lindström, aynı yıl yayınladığı ve dönemin ilgi çeken kitaplarından biri *Socialistisk Vardag*'da (Sosyalist Günlük) daha geniş işlemiştir. Lindström, İsveç sosyal demokrasisinin iktisadi determinizmden kurtuluşuna paralel olarak sosyalizmi bir iktisadi fetişizm anlayışı ile özdeşleştirme eğiliminin de terkedilmesini talep etmektedir.

O yıllarda parti programının ikinci paragrafı şöyleydi: «Günümüz uygarlığına işlemiş bulunan çarpıklıkların nedeni, üretim araçları üzerindeki mülkiyetin bir azınlığın elinde toplanmasına neden olan, çoğunluğu mülksüzlüğe ve bağımlılığa mahkûm eden, işçiler ve kapitalistler arasındaki çelişkiyi çağdaş toplumun belirleyici özelliği kılan kapitalist üretim tarzıdır»²⁰. Lindström'e göre bu ifade, tüm günahları mülkiyet biçiminin üzerine yıkan en abes bir şemacılığı temsil etmektedir. Üstelik sözü edilen «çarpıklıkların» toplum içindeki her türlü maddi ve manevi yoksulluğu içerdiği açıktır. Bu yaklaşım, mülkiyet biçimlerinin önemi hakkında yanlış bir anlayışa sahip olmamıza hizmet etmekte-

dir. Tıpkı özel mülkiyetin her türlü ilerlemenin kaynağı olduğunu savunan burjuva dogmatizminin budalalığına benzer bir sosyalist dogmacılığın budalalığını göstermektedir. Lindström, yukarıdaki gibi formüle edilmiş bir ifadenin sosyalizmle ilgili «iktisadi hurafeler» yaratılmasına da katkıda bulunduğunu söylemektedir. Çünkü mevcut mülkiyet biçimlerini sosyalist mülkiyet sistemi olarak kabul edebileceğimiz bir başkasıyla değiştirirsek, bu değişikliğin âdetâ tek başına mevcut üretim faktörlerinin yetersizliğinden kaynaklanan sorunları çözebileceği ima edilmektedir. Öte yandan Lindström, üretim faktörleri ne kadar gelişmiş olursa olsun, sosyalizmin yalnızca belirli bir iktisadi gerçeğin değil fakat etik değerlerdeki evrimin ve özgürlük arayışının da bir ifadesi olduğunu söyleyen Hendrik de Man'ın haklılığına işaret etmektedir.

/ Lindström'ün parti programı üzerine yaptığı geniş eleştirilerden bazıları, gelecekteki sosyal demokrat iktidarın planlama anlayışı ile ilgili ipuçları taşıması bakımından dikkat çekicidir. Bu eleştiriler, sosyal demokrasinin «mevcut plansız meta üretimini, refahın yükselmesi için üretimin artmasını amaçlayan ve toplumun gerçek ihtiyaçlarına dayalı sosyalist planlama ile değiştireceği» hakkındaki program ilkesi üzerinedir. İşbirliği ve daha planlı çabalar sonucunda üretimde verimliliği artırmaya dönük düşüncelerin tüm sosyalistler tarafından içtenlikle benimsendiğini kaydeden Lindström, şunları ilave etmektedir: «Fakat yukarıdaki ilke, öncelikle böyle bir görüşü amaçlamamaktadır. Tüm ekonomik yaşamı kapsayan bir planlama anlayışıyla meşguldür ve bunun dışında kavranması da mümkün değildir... Ancak, en basit yurttaşın bile tüm dünya pazarları içinde talepte bulunduğu çağımızın son derece farklılaşmış ihtiyaçlarının, insanların serbest iradesi ile beraber bir tür planlı ekonomi içine sıkıştırılabileceğini düşünmek çok zordur. Bu, ilk ve son kez olarak rafa kaldırılması gereken anlayışlardandır.»²¹

BÖLÜNME VE 1917 İHTİLALİ

İşçi sınıfının pek küçük bir bölümünün temsilcisi olarak mücadeleye başlayan sosyal demokrat parti, XIX. yüzyılın sonunda emekçilerin çoğunluğunu çatısı altında toplayan büyük bir halk hareketi haline gelmiştir. Eylem ve tartışma platformu artık bütün İsveç'i kapsamaktadır. Çoğalan fabrikalarla birlikte sayıları giderek artan işçiler örgütlenmelerini LO içinde tamamlamıştır. Tercihlerini sosyal demokrasi lehine kullanan işçilerin desteği SAP'ı her geçen gün daha güçlü kılmaktadır. 1895 yılında yalnızca 10.000 olan parti üyelerinin sayısı, 1905 yılında 60.000'in üzerine çıkmıştır. *Riksdag*'da iki milletvekili ile temsil edilen SAP, aynı yıl yapılan seçimlerde bu sayıyı 13'e çıkarmıştır. Üstelik daha henüz genel oy hakkı elde edilmemiştir ve seçimlerde SAP'a oy vereceğine hiç kuşku bulunmayan milyonlarca yetişkin insan gelirleri düşük olduğu için oy hakkından yoksundur. Seçim yasasının değişmesi ile birlikte sosyal demokratların mecliste çok daha güçlü bir şekilde temsil edileceğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Nitekim genel oy hakkının kazanılmasından sonra yapılan 1914 seçimlerinde 87 milletvekilliği elde eden SAP, İsveç'in en büyük partisi olmuştur. Henüz bir kaç yıl önce dudak kıvrıranlar dahi, iktidar ihtimallerini artık ciddi olarak düşünmeye başlamıştır.

Hızlı büyümeye paralel, partinin ideolojik tercihleri olduğu kadar siyasal yüklenimleri de yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Hareket toplum içinde yayıldıkça istikrara kavuşmuş, ayaklarını yere basan bir fikir cephesi kurulmuştur. Öte yandan genel oy hakkı gibi kütleleleri harekete geçiren talepler ön plana çıkarken, *Kuram*'ın gelecekle ilgili kehanetlerine ilgi giderek azalmıştır. Zaman üç beş kişinin bir araya gelerek kocaman teoriler üzerine tartışmalar yapmasına artık elverişli değildir. İleri sürülen nazariyelerin doğruluğu yalnız mantık yapısının kusursuzluğunda veya kendi başına tutarlı olmasında değil, pratik ile ne derece uyum sağladığında da aranmaktadır.

Partinin hızla büyümesinin ve giderek daha güçlü bir siyasal kuruluş haline gelmesinin SAP'ın ideolojisini ne yönde etkilediğini Branting çok açık ifade etmektedir. «Parti gerçek anlamda siyasal etkililikten yoksun bir kaç kişiden oluştuğu sürece ideolojisinin daha çok soyut biçimler kazanması ve başlıca vurguların geleceğin hedefleri üzerine olması eşyanın tabiatındandır. Buna karşılık işçi sınıfı toplum denen makinanın güdülmesine elini atmaya başladığı zaman, kendi durumunu düzeltmeye dönük bir dizi yakın hedefler öylesine çekici bir kuvvetle ortaya çıkmaya başlar, zamanımızın ve ilgimizin öylesine büyük bölümünü işgâl eder ki, daha uzaklarda bulunan hedefler görece olarak kenara itilmiş olurlar.» ¹

; Düşünce planında olduğu kadar pratik siyasette de güçlenen reformcu eğilimlere karşı sol muhalefet, parti ve sendika içinde küçük bir azınlıkta bulunmasına rağmen gençlik örgütü içinde daha yaygın bir destek bulan radikal marksistlerden gelmiştir. Bu kişiler 1917 yılında ana partiden ayrılarak İsveç Komünist Partisi'nin çekirdeğini teşkil eden Sosyal Demokrat Sol Partisi'ni kurmuşlardır. Ancak radikal sol İsveç siyasetinde hiç bir zaman önemli bir ağırlık kazanamamış, işçi sınıfının fiili temsilciliğini daima reformcu sosyal demokratlar yapmıştır.

XX. yüzyılın Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi, SAP'ın bir patlama biçiminde kendini gösteren gelişme yıllarıdır. Bir taraftan genel oy hakkının kazanılması için işçi sendikaları ile elele veren parti genel grev, halk parlamentosu gibi kitle hareketleriyle toplum dinamizminin öncülüğünü yapmakta, sosyal demokrat iktidara giden yol açılmakta, diğer taraftan da SAP'ın reformcu çizgisinden memnun olmayan sol sosyalistlerin parti içi muhalefeti ilk yıllardaki etkililiğini kaybetmektedir. Sol sosyalistlere göre SAP içindeki burjuva eğilimler artmaktadır. Partinin *Riksdag*'da kuvvet kazanmasıyla ortaya çıkan liberal-sosyal demokrat koalisyon ihtimali ima edilerek, burjuva partilerine karşı izlenen tavizci siyaset başlıca eleştiri konularından biri yapılmıştır. SAP'ın günlük uğraşlar içinde boğulup kaldığı, kuramsal sorunların bir kenara itildiği öne sürülmektedir.

Sol sosyalistlerle parti yönetiminin ilk şiddetli çatışması 1914 yılında toplanan dokuzuncu parti kurultayında meydana gelmiştir. Kurultay Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Stockholm'de toplanmıştır. Gündemdeki en önemli madde, sosyal demokrat partinin gerektiğinde burjuva partileri ile koalisyon hükümetlerine katılmasını öngörmektedir. Sol sosyalistler, gericiler topluluğu olarak nitelendirdikleri sağ partilerle her türlü işbirliğini reddetmektedir. Diğer taraftan son yapılan seçimlerde SAP *Riksdag* çoğunluğunu sağlayamamıştır ama, İsveç'in en büyük partisi olmuştur. Branting önderliğindeki parti yönetimi gerektiğinde koalisyon kurarak hükümet sorumluluğuna katılmayı, uzun yıllardır uğrunda mücadele ettikleri demokratik reformları liberallerle anlaşarak gerçekleştirmeyi istemektedir.

«Bu konuda görüşlerimizin ciddi olarak ayrılacağını sanıyorum» diyen parti başkanı Branting, kurultay konuşmasındaki ultimatoda eğer SAP'ın koalisyon hükümetlerine katılmaması yolunda bağlayıcı bir karar alınrsa, iş

başında bulunan parti yöneticilerinin çekileceğini bildirmiştir: «Amaca giden yolda gerekli reformları yapmak için, bize en yakın burjuva partileriyle yürüttüğümüz demokratik işbirliğini sürdürmemize olanak sağlayacak veya partimizi ilkesel olarak tecrite götürecek kararı artık parti kurultayının vermesi zamanı gelmiştir. Parti yönetimi birinci görüş doğrultusunda ilk girişimlerde bulunmuştur. Kurultay şimdi, ya bu girişimlerin sonuçlandırılması yönünde bir karar alacaktır, ya da iç politikada doğuracağı sonuçları dikkate almaksızın parti kendine başka bir yol seçecektir. Bu da kuşkusuz bir başka liderliğin yönetiminde olacaktır.» ²

Bir koalisyon söz konusu olursa, ana sorumluluk en büyük parti olarak SAP'a düşecektir. Her türlü koalisyon olasılığına hayır demek, Branting'e göre, sağcı iktidarların devam etmesine katkıda bulunmaktadır. Üstelik böyle bir koalisyon parlamentoda ilerici ve sosyal demokrat bir platformun geliştirilmesine yardımcı olacak, yıllardır mücadelesi verilen demokratik reformların gerçekleştirilmesi imkânı doğacaktır.

Sol sosyalistler ise SAP'ın burjuva partileri ile koalisyon kurmasına karşıdır. Zeta Höglund'un sözcülüğünü yaptığı ve daha çok gençlik örgütü çevresinde güçlü olan bu Kanada göre, yeterli örgütlenme henüz sağlanmamıştır. Sosyal demokrat seçmenlerin ancak beşte biri örgütlüdür. İşçi sendikalarının hâlâ önemli zaafı vardır. Burjuva partileri ile koalisyona gidilmesi işçi sınıfı hareketi içindeki küçük burjuva eğilimleri kuvvetlendirecek, parti programından ciddi tavizler verilecektir. Bu konuda alınacak karar, aynı zamanda, SAP'ın ihtilalci bir sosyal demokrat parti olarak kalmasını veya bir burjuva reform partisine dönüşmesini de belirleyecektir.

Yapılan uzun tartışmalar sonunda oylamayı Branting'in savunduğu görüşler kazanmıştır. Kurultay, parti yönetiminin ve *Riksdag* grubunun politikasını onaylamıştır. 1914 kurultayında alınan bu karar, SAP içinde demokratik çizginin

kazandığı önemli bir başarı niteliğindedir. Çünkü eskiden parlamento çalışmaları ihtilalci eylemlerden yalnız bir tanesi idi; belki de, en önde geleni olarak bile görülüyordu. Ama 1914 kurultayının aldığı kararla, SAP için artık parlamenter yöntemlerin başlıca araçlardan biri, hatta amaca ulaşmada başvurulacak en önemli araç olduğu kabul edilmiş olmaktadır.

1914 kurultayında başlayan anlaşmazlığı şiddetlendiren bir başka gelişme, parti yönetiminin anti-militarist politikasında savaş yıllarında görülen yumuşamadır. Kurulduğu günden beri SAP artan askeri harcamaların daima en sert eleştiricisi olmuştur. Ancak partinin *Riksdag*'da kuvvetlenmesiyle doğan liberal-sosyal demokrat koalisyon ihtimali karşısında, muhtemel işbirliğini kolaylaştırmak için bu tutum yumuşatılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla SAP'ın askeri harcamalara karşı aldığı tavır iyice değişmiştir.

Partinin anti-militarist çizgisindeki yumuşama, SSU etrafında toplanan sol muhalefetin ağır hücumlarının hedefi olmuştur. 1915 yılında Bolşeviklerin girişimleriyle toplanan ve Avrupa sosyal demokrat partilerinin ulusal savaş harcamalarını destekleyen tutumlarının yerildiği Zimmerwald konferansına gençlik örgütü SSU'nun parti yönetiminin karşı koymasına rağmen katılması, SAP içindeki ikiliği iyice artırmıştır. Zimmerwald konferansının hemen ardından, yine parti yönetiminin bütün uyarılarına rağmen, SSU bu kez İsveç'te bir «İşçi Barışı Konferansı» düzenlemiştir. Konferansta SAP'm savaş sırasında izlediği politika ve Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD'nin savaş harcamaları lehinde oy kullanması yerilmiştir.

Avrupa işçi sınıfı partilerinin parçalanması sürecinde Birinci Dünya Savaşı ve 1917 Bolşevik İhtilali bir çeşit katalizör etkisi doğurmuştur. Bu etki İsveç için de geçerli olmuştur. 1914 kurultayı ile su yüzüne çıkan anlaşmazlık, izleyen yıllarda müzminleşmiş, nihayet partinin 1917 yılında bölünmesine yol açmıştır.

SAP içindeki çatlak giderek büyümüş, *Riksdag*'daki 87 kişilik meclis grubundan sol muhalefeti temsil eden 15 üye ayrı toplantılar düzenlemeye başlamıştır. 1916 yılından itibaren çıkardıkları «*Politika*» adlı gazeteden parti yönetimine hücumu sürdürmüşler, yönetimi «parti programından sapmakla» suçlamışlardır.

Kaçınılmaz bölünme 1917 kurultayında gerçekleşmiştir. Parti içi muhalefetin parti organları tarafından alınan kararlara uyması yolundaki kurultay uyarılarını tanımayan marksist muhalefetin bir bölümü 1917 kurultayında partiden ihraç edilmiş, bir bölümü de istifa ederek beraberce İsveç Sosyal Demokrat Sol Partisi'ni (SSV) kurmuşlardır. Sosyal demokratların 87 *Riksdag* üyesinden 15'i yeni kurulan partiye katılmıştır.

SSV, 1921 yılında yapılan parti kongresinde adını İsveç Komünist Partisi (SKP) olarak değiştirmiştir. Zayıf bir muhalefete karşı ünlü «21 koşulu» kabul ederek Komintern'in yörüngesine girmiştir. Bu koşullar arasında bilindiği gibi, bütün propaganda ve yayınların Komintern program ve ilkelerine uygun olması, Leninist parti ilkelerine göre örgütlenme, legal örgüt yanında illegal örgütlenmeye de gidilmesi, partinin «saflığını» korumak için kadrolar içinde sistematik ve dönemsel temizlikler yapılması gibi hükümler vardır. Kuruluş kongresi sonunda Komintern'e gönderilen mesaj, yeni partinin bu ilkeleri ne kadar çabuk benimsediğini göstermesi bakımından ilginçtir:

«*Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi*»

MOSKOVA

«İsveç Sol Sosyal Demokrat Partisi'nin 4. Kongresi, 200'den fazla örgütten gelen 256 delegenin katılımıyla bugün açılmıştır. Enternasyonal'in tezleri ve katılma koşulları, 34 üyenin karşı oyuna karşılık diğer tüm üyeler tarafından benimsenmiş ve karşı oy kullanan üyelerin partiden ihracı kabul edilmiş olup...»³

SKP içindeki çekişmeler ve hizipleşmeler 1920'ler boyunca devam etmiş, daha sonraki yıllarda SKP adını Sol Komünist Partisi (VPK) olarak değiştirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen Bolşevik İhtilali, yıllardır kendisini çeşitli sorunlar karşısında değişik tavır alışlarda gösteren ve iki farklı sosyalizm anlayışından kaynaklanan zıtlığın, Avrupa işçi sınıfı hareketi içinde kristalize olması sonucunu doğurmuştur. Ayrılık, reform veya ihtilal yolunun seçilmesi gibi en hayati siyasal stratejiden, sosyalizmi insan uygarlığının bir devamı veya tarihsel gelişmenin son aşamasındaki kaçınılmaz sıçrama olarak gören temel felsefi farklılıklara kadar pek çok konuda kendisini göstermektedir. İzleyen on yılların getirdiği gelişmeler ise, bolşevizm ile demokratik sosyalizm arasında hangi ayrılıkların değil, ahret gibi uzak bir dünyaya ilişkin düşünceler dışında, hangi ortaklıkların olduğunu sorduracak kadar koparıcı olmuştur.

Bu farklılığı dile getirdiği için İsveç sosyal demokratlarının Bolşevik İhtilali'ne yaklaşımları ve yaptıkları yorumlar üzerinde kısaca durulabilir. Parti başkanı Branting, Ekim 1919'da Stockholm'de yaptığı bir konuşmada ancak işçi sınıfının örgütlü demokratik mücadelesi önderliğindeki reformlarla sosyalizme giden yolun açılabileceğini tekrarlamış ve Lenin'in başvurduğu taktikleri eleştirmiştir. Savaşın getirdiği yoksulluk içinde daha da perişan bir durumda olan kütlelerin ilkel duygularını «sizi soyanları soyun!» gibi basit sloganlarla tahrik ederek iktidar olunsa bile, bu yöntemlerle sosyalizm kurulamayacaktır. Branting, işçi ve asker sovyetleri kurarak daha demokratik bir adım atılmış olacağını ileri sürenlere de karşı çıkmıştır. İşin garip tarafı, şimdi bolşeviklerden ilham alarak İsveç'te asker sovyetlerinin kurulmasını isteyenler, daha önce orduya kesinlikle karşı çıkanlardır. Branting bolşevizmi şöyle değerlendirmektedir: «Büyük dünya savaşının barbarlığa geri dönüş olacağını hepimiz tahmin edebiliyorduk. Ama işçi sınıfı hareketi içinde de ilkel görüşlere geri dönüşü beraberinde getireceğini bilememiştik... Bolşevizm, marksist kuramlardan ön-

ceki çağa doğru bir geriye gidiştir. Sosyalist toplumun karnameler ve şiddetle kurulabileceği sanılmaktadır... Bizim partimiz için sosyalizm ve demokrasinin bir yutturmaca, biçimsel demokrasi, burjuva sınıfının diktatörlüğü olduğu söyleniyor... Moskova programı şimdi demokrasi yerine diktatörlüğü getiriyor; ve bu Rus bulgusu tüm dünyadaki sosyalist hareketler için yol gösterici olacakmış!.. Rusya'da uygulandığı biçimiyle bolşevizm ister istemez, tanrı adına insanlara işkence etmenin ve insanları yakmanın gerekli olduğuna yürekten inanmış engizisyon kişilerini akla getirmektedir. Gelecek bir zaman, azınlık unsurların inanmış kişilerle birleşerek kendisinden farklı düşünenleri acımasızca ezdiği ve yok ettiği bu dönem Rusya'sına, geri dönüp dehşetten titreyerek bakacaktır.» ⁴

Gustav Möller 1921 yılında «İsveç İşçi Sınıfı ve Bolşevizm» adlı yazısında, bolşevizmin İsveç işçileri arasında bir başarı sağlayamadığını ve İsveç sosyal demokrasisini tanıyanlar için bunun hiç de şaşırtıcı olmadığını belirtmiştir.

Möller, bolşeviklerin dünya ihtilali beklentilerine de değinmiştir. Bolşeviklere göre dünya adeta ihtilale gebe olarak dönmektedir ve gerekli olan, doğuma yardım etmekten ibarettir. Bu görevi yüklenen bolşeviklerin şimdi aynı amaçla Üçüncü Enternasyonal'i kurduklarını yazan Möller, Enternasyonal'in merkezindeki sürekli «genel kurmayın» coşkuya hazırladığı dünya ihtilalinin stratejik planlarına işaret etmektedir. Bolşeviklerin, ortaya çıkan her türlü çatışma durumunu yalnızca ihtilalin ana rahminden kurtarılması için kullanılacak bir alet gibi gördüklerini veya aynı amaçla çatışmalar yaratmaya çalıştıklarını söylemekte ve şöyle ilave etmektedir: «... (bolşeviklere göre) sözkonusu olan kuşkusuz ki herhangi bir yerde ihtilal yapmak değildir. Bolşevikler marksisttir. Ve Marx, ihtilallerin yapılabileceğine inanan herkese acılı alaylar yöneltmiştir. Hayır, söz konusu olan, kapitalist devletlerin, aşırı olgunlaştı diyemesek bile yeterince olgunlaşarak karşılamaya hazır olduğu ihtilalin doğuşuna yardım etmekten başka bir şey değildir.» ⁵

Bolşevik ideoloji ve İsveç'teki etkilerini eleştiren sosyal demokratlardan bir başkası da, daha önce üzerinde durduğumuz «Gerçek Karşısında Sosyalizm» kitabının yazarı Nils Karleby'dür. Karleby, gençlik dergisi *Frihet*'de 1918 yılı içinde yazdığı bir dizi makalede bolşevizine ve onun «yeni sosyalistler» olarak adlandırdığı İsveç'teki temsilcilerine karşı canlılığını hâlâ koruyan eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilerin henüz 1918 yılı gibi çok erken bir tarihte dile getirilmesi kadar, yazarın o tarihte yalnız 26 yaşında bir gençlik lideri olması da dikkat çekicidir.

Karleby'e göre «yeni sosyalistlerin» yaymaya çalıştığı ve kutsal inançları her türlü sapmaya karşı kıskançlıkla korunan, ilkelerin saflığının bozulmamasını siyasette en önemli ölçüt gibi gören bu «yeni ideoloji» bir kurtarıcı mesajından başka bir şey değildir. Siyasal davranışın ana ölçütlerinden biri, dogmatik inançlara uygun kararlar almak ve bu kararlara göre davranmak olmaktadır. Sonuç pek önemli değildir. Davranışlar amaçlanandan çok farklı sonuçlar doğursa bile, davranışların *Kuram*'a uygun olduğu inancı yerli bir mazaret kabul edilmektedir. Karleby, siyasal öğretilerde saflığı koruma güdüsünün böylesine önem kazanışının mübarek anlamının dinsel olduğuna işaret etmektedir. İşte bu nedenle bolşevik ideoloji, işçi sınıfını tehlikeli maceralara sürüklemeye potansiyeli taşımaktadır. Halbuki, her şeyin kutsal inanışlara bağlı olduğu ve inançlarımızın meyvasını ancak ahrette ve ölümden sonra toplayacağımız dinsel görüşlerle siyasal yaşam birbirinden farklı olmalıdır.

Karleby, bolşevik ideoloji içinde işçi sınıfının düşmanı tek ögenin dinsel vurgulara sahip kurtarıcı öğretisi olmadığını, bu ideolojinin yaymaya çalıştığı *basitleştirme kültürü*'nün de benzer riskler taşıdığını söylemektedir. Basitleştirme kültürüne göre, bazı genel ve kendi başına doğru olabilecek kimi ilkeler işçi sınıfının özgürlük mücadelesinin tek koşulu haline getirilmektedir. Örneğin «işçi sınıfının kurtuluşunun ön koşulu sosyalizmdir» yargısı, bu yargıyı kabul etmek ve onu alkışlamakla tüm sorunların çözüleceği inan-

cına indirgenmektedir. Halbuki bu önerme, ancak tüm işçi sınıfının çok yoğun bir düşünce katkısı ile çözülebilecek pek çok sorunu içermektedir.

Karleby, bolşevik ideoloji ile «modern sosyalizm» olarak nitelendirdiği sosyal demokrasiyi birbirinden ayırmakta ve bolşevizmin sosyalist ütopyistlere olan yakınlığına da dikkat çekmektedir. Bolşevizmin trajedisi aydınlanma çağı ütopyistlerinin inanışlarına benzer olarak, aydınlanmış bazı önderlerin şiddete dayalı öncülüğünde sosyalist toplumun kurulabileceğine olan inanışta yatmaktadır: «Ütopik sosyalizmin önemli ve şiddetli savunucularından Alman Wilhelm Weitling, Özgürlük ve Uyum İçin Güvenceler (1842) adlı yapıtında sosyalizmin gelişini şu parlıtlı tasvirlerle anlatmaktadır: Elinde kılıcı, yeni bir Mesih'in büyük öğretiyi gerçekleştirmek üzere geldiğini görüyorum. Cesaretini ihtilalci ordunun başına geçirecek, bu orduyla eski toplumsal düzenin ko-kuşmuş duvarlarını çökertecek, ızdırap ve gözyaşı kaynaklarını hafızanın denizine gömerek yeryüzünü bir cennete dönüştürecektir. ... Weitling'in Mesih'i yerine günümüzün Lenin'ini koyun, karşınızda, eski zamanların tüm parlıtlısıyla, modern sosyalizmden tüm uzaklığıyla, farklı düşünceye karşı bütün şiddet ve vahşetiyle, bolşevizmin trajik kurtarıcı kişiliğini bulacaksınız.» ⁶

UZUN İKTİDARA DOĞRU

1914 seçimlerinde 73 milletvekilliği kazanan SAP, İsveç'in en büyük partisi olmuştur ve bu özelliğini hâlâ korumaktadır. Ama sosyal demokratların hükümet kurmaları hiç de kolay gerçekleşmemiştir. Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Sosyalistlere hiç bir zaman tam bir güven duyamayan krala göre, hele o kritik yıllar, iç politikada ani iktidar değişiklikleri için uygun değildir.

SAP ile Liberal Parti, koalisyon kurulması ve koalisyon hükümetinin temel görevinin ülkedeki siyasal kurumların demokratikleştirilmesi olduğu konusunda anlaşmıştır. Ama Kral böyle bir koalisyona karşı direnmiş ve Muhafazakar Parti'nin tek başına bir azınlık hükümeti kurması için girişimlerine devam etmiştir. Muhafazakarlar hükümet kurmayı başaramayınca, Kral sosyal demokrat-liberal koalisyonunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Gerçi SAP'ın 86 temsilcisine karşı 62 sandalyeye sahip Liberal Parti hem başbakanlığı hem de bakanlıkların çoğunluğunu almıştır ama, bu ödün sonucunda, o yıllarda etkili saray çevrelerinin isteksizliğine rağmen sosyal demokratların ülke yönetimine katılması ilk kez mümkün olmuştur.

Sosyal demokratların uzun yıllar mücadelesini yaptıkları pek çok önemli reform bu koalisyon tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan İsveç siyasal ve toplumsal yaşamı

için hayati önem taşıyan iki tanesi, kadın-erkek tüm yurttaşlara genel ve eşit oy hakkının tanınması ile sekiz saatlik iş gününün kabulüdür.

Amaçlanan reformları gerçekleştirerek görevini tamamlayan sosyal demokrat-liberal koalisyon, SAP'ın vergi yasası ile ilgili yeni bir tasarımı meclise getirmesi üzerine 1920 yılında dağılmıştır. Kralın yeniden direnmesine rağmen diğer partiler hükümet kurmaktan kaçınıncı, başbakanlık görevi Hjalmar Branting'e verilmiştir. Böylece Avrupa siyaset tarihinin ilk sosyal demokrat başbakanı sıfatını kazanan Branting başkanlığında kurulan azınlık hükümeti, yalnızca aynı yıl yapılan seçimlere kadar devam etmiştir.

Savaşın son bulması, sosyal demokratlarla üç sağ parti arasındaki iktidar mücadelesini bütün sert çizgileri ile ön plana çıkarmıştır. SAP giderek güçlenmekte, hemen her seçimde oylarını artırmaktadır. Buna karşılık sağ partiler kendi aralarında işbirliği yaparak en büyük parti SAP'ı iktidardan uzak tutmaya çalışmaktadır. 1920-1932 arasında İsveç iç siyaseti bunalım ve istikrarsızlıklarla doludur. Bu 12 yıl içinde sekiz kez hükümet değişikliği olmuştur. Sosyal demokratlar Branting başkanlığında üç kez hükümet kurmuş, 1920, 1921-23 ve 1924-26 yıllarında toplam dört yıl kadar hükümette bulunmuşlardır. Bunların üçü de azınlık hükümetidir. Meclisteki en büyük parti olarak kurduğu bu azınlık hükümetleri döneminde SAP, radikal program taleplerinin gerçekleştirilmesi yerine diğer partilerle anlaşmaya çalışarak kendi ilkelerine göre mümkün olan en olumlu yasaları meclislerden çıkarmaya gayret göstermiştir. Yine de ikinci ve üçüncü Branting hükümetleri, işsizliğe karşı alınacak önlemler üzerinde çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle dağılmıştır.

Kurulduğu tarihten beri parti başkanlığını yapan Branting, üçüncü başbakanlığı sırasında 1925 yılında ölmüştür. Partinin ikinci başkanlığına Per Albin Hansson getirilmiştir. 1926 yılında üçüncü sosyal demokrat azınlık hükümetinin düşmesinden sonra SAP, altı yıl iktidardan uzak kalmıştır.

Genel oy hakkının kazanılması ve sanayi işçilerinin sayısının artmasına paralel partinin örgütlenmesi de düzenli bir şekilde güçlenmeye devam etmiştir. 1920 yılında 143.000 olan üye sayısı, ülke nüfusunun 4 milyon civarında olduğu 1936 yılında 368.000'e yükselmiştir. Parti örgütlenmesinin istikrarlı gelişmesinde işçi sendikaları ile yürütülen yakın işbirliğinin payı başta gelmektedir. Sendikalarla kurulan işbirliği yalnız üye sayısının artmasını değil, siyasal ajitasyonu, üye eğitimini, düşünce ve siyaset oluşturulmasını da kapsamaktadır. Ama bu örgütlenme modeli, hiç bir zaman, «yok olmaya mahkum olduğu» veya «ihtilalci potansiyel taşımadığı» gibi gerekçelerle diğer ara sınıflara karşı dışlayıcı bir tutum izlenmesi anlamına gelmemiştir.

1920'ler aynı zamanda parti yönetiminin istikrara kavuştuğu yıllardır. Yönetici kadrolar arasında ilk yıllarda görülen değişimler ve hareketlilik, yerini istikrar ve sürekliliğe terk etmiştir. Geniş anlamıyla partinin liderler kadrosunda, kongrelerde, gazete ve dergi tartışmalarında rastlanan isimlerin devamlılık kazandığı görülmektedir. Parti kadrolarının oluşması yanında, parti içindeki uyum ve birlik havası da gelenekselleşmiştir. Anlaşma, hoşgörü ve karşılıklı ödün, parti içi tartışmalara egemen olan üslup haline gelmiştir. Parti içindeki düşünce farklılıkları, 1917 bölünmesinden sonra da radikal bir kanadın parti içinde daima mevcut olmasına rağmen, bir daha parçalayıcı çatışmalar şekline dönüşmemiştir. 1917 yılında SAP'tan kopan sol sosyalistlerin kurduğu parti ise iç çekişmelerin sonucu başka bölünmelere de uğramış ve komünist partisinin kuruculuğuna önderlik etmiş pek çok kişi, bu grubun lideri Z. Höglund da dahil, daha sonra tekrar ana parti SAP'a dönmüştür.

Uyuşma ve karşılıklı ödün, parti içindeki atmosferi olduğu kadar SAP'ın parlamentodaki diğer partilerle olan ilişkilerini de tanımlamada kullanılabilecek kelimelerdir. Bunun pek çok örneklerinden ilginç bir tanesi, «eşleşme» sistemidir. Partiler arasında varılan bir centilmenlik anlaşma-

sına göre, sosyalist milletvekilleri ile diğer sağcı partilerin milletvekilleri karşılıklı eşleşmekte, hastalık, yurt içi veya yurt dışı görev gibi nedenlerle meclise gelemeyen üyenin karşı bloktaki eşi de o gün oylamaya katılmamaktadır.

İlk otuz yılın çalışmalarında parti enerjisinin büyük bölümünü emen demokratik haklar mücadelesinin önemli hedefleri elde edilmiş, bu arada genel oy hakkı kazanılmıştır. Şimdi oy hakkına sahip ücretlilerin ve dar gelirliilerin, sosyal demokratları tek başına iktidara getireceği günler yakın gibi görünmektedir. Parti içi çekişmeler son bulmuş, ne tür bir sosyalizmin savunulacağı açıklık kazanmıştır. Örgüt her geçen gün güç kazanmaktadır. Yüz binlerin hayatına malolan dünya savaşının sona ermesiyle beraber dış siyaset kaygıları yerini iç siyasî gelişmelere bırakmıştır. Artık sosyal demokratlar, şu önlerinde uzanan ve sonsuza dek sürecekmiş gibi görünen barış döneminde, kendilerine düşecek görevi liyakatla göğüslemeye hazırlanmaktadır. 1920'ler belki büyük bir görevi bekleyişin arada sırada yarattığı iç sıkıntının, ama her şeyden önce cılız bir sosyal demokrat hareketin inkar edilmesi mümkün olmayan başarılarının doğurduğu özgüvenin yıllarıdır. Kısmen bu öz güvenden de kaynaklanan doğrulama duyguları ile kimi tartışmalarda ifade edilmektedir ki, SAP'ın çok yakında iktidara gelmesi ile siyasal değişiklikleri sosyal değişimler izleyecek, siyasal demokrasi sosyal demokrasi ile bütünleşecektir.

TOPLUMSALLAŞTIRMA TARTIŞMALARI

1920 yılında kurulan ve yalnızca bir kaç ay işbaşında kalan ilk sosyal demokrat hükümetin uygulamalarından biri, «toplumsallaştırma komisyonu» (*socialiseringsnämnden*) adı altında bir araştırma kurulu atamak olmuştur. Partinin önde gelen ideologlarının yer aldığı bu komisyonun, toplumsallaştırma ve ekonomik demokrasi konularında ideolojik-siyasal gerekçeler olduğu kadar pratik uygulama önerileri de geliştirmesi beklenmekteydi. Ekonomik demokrasi dü-

sünncesinin tartışmalarda önemli bir yer tuttuğu bu yıllarda, komisyon hayli derin yankılar uyandırmıştı. Hükümetin kısa süre sonra düşmesine rağmen komisyon, çalışmalarını aralıklı olarak ama uzun yıllar sürdürmüştür.

Toplumsallaştırma komisyonunun kurulmasından sonra parlamento içindeki ve dışındaki tartışmaların başlıca bu soru etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Sağcı partiler, toplumsallaştırma adı altında özel teşebbüsün ve mülkiyet hakkının boğulmak istendiğini, bunun demokrasi ile bağdaşmadığını ileri sürmüşlerdir. Azınlık hükümetinin düşmesini izleyen 1920 seçim kampanyası tartışmalarının başlıca konusu da bu olmuştur. Sağcı partiler hücum etmiş, sosyal demokratlar ise daha çok savunmada kalmıştır. İvedi ve toptan bir toplumsallaştırmanın söz konusu olmadığına, adım adım ve sınamalardan geçerek bir uygulamanın tercih edileceğine işaret edilmiştir. Parti başkanı Branting, iktidara gelirse en hayati üretim birimlerinde ve yalnız % 20-30 oranında bir toplumsallaştırmanın mümkün olacağını belirtmek zorunda kalmıştır.

Toplumsallaştırmanın başlıca tartışma konusu olduğu 1920 seçimlerinde SAP, kurulduğundan bu yana ilk kez seçim yenilgisine uğramıştır. Parti *Riksdag*'daki 86 üyesinden 11'ini kaybetmiştir. Başarısızlığın başta gelen nedeni olarak toplumsallaştırma tartışmalarının görülmesi üzerine, özellikle kırsal kesimlerde bu soru etrafında yapılan propagandalar kısılmış, partinin toplumsallaştırma programına bağlılığı sarsılmaya başlamıştır. Toplumsallaştırma komisyonunun 1923 yılında yayınladığı bir rapor düşüncelerdeki bu yumuşamayı yansıtmaktadır. Raporda yalnızca belirli bir büyüklüğün üzerindeki işletmelerde işçi konseylerinin kurulması önerilmektedir. Konseyler yönetim kurulunda kimi kararlarda oy sahibi olacak, ancak temel konularda şimdilik yalnız tavsiyelerde bulunacaktır.

1920 yenilgisinden sonra partinin kendini toplaması uzun sürmemiş, izleyen seçimlerde güçlenme devam etmiştir. Sos-

yal demokratlar 1921 seçimlerinde 93, 1924 seçimlerinde ise 104 milletvekilliği kazanmıştır.

1928 seçimlerinde toplumsallaştırma tartışmaları tekrar ön plana çıkmıştır. Bu seçimler sonucunda SAP'ın ikinci kez yenilgiye uğrayarak 104 üyelikten 14'ünü kaybetmesi partinin toplumsallaştırma konusunda tutumunu daha da yumuşatmasına neden olmuştur.

Toplumsallaştırma ve ekonomik demokrasi düşünceleri günümüze dek daima SAP'ın önemli ideolojik silahlarından birini oluşturmuş, zaman zaman şiddetli sürtüşmelere yol açmıştır.

Toplumsallaştırma ve ekonomik demokrasi tartışmalarının 1920'lerde ifade edildiği şekliyle bir özelliği, zaman zaman rastlanan kapsamlı çalışmalar da dahil, ortaya koyulan tahlillerin ve taleplerin genellikle siyasal önermeler düzeyinde kalmış olmasıdır. Partinin diğer çalışmalarında görülen üsluptan farklı olarak, böyle bir programın uygulanabilirlik kazanması için gerekli ve pratikteki olgusal ilişkilere dayalı hazırlıklar, eğer varsa bile, yetersizdir. Bir başka nokta da, yine SAP geleneğinin istisnalarından biri olarak, partinin ve parti ideologlarının tartışmaları sürükleyip ön plana çıkmaları, buna karşılık sendikaların konuya yakın ilgi göstermemesidir.

Zamanın düşüncelerinden bir özet yapmak gerekirse toplumsallaştırma, ülkedeki üretim birimlerinde üreticilerin söz sahibi olmasını ve üretim araçlarının mülkiyetinin giderek üretici kişilere (soyutlanmış olarak topluma) devredilmesini öngören, böylelikle siyasal demokrasiyi ekonomik demokrasi ile bütünleştirerek sonuçta sosyalist toplumun kurulmasına yol verecek temel süreçlerden biriydi.

1920 yılında yapılan parti kurultayında toplumsallaştırma tartışmaları, gündemin önemli konularından birini teşkil etmiştir. Kurultayda kabul edilen yeni parti programında şu ilkelere yer verilmiştir: ¹

«Planlı bir halk ekonomisinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan,

- . doğal zenginlikler,
- . sanayi işletmeleri,
- . kredi kurumları,
- . ulaşım ve iletişim araçları,

toplumun mülkiyetine geçirilecektir.»

Program komisyonunun kurultayda bu madde ile ilgili olarak hazırladığı gerekçe raporu, partide benimsenmeye başlayan yeni görüşleri ana hatları ile özetleyen bir dökümandır. ² Rapor, tekelci kapitalist eğilimlerden hareket ederek, tekelleşmiş işletmeleri toplumsallaştırma ve ekonomik demokrasi uygulaması için en olgun alanlar olarak görmektedir. Tröstler üretimin toplumsal karakterinin en belirgin şekilde ortaya çıktığı işletmelerdir. Tröstlerin toplumsallaştırılması, ulusal ekonominin herhangi bir bunalıma sürüklenmesine de neden olmayacaktır. Ancak bu önermenin mantıksal savunmasına raporda pek yer verilmemiştir.

Başlangıç için ekonomik önem taşıyan büyüklükler seçilecektir. Bununla beraber, çeşitli üretim dallarının ve işletmelerin toplumsallaştırma açısından tek tek ele alınması gerekmektedir. Doğal kaynaklar hayati önem taşımaktadır. Çünkü tekelleşme eğilimlerinin bulunduğu kimi sanayi işletmeleri toplumsallaştırılsa bile, sanayi üretiminin doğrudan bağımlı olduğu doğal kaynaklar özel mülkiyette bırakıldıkça kesin başarı kazanmak mümkün değildir. Doğal kaynakların toplumsallaştırılması kısa dönemde ulaşılması gereken bir hedef olarak görülmektedir.

Bankacılıkta tekelleşmenin şiddetine ve geniş kredi olanaklarının ekonomi için taşıdığı öneme dikkat çekilmektedir. Ama yine de bu alanda toplumsallaştırma olağanüstü dikkat gerektirmektedir ve ekonominin tümünde girişilecek toplumsallaştırma ile aşağı yukarı bir uyum içinde olmalıdır. Ticarete ise (dış ticaret hariç) toplumsallaştırmanın başta gelen amacı kooperatif işletmelerdir.

Öte yandan «toplumsallaştırılmış ekonominin» gelişmesi, kısmen tekelci biçimlerde kısmen de serbest rekabet koşulları içinde meydana gelecektir. Örneğin doğal kaynakla-

rın işletilmesi tekeli girişimlere uygundur ama, sanayi üretiminin pek çok dalında durum farklıdır. Tekel koşulları bu alanda verimsiz işletmelerin teşvikçisi olabilmektedir. Toplumsallaştırma kapsamındaki alanlarda yeni işletmelerin kurulması yasaklanmayacak, tüketiciler ihtiyaçlarını tercih olanağı olmayan bir piyasada karşılamaya zorlanmayacaktır. Benzer biçimde serbest ticaret, kooperatif işletmelerini verimli çalışmaya zorlayan bir unsur olarak görölmektedir.

Parti komisyon raporu toplumsallaştırılmış işletmelerdeki yönetim biçimlerine de değinmiştir. Yeni yönetimin mevcut devlet işletmelerinde olduğu gibi gevşek, bürokratik, merkeziyetçi bir yapıya sahip olacağı ve verimsiz işletmeler yaratacağını iddia eden eleştirilere cevap verilmeye çalışılmıştır. Merkeziyetçilikten kaçınılacak, hem çalışanların hem tüketicilerin karar süreçlerinde etkili olabileceği düzenlemeler getirilecektir. Yöneticilerin tepeden inme kararlarla atanması söz konusu değildir. Devlet işletmelerinde işçiler üretim sürecinin tamamen dışında kalmaktadırlar; toplumsallaştırılmış birimlerde ise işçiler ve toplumun diğer kesimlerinin temsilcileri söz sahibi olacaklardır. Mülkiyet hakkının kâğıt üzerinde devlete ait olduğu durumlarda bile üretimin yönlendiricisi devlet olmayacaktır. Çalışanlar yavaş yavaş işletmelerin yönetimini ele alacaklardır. Eski anlamda devletçilik yok olacak, yerine, toplumsallaştırılmış üretim birimlerinin toplum içindeki çeşitli çıkarlara göre yönlendirilmiş özyönetimi kurulacaktır.

Devletleştirme ve toplumsallaştırmanın ayrı şeyler olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Bu ikisi, farklı yönetim biçimlerini olduğu kadar genellikle farklı mülkiyet biçimlerini de gerektirmektedir. İlk sosyal demokrat hükümet tarafından kurulan ve başkanlığını Ernst Wigforss'un yaptığı toplumsallaştırma komisyonunun 1923 yılında yayınladığı bir raporun üzerinde durduğu konulardan biri de budur. ³ Çeşitli ülkelerdeki özyönetim düşüncelerini özetleyen raporda, belirli büyüklüğe sahip işletmelerde sınırlı yetkilere sahip işçi konseylerinin kurulması öngörülmüştür. Konseyle-

rin yetkilerinin zamanla genişleyerek tam bir özyönetimin gerçekleşeceği varsayılmaktadır.

Sosyal demokrat liderlerinden Gustav Möller'in 1920 yılında yaptığı bir konuşma daha sonra parti tarafından broşür olarak bastırılmıştır ve toplumsallaştırma konusunda genel kabul gören başka bakış açılarını dile getirmektedir. ⁴ Möller'e göre toplumsallaştırmanın tek amacı işçi sınıfının ekonomik sömürüsüne son vermek değildir. Bir başka hedef de genel refahın yükseltilmesi olmalıdır. Toplumsallaştırmanın yöntemleri seçilirken üretimin artmasının da amaçlandığı dikkate alınmalıdır. Ülkede halen mevcut ve kapitalistlerin elinde bulunan üretim aygıtından, kapitalistlerin muktedir olduğundan daha çok ürün almak zorunludur. Başta işçi sınıfı olmak üzere tüm yurttaşların daha yüksek bir refah düzeyine kavuşmaları ancak böyle mümkündür. Öyleyse hangi yöntemler izlenmelidir? Kuşkusuz ki, bir iç savaşa davetiye çıkararak üretimi felce uğratacak yöntemler söz konusu olmamalıdır.

Möller bunu söylerken, iç savaşın ve doğuracağı sonuçların ne anlama gelebileceği o yıllarda canlı örnekleriyle yaşıyordu. Rusya'da ihtilali izleyen iç savaş fabrikaları çalışamaz hale getirmiş, ulaşım ve haberleşme sistemi felç olmuştu. Sanayi üretimi ihtilal öncesindeki üretimin hemen onda birine düşmüştü. Möller bir iç savaşın kaçınılmaz olduğu görüşüne de karşı çıkmış, iç savaşın olup olmayacağının büyük ölçüde sosyalistlerin bilinçli davranışları ile belirleneceğini savunmuştur.

Möller'e göre toplumsallaştırmanın adım adım gerçekleştirilmesi, yalnız iç savaşa yol açmamak gibi taktik nedenlerle değil pratik nedenlerden dolayı da tercih edilmelidir. İktidara gelince birden tüm üretime el koymak, seçilen hedeflere ulaşma açısından başarısızlığa mahkum bir girişim olacaktır. İşçi sınıfı ve çalışan kütlelerin toplumsal örgütlenmeleri henüz yeterli bir düzeyde değildir. Kapitalist üretim kimi alanlarda çok gelişmiş ve tekelci aşama-

ya ulaşmış olmasına rağmen, bir çok üretim kolunda kapitalist ilişkiler henüz çok ilkel bir düzeydedir. Mevcut kapitalist üretim bir bütün olarak, henüz topluma yeterli bir maddi refah sağlayabilecek düzeye dahi ulaşamamıştır. Bu durumda tüm üretim araçlarına el koymak, çözülmesi mümkün olmayan sorunlar yaratacaktır.

BUNALIM, İKTİDAR VE BAŞARI

1929 yılında New York borsasının çökmesiyle başlayan dünya bunalımı etkilerini İsveç'te de derinden duyurmuştur. Üretimdeki durgunluğa ve düşüşe paralel işsizlik hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Resmi kayıtlara göre işsizlerin sayısı üç yılda altı katına çıkmıştır. 1930 yılında 32.000 olan işsiz sayısı, 1931 ve 1933 yıllarında sırayla 89.000 ve 186.000'e fırlamıştır. Sendikali işçilerin % 24'ü işsiz kalmıştır.

Partinin radikal kanadının bazı sözcülerine bakılırsa yaşanan, kapitalizmin uzun yıllardır beklenen son bunalımıdır. Kapitalist sistem artık olgunlaşmış bir meyva gibi dalından ayrılmak üzeredir ve sosyal demokratların bu tarihi fırsatı en iyi biçimde kullanması gerekmektedir. 1920'ler boyunca tartışılan toplumsallaştırma için uygun ortam şimdi kendi kendini perişanlığa sürüklemiş kapitalist ekonomi tarafından yaratılmıştır. Parti iktidara geldiğinde derhal toplumsallaştırma yöntemlerini uygulamaya geçmelidir.

Ne var ki partinin çoğunluğu ve parti yönetimi, radikal sözcülerin taleplerini daha çok bir sloganlar demeti ve soyut tahlillerden dikkatsizce çıkarılmış bir politika olarak kabul etmek eğilimindeydi. Ağır toplumsal yaralara neden olan yaygın işsizlik ve çökmekte olan bir ekonomi, nasıl olup da sosyalizm için «olgunlaşmış» koşulları içinde taşıyacaktır? İflas etmekte olan şirketlerin toplumsallaştırılması, hangi olumlu sonuçları doğuracaktır?

Parti bunalımdan çıkış için yeni yöntemler arayışı içindedir. Sosyal demokratların uyguladığı yeni ekonomik politikanın geliştirilmesinde en önemli pay yine, fikir tartış-

malarında daima ön planda bulunan Ernst Wigforss'a aittir. Ancak sosyal demokratların izlediği politikanın ayrıntılarına girmeden önce, sağcı partilerin o yıllarda benimsediği iktisadi politika anlayışını özetlemekte yarar vardır. Çünkü sosyal demokratların önerdikleri yöntemler radikal sosyalistlerden çok sağcı partilerin muhalefetine karşı geliştirilmiştir ve onların düşünceleri ile kıyaslandığında daha ber-
rak bir değerlendirme mümkün olacaktır.

Bunalım yıllarında her üç sağ partinin de şiddetle savunduğu iktisadi liberalizm anlayışına göre kapitalist sistemin üstünlüğü, her şeyden önce, bu sistemin doğasında var olan bir uyum mekanizmasından ileri gelmektedir. Bir-
birinden bağımsız özel çıkarları peşinde koşan insanların ve kişisel kâr amaçlayan bireylerin girişimleri, adeta «görün-
mez bir elin» yarattığı harika bir uyumla, toplumun iyiliği ve çıkarları doğrultusunda meyvalarını vermektedir. Öyleyse devletin iktisadi faaliyetlere müdahalesi asgari düzeyde olmalı, bu uyumu zedelemekten itina ile kaçınılmalıdır. Ka-
mu harcamaları dikkatle sınırlandırılmalı, mülkiyet hakkı zedelenmemeli, vergiler düşürülmeli ve özel kesimden altın-
dan kalkamayacağı yükleri taşıması talep edilmemelidir. Üretimin artması işçi sınıfının yaşam standartlarının artma-
sı için tek çıkar yoldur. Öyleyse üretim artışı için özel kesime yardım etmek gereklidir. Bu çizgideki bir «olumlu ekonomik politika» aynı zamanda en iyi sosyal politikadır. İşsizliğin nedeni de özel kesimin çok zor koşullar altında çalışma zorunda bırakılmasıdır. Kâr görmeyen girişimcilerin işletmelerini büyütme, yeni yatırımlara ve istihdamlara git-
mek için hevesi kalmamaktadır.

Katıksız liberal ekonomi anlayışını ve uyum kuramını tüm mantıksal sonuçlarıyla benimseyen sağcı partilerin söz-
cülerine göre, işsizliğin temel nedeni de ücretlerin yüksek oluşudur. İşgücü talep ve arzının arasında denge kurulama-
yışı işçilerin fazla ücret talep etmesinden ileri gelmektedir. Kapitalist ekonominin uyum ve denge sağlayıcı doğal yasa-
larını hiçe sayan işçilerin sendikaları aracılığıyla yarattığı

aşırı ücret taleplerine karşı piyasanın en doğal tepkisi, işsizlik ve üretimde düşüş olmaktadır. Ücretler daha düşük olsaydı, işverenlerin işgücü talebi artacak, işsizlik sorunu çözülecek ve refah gelecekti.

İlâve etmek gerekir ki rakip partilerin sözcüleri bu fikirleri savunurken, siyasal bir tartışma yapmaktan çok ekonomi biliminin gerçeklerini dile getirdikleri, ekonominin evrensel yasalarını ifade ettikleri inancındaydılar. Nitekim bunalım öncesi yılların gelişmeleri bu görüşleri doğrulamamış mıydı? Bunalımdan önce yaşanan hızlı büyümenin, büyümeyle beraber yavaş yavaş artan refahın ardındaki gerçek kapitalizm değil miydi? Şimdi garip fikirler ileri süren sosyal demokratlar ekonomi biliminden hiç anlamıyorlardı.

Sosyal demokratlar ise sağ partilerin sözünü ettiği türden, ekonominin itici ve düzenleyici gücü olan bir uyumun varlığını kabul etmiyorlardı. Tamamen tersi, ekonominin belirleyici niteliği uyum değil toplumun belirli kesimleri arasındaki çıkar çatışmasıydı. Bunalımın temelinde yatan ise işçilerin sömürülmesinden başka bir şey değildi. İşçilerin ücretleri öylesine düşüktü ki, üretilen mal ve hizmetlerin ücretliler tarafından tüketilmesini sağlayacak satın alma gücü oluşmamaktaydı.

Sağ partilerin savunduğu «görünmez elin yarattığı uyum» düşüncesine karşı çıkan sosyal demokratlar, herhalde, yalnızca salt ideolojik ve ahlâki çıkış noktalarından hareket etmemekteydiler. Kendi siyasal iradelerine dayanarak gelişmeye yön verebileceklerine güvenmeye ve marksist determinizmden kurtulmaya çalıştıkları bu dönemde, sağcı partilerin sözünü ettiği kapitalizmin doğal uyumu kuramı onlara bir başka türlü determinizm gibi görünüyordu. Diğer taraftan da sosyal demokratların kendi yaptıkları bunalım tahlilleri, Marx'ın kapitalist ekonomiyi incelerken kullandığı sınıf çatışması, yetersiz tüketim gibi kavramların doğrudan etkisi altındaydı. Ama sıra bu tahlillerden yaşa-

nan bunalıma karşı uygulanacak pratik siyasetlerin çıkarılmasına gelince zorluklar başlıyordu.

Sosyal demokrat parti içinde işsizlik ve iktisadi bunalım sorunları ile ciddi olarak uğraşan ve daha iktidar öncesinde partinin iktisat politikasının oluşumuna katkıda bulunan kişi Wigforss'dur. Formel bir iktisat eğitimi görmemiş olmasına rağmen Wigforss'un geliştirdiği fikirler önce parti içinde benimsenmiş, SAP'ın iktidara gelmesi ile birlikte de uygulamaya koyulmuştur. Wigforss'un değerlendirmesine göre bunalım dönemlerinde tasarruf, tüketim mallarının satın alınmaması anlamına geliyordu. Öte yandan yatırım yapılmıyor ve yatırıma yönelmesi gereken sermaye atıl kalıyordu. Bunalımı aşabilmek için, sağcı partilerin savunduğunun tersine, devletin müdahale etmesi gerekmektedir. Devletin müdahalesi kamu harcamalarını artırarak veya kamu fonları tarafından finanse edilecek yatırımlarla yeni istihdam kapasiteleri yaratarak olabilirdi. Bu şekilde doğacak yeni iş sahaları, doğrudan sağladığı istihdamın yanında, dolaylı sonuçları nedeniyle de yeni iş olanakları doğuracak ve ekonomi tahrik edilerek çark yeniden hızla dönmeye başlayacaktı. Yetersiz tüketim ve yetersiz harcamaların doğurduğu bunalımdan, devletin kararlı müdahalesi sayesinde çıkılacaktı.

Başlangıçta pek taraftar bulmayan Wigforss'un görüşleri parti içinde giderek benimsenmiş, 1930 yılında SAP meclise getirdiği bir önergede işsizlik ve bunalım politikasında köklü değişiklikler yapılmasını talep etmiştir. SAP'a göre işsizlik yalnız bunalım dönemlerinde görülen bir olgu değildir ve bunalımla beraber ortadan kalkmayacaktır. Bunalımın üstesinden gelebilmek, yeni istihdam olanakları yaratmak için devletin aktif müdahalesi ve kamu harcamalarının artırılması gerekmektedir. SAP hükümetin bütçede öngördüğü tahsisatın çok üstünde bir meblağı kamu harcamaları için önermiş, ama teklif reddedilmiştir. 1931 sonbaharında parti yönetimi Wigforss'un başkanlığında bir komisyon oluşturmuş ve 1932 yılı bütçe tartışmaları için önerilerini hazır-

lamıştır. Sosyal demokratlar hükümet tahsisinin iki katı ve 100 milyon kuron civarında bir fonun kamu harcamaları için ayrılmasını istemektedir. Borçlanma, doğrudan vergilerin artırılması, savunma ve cari giderlerinin kısılması ile oluşturulacak fon yol, köprü yapımı, ormancılık, madencilik gibi üretken altyapı yatırımlarında kullanılacaktır. İstihdam edilen işçilere piyasada geçerli yüksek ücretler ödenecektir. Hükümet, devlet finansmanı açısından yaratacağı zorluklara ve yüksek ücretlerle istihdamın piyasada mevcut doğal ücret düşüşü eğilimlerine yapacağı ters etkilere işaret ederek önerileri reddetmiştir.

Bir önceki yüzyılda ortodoks marksist görüşlerin içinde yoğrularak boy atan sosyal demokrat hareket, XX. yüzyıl başlarında geçirdiği ideolojik dönüşümler sonucunda artık tartışmasız bir reformist kimlik kazanmıştır. Genel geçer bir tarih ve toplum görüşü veya pratik siyasetler üretilmesine yarayan şaşmaz bir kılavuz olarak marksizm, en azını söylemek gerekirse, ciddi yorum yumuşamalarına uğramıştır. Marksizmden uzaklaşmaya paralel bir başka gelişme, toplumsallaştırma ideolojisinin özellikle 1920'lerde keskin bir profil kazanmasıdır. Sahip olduğu temel motifleri açısından sosyalizmin Marx'dan önceye giden değerlerini de içeren toplumsallaştırma düşüncesinin 1920'lerde birden yoğunluk kazanmasının nedenlerinden biri de herhalde, partinin marksizmden yavaş yavaş mesafe alışının doğurduğu radikalizm boşluğunu ikame ihtiyacıdır. Aslında bu, sosyal demokrat hareket içinde marksizmin uğradığı ilk seyrelemedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmelerle söz konusu seyreleme, marksizmin ton verici belirlemesinin tamamen yok olmasıyla sonuçlanacaktır.

1932 yılında seçimlerden bir kaç ay önce yapılan kurultaydaki tartışmalar, partinin içinde bulunduğu durumu pek güzel sergilemektedir. Yaşanan ağır bunalım yıllarında, seçim kampanyası hangi görüşler etrafında merkezleşecektir?

İdeolojik tartışmalara genellikle pek karışmayan başkan Hansson'un kurultay konuşmasına göre partinin güven kazanması ve başarılı olması «artık radikal üsluplara ve keskin sloganlara değil, halkın günlük yaşamını ilgilendiren sorunların çözümüne dönük pratik önerilerin ortaya koyulmasına» bağlıdır. ⁶ Hansson'un endişesi, toplumsallaştırma tartışmalarının ön plana çıktığı 1920 ve 1928 seçimlerindeki başarısızlığa rağmen, aynı konunun şimdi tekrar seçim kampanyasının odağına getirilmek istenmesinden ileri gelmektedir.

Nitekim kurultay delegelerinin bir bölümü, toplumsallaştırma konusunun seçim kampanyasında ana tema olmasını ve seçimler kazanılırsa derhal uygulamaya geçilmesini talep etmektedir. Son zamanlarda partiye egemen olmaya başlayan düzenle bütünleşme eğilimleri terkedilmeli, kapitalizmin sağ çıkmasının mümkün olmadığı bu büyük bunalımın sosyal demokrat partiye yüklediği sorumluluk yerine getirilmelidir. Hem sonra, parti yayın organları ve sözcüleri on yıllardır kapitalizmin yakında çökeceğini söyleyip durmuyorlar mıydı? İşte şimdi beklenen bunalım gelmişti ama, parti yönetimi anlaşılmaz bir çekingenlik içindeydi. Radikal kanat, iktidara gelince hemen uygulamaya konulacak ve on yılda tamamlanacak ayrıntılı bir toplumsallaştırma programının hazırlanmasını istemektedir.

Delegelerin diğer bölümü ve parti başkanına ilaveten G. Möller, R. Sandler, E. Wigforss gibi partinin ileri gelen yöneticileri ise, toplumsallaştırma önerilerine karşı çıkmıştır. Konuşmalarda radikal kanadı ikna etmeye yönelik fikirler işlenmiştir. Ağır ekonomik koşullar nedeniyle bunalım döneminde toplumsallaştırma komisyonu ise hâlâ çalışmalarını sürdürmektedir ve henüz uygulama için yeterli ayrıntıları içeren bir program hazırlayamamıştır. Üstelik son bunalım, kapitalizmin şimdiye kadar yaşadığı en ağır bunalım olsa bile herhalde sonuncusu değildir. Büyük olasılıkla kapitalizmin uyum gücü yine galip gelecektir. Dolayısıyla sosyal demokratların toplumsallaştırma değil parti-

nin hazırlamakta olduğu işsizlik programını uygulaması da ha gerçekçi olacaktır.

Parti yönetiminin sözcülerinden gelen açıklamalar hissedilen rahatsızlığı tam olarak gidermeye yetmiyordu. Doğrusu, sıkıntının ne dereceye kadar gerçek durumun içinden kaynaklandığı, ne dereceye kadar gerçek ile partinin benimsediği ideolojilerin sürtüşmesinden çıktığı pek belli olmamaktaydı. Bu arada söz isteyen Wigforss, herhalde kongrenin en aydınlatıcı konuşmasını yapmıştır: «İzin verirsiniz bir an için içimden geldiği gibi açık açık konuşayım. Partimizin tüm tarihi, bizi, olumlu siyasetler izlememizi zorlaştıran bir konuma getirmiştir» diyen Wigforss'a göre sıkıntının nedeni, partinin sahip olduğu iki ayrı köktür: Marksizm ve iktisadi liberalizm. ⁷ Marksist anlayış, reformist yoruma uğradıktan sonra dahi, sosyal demokratları gelişmeler karşısında bir çeşit hareketsizliğe ve pasifliğe itmektedir. Abartmalı bir şekilde ifade etmek gerekirse, beklenecek ve zaman gelince müdahale edilecektir. Diğer taraftan, Wigforss'un yorumuna göre, partinin fiili tavır alışları en katı bir iktisadi liberalizm görüşünün etkisi altındadır ve bu da olumlu bir ekonomik politikanın geliştirilmesini engellemektedir.

Wigforss ayrıca, partililerin düşüncesinin, birbiriyle tamamen çakışmayan iki çizgiyi içerdiğine işaret etmektedir. Üretim araçlarının toplum (veya devlet) mülkiyetine geçirilmesi anlamında toplumsallaştırma ile planlı kaynak yönetimi aracılığıyla ekonomik yaşamın denetim altına sokulması. Wigforss'un sözünü ettiği planlı kaynak yönetimi, merkezi ekonomik planlamadan farklı olarak piyasa ekonomisini reddetmemekte, fakat doğrudan ve sınırlı bir devlet müdahalesini öngörmektedir ⁸ İşsizlikle mücadele edilirken aktif bir bunalım politikası izlenecektir. Bu politika, daha ziyade makro ekonomik araçlarla satın alma gücünün artırılması, üretimin teşvik edilmesi, çeşitli sektörlerde organizasyon ve teknik kapasitenin geliştirilmesi gibi hedefleri de

ıçermektedir. Planlı kaynak yönetimi, işte böyle bir politikanın adıdır.

Wigforss'a göre, ideal olarak, toplumsallaştırma ve planlı kaynak yönetiminin paralel yürütülmesi düşünülebilir. Ama, ekonomik yaşam üzerindeki denetimin sosyal demokratların ilkede kabul etmediği biçimler içinde olabileceğine veya teker teker işletmelerin devletleştirilmesinin mevcut ekonominin dışına çıkılmadan ve ekonomik yaşam üzerinde önemli bir denetim kurulmadan uzun süre devam edebileceğine de dikkat edilmelidir. Nitekim devlet, demir yollarının sahibidir ama ekonomi üzerinde etkili denetim olmadığı için, bunalım gelince bu sektörde binlerce işçinin işinden olmasının önüne geçememektedir. Wigforss, toplumsallaştırma ideolojisinin terk edilmesi pahasına da olsa, ekonominin aktif devlet denetimi altına sokulmasını amaçlayan bir «planlı kaynak yönetiminden» yanadır.

Wigforss kongre konuşmasını şu ilginç gözlemle bitirmiştir. «İsveç sosyal demokratlarının olduğu kadar uluslararası sosyal demokrasisinin büyük bölümünün eksikliği olan şey kendi gücüne olan inançtır; bu da bir ölçüde, kendimize hangi yolu seçeceğimizi bilememekten ileri gelmektedir. Hangi yolu seçeceğimiz açıklık kazanırsa, zafere ulaşmak için gerekli özgüveni de elde etmiş olacağız»⁹

Wigforss'un sunduğu çerçeve içinde toplumsallaştırma (veya devletleştirme) tamamen terk edilmemektedir ama, kendi ideolojisi içinde sahip olduğundan farklı bir işlev kazanmaktadır. Artık devletleştirme kendi başına bir talep değildir; her özel durum için ayrı ayrı yapılacak değerlendirmeler sonunda yararlı görülürse uygulanacak bir yöntemdir ve iktisadi politikanın diğer araçlarından farkı yoktur.

Kurultay toplumsallaştırma lehine verilen ve üstelik hayli yumuşatılmış bir önergeyi oylamış, az farkla reddetmiştir. Temel dayanaklarını geniş anlamdaki marksist perspektiften alan, reformcu eğilimlerin güçlenmesinden sonra

İçinde marksizmin yaşamaya devam ettiği toplumsallaştırma ideolojisinin seçimlerden hemen önce yapılan kurultayda kaybetmesi ile, partinin iktidarda uygulayacağı yeni siyasetin önü açılmıştır.

1932 seçimlerinde sosyal demokratlar mecliste 90 olan iskemle sayısını 104'e çıkartmış, komünistler ise 8 milletvekilliği kazanmıştır. 230 üyeli *Riksdag*'da SAP'ın tek başına hükümet kurmasını sağlayacak bir çoğunluk oluşmamıştır. Ancak seçimlerden yenik ayrılan üç sağcı parti de bir koalisyon içinde birleşmeye istekli değildir. Sonuçta, 36 üye-ye sahip Köylü Birliği ile sosyal demokratlar arasında karşılıklı ödümler üzerine kurulu bir anlaşma sağlanmış ve Köylü Birliğinin dışardan desteklediği sosyal demokrat azınlık hükümeti kurulmuştur. Parti başkanı P.A. Hansson'un başbakanlığındaki hükümetin kurulmasıyla sosyal demokratların uzun yıllar sürecektik iktidarının temeli atılmıştır. Köylü Birliği ile yapılan ve *kohandel* (sığır alışverişi) olarak adlandırılan anlaşmayla sosyal demokratlar işsizlik sigortasından vazgeçilmesi, sağcı partilerin ağır eleştirilerine hedef olan işsizlik komisyonunun dağıtılması gibi ödümler vermiş, tarım ürünlerine kendi programlarında öngörülenden daha fazla destek sağlamayı benimsemiştir. Buna karşılık köylü partisi de, sosyal demokratların önerdiği temel iktisadi politikayı desteklemeyi kabul etmiştir.

Sığır alışverişi sayesinde kendi politikalarını uygulama olanağı elde eden sosyal demokratların ekonomik bunalımın üstesinden gelmede ve özellikle işsizlikle mücadelede elde ettiği başarılar, daha sonraki yıllarda partinin **kazandığı** güçlü desteğin önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Köylü partisiyle yapılan anlaşmayla SAP, yaşanan ekonomik bunalıma devlet müdahalesini öngören programını uygulamaya başlamıştır. Maliye Bakanlığına getirilen Ernst Wigforss, 1930'lar boyunca izlenen programın meclise ilk getirilen bütçesinde, aktif konjonktür siyasetine uygun olarak ve yeni istihdam olanakları yaratmayı amaçlayan 200 mil-

yon kuron tutarında bir tahsisatın ayrıldığını açıklamıştır. O zaman için hayli yüksek bu ödeneğin, 90.000 kişiye iş sahası açacağı hesap edilmiştir. İşçilere ödenecek ücretler, piyasada geçerli ücretlerin altında olmayacaktır. Böylece, yeni ekspansif politikanın temelleri atılmaktadır. Yıllık bütçelerin de dengelenmiş olması gerekmemektedir; açık bütçelere müsamaha edilecektir.

O yıl bütçe görüşmeleri sırasında sağcı partilerin ağır eleştirilerine ve ilginç tartışmalara tanık olunmuştur. Kimi sözcülere göre kapitalist sistemin doğal işlerlik yeteneğine zaten hiç güven duymayan sosyal demokratların devlet müdahalesini öngören politikaları, bunalımın daha da vahimleşmesine neden olacaktır. Hatta, SAP'ın yeni siyaseti ile inceden inceye alay bile ediliyordu. Sosyal demokratlar, şimdi ayakları yere basmayan amatör bir iktisatçının peşinden sürükleniyordu. Devlet fonları ile bir kısım işsizlere iş sahası açılrsa dahi, ülkedeki tüm işsizleri bu yöntemle istihdam edebilmenin her türlü bütçe olanağının üstünde olduğunu sosyal demokratlar herhalde biliyordu! Böylesine basit bir matematiği anlamayan Bay Wigforss, «mavi bulutlar arasında gezinmekten çok hoşlanıyordu.» Üstelik sosyal demokratlar programları için gerekli parayı yeni vergiler ve iç borçlanma ile piyasadan çekmeyi öneriyordu; yapılan bütün iş, piyasada özel kesimin kullandığı kaynakların bir bölümünün devlet eliyle kullanılmasından ibaretti. Devlet girişimlerinin verimsizliği ve bürokratik zaafı dikkate alınırsa, aynı kaynaklarla elde edilecek sonuç daha kötü olmaya mahkûmdu. Sosyal demokratlar, bunalımın gerçek nedeninin yüksek ücretler ve yetersiz tasarruf olduğunu göremiyorlardı.

Halbuki sosyal demokratlara göre bunalımın nedeni tasarrufların yetersiz olması değildi. Mevcut tasarrufların büyük bir bölümü zaten yatırıma yönelmiyordu. Devletin mevcut tasarrufları yatırıma yöneltecek önlemleri alması ve mevcut üretim faktörlerinden sonuna kadar yararlanmayı mümkün kılacak koşulları sağlaması gerekiyordu. Katıksız

liberal sistemin doğal uyum yeteneği ekonomiyi ayakta tutabilmek için artık yeterli olamamaktaydı. Piyasa kuvvetlerinin tamamen serbest bırakılması, üretken kaynaklardan yeterince yararlanılmamasına yol açıyordu. Sonuç işsizlik, verimsizlik ve üretimde düşmeydi. Bunalımın üstesinden gelmek için devlet, satın alma gücünü artırıcı, üretimi ve verimi tahrik edici müdahalelerde bulunmalıydı.

Kamu harcamaları ile mevcut işsizlerin bir kısmına iş sahası açmak mümkün olsa bile bunun ancak sınırlı yararı olacağını söyleyen sağcı parti sözcülerine verilen cevap ise ilginçtir. 1933 bütçe görüşmelerinde Maliye Bakanı Wigforss, sonraları Keynes iktisadında «çoğaltan etkeni» olarak bilinecek mekanizma üzerine *Riksdag*'da şu açıklamayı yapıyordu: «Eğer işsiz 100 kişinin iş sahibi olmasını istersem 100 kişinin hepsine iş bulmam gerekmez. Şükür ki eğer işsiz bir terziye iş bulabilirsek, bir çift ayakkabı almak olanağına kavuşacak terzi böylelikle işsiz bir kunduracıya da çalışma imkânı sağlamış olacaktır... Yani bir işsize iş bulmak için 1800 kuron gerekiyorsa 200.000 işsiz için 360 milyon kuron gerekmez. Ne kadar harcama gerektiği konusunda bir hesap yapmak istemiyorum ama ifade edebilirim ki, eğer ülkedeki işsizlerin yarısına iş bulabilirsem diğer yarısının da iş sahibi olmasını oturup sakın sakın bekleyeceğim»¹⁰.

SAP'ın yeni iktisat politikası kısa sürede olumlu sonuçlar vermiştir. Ama elde edilen başarının ötesinde, sosyal demokratların 1930'ların ilk yıllarında İsveç'te uyguladıkları bu siyasetin bir önemli yanı daha vardır. O da, sonraları genel kabul kazanacak bir iktisat politikasının başka ülkelerde sözünün henüz pek az edildiği bir dönemde İsveç'te yürürlüğe koyulmasıdır. 1936 yılında Keynes'in «İstihdam Faiz ve Para Genel Kuramı» adlı ve modern ekonominin temel yapıtlarından biri olan çalışmasını yayınlaması ile iktisatçıların tartışmaların daha geniş ölçüde açılacak bu siyaset, diğer Avrupa ülkelerinde 1940'larda ve özellikle ikinci savaştan sonra benimsenecektir. İstenilen amaçları elde et-

mek için devletin bütçe dengelemeleri, kamu harcamaları vs. araçlarla ekonomiye müdahalesini öngören yöntemlerin uzak bir İskandinav ülkesinde Wigforss gibi amatör bir iktisatçının öncü çabalarıyla oldukça erken tarihlerde uygulanması şaşırtıcı bir başarıdır.

Oldukça geniş bir ilgi alanına sahip Wigforss'un, henüz ünlü kitabı yayınlanmadan Keynes'in çalışmalarını izlediği bilinmektedir. Keynes'in çalışmalarından olumlu bir sentez çıkaran Wigforss başarısını, kimi araştırmacılara göre, bir ölçüde, marksist düşünceye olan aşinalığına da borçluydu. İşçilerin yetersiz tüketiminin veya kimi durumda kârlarını yatırıma yöneltmeye gerek duymayan kapitalistlerin nasıl sistemin bunalımına yol açtığına dair Marx'ın yaptığı tahlilleri Wigforss yakından biliyordu. Böylelikle Keynes'in düşüncelerinin önemini pek çok iktisatçıdan önce kavraması kolaylaşmıştı. Nitekim Wigforss'un kendisi de anılarında bu tür etkileri doğrulamıştır.

Sonradan parti başkanlığına seçilecek Olof Palme ise 1960 yılında şu değerlendirmeleri yapmıştır: «Kapitalizmin bunalımlarını yenmek için Keynes'in sunduğu reçeteler tutucu rejimlerde pek az yankı uyandırdı... İsveç'te ise, iktisat bilimi hâlâ geleneksel ücret kuramları vs. ile uğraşırken, Ernst Wigforss kendini yeni ekonomik politikaya verdi ve onu pratik bir program içinde ifade etti. Siyaset adamları için her şeyden önce gelen görev işsizliğe ve yoksulluğa son vermektir. Bir taraftan başlıca üretim kaynaklarının kullanılmadan kendi haline terk edildiği, diğer taraftan da insanların yoksulluk içinde kıvrandığı ekonomik sistem onlara açık şekilde akıl dışı görünüyordu... Keynes tarafından önerilen yöntemlerin insanlara daha iyi koşullar sağlayabilecek bir olanağı getirdiği anlaşılıyordu. Sosyal demokratlar için bu yöntemler üretim araçlarına el koymaya bir alternatif gibi görünmüştü ve tartışılmaz bir avantajı da hemen uygulanabilir, kısa sürece pratik sonuçları alınabilir olmasıydı. Önerilen eylem programı ayrıca demokratik toplumun görev ve sorumluluklarına ilişkin sosyal demokratla-

rın şiddetle vurguladıkları ilkelerle de tam uyum içindeydi... Bir burjuva iktisatçısı, sağduyusu ile, kapitalizmin bunalımlarının üstesinden gelebilmek için piyasa ekonomisinin düzenlenmesi ve demokratik toplumun hareket olanaklarının genişletilmesi yargısına varmıştı. Kendi değer yargılarından ve açık seçik tanımlanmış siyasal hedeflerinden hareket eden ilerici akımlar onun önerilerini paylaşabilirlerdi. Siyasal irade ve demokratik yöntemlerle kazanılan iktidar pratik eylemlerimize olanak verdi. Böylece toplumun köklü değişimi için temel atılmış oldu»¹¹.

Sosyal demokrat iktidarın 1930'lar boyunca bunalıma ve işsizliğe karşı izlediği birinci temel yaklaşım, yukarıda özetlendiği gibi, ekspansif ekonomik politika olmuştur. İktisat politikasının makro ekonomik araçları kullanılarak, tüketim ve toplum harcamalarının artırılması, işsizliğin yenilerek ekonominin canlandırılması yoluna gidilmiştir. 1930'ların ortalarında 750 milyon olan devlet harcamaları 1938 yılında 1.150 milyon kuruşu bulmuştur ki bu, o yıllar için olağanüstü bir artışı ifade etmektedir.

İzlenen ekonomi politikasının ikinci önemli yaklaşımı üretimin artırılmasını, rasyonalizasyonu, verimi artırmayı ve üretim faktörlerinden sonuna kadar yararlanmayı amaçlamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için, ekonomiyi etkileyen pek çok münferit alanda olgusal durumu saptamak ve derhal uygulanabilecek pratik önlemler geliştirmekle yükümlü araştırma komisyonları oluşturulmuştur. Belirli bir konuda iktidarın temsilcilerini olduğu kadar konunun uzmanlarını ve ilgili diğer grupların temsilcilerini de içeren komisyonlar hükümet programı çerçevesinde uygulanabilecek çözümler ve önlemler geliştirmiştir.

Araştırma komisyonlarının çalışma alanları bankacılık, ihracat sanayi, demir çelik sanayi, ormancılık ve orman ürünleri sanayi gibi geniş kapsamlı olduğu kadar el sanatları, taş ocaklarının işletilmesi veya geri kalmış küçük bir yerleşme merkezinin kalkındırılması gibi nispeten dar kap-

samlı da olmuştur. Bu tür komisyon çalışmalarının hayli yararlı katkıları sağlanmıştır. Her sektörün sorunları ayrı ayrı ele alınmış ve daha verimli üretim koşullarının nasıl yaratılabileceği, rekabet gücünün nasıl artırılabilceği, kredi, istihdam, ihracat dar boğazlarının nasıl aşılabileceği incelenmiştir. Stratejik önem taşıyan ihracat sektörünün geliştirilmesi için ihracata kredi garantisi getirilmiştir. Çok tartışmalara yol açan bir başka hükümet uygulaması ile sanayi kesimine açılan krediler genişletilmiş, ancak bu kredilerin özel bankalardan çok devlet tarafından kurulacak yeni bir kredi kurumu aracılığıyla dağıtılması öngörülmüştür. Devlet daha verimli ve rasyonel üretimde bulunan sanayi kuruluşlarını teşvik etmiştir.

Kurulan araştırma komisyonlarının çokluğu, düşünülen hızlı ekonomik değişme isteğinin şiddetini yansıtır gibidir. Daha verimli ve rasyonel üretim koşulları yaratılacak, ekonomiden azami çıktı sağlanacaktır. Eşitlik ve dayanışma gibi geleneksel sloganların yanında sosyal demokratların iktidara gelmesi ile artık uzun yıllar boyunca sık sık duyulacak iki sözcük daha gündeme gelmiştir: Yapısal değişme ve rasyonalizasyon. Zamanın tipik bir anlayışı şöyle özetlenebilir: Sosyal demokratlar çarklarının yarısı veya üçte ikisi dönen bir ekonomi ile tatmin olmazlar; makine azami verimle ve fayrap çalışmalıdır. Tarım politikası da aynı genel ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir. Tarım ürünlerine ödenecek yüksek taban fiyatları düşük gelirli tüketicilerin aleyhine olacaktır. Düşük taban fiyatlar ise küçük köylüleri ezecektir. Öyleyse bu ikilemi çözmek için, tarımda da üretim artışını ve rasyonalizasyonu teşvik edici yöntemler uygulanmalıdır. Düşük gelirli üretici ve tüketici ailelere ise doğrudan nakit yardım yapılacaktır.

Sosyal demokratlar sağ partilerden gelen eleştirilerin yanında komünist partisinin de saldırılarına hedef oluyordu. Komünistlere göre izlenen siyasetin sosyalizmle hiç bir ilgisi yoktu. İşsizlik sorunu çözülemeyecek, bunalım daha da artacaktı. Bunalımdan çıkışın yolu proletaryanın ken-

di iktidarını kurmasından, kapitalist devlet aygıtının ezilmesinden, sosyalist planlamadan geçiyordu. «Kokuşmuş parlamenter sistem» içinde sorunlara çözüm bulmak olanaksızdı. Üretim araçlarına el koymaktan vazgeçen ve kapitalizmi ölüm döşeğinden kurtarmaya çalışan sosyal demokratlar ihanet içindeydiler. Hatta Komintern'in o yıllarda doğru bulduğu —fakat daha sonra vazgeçtiği— görüşleri benimseyen komünistlere göre sosyal demokratlar «sosyal faşist» idi.

Ancak İsveç'te yaşanan siyasal iklimi doğru tasvir edebilmek için ilave etmek gerekir ki, zaman zaman yapılan sert tartışmalara rağmen ülkedeki atmosfer asla aşırı gerginlik veya tahrik boyutlarına ulaşmamıştır. Uzun yıllar süren siyasal istikrarsızlıklar dönemi 1932'de son bulmuştur. Ekonomik bunalımın yavaş yavaş mağlup edilmesi sosyal demokratların itina ile izledikleri çatışmalardan kaçınma ve ünlü «uzlaşma siyasetinin» kökleşmesi ile keskinlikler iyice azalmıştır.

Rotasını Komintern'e göre çizen komünistler zaten küçük bir gruptu ve fiili siyasette etkililiği yok gibiydi. Sağcı partilere karşı girilen polemiklerin tırmanmaya dönüşmesine ise izin verilmemiştir. Sosyal demokratların uzlaşma siyasetinin olumlu sonuçlarından biri, Avrupa'da demokrasi-nin geri sayma ve teker teker baskı rejimleri önünde boyun eğme dönemi 1930'larda İsveç'in bu tehlikeden uzak kalmasında kendisini göstermiştir. Kendisi de bir ara sosyal demokratlarla çalışan İsveç'li siyaset bilimcisi Herbert Tings-ten'in vurgularıyla: «...(izlenen) uzlaşma siyaseti ve aktif politika, uluslararası bunalımlar ve anti-demokratik zaferler zamanında İsveç demokrasisinin güçlendiği dikkate alınırsa, hiç de küçük bir değere sahip değildir»¹².

Sosyal demokratların bunalım ve işsizlik politikasının başarılı sonuçları kısa sürede belli olmaya başlamıştır. 1933 yılında 186.000 olan işsiz sayısı izleyen yıllarda sırasıyla 115.000, 62.000, 36.000 ve 1937 yılında 18.000'e düşmüştür.

Depresyonun atlatılması ile beraber ulusal gelirde hızlı yükselme başlamıştır. 1934 yılında işsizlik sigortası kabul edilmiş, 1935 yılında emekli maaşları artırılmıştır. Ancak emekli maaşlarında artış, sağcı partiler karşı çıktığı için hükümetin istediği düzeyde olmamıştır. Ertesi yıl sağcı partiler kendi aralarında tekrar anlaşıp ek savunma harcamalarını öngören bir teklifi meclise getirmişlerdir. Hükümet ise savunma giderlerinin yükseltilmesine karşılık, muhalefetin bir yıl önce reddettiği emekli maaşlarındaki artışa oy vermesi koşulunu ileri sürmüştür. Anlaşma sağlanamayınca aynı yıl yapılacak seçimlerden birkaç ay önce sosyal demokrat hükümet istifa etmiştir.

Köylü Birliği lideri Axel Pehrsson-Bamstrop başkanlığında kurulan «yaz hükümeti» sonbaharda yapılan seçimlere kadar devam etmiştir. 1936 seçim kampanyasında sosyal demokratlar daha çok kendi politikalarının başarılı sonuçlarını işlemiştir: İşsizlik mağlup edilmiştir. Bir taraftan yol, köprü, elektrifikasyon yatırımları hız kazanırken diğer taraftan sosyal reformlara ağırlık verilmektedir, vs. Seçimlerde oy oranını % 46'ya çıkaran SAP 112 milletvekilliği kazanmıştır. 230 üyeli *Riksdag*'da 11 sandalye de komünistler elde etmiştir. Böylece çoğunluğu sağlamasa bile üç sağcı partinin toplam milletvekili sayısından daha fazlasına sahip sosyal demokratların tek başına hükümet kurması kolaylaşmıştır. Herkes bir tek parti hükümeti beklerken, politikasını meclislerde sağlam bir çoğunluğa dayandırarak sürdürmeyi tercih eden sosyal demokratlar, Hansson başbakanlığında Köylü Birliği ile koalisyon hükümeti kurmuştur. İki-li koalisyon 1939 aralığında Rus-Fin kış savaşının başlaması ile yerini liberal ve muhafazakârların da katıldığı ve *Riksdag*'da temsil edilen demokrasiye bağlı dört partiden oluşan milli koalisyona bırakmıştır. Hansson başkanlığındaki dörtlü koalisyon, 1940 seçimlerinde sosyal demokratların 134 üye ile meclisteki toplam milletvekili sayısının yaklaşık % 60'ını kazandığı büyük zafere rağmen İkinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiştir.

SOSYAL DEMOKRASİNİN KONSOLİDASYONU

Savaş sonrası yılları sosyal demokrasi için hemen her anlamda bir konsolidasyon dönemi olmuştur. Bu konsolidasyon bir taraftan çağdaş sosyal demokrasi ideolojisinin parti içinde pekişmesi, diğer taraftan da iktidarda elde edilen başarılarla paralel partinin ülke yönetiminde âdeta doğal süreklilik kazanması, diğer partilere karşı kıyaslanamayacak bir üstünlük sağlaması şeklinde kendini göstermiştir. Üye sayısında, parti örgütünün doğal canlılığında, yaratıcı güçlerde ve nihayet iş yapabilme yeteneğinin yüksekliğinde görülen bu üstünlük, arka arkaya kazanılan seçim başarılarını ve hiç kaybedilmeyen en büyük parti konumunu getirmiştir.

Bu bölümde önce sosyal demokratların ikinci savaştan sonra izlediği ve kazanılan popüler desteğin temelini teşkil eden uygulamalar ana hatlarıyla ele alınacak, daha sonra da çağdaş sosyal demokrasi düşüncesinin nasıl bir görünümde yoğunlaştığı incelenecektir.

SAVAŞ SONRASI PROGRAMI

Savaşın sonunun yaklaşmasıyla beraber sosyal demokratlar, savaş sonrasında ve 1950'ler boyunca izleyecekleri iktisadi Politika'nın temel doğrultularını içeren «İşçi Hareketinin Savaş Sonrası Programı»nı 1944 yılında toplanan parti kurultayına sunmuştur.

Aslında savaş sonrası programı için hazırlıklar birkaç yıl önceden başlamıştı. Sosyal demokrat parti örgütünde, bağlı derneklerde, özellikle metal işçileri sendikasının öncülük ettiği sendikalarda savaş sonrasında karşılaşılacak ekonomik sorunların nasıl çözüleceğine dair yaygın tartışmalar yapılmaktaydı. İşçi sendikaları konfederasyonu LO bu konuları görüşmek üzere bir konferans düzenlemiş, ardından ülke çapında toplam 150.000 kişinin katıldığı bir dizi yoğun toplantılara gidilmişti. Aynı yıl parti ve sendika temsilcilerinin katıldığı «Savaş Sonrası İçin Planlama Komitesi» oluşturulmuş, başkanlığına maliye bakanı Ernst Wigforss getirilmişti. Savaş sonrası programının oluşturulmasında katkılarıyla dikkati çekenlerden bir başkası ise, Gunnar Myrdal idi.

Sosyal demokratların savaş sonrası programı, genel çizgileri bakımından 1930'larda uygulanan Politikaların devamı niteliğindedir. Programın ana doğrultuları tam istihdamı, üretimin ve verimliliğin artırılmasını, daha hakça bir dağıtımı öngörmektedir (1).

27 maddeden ve üç bölümden oluşan programın ilk bölümü «tam istihdam» başlığını taşımaktadır. Keynesian görüşler paralelinde Wigforss'un 1930'larda İsveç'te uygulamaya başladığı politika devam edecektir. Tam istihdam hedefine ulaşmak için devletin ekonomiye aktif fakat makro ekonomik düzeyde müdahalesi gereklidir. «Devletin iktisadi gücü, herkesin çıkarına uygun olarak, sürekli ve istikrarlı bir yüksek konjonktürü korumak için gerekli desteği ekonomiye sağlayacak şekilde kullanılmalıdır» (2). Ekonomideki atıl sermayenin bütün üretken kaynakları kullanıma almasını sağlayacak koşullar yaratılmalıdır. Bunalım ve depresyon yalnız şirketler için zarar veya kâr kaybı değil, işçiler için de kütle işsizliği anlamına gelmektedir. Ücretler, ekonomiyi tahrik etmek ve satın alma gücünü düşürmemek için mümkün olduğu kadar yüksek ve istikrarlı bir düzeyde tutulacaktır. Ekonomiyi canlandırmak için düşük faiz poli-

tıkası izlenmelidir. Fiyat artışları engellenecektir. Yüksek bir arz düzeyinin sağlanması, fiyat artışlarını önlemenin başlıca yolu olarak kabul edilmektedir.

Sanayinin ihracat potansiyeli sonuna kadar kullanılmamıştır. İhracata kredi verilecek, uluslararası piyasada satın alma gücünün düşük olduğu dikkate alınarak devlet, ihracat sektörünü gerekirse uzun vadeli krediyle destekleyecektir. Konut sektörü, ekonominin canlı tutulmasında anahtar rolü taşımaktadır. Ancak daha önceki işsizlikle mücadele döneminde olduğu gibi, yeni istihdam olanakları yaratılmasında başlıca ağırlığın konut ve inşaat sektörüne verilmesi yeterli değildir. Yurttaşların düşük yaşam standartları, tüketim malları sanayiinde de tüm üretim kaynaklarının sonuna kadar kullanılmasını gerektirmektedir.

Savaş sonrası programının «ekonomide daha yüksek verimlilik, daha çok demokrasi» başlığını taşıyan bölümü yalnızca çalışanların üretimin yönlendirilmesinde daha çok söz sahibi olması isteğini değil, fakat savaş sonrası dönemde sosyal demokratların üretimin artırılması, yapısal değişim ve rasyonalizasyon, üretimde mümkün olan en yüksek verimliliğe ulaşılması gibi can alıcı konuların üzerine cesaretle ve hırsla gitmek kararlılığını da yansıtmaktadır. İşsizlikle mücadelenin başarıyla sonuçlandığı 1930'larda da benzer tutum içinde bulunan, fakat o dönemde zaman zaman muhalefetin sert tepkisi ve ciddi zorluklarla karşılaşan sosyal demokrat hükümet, aynı hedefleri savaş sonrası dönemde bu kez yeni bir azimle ön planda tutmak istemektedir.

Programa göre bütün yatırımlar devlet, özel sektör ve kooperatif işletmelerinden temsilcilerin yer alacağı bir kurul tarafından yönlendirilecektir. Kredi dağıtımında devletin artan etkisi ve merkez bankası politikaları, bu yönlendirmenin başlıca araçları olarak görülmektedir. Aynı amaçla yeni bir ticari banka kurulacaktır.

Devlet, şirketlerin yapısal değişim ve rasyonalizasyon giderlerini azaltıcı önlemler alacak, bu tür girişimleri teşvik edecek, destekleyecektir. Zirai işletmelerin de ekonomi-

nin bütününde gerçekleştirilecek yapısal değişmeye ayak uydurması, rasyonel bir yapıya ve rekabet gücüne sahip bir bünyeye kavuşması sağlanmalıdır. Teknik ve iktisadi araştırmalara, geliştirme projelerine devlet yardımcı olacaktır.

Savaş sonrası programın «hakça dağıtım ve yüksek yaşam standardı» başlığını taşıyan bölümünde ise, halk yığınlarını doğrudan ilgilendiren ve ilham kaynağını sosyal demokrasinin eşitlik ilkesinden alan somut hedefler sıralanmıştır.

Savaş sırasında gerçek ücretlerde meydana gelen düşme telafi edilecek, daha sonra gerçek ücret ve gerçek gelirlerin artması sağlanacaktır. Ücretlerde dayanışma benimsenerek, eşit işe eşit ücret verilecektir (*). Tarım ve diğer sektörler arasındaki ücret farkı kalkmalıdır.

Çalışanların eline geçen ücretin güvence altına alınması için işsizlik ve hastalık sigortası genelleştirilecek, sigorta ödemeleri gerçek ihtiyacı karşılayacak düzeye çıkarılacaktır. Emekli maaşları yükseltilecek, işsizlik ve hastalık sigortası yanında başka sosyal güvenlik sistemleri geliştirilecektir. Çeşitli toplum grupları arasındaki yaşam standardı farkları azaltılacak, sınıf farklılıkları yumuşatılacaktır: «...üre-

(*) İsveç, eşit işe eşit ücret ilkesinin titizlikle uygulandığı bir ülke olmuştur. Sosyal demokratların «dayanışmacı ücret politikası» olarak adlandırdıkları ve ülkedeki toplu sözleşme sisteminin de kolaylaştırdığı bu uygulamada ücretler, işçilerin çalıştığı işletmelerin kâr durumları ayrı ayrı dikkatle alınmaksızın merkezi toplu sözleşmelerle belirlenmektedir. Tamamen siyasi tercihleri dayalı olarak benimsenen dayanışmacı ücret politikası yüksek ücretlerle birleşince, başlangıçta hiç hesaplanmamakla beraber, sosyal demokratların ekonomide rasyonalizasyon ve verimliliğin artırılması hedefleriyle de uyumlu sonuçlar doğurmuştur. Nitekim daha sonraları yapılan pek çok araştırmada, dayanışmacı ücret ilkesinin, merkezi toplu sözleşmelerle saptanan yüksek ücretleri ödeyemeyen verimsiz işletmelerin tasfiyesini hızlandırdığı, işletmeleri daha rasyonel üretim örgütlenmesine zorlayan önemli faktörlerden biri olduğu kaydedilmiştir.

timin nimetlerinin makul ve hakça dağıtımı, daha kötü toplumda bulunan kimselerin yaşam standardının yükselmesi anlamına gelmelidir» (3).

Kendini barış dönemine hazırlayan sosyal demokratların ortaya koyduğu program, beslenen toplumsal değişme isteğinin ne kadar derin ve kapsamlı olduğunu göstermektedir. Sosyal demokratlar bunu, programın son kısmında yapılan çözümlemede şöyle vurgulamaktadır: «Bu programı gerçekleştirmek demek, ekonomiye yeni bir örgütlenme kazandırmak, toplumu sosyalist doğrultuda değiştirmek demektir. Bu değişiklik, gelecekteki bir toplum için önceden hazırlanmış bir paftaya göre olamaz. Fakat değişme, mevcut toplumumuzdaki bozukluklar, toplumumuzda yapılması gereken değişiklikler ve bu düzen değişikliği sırasında izlenmesi gereken doğrultular hakkında beslediğimiz inançtan güç almaktadır» (4).

Sosyal demokratların savaş sonrası programı, sağ partiler tarafından hiç de iyi bir kabul görmemiştir. Sağ kesimden gelen eleştiriler, programın oluşturulmasında enerjik katkılarıyla özellikle dikkati çeken iki sosyal demokrati hedef alıyordu: Ernst Wigforss ve Gunnar Myrdal. İleri sürülenlere göre Wigforss ve Myrdal, kapitalist sistemi sosyalist ekonomiyle değiştirmeye çalışıyordu. Halbuki Myrdal'a göre özel sektör kendi başına bırakılırsa her zaman genel çıkarların en iyi taşıyıcısı olmayabilir, yeterli sermaye kaynaklarından yoksun bulunabilirdi. Ama üretimin rasyonalleştirilmesi gerekiyordu ve devlet bu amaçla müdahale edecekti; doktriner sosyalizmin çizgisi, İsveç sosyal demokrasisinin çizgisi değildi: «Tamamen içtenlikle açıklamak isterim ki biz sosyal demokratlara göre bu planlı kaynak yönetimi tam istihdamı sağlamak, monopollerin kontrolü, sanayi demokrasisi ve mali konularda artan anlayışımızla ilgilidir... (bunlar) bir endüstrinin veya onun bir kısmının devletleştirilmesinden daha anlamlıdır» (5).

Partililer arasında genel kanı, programı uygulayabilmek için, savaş bitince milli koalisyonun dağıtılarak yerine sos-

yal demokratların tek başına hükümet kurmasıydı. Sağ partilerle koalisyonun bozulmasına başlangıçta taraftar olmayan başbakan ve parti lideri P.A. Hansson'un da savaş sonrası programının esasını değiştirecek ödünler vermeden koalisyonun süremeyeceği yargısına varması üzerine, savaş bitince koalisyonun da son bulacağı belli olmuştu.

Bu arada SAP'ın savaş sonrası programını ilgiyle karşılayan komünistlerin, yeni hükümette yer almak istediği ortaya çıkmıştır. Komünistlerin gazetesi *Ny Dag*'da çıkan bir yazıya göre, sosyal demokratların savaş sonrası programındaki en önemli noktalar, komünist partinin zaten yıllardır savunduğu şeylerdir. Komünistlerin savaş sonrası programını desteklemesi «yalnızca, programın bütün işçilerin uğrunda mücadele edebileceği talepleri içermesinden ileri gelmemektedir. Fakat aynı zamanda ilan ediyoruz ki, bu programın gerçekleşmesi için zorunlu bir koşul, sınıf işbirliğinin yerini, bağımsız bir işçi siyaseti izleyecek çalışan kütlelerin işbirliğine terk etmesidir» (6).

Ancak komünistler hariç diğer partilerle savaş dönemi için kurdukları koalisyonu bozma kararı alan sosyal demokratlar, komünist parti ile bir koalisyona yanaşmamıştır. 1944 yılında yapılan seçimlerde 19 milletvekilliği kaybeden SAP, yine de meclisteki sandalyelerin yarısını elde etmiştir. Savaşın son bulması ile 1945 yılında Hansson başkanlığında tek parti hükümeti kurulmuş, «işçi hareketinin savaş sonrası programı» hükümet programı olarak kabul edilmiştir. İsveç işçi hareketi için artık, Gunnar Myrdal'ın deyişiyle, «hasat zamanı» başlamaktadır.

Hansson hükümeti, 21 yıldır parti başkanlığı da yapan başbakanın 1946 yılının bir sonbahar akşamı işinden çıkıp evine gitmek üzere bindiği tramvayın merdivenlerine yığılıp kalmasıyla son bulmuştur. Hansson'un beklenmedik ölümü üzerine parti başkanlığına ve başbakanlığa, başka güçlü adaylara rağmen, henüz ilk kabine görevini yapmakta olan 45 yaşındaki Tage Erlander getirilmiştir.

1930'larda işsizliği mağlup eden ve savaş sonrasında kabul ettikleri kapsamlı icraat programını uygulamaya başlayan sosyal demokratlar bu kez karşılarında yeni bir sorun bulmuştur: Enflasyon. Bir taraftan fiyatların ve ücretlerin dondurulması, tüketim mallarının tayınlaması, ithalat ve döviz kontrolleri gibi savaş sırasında başvuru düzenlemeleri savaştan sonra sırayla kaldırmaya başlayan sosyal demokratlara, enflasyonla mücadele için ekonomi üzerine yeni bürokratik sınırlamalar getirmek hiç cazip görünmüyordu. Hele bazı kesimlerin enflasyonun başlıca nedeni olarak gösterdiği yüksek ücretlerin dondurulması ise, parti ve sendika tarafından çok zor kabul edilebilecek bir çözümdü.

Sosyal demokratlar başlangıçta, enflasyon sorunu hakkında kuramsal temelleri olan açık seçik bir görüşe sahip değildi ve enflasyona karşı uygulanacak önlemlerle ilgili kararların verilmesinde zorluk çekiliyordu. Ama sonunda, sendika konfederasyonu LO'nun bir grup iktisatçısı tarafından geliştirilen analizler ve yaklaşımlar sosyal demokratların anti-enflasyonist politikasını oluşturmuştur. Bu iktisatçılar arasında önde gelen isimler özellikle Gösta Rehn ve Rudolf Meidner'dir (*).

Tam istihdam ve yüksek ücret, LO iktisatçılarının yaptığı analizler için çıkış noktası kabul edilmiştir. Arayış ve başarı, enflasyona yol açmadan bu hedefleri sağlayan bir iktisat politikasının belirlenmesi olmuştur.

(*) 1950'ler ve 60'larda İsveç'te sosyal demokratların ekonomi politikasının oluşturulmasında, LO araştırma bölümünde çalışan Gösta Rehn ve Rudolf Meidner'in daima ön planda katkıları olmuştur. Meidner 1970'li yıllarda ekonomik demokrasi tartışmalarının sürükleyici isimlerinden biri ve 1982'de altı yıl aradan sonra tekrar iktidara gelen SAP'ın kabul ettiği «Ücretli Fonları» yasasının başlıca hazırlayıcısıdır. Yasa, şirket sermayelerinin, kurulacak bir fon tarafından tedricen satın alınarak ücretlilerin denetimi altına girmesini öngörmektedir.

Rehn, tam istihdam durumunda yalnız ücretlerin değil şirket kârlarının da yüksek olduğuna işaret ederek analize başlamıştır. Sürekli bir yüksek konjonktür ve yüksek kâr beklentisi içinde olan şirketler, yoğun bir ücret rekabetinin doğmasına neden olmaktadır. Piyasada ücretler, zaman zaman toplu sözleşmelerle elde edilen ve zaten yüksek olan ücretlerin dahi üstüne çıkmaktadır. Artan ücretler ilave satın alma gücü doğurmakta, ilave satın alma gücü fiyatları yükseltmekte, yükselen fiyatlar şirketlerin kârlarını artırmakta, artan kârlar tekrar ücret rekabetini kamçılarmakta ve zincirleme etkileşim bu şekilde devam etmekteydi. Öyleyse ekonomi politikası, Rehn'in çıkarımına göre, şirket kârlarını, ekonomiye zararı olan bir ücret rekabeti doğurmayacak düzeye kadar azaltmayı hedef almalıydı. Bazı özel şirketlerin böyle bir ekonomi politikasının altından kalkamayacağı ve tasfiye olacağı, bunun da üretimi ve istihdamı olumsuz yönde etkileyeceği Rehn tarafından öngörülmüyordu. İşte bu noktada devlet müdahale edecek, özel kesimin sağlayamadığı tam istihdama dönük önlemleri alacaktı.

Rehn, fiyat tırmanmasını önlemek ve şirket kârlarını azaltmak için fiyat kontrolü gibi bürokratik düzenlemelere taraftar değildi. «Ücretler ve kârlar arasında denge kurabilmek için fiyat kontrolünün yetersiz ve zararlı bir araç olduğunu belirlemek fevkalâde önemlidir.» diyordu (7). Kârların azaltılması için Rehn'in önerdiği başlıca yöntem, bütçe fazlası vermek, yani ilave vergilendirmeydi. Rehn, tam istihdam düzeyinde enflasyona neden olmadan izlenecek politikanın özünü şöyle ifade etmiştir: «Kâr marjinaleri, sendikaların tam istihdam düzeyinde ulaşabilecekleri yüksek ücretlerle, vergilendirme veya başka şekilde sınırlandırılmış satın alma gücü arasına şiddetle sıkıştırılmalıdır» (8).

Böylece sosyal demokratlar, 1930'lardan beri çözümünde sıkıntı çektikleri enflasyon sorunu hakkında ilk kez açık ve uygulanabilir bir görüşe kavuşmuştur. Enflasyonla mücadelenin başlıca aracı, sıkı bir finans politikası (vergilendirme) olacaktır. Bu sıkı finans politikasının doğuracağı

mevzi işsizlik ise, selektif bir istihdam politikası ile çözülecektir.

Sosyal demokratların yeni selektif istihdam siyasetinin oluşturulmasında, LO'nun genç iktisatçılarından Rudolf Meidner'in katkısı dikkat çekicidir. Meidner yaptığı bir empirik araştırmada, o zamana kadar düşünülenin tersine, iş piyasasında hareketliliğin artmasının istihdam açısından olumlu sonuçlar verdiğini göstermiştir. Meidner, araştırmasından çıkan sonuçlara dayanarak, hareketliliği teşvik edecek ve işgücünün ekonominin değişen koşullarına hızla uyumunu sağlayacak şekilde devletin iş piyasasına bilinçli müdahalede bulunmasını önermiştir. Bunlar, işsiz kalanların yeniden eğitimi, işçilerin yeni üretim yöntemlerine uyum sağlamasına destek olunması, işçi talebinin yüksek olduğu bölgelere taşınma ve yerleşme yardımı ve iş piyasasında hareketliliği artıran başka benzer önlemlerdir.

1951 yılında toplanan LO kongresi, Rehn ve Meidner'in geliştirdiği yeni ekonomi politikasını uygun görmüş, ekonominin bürokratik düzenlemeler yerine enflasyona yol açmadan tam istihdamı sağlayacak ücret, finans, para ve iş piyasası Politikaları ile yönlendirilmesini öneren bir raporu kabul etmiştir. «Böylece işsizlik politikası, iş piyasasına uyum sağlamayı da kapsayan *iş piyasası politikasına* dönüşmüştür... Birkaç yıl içinde devlet, büyük bir enerji ile yeni iş piyasası politikasını uygulamaya başlamıştır. İsveç, bir insan ömrü kadar zaman içinde, istihdam politikası alanında ikinci kez öncü ülke olmuştur» (9).

YOKSULLUKTAN REFAH TOPLUMUNA

1950'ler, ulusal zenginliğin ve milli gelirin düzenli şekilde arttığı yıllar olmuştur. 1939 yılında 12 milyar kuron olan gayri safi milli hasıla 1950 yılında 29 milyar kurona, 1953 yılında 53 milyar kurona yükselmiştir. Aynı yıllarda kişi başına düşen milli gelir 1890 kurondan sırasıyla 4160 ve 7090 kurona ulaşmıştır (10). Yoksulluk ülkesi İsveç, 1960'lara ge-

lindiğinde İsviçre ile beraber Avrupa'nın en yüksek yaşam standartlarına ulaşmış, refah toplumu İsveç olmuştur.

Sanayi toplumlarındaki refah devleti anlayışının öncüsü İsveç'te yaşanan köklü toplumsal değişimin başlıca liderlerinden biri, çeşitli dönemlerde toplam 20 yıl kadar Sosyal İşler Bakanlığı yapan Gustav Möller'dir. Möller İsveç'te, zayıflara ve yaşamın her anında karşılaştığı zor durumlarda insanlara toplumun yardım elini uzatması ilkesine dayanan çağdaş sosyal politikanın temellerini atmıştır. Modern aile politikasının, çocuk politikasının, konut politikasının oluşturulduğu bu dönemde çalışma hayatı, eğitim ve sağlık sistemi dahil Pek çok alanda kapsayıcı, ayrıntılı, pratik ve insanların günlük yaşamını doğrudan ilgilendiren köklü reformlar yapılmıştır.

Gerçekleştirilen kapsamlı reformları tek tek incelemek burada mümkün değildir. Ama bu reformları ve reformların ilk bakışta ayrıntıya boğulmuş gibi görünen sağlam, sonuç alıcı ve insancıl üslubunu dikkate almadan İsveç sosyal demokratlarını doğru değerlendirebilmek de zordur. Gustav Möller'in 1952 yılında, refah toplumu kavramının henüz pek yaygınlık kazanmadığı bir zamanda, Kiel Haftası nedeniyle Batı Almanya'da yaptığı bir konuşma bu üslubu çok güzel temsil ettiği için uzun bir alıntıyla nakledilecektir: «Sosyal politikada bizim yol gösterici olmasını istediğimiz ilkeler şöyle özetlenebilir: Her dal *efektif* olacaktır; sosyal yardım mümkün olduğu kadar bir *genel yurttaşlık hakkı* kabul edilecektir; sistem, (insanların) kendilerinin neden olmadığı ekonomik zorluklardan doğan *tüm ihtiyaçları* kapsayacaktır; sistem, *gelir eşitlenmesine* katkıda bulunacaktır... genel sigorta *yaşlılık aylığını, sakatlık aylığını* (erken emeklilik), *hastalık yardımını, konut yardımını, dul-luk aylığını, eş yardımını, körlük yardımını* kapsar... genel sigorta bekarlar için 1000 krun, evli eşler için 1600 krun-dur. Efektif olmaktan kastettiğimiz, aylık alanların bu pa-rayla yaşayabilmeleridir... sosyal yardımların hediye ve bah-şiş değil bir genel yurttaşlık hakkı olduğuna dair ikinci il-

kemiz... *yaşlılık aylığının* 67 yaşını doldurmuş bütün vatan-
daşlara verilmesinde ifade bulmaktadır... yoksulluğa neden
olan şeyler yalnızca işsizlik, sakatlık, kaza ve çalışma yete-
neğinden mahrumiyet değildir; *analık, dulluk, çok çocuklu-
luk* da eğer gelir düşükse dayanılmaz yoksulluklar yarata-
bilir... İsveç'teki sosyal yaşamada bazı özel ihtiyaçlar dik-
katle alınmıştır. Düşük gelirli ve çok çocuklu aileler, yaz-
ları çocuklarının çevre değiştirme ihtiyacını kendi olanak-
larıyla sağlayamamaktadır... böyle ailelere ülke içinde kilo-
metre sınırlandırması olmaksızın *bedelsiz seyahat* olanağı
tanınmıştır... (konut politikasında) hedef, gelirin % 20'sinden
fazlasının kiraya gitmemesidir. Bu hedefe ulaşılmıştır. Mo-
dern bir konut için kira, bir işçi ailesinin gelirinin % 12 ila
% 18'i arasındadır... hiç bir sosyal yasama, *tüm* bireylerin
durumunu kapsayacak şekilde genel kurallarla ifade edile-
mez... toplu çalışma koşullarına uyamayan insanlar vardır.
Çalışma arkadaşları ile geçinemezler. Bir makinenin başın-
da beklemeye dayanamazlar. Bunlar, insanların büyük ço-
ğunluğundan farklı olarak, kendilerinin ve ailelerinin geçi-
mini temin edemeyen değişik kişilerdir... Onlara küçük bir
iş yerinde kendi başlarına çalışma olanağı sağlanırsa... ge-
nellikle başarılı olurlar. İsveç'te yeni hazırlanan genel sos-
yal yardım yasasında, bu gibi durumlar da öngörülmüş-
tür» (11).

SOSYAL DEMOKRASİNİN SOSYALİZMİ

Savaştan sonra yerleşen demokratik sosyalizm yorumu-
nun en velut ve en açık dilli sözcüsü, yüzyılın başından be-
ri enerjisi hâlâ tükenmeyen, sosyal demokrasinin yarım yüz-
yıllık ilham kaynağı Ernst Wigforss olmuştur. 1946 yılın-
da Hansson'un ölümü üzerine bir ara parti başkanlığı için
adı geçmiş, fakat ilerlemiş yaşı buna engel teşkil etmiş-
tir. Bir süre sonra kabine görevinden de ayrılan Wig-
forss, 1940'ların sonlarında ve 1950'ler boyunca sosyal de-
mokrasinin düşünce evrimini ele alan çeşitli çalışmalar ya-
yınlamıştır. Temsil ettiği düşünceler bakımından çağdaş sos-

yal demokrasinin başlıca öncülerinden olan Ernst Wigforss, İsveççe yazdığı ve ne yazık ki başka dillere çevrilmediği için lâyık olduğundan çok daha az tanınmaktadır. Bu bölümde önce, Wigforss'un savaş sonrası dönemindeki değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır. Çünkü Wigforss'un şimdi geriye dönüp baktığı zaman yaptığı değerlendirmeler yalnızca hareketin kendi kendini yorumlaması açısından değil, sosyal demokrasinin çağdaş ideolojisinin anlaşılması bakımından da önemlidir.

Gelişmeler, sosyal demokrasinin sosyalizmi ile sosyal tonları da olan bir liberalizm arasında yalnızca radikal bir üslup farkının kalması, sosyalizmin başlangıçtaki fikirlerinin çözülmesi ile mi sonuçlanmıştır? Yoksa, sosyalist doğrultuda özlü bir düzen değişikliği talebine güç veren fikirler sosyal demokrasi içinde hâlâ yaşamakta mıdır? 1949 yılında yayınladığı «*Socialismen i Socialdemokrati*» (Sosyal Demokrasideki Sosyalizm) adlı bir denemede bu sorulara cevap arayan Wigforss, önce kuruluş yıllarını düşünmektedir. Kapitalist toplumda işçiler yoksul, güvensiz, hürriyetsizdir; çünkü mülksüzdür. Mülk sahipleri mülksüz işçileri sömürerek yaşamaktadır. Kurtuluş, üretim araçlarının mülkiyeti-ne herkesin sahip olması gibi görünmektedir. Sosyalist çözüm ortak mülkiyettir. Wigforss, bütün bu düşüncelerin Marx'dan önceki sosyalistler tarafından açık seçik doğrular olarak kabul edildiğine, ayrıca üretimin giderek büyük şirketlerde yoğunlaştığının da görüldüğüne işaret etmektedir. «Marx parçaları elinde hazır buldu; parçaları birleştirdiği manevi bağ, kapitalist toplumun kendi gelişmesi sonucunda, sosyalist topluma dönüşmesinin iktisadi ve psikolojik zorunluluk olacağı noktaya geleceği» önermesiydi diyen Wigforss'a göre bu teorinin kıta Avrupa'sındaki sosyalist işçiler arasında bir çayır yangını gibi yayılmasında şaşılacak bir taraf yoktu. Bunun hegelianizm mi veya apokalipso mu olduğunu sormaya gerek duyulmamıştı. Taraftarları için teo-rinin kökleri gerçeğin içindeydi. Her tarafta açık seçik görülen iktisadi gelişme ve ahlaki talepler, şimdi artık deneyime dayalı bilimden de güç almaya başlamıştı.

Ama şüpheyi doğuran, o kocaman ve basit gelişme şemasına olan inancı sarsmaya başlayan şey de yine tecrübeler ve yaşanan gelişmeler olmuştur. Tek çıkış yolunun ekonomik zorunluluklar tarafından dikte edileceğine inanılırken yeni sorunların yeni tercih olanakları yarattığını belirten Wigforss, İsveç sosyal demokrasisi içinde toptan bir sosyalizasyona olan inanıştan erken tarihlerde vazgeçildiğini, marksist sistemin parçalarının tek tek sınıandığını, kabul edildiğini, değiştirildiğini, reddedildiğini belirtmektedir. Üretim araçlarının toplumsallaştırılması (devletleştirilmesi) konusundaki görüşlerin değişmesi, bu gelişmenin somut örneklerinden biridir.

Sosyal demokratlar önceleri üretim araçlarının kapitalist ekonomi içinde merkezileşeceğine ve sosyalist kamulaştırma için «olgunlaşacağına» inanıyordu. Evet, üretimin merkezileşmesi bir hayal değil gerçektir; ama yalnızca, o kadar kapsamlı, o kadar tek düze, o kadar çabuk olmuyordu. Otomatik gelişme sürecinden kuşku duyulmaya başlanmış, en azından belirsiz bir geleceğe ertelenmişti. Sosyal demokrat parti ise hareket etmeliydi. Şemaya uygun davranmak için «olgunlaşmış» şirketleri kamulaştırıp diğerlerinin «olgunlaşmasını» beklemek ciddi bir yol kabul edilmezse, geriye kalan seçenek tüm şirketlerin kamulaştırılmasıydı. Böylelikle, pratikte karşılaşılabilecek pek çok soruna ilaveten, yine şemanın dışına çıkmış olacaktı ve Wigforss'a göre kendi tercihleriyle gelişmeyi yönlendirebileceklerini bir kez daha gören sosyal demokratların determinist şemaya şüpheleri daha da artmıştı. Bu kez, kamulaştırmanın amacının ne olacağı ve bu amaçların en iyi nasıl başarılabilceği sorulmaya başlanmıştı. Toplum içindeki gelir eşitsizlikleri mi azalacaktı? Toplumun kendi organları iktisadi gelişmeyi denetim altına alarak meselâ konjonktür oynamalarını mı düzenleyecekti? Üretkenlik mi artacaktı? Kapitalistlerin toplum içindeki gücü mü sınırlandırılacaktı? Sosyal demokratlar bu soruların hepsine olumlu cevap vermekteydi ama, Wigforss'a göre, artık kapitalizmin «olgunlaşması» sorunu

eski önemini kaybetmiş, bilinçli ve hesaplı önlemlerle gelişmeyi etkileyebileceği ortaya çıkan insanların ne istemele-ri gerektiği değil kendilerinin ne istediği tamamen farklı bir şekilde ön plana çıkmıştı. Wigforss'a göre böylece, kapitalist ekonominin sosyalist eleştirisinde ifade bulan bütün beşeri talepler, yeni bir yaklaşım içinde berraklaşmıştır. Hiç küçümsenmemesi gereken bir nokta da, toptan devletleştirmenin yaratacağı ve daha vahim eşitsizliklere neden olabilecek iktidar yoğunlaşmasıydı.

«Sosyalizm Marx'dan eskidir, Marx veya marksizmle beraber ölmez» diyen Wigforss, İsveç sosyal demokrasisinin sosyalizmi için şunları ilave etmektedir: «Sosyalist düşünce dünyasında yalnız koyu merkezîyetçi bir devlet sosyalizmine giden bir düzen ve planlılık talebi değil, tamamen özgür bir işbirliği dışında her türlü kolektivizm kalıplarını patlatan bir birey özgürlüğü ihtirası da olduğu sosyalizm tartışmalarında sık sık unutulmaktadır... Bir çoğumuzun istediğinden daha çok merkezîyetçiliği ve daha az hareket özgürlüğünü kapsayan, Marx'ın bir zamanlar öngördüğüne çok benzeyen bir gelişme de olabilir. Buna marksizm dererseniz, o zaman marksizmden kurtuluş, toplumsal düzen değişikliğinin sosyal demokrasinin görevini yaparken kendisine kabul ettiği doğrultular olan demokratik sosyalizmin düşünceleri etkisi altında yapılmasıdır» (22).

Wigforss 1952 yılında yayınladığı «*Socialism i var tid*» (Çağımızda Sosyalizm) adlı kitabında ise, «sosyal demokrat parti içinde yaşayan ve pratik siyasetin oluşmasını etkileyen» sosyalist fikirleri incelemeye çalışmıştır. Wigforss'a göre sosyalizm ne ütopyadır, ne de bilim. İlk sosyalistler gibi belirli bir iktisadi-toplumsal örgütlenme durumunu sosyalizm olarak görmediği için ütopya değildir. Şeylerin ve insanların doğasına dayalı kaderci bir gelişmeyi öngören sosyal felsefe öngörülerine bağlı olmadığı için de bilim değildir. Ama şimdi cevaplandırılması gereken sorular vardır: Toplumsal gelişmenin nihai bir amaca doğru olduğunu redde-

den ideolojinin can verdiği siyaset, eninde sonunda yolunu kaybetmeye mahkum değil midir? Burnunun ucundan ötesini görmeyen (veya görmek istemeyen) bir hareket, nasıl olup da ortak kültürün en derinlerindeki özlemleri gerçekleştirecektir? Üstelik ütopyalar ve uzak hedefler seçmek, siyasal hareketler için daima inkar edilmez bir itici güç ve psikolojik üstünlük kaynağı olmamış mıdır? Yalnızca özgürlük, eşitlik, adalet, dayanışma gibi en soyut talepler boşluğu ne derece doldurabilir ve bu soyut taleplerin kendisi de zaten nihai amaçlar içermemekte midir?

Wigforss'a göre gelecekteki bir toplumda bazı genel ideallerin kusursuz ve mükemmel gerçekleşmesini beklemek anlamsızdır. Sosyalizm de, «bazı beşeri değerlerin burjuva veya kapitalist diye adlandırdığımız toplumda olduğundan daha iyi ve daha mükemmel gerçekleştiği bir toplumdan» başka bir şey amaçlamamaktadır⁽¹³⁾. Demokratik sosyalizmin temel motivasyonları olan hürriyet, adalet, eşitlik, dayanışma talepleri bile, sonsuz çabalardan sonra ulaşabileceğimiz belirli bir toplum durumunu tanımlamakta yetersizdir. Kaldı ki pratik hedeflerin elde edilmesi sırasında, bu temel değerler arasında uyum olduğu kadar çatışma çıktığı ve karşılıklı taviz gerektiği de unutulmamalıdır. Wigforss, demokratik sosyalizmin nihai amaçlar değil *doğrultular* ve *geçici ütopyalar* (*provisoriska utopier*) içerdiğini vurgulamaktadır.

Doğrultu kelimesi bir şeye, bir yöne dönük olunduğunu ima etmektedir ama, demokratik sosyalizmin doğrultuları her şeyden önce, gelecekteki bir toplum durumuna *yönelmiş* olmaktan çok mevcut toplumdan *çıkan* doğrultulardır. Doğrultular kelimesi ile amaç dikkatleri ilerdeki bir toplum durumuna değil, değiştirilmesi istenilen topluma çekmektir. Ancak, bu doğrultuların belirli olasılık sınırları içinde ve hayal gücünün erişebileceği kadar *uzak* bir gelecekte nerelere doğru uzandığını düşünmeden yapabilmek de mümkün değildir. İşte doğrultuların gelecek içinde yöneldiği hedefleri,

Wigforss, demokratik sosyalizmin *geçici ütopyaları* olarak adlandırmaktadır. Çünkü bu ütopyaların içeriği zamanla ve insanlığın kazandığı yeni deneyimlerle sürekli değişmektedir. İyi bir yaşamın ve iyi bir toplumun ne olduğu sorusu sürekli olarak yeniden sorulacak, gelecekle ilgili ütopyik tasavvurlara ihtiyacımız belki hiç bir zaman kaybolmayacaktır. «Böyle somut tasavvurlar olmadan, sözü edilen doğrultulara göre bir siyasetin insanları ve toplumu çeşitli bakımlardan nasıl etkileyebileceğini tartışmak zordur... amaç, dondurulmuş sabit hedeflerin yerine doğrultuları geçirmek değil, fakat eylem çizgilerini biraz daha öteye taşımak, mevcut durum ile farkı belirginleştirmek, olan ve olması istenen arasındaki kıyaslamayı daha mümkün kılmak, daima değişen beşeri isteklerin sonuçlarını bir tartışmayı anlamlı yapacak kadar somutlaştırabilmektedir» (14).

Wigforss 1956'da yayınladığı «*Efter Välfärdsstaten*» (Refah Devletinden Sonra) adlı çalışmayla o yıllarda kamuyunda güncellik kazanan refah devleti tartışmalarına katılmış, sosyal demokrasinin sosyalizminin refah devletinden başka bir şey olmadığı veya refah devletinin sosyalizmi gereksiz kıldığı iddialarına cevap aramıştır.

Refah devleti sosyalist mi sorusuna hayır diyen Wigforss hemen ilave etmektedir ki «refah devleti hep insanların arzuladığı iyi şeyleri kapsadığına göre, sosyalizmin de kendine refah devleti içinde yer bulmasını kavram düzeyinde engelleyecek hiç bir şey yoktur» (15).

Wigforss, işçi sınıfı hareketinin sosyalizm olarak beklediği şeyin refah devleti olmadığını belirtmektedir. Ama sosyalistlerin başlangıçta isyan ettikleri kapitalizm de, refah devletinden tamamen farklı bir kapitalizmdir. Refah devletinde artık, piyasa ekonomisinin serbest rekabete dayanan kuvvetlerinin doğurduğu dağıtım sonuçları kabul edilmekte, dağıtımın belirlenmesinde sendikalar ve sosyal politika etkili olmaktadır. Tüm halkın ekonomik durumu kuşkusuz ki bu insanların ürettiği ürünün çokluğuna bağlıdır;

ama bu ürünün nasıl bölüşüleceği bir siyasal tercih sorudur ve refah devletinde eşitlikçi bir bölüşüm vardır. Ayrıca, devlet işsizliği çözmeyi üstlenmiş ve başarmıştır. Eski sosyalistler için kapitalizmin belirleyici özelliklerinden olan «yedek sanayi ordusu» tarihe karışmıştır. Şimdi her isteyene iş, karşılığında da refah ücreti verilmektedir.

Ama bütün bunlar refah devletinin sosyalizm olduğu anlamına gelmemektedir. Wigforss'a göre sosyalizm sınıfsız toplum demektir ve buna daha çok vardır. İnsanların çeşitli işlerin değerini ücret farklarından bağımsız olarak değerlendirmesi için daha uzun süre beklemek gerekecektir. Yaşam standardı farklılıkları hâlâ Wigforss'un kabul edemeyeceği faktörler tarafından belirlenmektedir. Wigforss'a göre refah devleti, sosyalizme giden yolda bir istasyondur.

Ernst Wigforss, sosyal demokrasinin evrimi üzerine değişik yorumlarından birini de 1959 yılında yapmıştır⁽¹⁸⁾. Wigforss'a göre marksizmin içinde bir ihtilalci, bir de muhafazakâr unsur vardır. İhtilalci unsur, kaçınılmaz tarihi süreci gerçekleştirme görevini sanayi proleteryasına veren yargılardan ileri gelmektedir. Muhafazakâr unsur ise, bu rolün kapitalist ekonominin gelişme aşamalarına bağlanmasından doğmaktadır. Wigforss, pek çok marksist ihtilalcinin kapitalizmin ne zaman olgunlaşacağını tartıştığına, hatta köylü ülkesi Rusya'da ihtilal yapan bolşeviklerin bile başlangıçta, yaptıkları işin marksist öğretiyeye uymadığını kabul ettiğine dikkat çekmektedir.

Kapitalist ekonominin olgunlaşma süreci sonunda üretim araçlarının toplumsal mülkiyete geçmesi, çözümünü başka türlü mümkün olmayan bir sorun gibi görünüyordu. Ama öngörünün makul bir süre içinde gerçekleşmeyeceği inancının yayılması sosyal demokratlar için yutulması zor bir lokma olmuş, marksizmin pratik sonuçları hakkında yeni sorular sorulmaya başlanmıştı. Wigforss'a göre bu süreç içinde bir taraftan isteğe göre çekip uzatılan kavramlar öğreti içinde kullanılmaya başlamış, diğer taraftan da anla-

şılmıştır ki toplumun iktisadi örgütlenmesi bakımından neyin kaçınılmaz, neyin faydalı, neyin istenebilir olduğu tartışmaya açıktır.

Böyle bir yargıya varışın mantıki devamı, sosyal demokrasinin iktisat politikası açısından çağdaş yorumlarından biri olmuştur. Wigforss bunu berrak bir ifadeyle dile getirmektedir: Toplumsal düzen değişikliğinin ve iktisadi örgütlenmenin amacı, insanların yaşamında sosyalist dediğimiz değerlerin giderek artan bir yer kazanmasını sağlamak olmalıdır. Bu çerçeve içinde artık hiç bir iktisadi örgütlenme biçimi kendi başına bir amaç değildir; kendi başına bir üstünlük taşımamaktadır. Çeşitli iktisadi biçimler, sosyal demokrasinin temel değerlerini daha az veya daha çok sağlaması bakımından kıyaslanacak, kabul edilecek, reddedilecektir.

Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını en hayati sorun gibi görenlerin parti içinde daima azınlıkta kaldığını belirten Olof Palme ise, bu bakış açısını günümüzde şöyle ifade etmektedir: «...ancak bu, üretim araçlarının toplum-sallaştırılmasının işin özü olmadığını düşünen bizlerin, mülkiyeti önemsiz kabul ettiği anlamına gelmemektedir... biz toplumsallaştırmayı bir amaç değil, bir araç sorunu olarak görüyoruz.» Palme, 1983'de yasalaşan ve özel şirket sermayelerinin çalışanlara devrini öngören Ücretli Fonlarının bir çok kimse tarafından büyük bir değişim kabul edildiğine işaret ederek, halbuki «... ücretli fonları büyük bir değişimin bir parçasıdır» demektedir⁽¹⁷⁾.

Sosyal demokrasinin çağdaş çoğulcu ideolojisi günümüzdeki yorumlarına gelişme süreci boyunca determinist, tekci ve bilimselci doktrinlerden ayrılığını ve karşıtlığını vurgulayarak gelmiştir. Sosyal demokrasinin sosyalizmi, bilimselci bir teori değildir. Yüzyılımızın özellikle ilk otuz yılının gelişmeleri, sosyal demokratların, bütün determinist unsurlarıyla beraber bilimselci sosyalist teorinin insan, tarih, toplumsal gelişme yorumlarını fırlatıp atması sonucunu doğurmuştur. Bilimselci teori *ne olacağını* bildiğini öne sürmektedir; demokratik sosyalizm her şeyden önce *ne*

olmalıdır sorusuna cevap aramaktadır. İnsan bilgisinin sınırlılığı ve toplumsal olayın doğa olayından farklılığı, neyin olacağını ancak sınırları çok değişen olasılıklar içinde öngörebileceğimizi gösterir. Kaldı ki, bilimselci teorinin tarih anlayışı doğru olsa bile, bu onun çıkarımlarını kabul etmemiz için bir neden değildir. Bir olayın kaçınılmazlığı, onu benimsememiz için yeterli değildir. Sosyalizmin gelişmenin yönünde olması, onu desteklememizi gerektirmemektedir. Sosyal demokratların sosyalizmi desteklemeleri için, bilimsel bir teorinin öngörülleri olmayan motivasyonlara ihtiyacı vardır. Demokratik sosyalizm inancı bilimselci bir teorisin yasalarından değil, değer yargılarımıza bağlı motivasyonlardan güç almaktadır. Bu motivasyonların en temellileri ise hürriyet, adalet, eşitlik talepleridir. *Bu motivasyonlar demokratik sosyalizm düşüncesinin en soyut planını oluşturmaktadır.*

Demokratik sosyalizmin motivasyonları bilimselci araştırmaların mantıksal çıkarımı değildir. Toplumsal değişme «yasalarının» keşfinin ve tarihin akışı ile beraber olmak isteğinin ürünü değildir. Bir tercih, seçiş, etik sorundur: «... düzen değişikliği beşeri irade ve beşeri çabalar üzerine kuruludur... demokratik sosyalizm son tahlilde, beşeri irade, insanların beraberlik ve beşeri değerler üzerine kurulu bir toplum yaratma yeteneğine olan inanışa dayanmaktadır» (18).

Gelişmenin kaçınılmaz yönünün sübjektif tercihlerimizle çakıştığını öne süren ve bilgi kuramsal zaaflarla dolu önermelerin, insan trajedilerine nasıl habis yataklık yaptığını tarih göstermiştir. Olof Palme, «Siyaset Tercih Etmektir» başlığını taşıyan bir kitabında şunları kaydetmektedir: «Biz artık kaderi önceden belli bir gelişmeye inanmıyoruz... tarihsel deneyim açıkça göstermektedir ki, gerçeği tekçi bir biçime zorlayan her çaba grotesk ve iğrenç olmakta, en sonunda da bireye karşı insafsızlığa yönelmektedir. Klasik liberalizmin görünmez eli ve serbest piyasası uğruna kaç insan aklıktan ölmüştür. Marksizmin dogmatik bir yorumuna

göre yasalar tarafından belirlenmiş gelişmeye engel teşkil ettiği sanılan ne kadar insan köle kamplarında cansız kalmıştır cansız kalmaktadır» (19).

Demokratik sosyalizm, son aşamada tarihle yapılacak bir hesaplaşma veya insan türünün kendi hakikatlerini reddederek tek hamlede yapacağı bir sıçrama değil, insanlığın ortak kültür zenginliğinin bir taşıyıcısı, onun sürekliliğinin bir ifadesi-ifadelerinden biridir. İlk kez 1944 yılında parti programına giren, 1960 ve 1975 yıllarında yapılan değişiklikle temel ilkelerin başına koyulan bir paragraf, işte bu bağlam içinde okunabilir: «Bu sosyalist toplum görüşü özgürlük, eşitlik, demokrasi ve dayanışma ülkülerini gerçekleştirme özleminin bir ifadesidir. Bu fikirler, daha önceki kültür geleneklerinin bir mirasıdır...» (20) Karleby, Wigforss, Möller, de Man gibi çağdaş sosyal demokrasinin öncülerinin de ait olduğu bu geleneğin zamanımızdaki liderlerinden biri Willy Brändt'in şu sözlerinin, meselâ Karleby'nün temsil ettiği değerlere yakınlığı ne kadar açıktır: «Görebildiğim kadar, gelecekteki bir toplumun *tamamen* farklı ve bu toplumdaki insanların, insanın bugüne kadar olduğundan *tamamen* başka türlü olabileceği düşünüyü terk etmeliyiz. Kuşku ile yaşamayı öğrenmeli, bunun verimli olduğunu görmeliyiz» (21).

Çağdaş sosyal demokrasinin böyle bir yaklaşım içinde Marx'ı nasıl değerlendirdiği de açıktır. Marx, kültür geleneğinin yapı taşlarından biridir. «Nasıl yüksek matematiğin temelinde çarpım cetveli varsa, sosyalizmin temelinde de Marx vardır» gibi düşüncelere artık pek rastlanmamaktadır.

Tartışmalarda etik sorunların ön plana çıkmasıyla beraber, demokratik sosyalizmin epistemolojik yorumlarını etkileyen Kant'ın ahlak felsefesi de, geleneği tamamlayan zenginliklerden biri olarak belirmektedir. Sosyalizmin en soyut planındaki talepleri, insan değerine inanın bir ürünüdür. Beşeri değerler *tek dereceli* amaçlarda içerilmelidir diyen ve her bireyi bir araç değil kendi başına bir amaç kabul etmemizi isteyen Kantçı etiği demokratik sosyalist-

ler de paylaşılmaktadır: «Her insan kendi amacını kendi içinde taşır. Hiç kimse bir başkasının aracı olarak ezilmemelidir» (22).

Demokrasi ve reformizm ise, hiç şüphesiz, çağdaş sosyal demokrasinin iki temel tercihidir. En son parti programının en başına oturan «... demokrasi ülküsünü toplum düzeninin her katına yaymak» talebi, bu tercihin bir sembolü kabul edilebilir. Demokrasinin ve bir yöntem olarak reformizmin ihtilalciliğe tercih edilmesi, ilk bölümden itibaren üzerinde durulduğu gibi, sosyal demokrasinin başlangıçta yaptığı tercihler arasındadır.

Sosyal demokrasinin çağdaş görünümünün oluşumunda, son olarak, parti programının geçirdiği değişiklikler incelenebilir. SAP'ın programı savaş sonrasında üç kez değişmiştir. Savaşın son yılları sırasında 1944'de, 1960'da ve 1975'de. En son program, 1960'da getirilen yeni yaklaşımların daha berrak, daha açık dilli ifadelerini içermektedir. 1975 programının dikkat çekici bir yanı da, son yıllarda tekrar ön plana çıkan ekonomik demokrasi ve yönetime katılma düşüncelerinin ilkesel talepler arasında kazandığı ağırlıktır.

Buna karşılık 1944 ve 1960 program değişiklikleri, reformcu sosyalizm doğrultusunda partinin geçirdiği evrimi yansıtan izler taşımaktadır.

1944 yılında yapılan köklü değişiklikle, yüzyılın başında egemen olan radikalizmin etkisi altında kaleme alınmış 1920 programının temel ilkeleri yeni baştan yazılmıştır. Hâlâ Erfurt Programı'nın etkisini taşıyan 1920 programı, marksist şemaya göre toplumsal gelişmeyi anlatıyordu ve başlıca iki kavram üzerine kuruluydu. Toplumda girmedik alan bırakmamış ve hemen hemen her türlü kötülüğün nedeni olan *kapitalist sömürü* (köylülerin bankalardan kredi alması bu sömürünün bir örneğiydi) ve tarihsel akışın harekete zorladığı işçilerin *sınıf mücadelesi*. Programa göre sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf mücadelesi modern niteliklere bürünürken, işçi sınıfı yeni bir üretim dü-

zeninin taşıyıcısı olarak tarihsel misyonunun bilincine varmaktaydı. Sosyal demokrat parti ise, işte bu sömürülen sınıfların «toplumsal kurtuluşunu» istediği için diğer partilerden ayrılmaktaydı.

1944 kurultayında programın temel ilkeleri toptan değiştirilmiş, işçilerin giderek fukaralaşması ve proleterleşmesi gibi «ülke gerçekleriyle bağdaşmayan» ifadeler dışarıda bırakılmış, toplumsal tahlillerde marksist şemanın etkisi iyice yumuşatılmıştır. Sömürü ve sınıf mücadelesi kavramlarına ise hiç yer verilmemiştir. Yeni programı kaleme alan Wigforss program komisyonu adına yaptığı konuşmada, sömürü kavramının eğer içeriği tam olarak tanımlanırsa ve gerçekten uygun durumlarda kullanılırsa anlamsız bir kavram olmadığına işaret etmiştir. Ama bu kavramın tanımlanması her zaman kolay değildir ve 1920 programında olduğu gibi karışıklığa yol açabilmektedir. Sömürü kavramına herkes kendine göre bir anlam vermektedir; bu da sömürü kavramı üzerine kurulu bir analizi veya tartışmayı güçleştirmektedir. Sömürü kavramına programda yer verilmeyişinin bir başka nedeni olarak Wigforss şunları söylemiştir: «... pratik siyasetimiz için anlam taşımayan teorilerin aramızdaki tartışmalara konu olmasına izin vermemeliyiz. Bunun canlı bir örneği, pratik çalışmalarımız sırasında ihtiyaç duymadığımız sömürü kavramıdır» (23).

«Eski sosyalistlerde kaderi önceden belirlenmiş sosyalist doğrultudaki gelişmeye karşı beslenen bir inanış vardı. Bu gelişmenin itici gücü, kapitalist toplumun çerçevesi içinde olgunlaşacaktı. Sosyal demokrasinin amaç bellediği burjuva toplum düzeninin değiştirilmesini gerçekleştirmek için ise, doğru anı beklemek gerekiyordu. Kaderi önceden belirlenmiş sosyalist doğrultudaki gelişme için beslenen bu inanç giderek incelmış, incelmış ve yok olmuştur. Biz kendi siyasetimizle de düşünülen gelişme şemasını kırmaya katkıda bulunduk. Marksizmden kopuşumuz da, her şeyden önce bu noktada meydana gelmiştir» (24). Bu sözler, gündeminde

program değişikliği de bulunan 1960 parti kongresinin açış konuşmasını yapan parti başkanı Tage Erlander'e aittir.

1960 kongresinde yapılan değişikliklerle parti programı tamamen yeniden düzenlenmemiştir ama, metnin farklı bir üslupla kaleme alındığı görülmektedir. 1944 programının satır aralarında kalmış determinist görüşlerin son kalıntıları da çıkartılmıştır. Artık İsveç toplumunun gelişmesinden söz edilirken bu gelişmenin hangi kaınılmazlıkların ürünü olduğu değil, bizzat sosyal demokratların kapitalist gelişmeye müdahale ederek onu nasıl kendi tercihlerine göre yönlendirdikleri, neleri başardıkları, neleri başaramadıkları anlatılmaktadır. Dikkatsiz veya partinin geçirdiği düşünce evrimini iyi izlememiş bir okuyucunun belki gözünden kaçacak, belki de kuru ve renksiz bulacağı bazı kelimeler ilk kez bu programda sık sık kullanılmıştır: İrade ve istemek. Geleceğe dönük önermelerde neyin olacağı değil, sosyal demokratların ne istediği vurgulanmaktadır. Çünkü «toplumsal düzen değişikliği kendiliğinden olmamaktadır. Beşeri irade ve beşeri gayretlerin ürünüdür.» Programı tanıtmak için parti dergisinde yayınlanan başyazıya göre «program nerisi marksist teleolojinin 'bakış açısından tamamen arındırılmıştır.» Bazı gözlemcilere göre bu, marksizmin sessiz bir defin törenidir.

EKLER

- (1) SAP'ın halen geçerli son programı 1975 parti kurultayında kabul edilmiştir. Program, genel ilkeler ve siyasal program olarak iki bölümden oluşmaktadır. Siyasal taleplerin sıralandığı ikinci bölüm burada verilmemiştir. Çeviri, programın özgün İsveççe metninden yapılmış, parti tarafından yayınlanan İngilizce çevirisi ile karşılaştırılmıştır.
- (2) Ek II'de verilen bilgiler başlıca şu iki kaynaktan derlenmiştir. **De Politiska Partierna i Norden**, Wahlström-Widstrand, Stockholm, 1970 ve **Lilla Uppslagsboken**, Förlagshuset Norden AB, Malmö, 1971.
- (3) 1971 yılına kadar İsveç'te iki meclis sistemi vardı. **Första Kammaren** (Senato) 151 üyeden oluşuyordu ve üyelerin görev süresi 8 yıldır. **Andra Kammaren** (Millet Meclisi) 233 üyeden oluşuyordu ve dört yılda bir bütün üyeleri yeniden seçiliyordu. 1971 anayasa reformu ile 350 üyeli tek meclis ve üç yılda bir seçim esası kabul edilmiştir. Üye sayısı daha sonra pratik nedenlerle 349'a indirilmiştir.
- (4) Tek meclis sistemine geçildiği 1970 yılına kadar verilen seçim sonuçları Millet Meclisi seçimleri içindir. Tablodaki bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: **Socialdemokraterna**, En presentation av Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, Stockholm, 1973; **Statistiska Centralbyrån**, **Statistiska Meddelanden**, Be 1973-15, Be 1976-10; **Dagens Nyheter**, 19.9.1982; özel notlar.

İSVEÇ SOSYAL DEMOKRAT İŞÇİ PARTİSİ PROGRAMI (1975) (1)

GENEL İLKELER

SOSYAL DEMOKRASİNİN AMAÇLARI

Sosyal Demokrat Parti demokrasi ülküsünü toplum düzeninin her katına yaymak, bireylerin kendi aralarındaki ilişkilere egemen kılmak ve böylelikle herkese zengin, anlamlı bir yaşam sağlamak ister. Sosyal Demokrat Parti bu amaçla toplum düzenini o şekilde değiştirecektir ki, üretim ve dağıtımda karar yetkileri bütün halkın elinde olacaktır; yurttaşlar, kendi denetimleri dışındaki her türlü iktidar gruplarına bağımlılıktan kurtulacak, sınıflar üzerine kurulmuş bir toplum düzeni yerini, özgürlük ve eşitlik içinde işbirliğinde bulunan insanlar topluluğuna bırakacaktır.

Bu sosyalist toplum görüşü özgürlük, eşitlik, demokrasi ve dayanışma ülkülerini gerçekleştirme özleminin bir ifadesidir. Bu fikirler daha önceki kültür geleneklerinin bir mirasıdır. Yeni tecrübelerle yeni biçimler almış, insanlara daha özgür ve daha zengin bir yaşam sağlama çabaları için daima kuvvet kaynağı olmuştur. Sosyal demokrasinin düşüncelerinin en derin kökleri, bütün bireylerin dokunulmazlığı ve bütün insanların aynı değere sahip olduğu inancında yatmaktadır.

Özgürlük

Sosyal Demokrat Parti insanların özgürlüğünün artması için toplumu değiştirmeyi amaçlamaktadır. İnatla savu-

nulan ayrıcalıklara karşı verilen mücadeleler sonunda kazanılmış kişi hak ve özgürlüklerini bütün gücüyle korumaya kararlıdır. Sosyal demokrasi insanların özgürlüğünün ekonomik ve toplumsal engellerini de kaldırmayı amaçlamaktadır.

Eşitlik

Sosyal Demokrat Parti eşitliği, bütün bireylerin aynı değere sahip olmasının bir ifadesi olarak gerçekleştirmek istemektedir. Eşitlik için mücadele ekonomik, toplumsal, kültürel ve her türlü sınıf farklarına karşı yürütülmektedir. Sosyal Demokrat Parti servetin dağılımında, gelirlerde, iktidar olanaklarında olduğu kadar eğitim olanaklarında ve kültür dünyasında da eşitliği kurmaya çalışmaktadır. Sosyal Demokrat Parti hakların, sorumlulukların ve iş bölümünün cinsiyete göre düzenlediği bir toplum düzenine karşıdır. Erkekler ve kadınlar arasında eşitliği sağlamak ister.

Dayanışma

Sosyal Demokrat Parti dayanışma düşüncesinin toplumsal ilişkilere egemen olmasını amaçlar. Dayanışma ülke sınırlarına varınca son bulmaz; bütün halkları içerir. Dayanışma adalet arayan zayıfların silahıdır. Dayanışma ayrıca, her insanın hakkı olan güvenliğin ve iyi bir toplumun özelliği olan beraberlik duygusunun da temelidir. Herkesin yeteneğine göre katkıda bulunmasını ve herkesin ihtiyacına göre pay almasını içerir. Dayanışma insanların birbirlerinin koşullarına karşı ilgi, özen ve anlayış göstermesi anlamını da taşımaktadır.

Demokrasi sosyal demokrat dünya görüşünün temelidir. Sosyal Demokrat Parti, iktidarı kötüye kullanmak isteyenlere ve diktatörlük özlemlerine karşı demokrasiyi savunmayı, ekonomik alanda da demokrasiyi geçerli kılmayı ve toplumun her katında demokrasi ülküsünün egemen olmasını amaçlamaktadır. Demokrasinin somut bir anlam kazanması için, toplumun değiştirilmesi uğraşısına herkesin katılma-

sını, giderek daha çok sayıda kişinin karar verme sürecinde yer almasını ve sorumluluk taşımasını istemektedir. Halk hareketlerinde yurttaşların katılma özelemlerinin bir ifadesini görmekte, demokrasinin bu hareketleri ortak bir mücadele içinde birleştirebileceğini kabul etmektedir.

Sosyal Demokrat Parti için ekonomik demokrasi talepleri siyasal demokrasi talepleri kadar doğaldır. Sosyal demokrasi mülkiyet hakkının insanlar üzerinde iktidar aracı olarak kullanıldığı düzene karşıdır. Ekonomik iktidarın bir kaç kişinin elinde her türlü yoğunlaşmasına karşıdır. Üretimin doğrultusunu ve ürünlerin dağılımını demokratik denetim altına almayı amaçlamaktadır. Amaç, toplumun üretken kaynaklarının yönetimi ve geliştirilmesi uğraşısına bütün insanların eşit değere sahip bireyler olarak katılmasını sağlamaktır.

Emek

Sosyal Demokrat Parti her türlü refahın temelinde emeğin bulunduğunu, halkın çalışma isteğinin en önemli ulusal kaynak olduğunu kabul etmektedir. Her insanın kendi yeteneklerine göre çalışma hayatına katılma hakkı vardır. Her insanın anlamlı kabul edilebilecek bir iş sahibi olmak hakkı vardır. Emek, ürünleriyle bireysel ve ortak ihtiyaçları karşılayan toplumsal bir bütünün parçası olmalıdır. Bu nedenle üretimde karar verme hakkı bütün halkın elinde toplanmalıdır.

Üretim her insanın sahip olduğu iş nedeniyle değer kazandığı ve saygı gördüğü bir biçimde örgütlenmelidir. Her insanın hayatını ve iş sağlığını güven altında duyabileceği bir biçimde örgütlenmelidir. Bu nedenle çalışanlar, iş yerindeki koşullar hakkında söz sahibi olmalıdır.

AYRICALIKLI TOPLUMDAN REFAH DEVLETİNE

Sanayileşmeyle birlikte insanların yaşam koşullarını ve toplumun karakterini kökten değiştiren bir gelişme başlamıştır.

Boy atmakta olan kapitalist toplum, bilim ve tekniğin kullanıma kazandırdığı yeni üretim güçlerinden muazzam üretim artışları sağlamak için yararlandı. Bu süreç içinde büyük işletmeler geleneksel üretimin yerini aldı, yeni enerji kaynakları kullanılmaya başlandı, ticaret olağanüstü boyutlara ulaştı.

Büyük işletmelerle birlikte iş bölümü ve uzmanlaşma da arttı. Kapitalist üretim düzeninde büyük işletmelerde çalışanlar, üretim araçları ve emeklerinin ürünleri üzerindeki denetimlerinden, emeklerinin ürününe sahip olma hakkından uzaklaştılar. Güçlü bir sermaye sınıfı giderek büyüyen ücretli işçiler sınıfının karşısında yer alıyordu; sınıf çatışması bunun kaçınılmaz sonucuydu. Toplumun en belirgin özellikleri sermaye ve emek arasındaki çelişki, mülk sahipleri ve mülksüzler arasındaki uçurum, mülkiyetin ve gelirlerin son derece adaletsiz dağılımı idi. Üretim toplumun maddi koşullarını tek başına belirliyor, aynı zamanda sayısı giderek artan emekçileri işbirliğine de zorluyordu. Fakat üretim kararları üretim araçlarının mülkiyetine sahip bir azınlık tarafından veriliyordu ve bu kişilerin özel kâr çıkarları doğrultusunda yönetiliyordu. Kapitalizmin üretim güçlerini hızla geliştirme yeteneği ile bu güçleri denetleme ve onları insanlığın en yüksek çıkarları için kullanabilme yeteneği arasındaki çelişki, işte bu noktada yatmaktaydı.

Üretimin artmakta olduğu bu dönemler, kütlelerin yoksulluğu ve fukaralığını giderek keskinleştiren bunalımlarla iç içeydi. Kapitalizm eski ayrıcalıklı toplumu, çoğunluğun yine özgürlük, eşitlik ve güvenlikten yoksun olduğu bir yenisi ile değiştirdi.

Kapitalizmin itici gücü kâr peşinde koşmasıdır. Bu rekabet içinde kazananlar veya yeteri kadar güçlü olup tekel kurarak rekabetten kendini koruyanlar, mücadeleyi kaybedenlere kıyasla toplumun kaynaklarının daha büyük bir bölümüne sahip olurlar. Kapitalizm bu ilkeyi yücelterek, bütün toplumun gelişmesi, bireylerin davranışları ve insan-

ların değerdendirilmesi için onu kural haline getirmek ister. Böylelikle hem çalışma hayatında hem de özel yaşamda toplumsal ilişkiler zaafa uğrar. Ülke içinde ve uluslararası siyasal ilişkiler de aynı yoldan etkilenir.

Kapitalist sisteme isyan eden emekçiler daha iyi yaşam koşulları, siyasal haklar ve sosyalist bir toplum düzeni için mücadeleye koyuldular. Emekçiler birleşerek kendi siyasal, sendikal ve kooperatif örgütlerini kurdular; toplum içinde tek vücut bir iktidarı oluşturdular.

Ülkemizde sayıları giderek artan ücretli işçiler sendikalar içinde örgütlendiler, tüketici olarak kooperatifler içinde birleştiler, yurttaş olarak Sosyal Demokrat Parti içinde bir araya geldiler. İşçi sınıfı hareketinin etkinliği yeni bir toplumun habercisiydi. Ekonomik ve siyasal iktidarı elinde tutanların çok şiddetli direnmelerine rağmen İsveç işçi sınıfı sendikal haklarını ve siyasal demokrasiyi mücadele ede ede kazandı. Genel oy hakkının elde edilmesiyle birlikte işçi sınıfı hareketi, bütün insanları toplumun biçimlendirilmesi ve kendi yaşam koşullarının değıştirilmesi mücadelesine katarak halk yönetimine o güne dek eş görölme miş bir anlam ve içerik kazandırdı.

İşçi sınıfı hareketinin demokratik hak ve özgürlükler mücadelesini, toplumsal adalet ve siyasal demokrasinin aşırılıkların diktatörlük özlemlerine karşı korunması için verilen mücadele izledi. Kütle fukaralığı ve kütle işsizliğinin kökü kazındı. Gelirler arasındaki fark azaltıldı. Sorumluluk bilinci içinde izlenen tam istihdam siyaseti, daha önceleri iş Piyasasının dışında kalan geniş kitlelere iş ve kendi gelirini kazanma olanağı sağladı.

Geniş halk tabakalarının toplumsal gelişmeyi etkilemesiyle beraber yasama çalışmaları da onların çıkarlarına göre biçimlenmeye başladı. Sosyal reformlar yaşlılar, hastalar ve işsizler için iktisadi güvenlik sağladı. Devlet ve yerel yönetimler eğitimde, sağlık ve hastalık hizmetlerinde, diğer sosyal görevlerde sorumluluğu paylaştılar. Üretimin nimetlerinin giderek daha büyük bir bölümü kapitalist dağıtım

ilkelerinden kurtarılarak dayanışma içinde, ihtiyaca göre dağıtıldı.

Kooperatif işletmelerin büyümesiyle üretim ve dağıtımın özel kâr amacı gütmeksizin de verimli olarak örgütlenebileceği görüldü. Kooperatif devlet ve yerel yönetim işletmeleriyle beraber demokratik organların denetimi altındaki toplu mülkiyet yaygınlaştı. Sermaye birikimi giderek daha çok oranda devlet ve yerel yönetim işletmelerinde veya sosyal güvenlik fonlarında oluşmaya başladı. Böylece özel sermaye sahiplerinin gücü sınırlandırıldı.

Korunacak ayrıcalıklara sahip olanların çetin direnişlerine rağmen siyasal ve sendikal mücadele yoluyla insanlar kendi toplumunu değiştirdi. İsveç toplumunda kazanılan başarılar ve elde edilen eşitlik açık seçiktir. Üzerinde uyumun ve beraberliğin gelişeceği, sürekli toplumsal değişimin inşa edileceği yeni yaşam değerleri yaratılmıştır.

Refah devletine doğru sağlanan gelişmelere rağmen toplum, kapitalizmin başlangıçtaki özelliklerinden bir çoğunu hâlâ korumaktadır. Bu özellikler gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikte, ekonomik iktidarın yoğunlaşmasında kendini göstermektedir. Bütün ülkenin gelişmesini ve yurttaşların yaşam koşullarını ilgilendiren bir çok konuda kararlar, kapitalizmin kâr ilkesine göre bir azınlık tarafından verilmektedir.

Toplu kaynakların büyük bir bölümü bu ilkelere göre yönetilmektedir. Bu, üretken kaynaklardan tam anlamıyla yararlanılamadığı ve önemli beşeri ihtiyaçların tatmin edilemediği anlamını taşımaktadır.

Demokrasinin işlerlik alanları hâlâ sınırlıdır. Sınıflar arasındaki farklar hem maddi hem kültürel açıdan kimi insanları çocukluğundan itibaren daha kötü yaşam koşullarına mahkum etmektedir. Biçimsel olarak kadın ve erkekler aynı haklara sahiptir ama, uygulamada, ne iş hayatında, ne toplumsal yaşamda, ne de çocuk bakımında eşitlik ege-men değildir. Toplumsal güvenliğin ve hizmetlerin ciddi

yetersizlikleri vardır. Genel olarak zayıf durumdaki gruplar iş piyasasında da en büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. İş örgütlenmesi çalışanlar arasındaki uçurumları korumak ve işverenlerin iktidarını kuvvetlendirmek amacıyla hiyerarşik ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu durum çok işi sıkıcı ve dayanılmaz kılmakta, çalışma hayatında çalışanların tecrit edilmesine neden olmaktadır. Gerilim ve kötü çalışma koşulları hâlâ çok insanın sağlığını tehdit etmektedir.

Ticari çıkarlar insanları sömürmekte, onların bağımsızlık ve beraberlik duygularının gelişmesine engel olmaktadır. Kültürel ihtiyaçların doyurulması olanakları düzelmiştir ama, sağlanan maddi ilerlemelere oranla yetersizdir.

KAPİTALİST VE KOMÜNİST OLİGARŞİLER

Dünya nüfusunun çoğunluğu üretici güçlerin henüz serbest kalmadığı ve gelişmediği toplumlarda yaşamaktadır. Hakça olmayan dünya ekonomik düzeninin, iç ve dış baskıların, yoksulluğun ve az gelişmişliğin cefasını çekmektedirler.

Zengin ülkeler ise dünya tarihinde eşi olmayan bir üretim düzeyine ulaşmıştır. Gelişmiş sanayi ülkelerinde egemen olan iki ekonomik sistem, sermaye oligarşisi yönetimindeki kapitalizm ile bürokratik oligarşi yönetimine dayanan devlet güdümündeki ekonomidir.

Bu sistemlere karşı eleştiriler artmakta, köklü değişiklikler isteyen talepler güçlenmektedir.

Kapitalist dünyadaki hızlı üretim artışı giderek daha sık bir şekilde çeşitli grupların çalışma hayatı dışına atılması pahasına olmaktadır. Kapitalizm yaygın işsizliği ve tırmanan enflasyonu önleyememektedir.

Teknik gelişmeler büyük ölçüde dünya çapındaki şirketler tarafından yönlendirilmektedir. Doğal kaynakların ve dünya ticaretinin denetimini kendi ellerine geçirmişlerdir. Uluslararası sermaye hareketlerini etkileri altında tutmak-

tadırlar. Dört nala giden enflasyonun sorumluluğunun büyük bir bölümü, izledikleri fiyat politikası nedeniyle onlara aittir.

Sermayenin uluslararası nitelik kazanması çalışanların çıkarlarının sendikal örgütler tarafından kollanmasını zorlaştırmakta; hükümetlerin, merkez bankalarının ve parlamentoların demokratik düzen içinde alacağı kararlarla gerçekleştirmek istedikleri ulusal amaçlara ulaşma olanaklarını sınırlandırmaktadır.

Modern kapitalizm iktidardaki konumunu koruyabilmek için kamu faaliyetlerini de etkilemek istemekte, kapitalist çıkarlarla kamu faaliyetlerinin birbiri içinde erimesini sağlamaya çalışmaktadır. Sermayenin çıkarları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir siyasal iktidar etkeni olarak kendini açıkça göstermektedir.

Kapitalizm sık sık siyasal diktatörlüklerle, ırk ayrılıkçılığıyla ve baskı rejimleriyle birlik olmaktadır. Uluslararası sermayenin çıkarlarını tehlikede gördüğü her yerde, ulusal kurtuluş hareketleri ve demokrasiyi ilerletme çabaları emperyalist güç politikalarıyla ezilmektedir.

Dünyanın büyük bir bölümünde feodalizmin ve kapitalizmin yerini üretim araçlarının özel mülkiyette olmadığı toplumsal düzenler almıştır. Bir çok yerde değişiklikler, insnlara eski rejim içinde düşünülemyecek yeni olanaklar getirmiştir.

Fakat leninizmin öncü elit ilkelerinin yol gösterici olduğu yerlerde halk egemenliği umutları gerçekleşmemiştir. İktidarı eline geçiren küçük bir grup, demokratik denetimden uzak, çoğunluğu yönetmektedir. Ekonomi bürokratik merkeziyetçi bir yönetimin emrine girmiştir. Eski ayrıcalıklı toplumun yerini bir yenisi almıştır.

Komünist partilerin uzun yıllar iktidarda kaldığı yerlerde bile gelirler ve toplumsal statüler arasında hâlâ büyük farklar vardır. Yurttaş olarak, üretimde yer alan bir işçi olarak veya tüketici olarak insanların düşüncelerini ve taleplerini serbestçe ifade etmesine izin verilmemektedir.

Demokrasinin yokluğu yurttaşların özlemlerini dile getirmesine ve bu özlemlerin toplumsal gelişmeyi yönlendirmesine engel olmaktadır. Leninist elit ilkelerinin geçerli olduğu devletlerde sosyalizmin değerlerine yer yoktur. Yerine, özgürlük ve eşitlik boğazlanmaktadır. Bu koşullar altında demokratik sosyalizmin amacı olan özgür ve eşit değere sahip bireyler topluluğu yaratılamaz.

Günümüz dünyasında egemen olan bu iki ekonomik sistem üretimi artırma bakımından büyük başarı göstermiştir. Her iki sistemin de belirgin yanı ekonomik büyümeye verilen tek yönlü ağırlık ve doğal kaynakların uzun döneme dayanmaz biçimde israfıdır. Kendi ulusları için adalet ve güvenlik yaratamamışlar, dünyanın ekonomik ve siyasal sorunlarını çözememişlerdir. Her iki sistemde de ekonomik kaynaklar eşitsiz dağılmaktadır. Birinci durumda bu olgu düzenin bir parçasıdır. İkinci durumda, sürekli olarak benimsendiği söylenen eşitlik ülküsüyle çelişmektedir ve iktidarın merkezileştirilmesinin, demokrasi yokluğunun bir sonucudur.

DEMOKRATİK SOSYALİZM

Dünyanın bütün halkçı güçleri, özgürlükleri için oligarşik rejimleri yıkmak veya içerden reformlarla düzeltmek mücadelesindedir. Özgürlük mücadelesi çeşitli biçimlerde yürütülmektedir. Bazı yerlerde yapılan baskıların mücadeleye yol açmıştır. Başka yerlerde ise düzenin barışçı yollardan değiştirilmesi mücadelesi önemli sonuçlar elde etmiştir.

Farklı tarihsel önkoşullara dayanan bu özgürlük mücadelesinin ortak tarafı, toplumsal ilişkilerinin halk çoğunluğunun aktif katılımı ile örgütlenmesi özlemidir. Bu doğrultu aynı zamanda demokratik sosyalizmin de doğrultusudur. Tek taraflı ve dar kâr çıkarları tarafından yönetilmeyen bir üretim düzenini gerçekleştirmeyi amacı olarak görmektedir.

İşçi sınıfı hareketinin mücadelesi ile elde edilen başarılar, demokratik sosyalizmin ilkelerine bağlı barışçı toplumsal düzen değişikliğinin insanların özgürlüğe kavuşması için tek çıkar yol olduğu hakkındaki sosyal demokrasinin inancını güçlendirmiştir.

Toplumsal düzen değişikliği beşeri irade ve beşeri çabalar üzerine kuruludur. Bu özgürlük mücadelesi büyük zıtlıkların, baskı ve esaretin, güçlü kapitalist çıkarların egemen olduğu bir dış dünyayla çevrili ve bu dış dünyaya bağlı bir toplumda gerçekleştirilmek zorundadır. Demokratik ikna yoluyla, açık tartışmayla, demokrasinin gereği farklı düşüncelere hoşgörü besleyerek ve saygı duyarak gerçekleştirilmek zorundadır.

Bu yol meşakkatli ve zaman alıcı görülebilir. Ancak bu yolun hayati üstünlüğü, toplumsal düzen değişikliğinin yurttaşların etkin katılımı ile başarılabileceği, sonuçlarının halk arasında en güçlü biçimde kök salacağıdır. Böylelikle başarılan reformların kalıcılığı da güvence altına alınmış olacaktır.

Demokratik sosyalizm son tahlilde, beşeri irade, insanların beraberlik ve beşeri değerler üzerine kurulu bir toplum yaratma yeteneğine olan inanısa dayanmaktadır.

BÜTÜN HALKIN ELİNDE

Sosyal Demokrat Parti siyasetinin en ön sırasında çalışma hayatına yer verir; çünkü insanlar arasındaki ilişkilerin ve bir bütün olarak toplumun en önemli belirleyicisi çalışma hayatının koşullarıdır. Üretimin örgütlenmesi insanların özgürlüğü bakımından başlıca bir etkidir. Bu nedenle Sosyal Demokrat Parti ekonomik demokrasiyi gerçekleştirmeyi, bütün halkın toplumsal değişmeye katılmasını, teknik ve ekonomik gelişmenin insanların ihtiyaçlarının hizmetinde olmasını istemektedir. Bu özlemler işçi sınıfı hareketi gelneğinde derin köklere sahiptir. Modern sanayi toplumunda yaşayan insanların taleplerinden yeni güç kazan-

maktadır. Modern sanayi toplumunda beşeri, toplumsal ve kültürel değerler özel kâr çıkarlarının hizmetine girmek tehlikesiyle karşı karşıyadır; insanların fitrî değerlerinin korunması, bireyler arasında güvenlik ve beraberlik duygularının yaratılması, refahın yaygınlaştırılması ihtiyacı artmaktadır. Bu aynı zamanda sanayi toplumunu insancıllaştırma ve sanayi toplumunun olanaklarını sonuna kadar kullanma iradesinin de bir ifadesidir.

Üretimi yönlendirici kararlar yurttaşların refahını giderek daha kapsayıcı bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle ekonominin demokratik denetim altına alınması ihtiyacı da artmaktadır. Kapsayıcı bir planlı kaynak yönetimi kadar yörel girişimler de gereklidir. Bütün toplumu kapsayan bir planlı kaynak yönetiminin yörel ve bireysel çabalarla birleştirilmesi sosyal demokrasinin başta gelen görevidir.

Sosyal Demokrat Parti ekonomik iktidarın özel kişilerin elinde yoğunlaştığı mevcut düzeni yurttaş, ücretli ve tüketici olarak her insanın üretimin doğrultusunu, dağıtımını, üretim aygıtlarının biçimlendirilmesini ve çalışma koşullarını etkileme hakkına sahip olduğu bir düzenle değiştirmeyi istemektedir. Bu, ülkenin olanaklarını en iyi değerlendirecek bir planlı kaynak yönetimine yurttaşların katılması ile mümkündür. Ücretlilerin iş yerlerinde ve şirketlerde karar verme hakkına sahip olması, şirket servetinin büyümesine ve ortak tasarrufların yönetimine katılması ile mümkündür. Tüketicilerin üreticilere karşı durumlarının güçlenmesi, üretimi etkileyen tüketicilerin kendi aralarında eşit koşullara sahip olması ile mümkündür. Böyle bir düzen insanların ücretli olarak sendikalarda, tüketici olarak kooperatiflerde, yurttaş olarak siyasette örgütlenmesi ile gerçekleştirilebilir.

İşçi sınıfı hareketinin siyasal hayatın demokratikleşmesi ile başlayan, toplumsal eşitliğin sağlanması ile devam eden ve şimdi de ekonomik hayatın demokratikleşmesini en başta gelen görev sayan İsveç toplumunu kökten değiştirme mücadelesi böylece sürececektir.

YURTTAŞLARIN DENETİMİ ALTINDA PLANLI KAYNAK YÖNETİMİ

Ekonomik , hayatın demokratikleşmesi yurttaşların etkisinin ekonominin her katında egemen olması koşuluna bağlıdır. Ekonomik faaliyetlerin tümü yurttaşların denetimindeki planlı bir kaynak yönetimiyle uyum içinde bulunmalıdır.

Böyle bir ekonomi toplumun üretken kaynaklarından sonuna kadar yararlanılmasını amaçlamaktadır. Bu ise iş olanaklarının hızla artmasını, *herkesin iş sahibi olmasını* sağlayacak uzun dönemli bir istihdam siyasetini öngörür. Böyle bir istihdam siyaseti pek çok insanın çalışma hayatına katılmasını engelleyen nedenleri ortadan kaldıracak tedbirleri de kapsamalıdır. Dışa sıkı sıkıya bağımlı bir ekonomide kendini hızla duyuran yeni teknik ve ekonomik önkoşulların gerektirdiği üretim ilişkilerindeki değişikliklere karşı bireylerin durumu güçlendirilmelidir.

Bu kaynak yönetimi *üretimin nimetlerinin hakça bölüşümünü* amaçlar. Sosyal demokrasi toplumsal ve ekonomik ayrıcalıkların, iktidar olanaklarının ürünü olan gelir ve servet farklılıklarını kabul edemez. Mevcut gelir ve servet farklılıklarının azaltılmasına devam etmek işçi sınıfı hareketinin ana hedeflerinden biridir. Bu, tüketim olanaklarının hakça dağılımı ve tüketicilerin üretimin yönlendirilmesini eşit koşullar altında etkilemesi için gereklidir. Sosyal Demokrat Parti işçi sendikalarının ücretlerde dayanışma siyasetini bu nedenle desteklemekte, gelir dağılımını yeniden düzenleyen bir vergi ve sosyal reform politikası izlemektedir.

Kaynak yönetimi *yurttaşların temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir üretimi* hedef alır. Piyasa ekonomisi içinde bu ihtiyaçların karşılanması giderek daha zor olmaktadır. Halbuki kültür ve eğitim taleplerinin karşılanması, yeterli sağlık hizmetleri, daha iyi çocuk bakımı, yaşlılar ve ihtiyarlar için ihtimam, özürlüler için daha geniş faaliyet ola-

**naklarının sağlanması kamu katkılarının giderek artması-
nı gerektirmektedir. Sosyal Demokrat Parti bu taleplerin
karşlanması için kamu sektörünün genişletilmesine hazır-
dır.**

**Planlı kaynak yönetimi teknik gelişmeleri yönlendirme-
yi amaçlar. Bilim ve teknikteki ilerlemeler ekonominin ya-
pısındaki hayati değişmelerin, çalışma hayatının koşulları-
nın değişmesinin temelidir. Bilim ve teknik çevreyi değiştir-
rir, insan yaşamının her alanını etkiler. Kendi geleceğini de-
netim altına alabilmek için insan teknikteki gelişmeleri de-
netim altına almalı, çevre koşullarını ve halk sağlığını ko-
ruyan, iyileştiren bir yön vermelidir. Teknik gelişmeyi yön-
lendirmek böylece giderek daha anlamlı bir toplumsal gö-
rev olmaktadır.**

**Planlamanın bir parçası da *hammadde ve enerji kaynak-
larının sorumluluk bilinci içinde* kullanılmasıdır. Ekonomik
büyümenin bugünkü biçimiyle devam etmesi sınırlı ve sınır-
sız hammadde kaynaklarının aşırı zorlanması anlamına gel-
mektedir. Toplumsal kurumların aracılığı ile yurttaşlar, bu
servetlerin tüketilmesini engellemelidir. Üretim ve tüketim
uzun dönemli hammadde kaynakları planlaması çerçevesin-
de yönlendirmelidir. Böylece insan ihtiyaçları ve istekleri
yalnız bugün değil gelecekte de karşılanabilecektir.**

**Doğaya ve çevreye yönelen tehditler planlı bir kaynak
yönetimi ihtiyacını şiddetlendirmektedir. Toprak ve su gibi
doğal kaynaklar üzerindeki başıboş rekabet bütün insanların
iyi bir dış çevreye sahip olması şansını azaltmaktadır. Bun-
dan en çok etkilenen iktisaden güçsüz olanlardır. Planlı
kaynak yönetimi çevrenin zehirlenmesini ve tahrip olmasını
önlemeyi amaçlamaktadır. Doğadaki dengenin korunmasını,
toprak ve su kaynaklarından bütün yurttaşların yararlanma-
sını sağlayacaktır.**

**Planlı kaynak yönetimi *enflasyona karşı mücadele*yi de
amaçlamaktadır. Enflasyon gelir ve servetin adil olmayan
dağılımına yol açmaktadır. İktisaden güçlü olanların zara-**

rına işler. Yeni adaletsizlikler yaratır, mevcut adaletsizlikleri şiddetlendirir. Bu nedenle toplum ve ücretliler etkililik kazanarak enflasyonun sürükleyici gücü olan aşırı kâr beklentilerini ve spekülasyonu ülke içinde denetim altına almalıdır. Uluslararası işbirliği de enflasyonun yavaşlatılmasında yararlı olabilir; ama enflasyona karşı etkili bir mücadele verebilmek için kapitalist dünya ekonomik sisteminin köklü biçimde değişmesi gerekir.

Şirketlerin kâr güdüsünün iktisadi yatırımların ve hizmetlerin yer seçimini tek başına belirlemesine izin verilirse, bütün bölgeler ekonomik fukaralık tehdidiyle karşı karşıya kalır.

Bu gelişme durdurulmalı, *bölgeler arası denge* yeniden kurulmalıdır. Amaç ülkenin bütün bölgeleri arasında hem iş, hem de toplumsal, ticari ve kültürel olanaklar açısından eşitliği sağlamaktır. Sanayi ve ticari yatırımlar bölge gelişme planlarıyla bütünleşmelidir. Bütün ülkeyi kapsayan, bölgesel özlemlerin eşgüdümünü ve ekonomik kaynakların yeniden dağıtımını sağlayan bir iktisadi planlama gereklidir.

Sosyal Demokrat Parti üretimi yurttaşların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yönlendirmek için, ekonomik faaliyetlerin planlı kaynak yönetimi ile uyum içinde bulunmasını amaçlamaktadır.

Çeşitli talepler ve isteklere karşı demokrasinin gerektirdiği saygıyı mümkün kılabilmek için amaçlanan planlı kaynak yönetimi katı ve kapalı değil, açık ve değişikliklerle zenginleşmiş bir sistem olmalıdır. Bütün ayrıntıları emrederek bireylerin ve işletmelerin girişim yeteneklerine, iş yapmalarına bağ olmamalıdır.

Sosyal Demokrat Parti bu çerçeve içinde her, özel durum için insanlığın gelişme ve refah özlemlerine en uygun mülkiyet, işletmecilik ve yaratıcılık biçimlerini denemeyi amaçlar.

İşletmeler devlet veya kooperatif mülkiyetinde de olsa, özel mülkiyette de olsa, sosyal demokrasi çalışanlara üretimde artan sorumluluklar verilmesini talep eder.

Karar süreçlerine katılma ve işletmelerin sermayesine ortak olmak hakkının tanınmasıyla çalışanlara toplu etkililik ve toplu mülkiyet yolları açılmaktadır. Çalışanlar ve üretim araçları böylelikle bütünleşmekte, insanoğlunun girişim yetenekleri ve sorumluluk taşıma özlemleri serbestliğe kavuşmaktadır.

ÜCRETLİLERİN KARAR SÜRECİNE KATILMALARI

Kapitalist üretim düzeninde, şirketlerde bütün güç sermaye sahiplerinin elindedir. Buna karşılık sosyal demokrasi toplumun ve ücretlilerin karar hakkına sahip olmasını talep etmektedir. Toplumun planlı kaynak yönetimini benimsemesi ile yurttaşların üretimden beklediği toplumsal amaç gerçekleşecektir. Ücretlilerin işletmelerde karar sürecine katılması ile yaşamın çalışanların ihtiyaç ve taleplerine göre düzenlenmesinin önkoşulu yaratılmaktadır.

Sosyal Demokrat Parti ücretlilerin, işletmelerin her katında gerçek güç sahibi olmasını amaçlamaktadır. Bu, Sosyal Demokrat Parti'nin çalışma yaşamının koşullarını yeniden düzenleme mücadelesinin başlıca yoludur.

Yasama, işletmelerin demokratikleşmesine giden en verimli yolları seçmek için gerekli olanakları çalışanlara sağlayacaktır. Topluma ve işletmelerde çalışanlara, şirketlerin uzun dönemli gelişme sorunlarında etkili olmak hakkı verilecektir. Günlük faaliyetlerle ilgili karar alma hakkı sendikaları aracılığıyla çalışanlara ait olacak, çalışanların kendi yaptıkları işlerle ilgili kararları kendilerinin verebilmesi için daha güçlü bir konumda olmaları sağlanacaktır.

Çalışma hayatının yenilenmesinin ön koşulu üretim aygıtının sürekli olarak modernleşmesi ve genişlemesidir. Genişlemenin finansmanını büyük ölçüde, oluşmasına çalışanların emekleri ile katkıda bulundukları şirket kârları karşılamaktadır. Bu servet büyümesine çalışanların katılarak etkili olmaları güvence altına alınmalıdır.

Toplumsal iktidar dengesindeki bu tür değişikliklerle iş güvenliği, iyi bir çalışma ortamı ve iş tatmini taleplerinin karşılanacağı bir üretim aygıtının çalışanlar tarafından gerçekleştirilmesinin koşulları yaratılmış olacaktır. Çalışma hayatında yeni bir düzen böylelikle kurulacak, emeğin değeri ve onuru korunacaktır.

TÜKETİCİLERİN ETKİSİ

Üretim ve dağıtımın kâr güdülerinden arınmış olarak tüketiciler tarafından düzenlenmesi ve demokratik denetim altına alınması tüketicilerin kooperatiflerde örgütlenmesi ile mümkün olur. Sosyal Demokrat Parti tüketici etkililiğinin kuvvet kazanması için kooperatif örgütlerin güçlenmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sosyal Demokrat Parti ekonomik faaliyetler ve çalışma hayatı üzerinde demokratik etkinin kurulması hakkı ile bireysel ve ortak ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin özgürce seçilebilmesi hakkını birleştirmek ister. Üretimi insanların isteklerine göre yönlendirmenin en verimli aracı olan piyasa içinde fiyatların oluşmasından yararlanmayı kabul eder. Gelir ve servetler arasındaki mevcut farklılıkların azalmasını bunun bir önkoşulu olarak görür. Tüketicinin hakça dağılımını sağlayacak yaygınlıkta toplumsal denetimi ve ekonomik destek talebini savunur.

Toplum tekel ve kartellere engel olmalıdır. Şirketlerin reklam ve diğer araçlarla farklı ihtiyaçların önceliğini gözetmeksizin tüketimi yönlendirmesine tüketiciler izin vermemeli, tüketicilere bu amaçla toplumun desteği sağlanmalıdır. Karşılanması yalnız toplumun ortak katkıları ile mümkün ihtiyaçların özel kâr çıkarları ve ticari güdüler tarafından hasır altı edilmesi önlenmelidir.

Sosyal Demokrat Parti konut tüketicisi olarak insanların konut üretiminin yönlendirilmesinde ve iyi bir yaşam çevresi yaratılmasında etkili olmasını istemektedir. Konut üretiminin özel spekülasyonlardan kurtarılmasını, konutla-

rın ve konut bölgelerinin yönetiminde karar hakkının orada yaşayanlara ait olmasını istemektedir.

İnsanların ihtiyaçlarının giderek artan bir bölümü ortak katkılarla karşılanmak zorundadır. Daha köklü bir refaha ve yaşam koşullarının eşitlik kazanmasına böyle erişilecektir. Ortak faaliyetlerin niteliğinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Ortak katkıların yürütülmesi yalnız tarafsız ve verimli bir biçimde değil, aynı zamanda açıklık, bireylerin özelliklerine uyum ve saygı ilkelerine göre olmalıdır.

Ekonomik hayatın demokratikleşmesi sosyal demokrasisinin toplumsal düzen değişikliğinin bir parçası, bir önkoşuludur. Sağladığı olanaklarla insanlar teknik ve ekonomik gelişmeyi o şekilde yönlendirirler ki, maddi kaynaklar daha hakça dağıtılabılır, çalışma hayatı değişir ve ilerleme daha derin bir toplumsal içerik kazanır. Kültürel özgürlüğe giden, insanın içgörüşünü ve anlayışını genişleten, yaratıcılığı ve katılmayı teşvik eden yeni yollar açar. İnsanları pasifleştiren, sömüren, insanların bağımsız gelişmesini boğan ticari güçlere karşı mücadeleye yeni kuvvetler katar. Çalışma hayatında olduğu kadar evde de kadın erkek eşitliğinin temelini atar, çocuk dostu bir toplum yaratmayı mümkün kılar. Siyasal demokrasinin özü olan bütün insanların eşit değere sahip olduğu ilkesi, böylelikle, giderek daha çok alanda geçerli olur.

Toplumsal düzen değişikliğine katılmanın artmasıyla insanların görüşleri genişleyecek, bilgisi artacak ve insanların kendi özel sorunlarıyla sınırlı sorumluluk duyguları diğer yurttaşları ve üyesi olduğu toplumu da kapsayacak biçimde genişleyecektir. Bilinçli, eleştirci ve aktif insanların varlığı ortak sorunlarla ilgili kararların halk çoğunluğunun çıkarları doğrultusunda verilmesinin önkoşuludur. Bu, demokratik kurumların canlılığı, halk hareketlerinin ve siyasal partilerin etkinliği bakımından yeni talepleri de beraberinde getirmektedir. Bürokrasiye karşı kararlı bir mücadeleyi gerekli kılmaktadır.

Sosyal Demokrat Parti bu nedenle geleceğinin sorumluluğunu yurttaşların kendilerinin taşıması, özgür ve bağımsız insanlar topluluğunun kurulması için bütün alanlarda demokratikleşme sürecini devam ettirmeyi amaçlamaktadır.

BÜTÜN HALKLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Barış, özgürlük, toplumsal adalet ve ilerleme bütün halkların ortak özlemidir.

Ulusların kaderini kendi tayin etme hakkına saygı barış içinde bir dünyanın önkoşuludur. Sömürgeci imparatorluklar çökmüş, eskiden ezilen halklar siyasal bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ulusal özgürlükler bazen barışçı yollarla, bazen de uzun süren silahlı mücadeleler sonunda elde edilmiştir. Bu mücadele henüz tamamlanmamıştır. Ulusal bağımsızlık mücadelesini toplumsal ve ekonomik özgürlük mücadelesi izlemiştir. Ancak zengin ve güçlü ülkeler hâlâ dünya üzerindeki teknolojik, ekonomik, siyasal ve askeri egemenliklerini sürdürmektedir. Kendi çıkarları diğer ülkelerin ekonomik bağımsızlık ve toplumsal adalet talepleri ile çatıştığı zaman, çıkarlarını korumak için hâlâ güç araçlarını kullanmaktadırlar. Aynı zamanda, özel sermaye çıkarları bu güne dek eşi görülmemiş kuvvette ve kapsamda dünya çapında bir güç etkeni olarak gelişmiştir. Bu uluslararası güç etkeni diğer ülkelerin tek tek bağımsız bir siyaset izleme olanağını tehdit etmektedir. Özellikle Üçüncü Dünyadaki giderek daha çok sayıda ülke bu nedenle kendini ekonomik ve askeri emperyalizmin tehditi altında görmektedir.

Sosyal Demokrat Parti halkların ulusal özgürlük mücadelesini desteklemekte, küçük ülkelerin süper güçlere karşı bağımsızlık hakkını savunmaktadır. Kendi ülkesinde sağlam ve bağlantısız bir dış politikayı sonuna kadar izlemeye kararlıdır. Çok uluslu şirketlerin hükümetler ve sendikalar

arası işbirliği yoluyla siyasal ve toplumsal denetim altına alınmasından yanadır.

Toplumsal ve ekonomik adalet barış içinde bir dünyanın önkoşuludur. Dünyanın erken sanayileşmiş bölgelerindeki insanlar, kendilerini dünyanın ayrıcalıklı azınlığı kılan bir refah içinde yaşamaktadır. Bu refah bir çok ülkenin yaşadığı kütle fukaralığı ve açlık ile çok keskin bir çelişki içindedir. Sömürgecilik döneminin mirası olan ekonomik ve toplumsal yapının bir sonucu olarak, pek çok ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra da eski efendisine bağımlı kalmıştır. Dolayısıyla zengin ülkelerin artan refahına hâlâ katkıda bulunmak zorundadırlar. Aynı zamanda, fakir ülkelerde sermaye sahibi olan azınlık giderek daha zengin olmakta, büyük kütle ise giderek daha çok sömürülmektedir. Haksız olmayan dünya düzeni günümüzde uluslararası çatışmalarının çoğunun temelinde yatmaktadır. Demokratik sosyalizmin dayanışma ilkelerinden güç alan Sosyal Demokrat Parti, uluslar arasında ekonomik ve toplumsal eşitliğin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Fakir ve zengin ülkeler arasındaki ilişkilerin bütünü bu çabanın etkisiyle oluşturulmalıdır. Fakir ülkelere yapılacak yardım bu ülkelerin kalkınma, ekonomik ve toplumsal adaleti gerçekleştirme mücadelesini destekleyecek doğrultuda olmalıdır.

Siyasal yumuşama ve askeri silahsızlanma barış içinde bir dünyanın önkoşuludur. Günümüz dünyasında tahakküm edici bir etkililik kazanan süper devletler, Avrupa'nın eski büyük devletlerinin sahip olduğu etkililiği bile gölgede bırakmışlardır. Süper güçler arasındaki güvensizlik ve gerginlik uzun yıllar uluslararası ilişkilerin belirleyicisi olmuştur. Süper güçlerin her ikisi de izledikleri silahlanma programları ile bütün insanlığı yok etmeye yetecek kadar silah üretmişlerdir. Başlamakta olan yumuşama siyasetine rağmen silahlanma yarışı yavaşlamamıştır. Silahlanma ve yeni yok edici silahların geliştirilmesi, yalnızca insanlığa karşı bir tehdit de değildir. Silahlanma aynı zamanda, yeryüzünün tek-

nik olanaklarının ve beşeri ekonomik kaynaklarının büyük bir bölümünün, dünya nüfusunun daha iyi yaşam koşullarına kavuşması hizmetinde değil ölüm ve tahribata yönelik kullanılması anlamını da taşımaktadır. Dünya barışının güvenliği için süper devletler arasındaki gerilimin azalması ve sürekli bir silahsızlanma bu nedenle şarttır. Sosyal Demokrat Parti'nin dış politikasının temel görevlerinden biri, başta Birleşmiş Milletler içinde olmak üzere, bu amaçlara ulaşmak için enerjik çabalarda bulunmak ve silahsızlanma talebi etrafında geniş bir uluslararası kamuoyu yaratmaktır.

Avrupa'daki gelişmeler uzun yıllar süper devletler arasındaki zıtlaşmanın etkisi altında kalmıştır. Avrupa siyasal, askeri ve iktisadi bakımdan bölünmüştür. Bütün bunlar kıtamızdaki gelişmeleri temelden etkilemiş, Avrupa geleneğinin önemli bir fikir akımı olan ve kökeni Avrupa işçi sınıfına uzanan demokratik sosyalizmin gerçekleştirilmesi olanaklarını zorlaştırmıştır. Sosyal Demokrat Parti yumuşama ve işbirliği çabalarını desteklemekte, kardeş partiler ve Avrupa işçi sendikaları hareketi ile beraber Avrupa halkları topluluğunun kurulması için çalışmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası işbirliği barış içinde bir dünyanın önkoşuludur. Ulusların ve halkların kaderi karşılıklı olarak birbirine bağlıdır. İnsanlığın geleceğini belirleyecek sorunlar yalnız ulusal önlemlerle çözülemez. Dünya barışının korunması, dünya kaynaklarını planlı olarak kullanılması, çevre kirlenmesinin engellenmesi, sefaletin ve açlığın önünün alınması gibi görevler yalnızca uluslar arasındaki işbirliği ile çözülebilir. Bu ise karşılıklı saygı, anlayış ve dünyanın kaderini ilgilendiren sorunlar üzerinde ortak ve bütüncül bir görüşü gerektirir. Uluslararası işbirliği yeni ve hakça bir dünya ekonomik düzenini amaçlamalıdır. Dünya çapında uygulanacak sıkı bir ekonomik politikanın oluşturulması kaçınılmaz görülmektedir. Sosyal Demokrat Parti, Birleşmiş Milletlerin zorunlu bir uluslararası işbirliğinin daha etkili bir aracı haline getirilmesine katkıda bulunmayı istemektedir. Amaç

uluslararası bir hukuk düzeninin ve halklar arasındaki uçurumları azaltacak sorumlu bir uluslararası ekonomi politikasının yaratılmasıdır. Ancak bu şekilde bütün insanların temel hakları güvence altına alınabilecek, dünya barışı korunabilecektir.

Kendi ülkesinde sosyalist bir düzen değişikliği uğraşısında bulunan İsveç Sosyal Demokrat Partisi, demokratik sosyalizm için mücadele veren dünyadaki bütün güçlerle birlik ve dayanışma içinde olduğunu; ulusal bağımsızlık, ekonomik ve toplumsal eşitlik ve barış mücadelesinde bu güçlerin ortak katkılarını aradığını ilân eder.

Demokratik sosyalizmin dayanışması bütün dünya halklarını kapsar. Amacı bütün halkların özgürlüğü, tüm dünyanın barışıdır.

EK II

İSVEÇTE'Kİ DİĞER SİYASAL PARTİLER (2)

Bu çalışmada incelenen Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nden başka İsveç parlamentosunda temsil edilen dört parti daha vardır. Aşağıda bu partilerle ilgili kısa tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

Moderata samlingspartiet (İlmli Birlik Partisi)

İlmli Birlik Partisi İsveç siyasetinde muhafazakâr ve milliyetçi görüşleri temsil etmektedir. İlmli Birlik Partisi, sosyal demokratların izlediği iktisadi ve sosyal politikaların en sert muhalifidir. Askeri harcamaların artırılmasının en ateşli savunucusu da her zaman muhafazakârlar olmuştur.

Partinin kökeni kökylülerin ve toprak sahiplerinin 1866'da kurduğu Çiftçi Partisi'ne dayanmaktadır. İzleyen yıllarda muhafazakârların örgütlenmesi değişikliklere uğramış, her biri Millet Meclisi ve Senato'da ayrı ayrı temsil edilen

çok sayıda gruplar içinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.³ Yakın işbirliği içinde bulunan bu gruplar 1904 yılında Genel Seçim Birliği adı altında birleşmiştir. 1912 yılında yapılan yeni bir ittifakla, çeşitli muhafazakâr grupların bir araya gelerek her bir mecliste tek bir örgüt etrafında toplanması kararlaştırılmıştır. Bu anlaymayla Çiftçi Partisi ile Milli İlerleme Partisi'nin birleşerek kurduğu Çiftçi ve Burjuva Partisi'nin Millet Meclisi'nde, Birleşik Sağ Parti ile İlmli Parti'nin birleşerek kurduğu Milli Parti'nin Senatoda muhafazakârları temsil etmesi kabul edilmiştir.

Örgütlenme modeli 1935'te tekrar değiştirilmiş, her iki parti Sağın Meclis Grubu adı altında bir araya gelmiştir. Genel Seçim Birliği de Sağın Milli Örgütü adını almıştır. 1952 yılında Sağ Parti adı benimsenmiştir. Parti adının siyasi rakipler tarafından aşırı sağcılık suçlamaları için istismar edildiği gerekçesiyle 1969 yılında İlmli Birlik Partisi adı seçilmiştir. İlmli Gençlik Birliği ve İlmli Kadın Birliği muhafazakârların iki yan örgütüdür.

1800'lerin sonlarında ve XX. yüzyılın ilk otuz yılında muhafazakârların liderliğini sert kişiliği ile tanınan Amiral Arvid Lindman yapmıştır. Bu yıllarda geniş yığınlara oy hakkının tanınmasını da içeren demokratik reformlar, muhafazakârların şiddetli direnişine rağmen gerçekleştirilmiştir.

Genel oy hakkının kazanılmasıyla beraber muhafazakârların gücü yavaş yavaş erimeye başlamıştır. 1950'lerde Jarl Hjalmarson'un liderliğinde parti kaybettiği oy gücünü toparlamaya başlamış, bir ara sağın en büyük partisi durumuna gelmiştir.

1960'lar muhafazakârların bunalımlı yıllarıdır. Dokuz yıl içinde üç kez lider değişikliği yapılmıştır. 1961 yılında parti başkanlığına seçilen iktisat profesörü Gunnar Heckscher, hi-zipler arasında birlik sağlayamadığı için 1965'de görevden ayrılmak zorunda kalmıştır. Yerine gelen Yngve Holmberg de 1970 seçimlerinden sonra yapılan olağanüstü parti kurul-

tayında parti liderliğini, aynı nedenle, Gösta Bohman'a bırakmıştır.

Stockholm Ticaret Odası yöneticiliğinden gelen Bohman liderliğinde yeniden güçlenmeye başlayan İlmli Birlik Partisi 1979 seçimlerinden İsveç'in en kuvvetli sağ partisi olarak çıkmış, 1982'de ise 1928'den beri aldığı en yüksek oyla bu konumunu daha da güçlendirmiştir. 1979 seçimlerinden sonra Bohman'ın kendi isteğiyle emekliye ayrılması üzerine Ulf Adelsohn parti başkanlığına seçilmiştir.

Centerpartiet (Merkez Partisi)

Köylülerin ve kırsal alanda yaşayanların çıkarlarını savunmak amacıyla kurulmuştur. Çiftçi Partisi'nin büyük bölümünün 1912 yılında muhafazakârlarla birleşmesi üzerine Carl Berglund önderliğinde kurulan çeşitli yörel örgütlenmeler 1914 yılında Köylü Birliği adı altında bir araya gelmiştir. Daha sağda olmasına rağmen benzer görüşleri savunan Çiftçilerin Milli Birliği'nin de *Riksdag*'da temsilcilik kazanması üzerine bu iki grup 1921 yılında birleşmiştir. Köylü Birliği 1920'lerde sosyal demokratlarla muhafazakârlar arasında ılımlı bir politikanın savunucusu olmuştur.

Köylü Birliği 1930'larda İsveç siyasetinde önemli bir rol oynamış, seçimlerde çoğunluğu kazanamayan SAP'la anlaşarak sosyal demokratların iktidara gelmesini sağlamıştır. Sosyal demokratlarla işbirliğini kabul etmeyen Olsson'un istifası üzerine parti başkanlığına gelen Axel Pehrsson-Bamstorp'un güçlü liderliğinde parti sosyal demokratları *Riksdag*'da desteklemiş, karşılığında köylülerin ürünlerine daha yüksek fiyatlar ödenmesini kabul ettirmiştir.

Daha sonraki parti lideri Gunnar Hedlund zamanında 1951-57 yılları arasında sosyal demokratlarla yapılan koalisyonlar, Köylü Birliği açısından aynı şekilde başarılı olmamıştır. Kırsal kesimdeki nüfus azalması da dikkate alınarak partiye 1957'de Merkez Partisi - Köylü Birliği çift ismi verilmiş, ertesi yıl ikincisi terkedilerek Merkez Partisi adı benimsenmiştir.

Partinin Merkezin Kadın Birliği, Merkezin Gençlik Birliği, Merkezin Öğrenci Birliği gibi destek örgütleri vardır. 1960'lardan itibaren «ortada işbirliği» sloganı altında, liberal Halk Partisi ile beraber çeşitli konularda ortak siyasetler oluşturulmaktadır.

Merkez Partisi'nin örgütlenmesi daha çok kırsal kesimlere dayalıdır. Büyük şehirlerde yeni yeni güçlenmeye başlamıştır. Partinin modern programında, her alanda ademi merkeziyetçilik savunulmaktadır. İsveç'in iç siyasetinde son yıllarda giderek önem kazanan çevre sorunlarının en şiddetli destekçilerinden biri de Merkez Partisi'dir.

Parti başkanı kuzey İsveçli bir çiftçi olan Thorbjörn Fälldin'dir. Fälldin, SAP'ın 44 yıllık iktidarını kaybetmesinden sonra 1976-1982 yılları arasında sağ partilerin kurduğu çeşitli koalisyon ve azınlık hükümetlerinin çoğunda başbakanlık yapmıştır.

Folkpartiet (Halk Partisi)

İsveç'in köklü siyasal kuruluşlarından biri de liberal Halk Partisi'dir. XIX. yüzyılın sonlarında faaliyette bulunan çok sayıdaki liberal eğilimli parti ve gruplar ilk kez 1900 yılında bir araya gelerek Liberal Birlik Partisi'ni kurmuşlar, kısa sürede millî örgütlenmelerini tamamlamışlardır.

Liberallerin XX. yüzyıl başlarında liderliğini yapan Karl Staaff, İsveç siyasetinin o yıllardaki güçlü liderlerinden biri olarak sivrilmiştir. Birkaç kez başbakanlık yapan Staaff, anayasanın demokratikleşmesi ve parlamenterizmin yerleşmesi için bütün gücüyle çalışmıştır. 1915 yılında Staaff'ın ölümü üzerine liberallerin liderliğine Nils Eden seçilmiştir. Eden'in sosyal demokratlarla kurduğu koalisyon, İsveç'te demokrasinin zaferini tescil eden hükümet olmuştur.

1920'ler liberaller için gerileme, bunalım ve parçalanma dönemidir. Alkollü içkilerin yasaklanmasını öngören 1922 referandumu partinin bölünmesine neden olmuştur. Alkol yasağına taraftar olanlar Serbest Parti'yi, yasağı karşı çıkanlar ise Liberal Parti'yi kurmuşlardır.

Bölünmeye rağmen liberaller, İsveç iç siyasetinin o yıllardaki istikrarsızlığı nedeniyle, *Riksdag*'da önemli rol oynamaya devam etmiştir. Serbest Parti lideri Carl G. Ekman birkaç kez başbakanlık yapmıştır. Ünlü iş adamı Ivar Kreuger'in, kurduğu finans ve sanayi imparatorluğunu finanse etmek için bizzat sahte tahviller düzenlediğinin ve Ekman'ın parti faaliyetlerine yardım amacıyla Kreuger'den para aldığıının anlaşılması üzerine 1932 yılında büyük bir skandal patlak vermiştir. Bunun üzerine Ekman başbakanlıktan ve parti liderliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Kreuger skandalı liberallerin birlik sorununu gündeme getirmiş ve iki parti 1934'te Halk Partisi adı altında birleşmiştir.

Yüzyılın başında sosyal demokratlarla demokratik reformların gerçekleştirilmesi için işbirliği yapan liberaller, 1930'lardan itibaren iktidar partisi SAP'a karşı sert bir muhalefet sürdürmüştür. Halk Partisi lideri iktisat profesörü Bertil Ohlin bu yıllarda, sosyal demokratların uyguladığı iktisat politikasının en keskin bir eleştiricisi olarak ön plana çıkmıştır.

Diğer partiler gibi liberallerin de kadın ve gençlik kollarından oluşan yan kuruluşları vardır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Halk Partisi'nin liderliğini Ola Ullsten sürdürmüştür. 1976-1982 yılları arasında çeşitli sağ parti koalisyonlarında dışişleri bakanlığı ve kısa bir süre başbakanlık yapan Ullsten dönemi, Halk Partisi açısından başarılı olmamıştır. 1960'lar ve 1970'lerde devamlı oy kaybeden liberaller, halen *Riksdag*'daki üç sağ parti arasında en küçüğüdür. 1982 seçimlerinde partinin bütün zamanların en kötü neticesini alması üzerine Ullsten, yerini Bengt Westerberg'ye bırakmıştır.

Vänsterpartiet-kommunisterna (Sol Komünist Partisi)

Çoğunluğu sosyal demokrat gençlik örgütü içinde faal olan marksistlerin 1917 yılında ana partiden ayrılarak kurduğu Sosyal Demokrat Sol Sosyalist Partisi'nin 1921 yılındaki ikinci bölünmesiyle İsveç Komünist Partisi doğmuştur. İsveç Komünist Partisi içindeki hiziplerin mücadelesi

ve parçalanmalar 1920'ler boyunca devam etmiş, komünistlerden ayrılan bazı gruplar ana Partiye dönmüştür.

İsveç Komünist Partisi yakın zamana kadar, dünya komünist hareketinin İsveç şubesi ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin sadık yoldaşı olmak dışında bir arayış içinde bulunmamıştır. Seçimlerde aldığı sonuçlar da Sovyetler Birliği'nin İsveç kamuoyunda sahip olduğu popülariteyle beraber azalmış veya artmıştır. 1944 yılına kadar % 4 ilâ % 8 arasında değişen oy kazanan İsveç Komünist Partisi, Sovyetler Birliği'nin Nazilere karşı mücadeledeki katkısı nedeniyle savaş sonrasında 1946 ara seçimlerinde gücünü % 11,2'ye kadar yükseltebilmiştir. Ama Sovyetler Birliği'nin 1948 Prag darbesi ile Çekoslovakya'da iktidarı ele geçirmesi ertesinde yapılan eylül seçimlerinde İsveç Komünist Partisi oylarının yarısına yakın bir kısmını kaybetmiştir.

1951-1964 yılları arasında parti başkanlığını Hilding Hagberg yapmıştır. Hagberg partinin geleneksel Sovyetler Birliği'ne sadakat çizgisini izlemiş, İsveç Komünist Partisi 1956 Macaristan işgalini koşulsuz savunmuştur. Sosyal demokratların tek başına meclis çoğunluğunu elde edemediği, fakat üç sağ partinin de beraberce çoğunluğu oluşturamadığı dönemlerde İsveç komünistleri *Riksdag*'da özel bir konuma sahip olmuştur. Ancak bu özel konum her zaman sınırlı bir önem taşımış, sosyal demokratlar hiç bir zaman komünistlerle sıcak ilişkiler içine girmemiştir. Ya sosyal demokratları dışardan desteklemek ya da sağ partilerle beraber olup hükümeti düşürmek seçenekleriyle karşı karşıya kalan komünistler, kritik oylamalarda genellikle çekimser kalmışlardır.

Hagberg'den sonra 1964'te liderliğe seçilen C. H. Hermansson partinin çizgisini daha bağımsız ve milli karakterde bir komünizme doğru kaydırmaya çalışmıştır. Partinin adı, eski kötü imajını kısmen de olsa unutturabilmek ve sol içinde daha geniş bir destek bulabilmek amacıyla, 1967 yılında Sol Komünist Partisi olarak değiştirilmiştir. Resmi açıklamalarda, diğer pratiklerin sahip olduğu demokratik de-

ğerlerin paylaşıldığı ilan edilmiştir. Ancak kamuoyundaki görüntüsünü tamamen değiştiremeyen Sol Komünist Partisi, Çekoslovakya işgalinden sonra yapılan 1968 seçimlerinde önemli bir yenilgiye uğramış, meclisteki 8 temsilcilerinden 5'ini kaybetmiştir. Bunun üzerine tutumunu daha da yumuşatmak ihtiyacını duyan Hermansson, iç savaş ve silahlı mücadeleyi dışlayan barışçı bir gelişmeyi desteklediklerini açıklamıştır. Sol Komünist Partisi *Riksdag*'ın en küçük partisidir. Halen parti liderliğini yapan Lars Werner, Hermansson'un çizgisini devam ettirmektedir.

Partilerin Seçimlerde Kazandığı Oy Yüzdeleri (1911 - 1982)⁴

Yıl	I	M	H	S	K	Diğer
1911	31,2	—	40,2	28,5	—	0,1
1914 (a)	37,7	—	32,2	30,1	—	0,0
1914 (b)	36,7	—	26,9	36,4	—	0,0
1917	24,7	5,3	27,6	31,1	8,1	0,0
1920	27,8	14,1	1,8	29,6	6,4	0,0
1921	25,8	11,1	18,7	36,2	7,8	0,0
1924	26,1	10,8	16,9	41,1	5,1	0,0
1928	29,4	11,2	15,9	37,0	6,4	0,1
1932	23,1	14,1	12,2	41,7	8,3	0,7
1936	17,6	14,3	12,9	45,9	7,7	1,6
1940	18,0	12,0	12,0	53,8	4,2	0,0
1944	15,9	13,6	12,9	46,6	10,3	0,4
1948	12,3	12,4	22,8	46,1	6,3	0,1
1952	14,4	10,7	24,4	46,1	4,3	0,1
1956	17,1	9,4	23,8	44,6	5,0	0,1
1958	19,5	12,7	18,2	46,2	3,4	0,1
1960	16,5	13,6	17,5	47,8	4,5	3,6
1964	13,7	13,2	17,0	47,3	5,2	1,5
1968	13,9	16,5	15,0	50,1	3,0	1,6
1970	11,5	19,9	16,2	45,3	4,8	2,2
1973	14,3	25,1	9,4	43,6	5,3	2,3
1976	15,6	24,1	11,1	42,7	4,8	1,7
1979	20,4	18,2	10,6	43,5	5,6	1,7
1982	23,6	15,5	5,9	45,6	5,6	3,8

I : İlmîli Birlik Partisi (muhafazakarlar)

M : Merkez Partisi (eski köylü partisi)

H : Halk Partisi (liberal)

S : Sosyal Demokrat İşçi Partisi

K : Sol Komünist Partisi

(a) — 1914 nisan seçimleri

(b) — 1914 eylül seçimleri

Partilerin Seçimlerde Kazandığı Milletvekili Sayıları¹

Yıl	I	M	H	S	K	Toplam
1911	65	—	101	64	—	230
1914(a)	86	—	71	73	—	230
1914(b)	86	—	57	87	—	230
1917	59	12	62	86	11	230
1920	70	30	48	75	7	230
1921	62	21	41	93	13	230
1924	65	23	33	104	5	230
1928	73	27	32	90	8	230
1932	57	36	25	104	8	230
1936	44	36	27	112	11	230
1940	42	28	23	134	3	230
1944	39	35	26	115	15	230
1948	23	26	57	112	8	230
1952	31	30	58	110	5	230
1956	42	19	58	106	6	231
1958	45	32	38	111	5	231
1960	39	34	40	114	5	232
1964	33	36	43	113	8	233
1968	32	39	34	125	3	233
1970	41	71	58	163	17	350
1973	51	90	34	156	19	350
1976	55	86	39	152	17	349
1979	73	64	38	154	20	349
1982	86	56	21	166	20	349

I : Ümmü Birlik Partisi (muhafazakarlar)

M : Merkez Partisi (eski köylü partisi)

H : Halk Partisi (liberal)

S : Sosyal Demokrat İşçi Partisi

K : Sol Komünist Partisi

(a) — 1914 nisan seçimleri.

(b) — 1914 eylül seçimleri.

Bölüm I

- (1) Backström (1971-c.1) s. 99-100.
- (2) Branting (1970) s. 13.
- (3) Ibid., s. 17.
- (4) Ibid., s. 19.
- (5) Fran Palm... (1972) s. 192-193.
- (6) Ibid., s. 192.
- (7) Backström (1971-c. 1) s. 209-210.
- (8) Tingsten (1967-cl) s. 177-178.
- (9) Ibid., s. 106.
- (10) Ibid., s. 108.
- (11) Marx (1875) s. 166.
- (12) Fran Palm... (1972) s. 144-145.
- (13) Ibid., s. 145-146.
- (14) Abendroth (1974) s. 69-76.
- (15) Tingsten (1967-s. 1) s. 180-181.
- (16) Lindhagen (1972 a) s. 18.

Bölüm II

- (1) Bernstein (1899) s. 197.
- (2) Bebel (1911) s. 84-99.
- (3) Ibid., s. 114-115.
- (4) Thomson (1978) s. 378-380.
- (5) Abendroth (1974) s. 69 ve Schorske (1955) s. 267.
- (6) Schorske (1955) s. 12-13.
- (7) Ibid., s. 3, 7, 13, 267.
- (8) Ibid., s. 116.
- (9) Luxemburg (1906) s. 48.
- (10) Schorske (1955) s. 37-40.
- (11) Kautsky (1906) s. 41.
- (12) Ibid., s. 43.
- (13) Kolakowski (1968) s. 35-39.
- (14) Claudin (1975) s. 144.

Bölüm III

- (1) Tingsten (1976-c. 1) s. 159.

- (2) Wigforss (1908) s. 71.
- (3) Ibid., s. 63.
- (4) Ibid., s. 74.
- (5) Ibid., s. 93.
- (6) Ibid., s. 93-95.
- (7) Storheim (1962) s. 200.
- (8) Hagerström (1909) s. 69.
- (9) Tiden 1910, s. 8-9.
- (10) Wigforss (1941) s. 13-14.
- (11) Möller (1975) s. 82-83.
- (12) Ibid., s. 85.
- (13) Karleby (1926) s. V-VI.
- (14) Tingsten (1976-c. 1) s. 386.
- (15) Karleby (1926) s. 83-85.
- (16) Ibid., s. 85-86.
- (17) de Man (1928) s. 157-158.
- (18) Lewin (1970) s. 41.
- (19) Tingsten (1976-c. 1) s. 284-285.
- (20) Fran Palm... (1972) s. 155.
- (21) Lindström (1928) s. 77.

Bölüm IV

- (1) Tingsten (1976-c. 1) s. 180.
- (2) Fran Palm... (1972) s. 76.
- (3) Lindhagen (1972 b) s. 205.
- (4) Branting (1970) s. 122-127.
- (5) Möller (1975) s. 145.
- (6) Lindhagen (1972 b) s. 20-21.

Bölüm V

- (1) Fran Palm... (1972) s. 159.
- (2) Tingsten (1967-c. 1) s. 267-271.
- (3) Wigforss (1970) s. 147-156.
- (4) Möller (1975) s. 101-110.
- (5) Tingsten (1967-c. 1) s. 331.
- (6) Ibid., s. 336.
- (7) Ibid., s. 342.
- (8) İsveççe planlı kaynak yönetimi ifadesinin (planhushållning) kelime kelime tam karşılığı, planlı ekonomi'dir. Ancak planlı ekonomi tabiri genellikle merkezi planlama ile yönetilen ekonomiler için kullanıldığından, doğrudan

çeviri uygun olmamaktadır. Bu nedenle, 1975 parti programında da sık sık geçen bu tabir için, parti tarafından yapılan İngilizce çeviride kullanılan planlı kaynak yönetimi (planned resource management) karşılığı tercih edilmiştir.

- (9) Tingsten (1967-c. 1) s. 312.
- (10) Lewin (1970) s. 94-95.
- (11) Palme (1968) s. 24-27.
- (12) Tingsten (1967-c. 1) s. 361.

Bölüm VI

- (1) Sosyal demokratların savaş sonrası programını, uygulamaları ve o yıllarda konu üzerinde İsveç'te yapılan tartışmaları ayrıntılı olarak işleyen bir çalışma Leif Lewin'in «Planhushallningsdebatten» adlı kitabıdır.
- (2) Fran Palm. (1972) s. 233.
- (3) Ibid., s. 237.
- (4) Ibid., s. 237.
- (5) Gunnar Myrdal'ın 8 ocak 1946 yılında Stockholm Tüccarlar Kulübü'nde yaptığı konuşmadan. Zikreden: Lewin (1970) s. 319.
- (6) Knut Senander, Ny Dag, 24.5.1944 Zikreden Lewin (1970) s. 319.
- (7) Gösta Rehn'den zikreden: Lewin (1970) s. 368.
- (8) Gösta Rehn'den zikreden: Lewin (1970) s. 369.
- (9) Lewin (1970) s. 369-371.
- (10) Statistisk Arsbok för Sverige, Stockholm, 1958, s. 321.
- (11) «Svensk socialpolitik», Gustav Möller, Tiden, 1952, s. 391-399.
- (12) «Socialism i Socialdemokratien», Ernst Wigforss, Tiden, 1949, s. 212-219.
- (13) Wigforss (1971) s. 104.
- (14) Ibid., s. 115-117.
- (15) Wigforss (1956) s. 27.
- (16) Wigforss (1959) s. 39-47.
- (17) Palme (1978) s. 111-112.
- (18) Partiprogram (1975) s. 14.
- (19) Palme (1968) s. 48.
- (20) Partiprogram (1975) s. 4.
- (21) Brändt... (1976) s. 48.
- (22) Rickard Sandler'den zikreden Palme (1968) s. 12.
- (23) Wigforss (1971) s. 88.
- (24) Lewin (1970) s. 423.

K A Y N A K L A R

I. Kitap ve Broşürler :

- W. Abendroth, **Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi**, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1974.
- N. Andrén, **Modern Swedish Government**, Almqvist-Wiksell, Stockholm, 1961. **Arbetarrörelsens efterkrigsprogram**, Stockholm, 1944.
- K. Backström, **Arbetarrörelsen i Sverige I-II**, Raben-Sjögren, Stockholm, 1971.
- A. Bebel (1911), **Ur min levnad I-II**, Framtidens Bokförlag, Malmö, 1912.
- A. Bebel, **Teoride ve Pratikte Politika**, Anadolu Yayınları, Ankara, 1969.
- E. Bernstein (1899), **Evolutionary Socialism**, Schocken Books, New York, 1972.
- Brandt, Kreisky, Palme - **Brev och samtal**, Tidens förlag, Stockholm, 1976.
- H. Branting, **Socialism och demokrati**, Prisma, Stockholm, 1970.
- I. Carlsson, A.M. Lindgren, **Var ar socialdemokrati**, Stockholm, 1974.
- R. Casparsson, **Saltsjöbadsavtalet i historisk beskrivning**, Tidens förlag, Stockholm, 1966.
- F. Claudin, **The Communist Movement**, Penguin Books, 1975.
- A. Danielsson, **Revolution och reform**, Prisma, Stockholm, 1971.
- S. Delmer, **Western Germany-Democracy on Trial**, Libraray of the 20th Century. Macdonald/American Heritage, 1972.
- T. Erlander, 1901-1939, Tidens Förlag, Stockholm, 1972.
- T. Erlander, 1940-1949, Tidens Förlag, Stockholm, 1973.
- T. Erlander, 1949-1954, Tidens Förlag, Stockholm, 1974.
- T. Erlander, 1955-1960, Tidens Förlag, Stockholm, 1976.
- Frban Palm till Palme, **Den svenska socialdemokratins program 1882-1960**, Raben-Sjögren, Stockholm, 1972.
- G. Gunnarson, **Arbetarrörelsens genombrottsar i dokument**, Prisma, Stockholm, 1965.
- G. Gunnarson, **Social-demokratisk Idéarv**, Tidens Förlag, Stockholm, 1973.

- A. Hagerström, **Social teleologi i Marxismen**, Akademiska Bokhandeln, 1909.
- N. Karleby, **Socialismen inför verkligheten**, Tidens Förlag, Stockholm, 1926.
- K. Kautsky (1892), **The Class Struggle**, W.W. Norton Comp. Inc., New York, 1971.
- K. Kautsky (1902), **Den sociale revolutionen**, Arkiv Klassiker-serie, Lund, 1979.
- K. Kautsky (1909), **Vagen till makt**, Arkiv Klassikerserie, Lund, 1979.
- S. Koblik (red.), **Fran fattigdom till överflöd**, Wahiström-Widstrand, Stockholm 1973.
- L. Kolakowski, **Main Currents of Marxism-Its Rise, Growth, and Dissolution, The Golden Age**, (c. 2) Clarendon Press, Oxford, 1978.
- F. Lager, Adalen 1931, **Arbetarkultur**, Stockholm 1969.
- Land du valsagnade**. Nordiska museets och Rikssällningars vandringsutställning om industrialismens genombrott i Sverige, arbetarnas miljöer och folkrörelsernas framväxt 1850-1915, Uppsala, 1974.
- L. Lewin, **Planhushallningsdebatten**, Almqvist-Wiksell, Stockholm, 1970.
- G. Lichtheim, **Socialismens historia**, Wahiström-Windstrand, Stockholm 1972.
- J. Lindhagen, **Socialdemokraternas program**, Tidens Förlag, Stockholm, 1972 a.
- J. Lindhagen, **Bolsjevikstriden**, Tidens Förlag, Stockholm, 1972b.
- R. Lindström, **Socialistisk vardag**, A. Bonniers förlag, 1928.
- R. Luxemburg (1899), **Reform or Revolution**, Pathfinder Press, New York, 1974.
- R. Luxemburg (1906), **The Mass Strike, The Political Party and The Trade Union**, Merlin Press, London.
- R. Luxemburg, **Spartakistler ne İstiyor?** Belge Yayınları, İstanbul, 1979.
- H. de Man, **Socialis mens Psykologi I-II**, Tidens Förlag, Stockholm, 1928.
- K. Marx - F. Engels (1875), **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, Sol Yayınları, Ankara, 1969.
- K. Marx - F. Engels (1848), **Manifesto**, Evren Yayınları, İstanbul, 1976.
- G. Möller, **Revolution och socialism**, Tidens Förlag, Stockholm, 1975.

- O. Palme, Politik är att rilla, Prisma, Stockholm, 1968.
- O. Palme, Med egna ord, Blombergs, Uppsala, 1978.
- Partiprogram, Socialdemokraterna, 1975.
- De Politiska partierna i Norden, Wahlström-Widstrand, Stockholm, 1970.
- R. Sandler, Socialiseringsproblemet, Allmänna synpunktur, Statens offentliga utredningar 1936: 7, Finansdepartementet, Stockholm, 1936.
- C.E. Schorske, German Social Democracy, Russel-Russel, New York, 1955.
- Socialdemokraterna, En presentation av Sveriges Socialdemokratiska arbetareparti, Stockholm, 1973.
- Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi, I-II, Derleyen: M. Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.
- E. Storheim, Vasterlandets Tankare 3, «Axel Hagerström», Natur och Kultur, Stockholm, 1962.
- D. Thomson, Europe Since Napoleon, Pelican Books, 1978.
- H. Tingsten, Den svenska socialdemokratins ideutveckling I-II, Bonniers, Stockholm, 1967.
- E. Wigforss, Fran klasskamp till samverkan, Tiden, Stockholm, 1941.
- E. Wigforss, Minnen I-II-III, Tidens Förlag, Stockholm 1950, 1951, 1954.
- E. Wigforss, Efter valfardestaten, Framtidens bokförlag, Malmö 1956.
- E. Wigforss, Kan dödlaget brytas? Dagspolitik och utopi, Tides, Stockholm, 1959.
- E. Wigforss (1908-1923), Materialistisk historieuppfattning-industriell demokrati, Tidens Förlag, Stockholm, 1970.
- E. Wigforss (1952), Socialism i vår tid, Tidens Förlag, Stockholm, 1971.
- E. Wigforss, Vision och verklighet, Prisma, Stockholm, 1971.

II. Dergiler :

Tiden, Stockholm, 1909-1960 ciltleri.

ÇAĞDAŞ SOSYAL DEMOKRASİNİN OLUŞUMU

HALUK ÖZDALGA

Sosyal demokrasi nedir, ne değildir? H. Özdalga bu sorunun yanıtını, özellikle İsveç ve Alman sosyal demokrasielerini tarihi gelişmeleriyle anlatarak vermeye çalışıyor.

Bu arada bir ideoloji olarak sosyal demokrasinin oluşumunu da irdeliyor. Çağdaş dünyanın en önemli ideolojilerinden biri olan sosyal demokrat ideoloji Türkiye'nin hiç de yabancı değil. Bu açıdan bakılınca, kitabın Türkiye'deki sosyal demokrat hareketlere kuramsal düzeyde de olsa bir açıklık getireceğini düşünmek yersiz olmaz.